

Veszprémi

Szemle Könyvek

16

Veszprém

2025

DR. GUTHEIL JENŐ

A KOMMUNISTÁK URALMA
VESZPRÉMBEN

Veszprémi Szemle könyvek 16

A KOMMUNISTÁK URALMA VESZPRÉMBEN

Írta

DR. GUTHEIL JENŐ

VESZPRÉM
EGYHÁZMEGYEI KÖNYVNYOMDA

1920

2. bővített kiadás

Kiadja:

a Veszprémi Szemle Várostitörténeti Közhasznú Alapítvány
8200 Veszprém, Baláca sor 10.

E-mail: alapitvany@veszpremiszemle.hu
www.veszpremiszemle.hu

Felelős kiadó

Faa Judit, a Kuratórium elnöke

Szerkesztette, jegyzetekkel ellátta, a mellékleteket és a névmutatót készítette:
Földesi Ferenc

Technikai szerkesztő:

Dénes Tamás

Olvasószerkesztő:

Somogyi Boglárka

ISBN: 978-615-80904-9-0

ISSN: 2060-6109

Nyomda:

OOK-Press Kft., Veszprém

Felelős vezető: Szathmáry Attila

A borító képei:

A címlapon: A könyv első kiadásának címlapja

2. oldalon: 1919. május 1. Felvonulók a Kossuth utcán.

3. oldalon: Gutheil Jenő egy útra szóló engedélye Balatonfüredre Totescu örmagtól.

Forrás: VFL VIII. 20. Gutheil Jenő hagyatéka. Kézirat, 2. doboz.

Hátoldalon: Mannlicher-lövedék a püspöki palota könyvtárának könyvében (Fotó: Földesi F.)

Tartalomjegyzék

MOLNÁR JÁNOSNÉ: FÉL ÉVSZÁZADA HUNYT EL A TUDÓS PAP.....	7
SZERZŐI ELŐSZÓ.....	14
MÁRCIUS.....	18
A helyzet március 21-e előtt – A vármegyei direktórium – A veszprémi „nép- biztosok” – Fegyverek beszolgáltatása – Veszprém vörösbe borulása – Az első vörös katonák – Kiábrándulások – Proletár tisztviselők – A burzsoáüldözés első áldozatai – A „Vörös Zászló” – Lusztig Arnold – A vezető tisztviselők elmozdí- tása – Márkói „ellenforradalom”	18
ÁPRILIS	45
Az első túsok – Rott püspök mint tús jelentkezik Lusztignál – Róland burzso- ávrre szomjazik – Tengerészharamiák rablásai – A forradalmi törvényszék – A szovjetválasztás titkai – Városi munkástanács – Diákszakszervezet – Az üzletek kiárúsítása – Lakásrekvirálások – Falragaszok a vallásról – Toborzó-nap – Jan- kovics Lajos megyei tanácselnök – Nagyhét és húsvét – Kőszeghy karkáplánt Lusztig elé kísérik – A román offenzíva híre – Az új túsok és azok internálása – Jankovics április 24-i véres beszéde – Rott püspök közbenjár a túsok érde- kében – Oross karkáplán letartóztatása – A terror század megjelenése – A „re- nitens” apácák – Terroristák látogatása Rott püspöknél – A tósokberendi pap a terroristák kezében – Előkészületek május 1-re	45
MÁJUS	92
A vörös majális – Pénzüntézetek megdézsmálása – Lusztig fondorkodása Rott püspök ellen – Veszprémi nők tüntetése az apácák mellett – Katolikus hitköz- ség alakulása – Jankovics a vallásról – A kenesei gyilkosság – Próder és Csomor vallomásai – A terroristák feloszlata – Ellenforradalom Devecserben – A de- vecseri akasztások – Vörös detektívek jelentése a devecseri ellenforradalomról – Ágoston Péter és Hamburger népbiztosok Veszprémbe – Fegyelem a Vörös Hadseregben – Lusztig távozása – Boskovitz elvtárs – A népjóléti raktár kin- csei – Túsaink szabadlábon – Kommunista pedagógia – Róland elvtárs házat „termel” – Házasságlikvidálás – Szabó Gáspár – Direktóriumi dőzsölések – A „közrendészeti megbízottat” becsukják – Grünfeld elvtárs zárdába vágyódik.....	92
JÚNIUS	143
A tolnatamási ellenforradalom – Szabó Gáspár esete a miseborral és a tör- vényszéki ellenforradalmárokkal – Litéri magyarok – Kítör a vasutas sztrájk – Vasutas szolidaritás és instáló elvtársak – Általános sztrájk – Veszprém ostrom- állapotban – A postások és nyomdászok sztrájkjának letörése – Statárium a sztrájkolók ellen – Jankovics, a galamblelkű – Vasutasok a börtönben – Dr. Kau- kát halálra ítélik – A halálos ítéletet hozó véstörvényszék jegyzőkönyve – Bitó- fa a Rákóczi téren – Félnapos katonai diktatúra Veszprémbe – A Vörös Zászló a vasutas sztrájkáról – Riport a pünkösdi vérontó népgyűlésről – Szabó Gáspár kommunizál – Plakátözön – Magyar elvtárs hivatalban – Erdős (Deutsch) Béla	

búcsúzik – Róland pályafutásának zenitjén – Egy elhagyott kommunista tanya – Politikai nyomozók – A körültekintő burzsoá	143
JÚLIUS	182
Sikertelen sorozások – Sági (Schwarz) vádbiztos – A csereüzlet kifosztása – Hadüzenet a falvaknak – Likvidálnak a Várban – Ellenforradalom a szakszervezetekben – Tanárok és tanítók „átképzés” alatt – Faber Oszkár Veszprémben – Rimpek elvtárs rehabilitálása – Árak a szovjetpiacon – A sorvadó szovjet – Reményteljes napok – Magyar elvtárs a fogházban – Idegesek az elvtársak	182
AUGUSZTUS	199
Augusztus másodika – Az utolsó városi tanácsülés – A Vörös Zászló utolsó száma – Szökdösnek a népboldogítók – Augusztus hatodika – Jankovics hatytyúdala – Leszerelés – Szebb idők hajnalán – Kommunisták a fogházban – Nagytakarítás	199
MELLÉKLETEK	212
Első recenzió – Dr. Illés Dezső: A kommunisták uralma Veszprémben	213
Második recenzió – Balanyi György: Történeti irodalom	216
Életrajzi adattár	219
A Tanácsköztársaság kronológiája Veszprémben	261
VÉGSŐ ISTVÁN: GONDOLATOK ÉS ÉLMÉNYEK A KÖNYV OLVASÁSA KÖZBEN ..	271
A JEGYZETEK KÉSZÍTÉSÉHEZ FELHASZNÁLT IRODALOM:	277
NÉVMUTATÓ	283

A szerkesztő köszönettel tartozik segítő támogatásukért:

- Dr. Nagy Szabolcs egyetemi adjunktusnak,
- Lőrinczi Ferencnek,
- a Veszprémi Főegyházmegyei Könyvtár és Levéltár,
- a Laczkó Dezső Múzeum,
- az Eötvös Károly Könyvtár,
- és az MNL Veszprém Vármegyei Levéltár munkatársainak.

*

Gutheil Jenő: *A kommunisták uralma Veszprémben* című könyvének ismételt kiadása nem az eredeti szöveg betűhű közlését jelenti. Ugyan törekedtünk a szerző által alkalmazott kiemelések (dőlt betűs), szójátékok megtartására, azonban a jelenleg érvényes helyesírási szabályok előírásait alkalmaztuk. Mindazonáltal a szerkesztők a könyv olvasását az abban ábrázolt társadalmi folyamatok megértése miatt – de elsősorban az abban bemutatott emberi kegyetlenkedések, az emberi mivoltukból kivetkőzött egyének tetteinek realisztikus ábrázolása okán – elsősorban a 16 év feletti korosztálynak ajánlják.

Dr. Földesi Ferenc szerkesztő,
Somogyi Boglárka olvasószerkesztő

Molnár Jánosné

Fél évszázada hunyt el a tudós pap Dr. Gutheil Jenő (1887–1963)¹

Gutheil Jenő, a tudós pap, Veszprém középkori történetének legkiválóbb ismerője Kaposvárott született 1887. február 13-án. Atyja, Gutheil János jómódú kádármester,² – akinek a kaposvári nyugati temetőben családi sírboltja volt,³ s aki bizonyára – feltörekvő szellemiségű férfi lehetett, hiszen fiát taníttatta. Anyja Neszlang Anna. Fiuk szülővárosában, a helybeli gimnáziumban tette le az érettségit 1905-ben. A katolikus családban felnőtt fiatalember a papi pályára érzett elhívást, ezért a veszprémi papnevelő intézetben teológiát kezdett tanulni. Az első évfolyamot kitűnő eredménnyel végző szeminaristára felfigyelt báró Hornig Károly megyés püspök, aki tanulmányait folytatására a budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem Hittudományi Karára küldte. 1906 őszétől a tehetséges ifjú itt szívta magába a hivatása gyakorlásához szükséges tudnivalókat.⁴ Az V. évfolyam elvégzése után 1910. június 24-én Hornig Károly szentelte pappá a püspöki palota házi kápolnájában.⁵ Első szentmiséjét Veszprémbe, az angolkisasszonyok templomában tartotta.⁶ Az akkor még nagy kiterjedésű Veszprémi Egyházmegye szolgálatában kezdte meg papi hivatása gyakorlását káplánként Murakeresztúron, illetve 1911–1912-ben a Veszprémhez közeli Felsőörsön. 1913-ban visszakerült Kaposvárra helyettes hittanárnak. 1914-ben Veszprémbe helyezték, itt karkáplán-, a következő évben pedig már a szeminárium igazgatója. Közben készítette doktori disszertációját, amit 1916 nyarán meg is védett.⁷ Rá egy hétre nyomtatásban is megjelent 126 oldalas doktori

¹ Másodközlés. A tanulmány első megjelenése: *Veszprémi Szemle*, 2013/4. 106–111. o. A lapszámborító 3. oldalán: Dr. Gutheil Jenő síremléke a kaposvári temetőben és lakása a várban lévő Biró-Giczey-féle ház földszintjén.

² KÖRMENDY József (1993): Dr. Gutheil Jenő (1887–1963). *Honismeret*. 1993/3. 48–50. o.

³ PFEIFFER János (1987): *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630–1950) püspökei, kanonokjai, papjai*. München, 1987. 110. o.

⁴ KÖRMENDY 1993. 48. o.

⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1910. jún. 26. Papszentelés. 2. o.

⁶ Veszprém, Szent Mihály-plébánia Historia Domus. Dr. Gutheil Jenő életrajza.

⁷ KÖRMENDY 1993. 48–49. o.

értekezése:⁸ „A tévedés mint házassági akadály” című tudományos művében⁹ egyházi jogi kérdést boncolgatott. 1916 és 1937 között a helyi szemináriumban a kispapok teológia tanára volt. Több tantárgyat tanított: erkölcsant, egyházi szónoklattant, hitelemzést, szociológiát, lekipásztorkodás-tant és szertartástant.¹⁰ Ezenfelül különböző egyházi tisztségekkel járó feladatokat is ellátott. 1937-ben kanonok és egyházmegyei főtanfelügyelő lett. A főtanfelügyelőséget az egyházi iskolák államosításáig, 1948 nyaráig vezette.¹¹ Az egyházi hierarchiában a pápai prelátusi címig jutott, ezt a kinevezést 1948-ban kapta meg.¹²

*

Dr. Gutheil Jenő neve nem a kiválóan elvégzett egyházi szolgálata miatt maradt fenn. Ki emlékszik ma már a templomi szószéken elmondott beszédeire, a tanári katedrán elhangzott fejtegetéseire? Ki tudja felidézni a ligeti jégpályán még közel ötvenévesen is korcsolyázó paptanár alakját?¹³ Nevét helytörténeti írásai tették maradandóvá. Bár nem volt képzett történész, széles körű human műveltséggel és latin tudással rendelkezett. „Szenvedélyes és nyughatatlan szellemiségét”¹⁴ e területen hasznosította. Önképzéssel lett történész, helytörténeti érdeklődése sarkallta a múlt megismerésére. És még valami... az itt tapasztaltak. Ahogyan maga írta *Az Árpád-kori Veszprém* című monográfiájának előszavában: „...Veszprémbe kerülve a történelmi nevezetességek dolgában külföldön tapasztalt tájékozottság helyett itt, ebben a nagy múltú városban nem kis járatlanság és közöny fogadott.” Ez indította el helytörténeti tanulmányait. Amit összegyűjtött, közkinccsé tette a helyi újságban¹⁵ – nem egy közülük külön lenyomatban is megjelent – a Veszprém-vármegyei Múzeumi és Könyvtár évi jelentését tartalmazó kiadványban,¹⁶ de a *Vigilia és Műemlékvédelem* című folyóiratokban is közöltetett egy-egy írást.¹⁷ Ha kellett, helytörténeti tájékoztató és emléktáblák szövegét is megírta, így például a várfeljárónál néhány éve még látható ún. vasplakátot, mely a város

⁸ *Veszprémi Hírlap*, 1916. jún. 18. Dr. K. Gy.: Dr. Gutheil Jenő: A tévedés, mint házassági akadály. Recenzió. 7. o.

⁹ Uo.

¹⁰ KÖRMENDY 1993. 48–49. o.

¹¹ PFEIFFER 1987. 109–110. o.

¹² KÖRMENDY 1993. 49. o.

¹³ KÖRMENDY 1993. 48. o.

¹⁴ *Napló*, 1978. márc. 4. Harmath István: Az Árpád-kori Veszprémről, illetve Gutheil Jenő helytörténeti és krónikáiró munkásságáról. 5. o.

¹⁵ GUTHEIL Jenő (2008): *Az Árpád-kori Veszprém*. 3. kiad. Veszprém. 7. o.

¹⁶ A veszprémi Eötvös Károly Könyvtár helyismereti gyűjteménye szerint.

¹⁷ PFEIFFER 1987. 110. o.

történetét tette közzé magyar és német nyelven a látogatók számára.¹⁸ Ismereteit szóban is átadta: a város történelmi magvát képező Várról mesélt az érdeklődő helybelieknek és a turistáknak. Ezeket a várbeli, öntevékeny módon végzett helyismereti sétákat kanonoki házának udvarán fejezte be egy igazi kuriózzummal. Gutheil Jenő lakásából kihozott és a tornácon állva megmutatott egy 1079-ből származó oklevelet, Guden vitéz adománylevelét, amely a legrégebbi eredetiben fennmaradt magyarországi magánoklevél.¹⁹

Gutheil Jenő a latin mondás – *verba volant, scripta manent*, azaz „a szó elszáll, az írás megmarad” – szellemét valósította meg. Ennek köszönhető, hogy az utókor is élvezheti gondolatait, kutatásainak eredményeit. Bár már 1914. szeptember 1-jén elfoglalta veszprémi állomáshelyét, első írása a helyi újságban, a *Veszprémi Hírlapban* csak bő egy évvel később, 1915. december 19-én jelent meg Eilgut álnéven. A *Veszprémi levél* „Kedves Ernőm!”-nek szól Jenő aláírással. A bakonyi kis városban szerzett tapasztalatairól számol be: a csupa hegy-völgyes Veszprémről, villanyvilágításról, aszfaltjárdák minőségéről.²⁰ Ezzel mutatkozott be az újságolvasóknak. A mindig szellemes tárcáit Eilgut néven írta.²¹

Az 1920-as évek közepétől a *Veszprémi Hírlapban* [VH] megszorodtak a városról szóló írásai. Csak néhányat emelek ki a sokból. Veszprém alapítása (VH 1925. 52/3-4.). Amikor a török még nem járta Veszprémet (VH 1929. 17/2.) – ez az írása a XV. századba, Vetési Albert püspöksége idejére vezeti az olvasót. „Pispek veszedelme” – Úrnap körmenet Veszprémben 1515-ben (VH 1929. 17/2.). Egy régi veszprémi középület (VH 1938. 7/3-4.) című írása a mai zeneiskola épületének múltjáról szól. Óvári Ferenc, a város mecénása előtt tiszteleg Gutheil Jenő az Aranylakodalom (VH 1935. 26/1-3.²²) című cikkével. A veszprémi Pósa-ház történetét is papírra vetette (VH 1931. 51./12.). Egy régi könyvesbolt félszázados jubileumára című írásában Pósa Endréről szól (VH 1934. 3/13.). A zeneszerető és zeneértő teológiai tanár 1931. május 30-án elkíserte Budapestre a királydíjas Veszprémi Dalegyesületet és a rádióbeli hangversenyük előtt a stúdióban felolvasta írását, mely nyomtatásban is megjelent Veszprém és a királydíjas Veszprémi Dalegyesület címmel (VH 1931. 24./2-4.). Beszámolt a Magyar Királyi Operaház veszprémi vendégszerepléséről (VH 1935. 23/3-4.). A Hazahívó harangszóban (VH 1934. 11./1-2.) nem a történetíró, hanem az egyház papja mondta el fennkölt gondolatait.

¹⁸ GUTHEIL 2008. 7. o.

¹⁹ SOLYMOSI László (2007): Utószó. In: Gutheil Jenő: *Veszprém város okmánytára 1002–1523*. Veszprém. 343. o.

²⁰ KÖRMENDY 1993. 49. o.

²¹ *Veszprémi Hírlap*, 1925. szept. 20. Eilgut: Elment a Kálmán... 1. o.

²² Megjelent még: *Balaton*, 1935. 50–51. o. – Földesi F.

A XX. század első felében a magyarság három jeles évfordulót ült: Szent Imrere, Szent Istvánról és Szent Margitról emlékezett meg. Gutheil Jenő tudatosan készült ezekre az alkalmakra, elsősorban időigényes feltáró írásokkal. Elsőként 1930-ban, Szent Imre halálának 900. évfordulóján rendeztek ünnepségeket országszerte, így Veszprémben is. A dr. Rott Nándor püspök által alakított egyházmegyei bizottságnak – megérdemelten – Gutheil Jenő teológiai tanár is tagja volt.²³ Az összejöveteleken való részvétel elfoglaltságot jelentett ugyan számára, ám ennél nagyobb horderejű tevékenységet fejtett ki, amikor megírta *Veszprém, Szent Imre városa* című tanulmányát. A Veszprémvármegyei Múzeum és Múzeumi Könyvtár 1929/30. évi jelentése különnyomataként jelent meg 1930. február közepén,²⁴ hasonló kiadásban pedig azóta többször is. Gutheil Jenő ekkor már a tanítás mellett a káptalani levéltár kezelője is.²⁵ A Szent Imre-év veszprémi emlékkönyve ez az értekezés. A helyi sajtó így hívta fel a figyelmet Gutheil Jenő munkájára: „A kis könyv eredeti oklevelek és a történetírás legújabb eredményei alapján állítja az olvasó elé ősi városunk Árpád-kori fényét és jelentőségét, valamint azt a bensőséges kapcsolatot, amely Szent Istvánt és családját, Gizella királynét és Szent Imre herceget Veszprémhez fűzte. A tanulmány a veszprémi püspökség alapítása, a középkori székesegyház, a Gizella-kápolna, a veszprémvölgyi ún. görög apácák kérdéseiben ad tájékoztatást s kimerítően tárgyalja Szent Imre életének veszprémi vonatkozásait: a szentéletű királyfinak Veszprémben tett híres fogadalmát s ennek színhelyét, az ősrégi Szent György-kápolnát.” A helyismereti munka értékét emelik az illusztrációk.²⁶

1938-ban emlékezett meg az ország első királyunk, Szent István halálának 900. évfordulójáról. Gutheil Jenő felkészülten várta. 1937 májusában két részletben megjelentette a *Veszprémi Hírlapban* *Veszprém és a Szent István-év* címmel mindazt, amit erről a korról, illetve annak veszprémi vonatkozásairól hiteles forrásokból összegyűjtött.²⁷ Az írás később kis füzetben is megjelent.²⁸ Részt vett a jubileumi

²³ *Veszprémi Hírlap*, 1929. dec. 22. Szent Imre jubileumi bizottság kinevezése. 10. o.

²⁴ *Veszprémi Hírlap*, 1930. febr. 23. Dr. Gutheil Jenő új könyve. 6–7. o.

²⁵ LUKCSICS Pál: A veszprémi székeskáptalan levéltára. *Levéltári Közlemények*, 1930. 3–4. sz. 2. o. (1928 szeptemberében Rott Nándor püspök kérésére a káptalan elhatározza, hogy a káptalani levéltár elköltözik az aggpapok házából az ún. Csizsarik-féle házba, a nagyszemináriummal szemközt kanonoki házba. – VÉL Káptalani jegyzőkönyvek 1928. szept. 29., okt. 13. – A jegyzőkönyvek nem rögzítették, hogy a káptalan felkérte volna GJ-t a levéltár kezelésére. Az 1929. nov. 30-i bejegyzés – „Dr. Gutheil Jenő be- terjeszti a káptalani levéltár áthelyezése folytán felmerült költségek jegyzékét” – sejteti ezt. Egyértelművé a könyv címlapja teszi, ugyanis káptalani levéltárosnak titulálja dr. Gutheil Jenőt.)

²⁶ *Veszprémi Hírlap*, 1930. febr. 23. Dr. Gutheil Jenő új könyve. 6–7. o.

²⁷ *Veszprémi Hírlap*, 1937. máj. 2. Veszprém és a Szent István-év. 3. o., máj. 9. 1–2. o.

²⁸ Veszprém Érseki Könyvtár K5328-as leltári száma alatt.

év előkészítésében. Helyes szemlélettel állt a kérdéshez: hangsúlyozta, hogy „a Szent István-év nem kizárólag katolikus, vagy hitéleti ügy, hanem kivétel nélkül minden magyar ember nemzeti ünnepi éve.” Javasolta, hogy elsősorban a történelmi emlékü, értékű romok rendbetételével ünnepeljen a város.²⁹ Veszprém történetének nagy tudású ismerője ott volt a vármegyei előkészítő bizottság ülésén, s a kormányhoz elküldendő emlékiratot kiegészítette Veszprémre vonatkozó részekkel.³⁰ A királyi pár szobrának helyszínén a meghívott négy szobrásznak történelmi visszapillantást tartott a város Szent István-i múltjába.³¹ Előadást vállalt e témában, hisz’ nála jobban senki sem ismerte, tudta ez ősi város történelmét. 1938 tavaszán a Szent István turista vándorlásban részt vevő idelátogatóknak,³² ősszel pedig az Országos Magyar Idegenforgalmi Tanács ülésén szólt városunkról.³³ A jubileum belpolitikai ok miatt 1939-re húzódott Veszprémbe. Gutheil Jenő a június 11-i szoboravatáson is szerepet kapott. Ő üdvözölte a kultuszminisztert, és a királyi pár köszöbréről ő vonta le a leplet.³⁴ Június 17-én a felavatandó történelmi emlékekről – a Gizella-kápolnáról, Vetési-oszlopfőről, a Vetési-kútról, a Szent Katalin zárdáról, a veszprémvölgyi zárdáról és az Árpád-korból származó híres veszprémi főiskoláról – dr. Gutheil Jenő kanonok igen megkapó és szép beszédben szólt.³⁵

A harmadik ünnepi megemlékezés apropóját Boldog Margit születésének 700. évfordulója adta. Városunk szorosan kapcsolódott a később szentté avatott királylányhoz, aki a Benedek-hegy alatti Szent Katalin-zárdában nevelkedett 1246 és 1252 között.³⁶ A város női társadalma – ahogyan a korabeli újság írta – 1942. március 25-én ünnepelte meg e jeles évfordulót.³⁷ Gutheil Jenő *Árpádházi Boldog Margit Veszprémbe*³⁸ című 64 oldalas könyvét az ünnep előtt már kézbe vehették a veszprémiek.

Gutheil Jenő történetírói munkásságának egy kis részét adják csak az általam a teljesség igénye nélkül felsorolt tanulmányok, melyek alkalmi kiadványok-

²⁹ *Veszprémi Hírlap*, 1937. ápr. 11. A Szent István jubileumi év előkészítése. 1. o.

³⁰ *Veszprémvármegye*, 1937. ápr. 11. A Szent István-évi tervek. 3–4. o. 1937. ápr. 25. Schandl Károly elkészítette a Szent István-jubileum évi memorandumot. 3. o.

³¹ *Veszprémi Hírlap*, 1938. ápr. 3. Elkészülnek a szentév új veszprémi szobrai. 6. o.

³² *Veszprémi Hírlap*, 1938. ápr. 10. A Szent-István turista vándorlás. 3. o.

³³ *Veszprémi Hírlap*, 1938. okt. 16. Az Országos Magyar Idegenforgalmi Tanács ülése Veszprémbe. 2. o.

³⁴ *Veszprémi Hírlap*, 1939. jún. 18. A veszprémi ünnepi hét eseményei. 1. o.

³⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1939. jún. 25. Szent István jubileumi év. 1. o.

³⁶ BALASSA László – KRALOVÁNSZKY Alán (1982): *Veszprém*. Panoráma. 26–27. o.

³⁷ *Veszprémi Hírlap*, 1942. márc. 22. A Katolikus Nők Napja március 25-én lesz városunkban. 5. o. *Veszprémi Hírlap*, 1942. márc. 28. A veszprémi katolikus nők hódolata Boldog Margit előtt. 1–2. o.

³⁸ A kiadványról dr. Nagy László írt ismertetőt. *Veszprémi Hírlap*, 1942. márc. 22. 5. o.

ként jelentek meg. Nagyobb lélegzetű műve az 1920-ban megjelent kortörténeti dokumentum, *A kommunisták uralma Veszprémben*, melyben szinte naplószerűen írta le az eseményeket.

Mint káptalani levéltáros városunk történelmének emlékei között élt, azaz karnyújtásnyira az oklevelektől.³⁹ Ezért tudott hiteles forrásokon alapuló tanulmányokat közreadni városunk régmúltjáról. 1948-tól mentesülve egyházi köztöttségeitől, megbízásaitól, napjait történészi tevékenysége töltötte ki. Négy és fél év kemény munkájával átolvasta a káptalani levéltárban meglévő középkori okleveleket, s ebből a Veszprémre vonatkozó 224 oklevelet sajtó alá rendezte.⁴⁰ A teljes latin eredetit pontos átirással rögzítette. A *Veszprémi okmánytár* című forráskiadvány kéziratát 1953-ban lezárta,⁴¹ s ezután hozzálátott, hogy megírja a város középkori történetét. Régen elhatározta ezt. Már az egyik 1929-ben írt tanulmányához alcímként a következő mondat került: „*Részlet a szerző készülő munkájából: Veszprém történetéből*”,⁴² ám csak az okmánytár összeállítása után látta célszerűnek a monográfia megírását. Hosszú évekig dolgozott *Az Árpád-kori Veszprém* című összefoglaló művén, míg 1960. február 12-én, 73. születésnapja előestéjén az Előszó megírásával pontot tett a munka végére.⁴³

Ekkor már gyengélkedett, pedig az egészségére mindig nagyon vigyázott. Érzékeny volt a hidegre, télen néha hónapokig nem jött ki a lakásából. Az influenza kikúrálása nála hosszú ideig tartott. Látása is megromlott, hiába vetette alá magát a szemműtéteknek. 1963 nyarán még gyönyörködött kertjének virágiban, néha sétált a Várban, de a városban már ritkán mutatkozott. Szeptember vége felé rosszul érezte magát, orvosa szívtrombózt állapított meg. Kórházba került, s október 4-én reggel 6 órakor csendesen, örökre elszenderült. Kaposváron temették el nagy főpapi asszisztenciával.⁴⁴

Halála után több méltató megemlékezés⁴⁵ jelent meg életéről, munkásságáról. Irodalmi hagyatékát, két művének kéziratát az egyházra hagyta. Kinyomtatásukra hosszú idő múlva kerülhetett csak sor. Az 1960-as évek végén dr.

³⁹ Uo.

⁴⁰ GUTHEIL Jenő (1977): *Az Árpád-kori Veszprém*. Veszprém. 5. o.

⁴¹ GUTHEIL Jenő (2007): *Veszprém város okmánytára 1002–1523*. Veszprém. 342. o.

⁴² *Veszprémi Hírlap*, 1929. ápr. 28. Dr. Gutheil Jenő: Amikor a török még nem járta Veszprémet. 2–3. o.

⁴³ GUTHEIL 2007. Előszó.

⁴⁴ Veszprém, Szent Mihály-plébánia Historia Domus. Dr. Gutheil Jenő életrajza.

⁴⁵ ÉRI István: Gutheil Jenő. *A Veszprém Megyei Múzeumok Közleményei*, 1965/3. 8–9. o. FÜGEDI Erik: Utószó. In: Gutheil Jenő: *Az Árpád-kori Veszprém*. Veszprém, 1977. 244–246. o. KÖRMENDY 1993. 48–50. o. SOLYMOSI László: Előszó az új kiadáshoz. In: Gutheil Jenő: *Az Árpád-kori Veszprém*. 3. kiad. Veszprém, 2008. I–IV. SOLYMOSI 2007. 341–344. o.

Kredics László püspöki levéltáros és könyvtáros vette pártfogásába a Gutheil kéziratgyűjteményét. Erőfeszítését siker koronázta. Elsőként a nagyobb érdeklődésre számot tartó mű, *Az Árpád-kori Veszprém* jelent meg 1977-ben, majd még két kiadást megért. Az okmánytár kiadása is hosszú ideig váratott magára, míg végül dr. Kredics László érseki könyvtáros és Hermann István érseki levéltáros együttműködése lehetővé tette az okmánytár megjelentetését is a szerző születésének 120. évében, 2008-ban. Mindkét értékes művet nemcsak a város középkori múltja iránt érdeklődők, hanem a történész szakma is haszonnal forgathatja.⁴⁶

A történetíró Gutheil Jenőnek köszönhetjük Veszprém középkori múltjának feltárását. A helytörténeti kutatók ma is alapvető kézikönyvként, megkerülhetetlen forrásként nyúlnak műveihez.

A hagyatékában találtam meg továbbá Mályusz Elemér történész professzor 1955. május 21-én keltezett levelét, mely bizonyítja, hogy Gutheil Jenő kapcsolatot tartott a szakma elismert kiválóságával, s akár véleményt is kért tőle. De figyelemmel kísérte és gyűjtötte a helyi újságban megjelent Veszprém történetére vonatkozó cikkeket is, így például dr. Rosenthal Sándor ügyvéd helytörténeti írásait. Minden érdekelte, ami Veszprémmel összefüggött.

A tudományos felkészültségű Gutheil Jenő áldozatkész, fáradhatatlan munkával szerzett történetírói gyakorlatot. Művei a történeti valóság biztos talajából sarjadnak, alkotó fantáziáját féken tudta tartani. Történetírói rekonstrukciói tehát nem képzelet szülte látomások, de azért nem vált pusztá adatközlővé sem. Beleérző készsége szerencsésen párosult fejlett stílusérzékeléssel. Úgy vetíti a múltat olvasóinak képzelete elé, ahogyan az adatok és fantáziája harmonikus együttműködése eredményeképpen azt önmagában is megalkotta. Ezért válik mondanivalója olvasóiban is eleven életté. Minden alkotása értékes, élvezetes olvasmány, mely nemcsak ismeretet ad, hanem érzelmi életünket gazdagítja, erősíti kötődésünket szülővárosunkhoz, lakóhelyünkhöz. Gutheil Jenőnek ez volt a célja.

Tudós munkásságának emlékét lexikonok szócikkein⁴⁷ kívül a Veszprémi Panteonban elhelyezett emléktáblája⁴⁸ (avatója 2009. augusztus 19-én a jelen megemlékezés szerzője volt), és ami ennél fontosabb: a város középkori és XX. századi történetéről szóló munkáit forgató olvasók és történészek sora őrzi.

A jegyzeteket kiegészítette: Földesi F.

⁴⁶ SOLYMOSI 2007. 343–344. o.

⁴⁷ *Magyar katolikus lexikon*. Bp., 1998. IV. köt. 256. o. PFEIFFER 1987. 109–110. o. SZIKLAY János: *Veszprém város az irodalomban és művészetben*. Celldömölk. 1931. 237. o. SZIKLAY János: *Dunántúli kultúrmunkások*. Bp., 1941. 392. o.

⁴⁸ BÁNDI László: Veszprém emlékjelei 2009. *Veszprémi Szemle*, 2012/4. sz. 69–70. o.

Szerzői előszó

A XIII. században történt. A tatárjárás után, Kun László király idejében, amikor „*zsvány országnagyok a birodalom egyik végétől a másikig nemest, pórt, egyházit és világít egyaránt sanyargattak*”,⁴⁹ a vértesi Vitám és Csóka várak ura, Csák Péter, a németújvári grófok iránti gyűlöletből, de még inkább a gazdag zsákmány reményétől űzve, 1276 tavaszán seregével megtámadta Veszprém várát, melynek püspöki székében ekkor a németújvári grófok sarja, III. Péter ült. Borzasztó a pusztítás, amit ez az embertelen rablólovag seregével Veszprém várában véghezvitt. A kincseket és drágaságokat, melyeket a nemesek és főurak megőrzés végett a bazilika kincstárában helyeztek el, továbbá magának az egyháznak ékszereit, edényeit, ruháit, az összes tudományos könyveket elrabolják, az okiratokat megsemmisítik, az oltárokat, mint akár nagypénteken, minden ékességüktől megfosztják, a papokat embertelenül megkínózva halomra gyilkolják, a székesegyházat és hírneves iskoláját fölperzselik.

A pusztulásból megmenekült Pál veszprémi prépost személyesen tett jelentést az eseményről Kun László királynak, aki az ország báróival és nemeseivel Rákoson gyűlésezett. Mikor a király Pál prépost előadásából meggyőződött Csák Péterék gaszágáról, ezekkel a szavakkal jellemezte az örök időkre emlékezetes gyalázatosságot: „*quo detestabilius ab hominum recordatione in regno nostro non fuerit commissum: ennél utálatosabb dolog az én országomban emberemlékezet óta nem történt!*”⁵⁰

Pál prépost szomorú szerepe az osztályrészem, amikor a veszprémi kommunista uralom sötét emlékeit megörökítve a közönségnek átnyújtom. Kesergő elődöm könnyes szemmel jelentette urának Veszprém pusztulását, hát az én munkám sem volt gyönyörűséggel teljes. Minden idegem és jobb érzésem irtózása közepett sok olyan tényt kellett naplómba belerónom, amely örök gyalázata szomorú jelenünknek, szégyene az emberiségnek. A közérdeknek, városunk történetírásának véltem szolgálatot tenni, amikor az igazság megírására vállalkoztam a minden tisztességes újságírást elnémitő bolsevizmus idején, olyan időben, amikor a tomboló

⁴⁹ Szalay László: Magyarország története [Lipcse, 1852.] II. [kötet] 96. o. (A jegyzetek között a félkövér betűvel szedett bejegyzés dr. Gutheil Jenő magyarázata.)

⁵⁰ Békefi Remig: Veszprém a középkorban 18. o. (B. Hornig Károly: Veszprém múltja és jelene [Veszprém, 1912.] című kiadványában; Ádám Iván: A veszprémi székesegyház 217. s köv. o.

vörös-terror⁵¹ nemcsak az őszinte írást, de még az őszinte szót is belénk fojtotta.

Írásom, mely az annyiszor kilátásba helyezett házkutatások réme elől a titkos fiókok, képrámák és könyvtári rejtekek mélyén megbújva szerzett nem egyszer a krónikásnak aggságot, az események hű képe akar lenni és semmi más.

Nem volt a célom feketelista készítése, még kevésbé a tisztességes munkásság jobb sors kivívását célzó mozgalmainak persziflálása. A nagyobb jólétre való törekvés természetszerű joga minden embernek, s csak szánni lehet a magyar munkásságot, amikor jogos törekvésében fajától idegen vezetőkre hagyatkozva, a fokozottabb jólét helyett a pusztítás és pusztulás útjaira tévedt. Kalandorokra bízta a sorsát, akik ahelyett, hogy a bűnös liberalizmustól beteg, s az aranyborjú jegyében álló társadalmunk ezernyi igazságtalanságát igyekeztek volna kiküszöbölni, a lelketlenül félrevezetett munkásság tömegerejével magát a fennálló társadalmat akartak romba dönteni. Félbolond szobatudósok álmait valóra váltó s a „választott nép” exaltált⁵² prófétáinak agyrémei szerint való új világot akartak teremteni, de ebben a faltörő kosnak használt munkásság jobbléte csak tizedrangú kérdés lett volna, az egyedül mindenek fölött való céljuk: a nemzetközi faj hegemoniájának biztosítása.

⁵¹ A vörösteror a Tanácsköztársaság alatt a különböző karhatalmi alakulatok és statáris bíróságok által elkövetett – sokszor halálos eredménnyel járó – atrocitások kortárs, máig használt elnevezése. Létét a '45 utáni rendszerben természetesen tagadták. A halálos áldozatok (vitatható) összegyűjtése megtalálható: VÁRY 1922. A témáról részletesen, tárgyalva részben a vörösterorra válaszul érkezett fehérterror kérdését pl. BÖDÖK 2020. 143–160. o. Konok Péter értékelése szerint: „A két legmarkánsabb, politikailag körülírható terrorhullám, az 1919-es Tanácsköztársaság idején jelentkező vörösteror, valamint a tanács hatalom és a forradalmi kísérlet leverését követő fehérterror – sok, általában véve minden félig-meddig intézményesült, ám részben öntörvényű terrorhoz hasonlóan – rendelkezik közös vonásokkal, ám mind társadalmi bázisukban, mind pedig társadalmi programjukban, az általuk felvázolt vízióban alapvetően különböztek egymástól. Ez a különbség jól tetten érhető a vörös- és fehérterror egy-egy jellemző csoportosulásának, a Cserny József vezette terrorcsoportnak és a Prónay Pál által verbuvált különítményeseknek a tevékenységéből.” Majd arra a megállapításra jut, hogy „... a történelmi múlt megkonstruálásának módjai immár jóval több közös vonást hordoznak, mint maguk az egykori konkrét történelmi események, és míg a vörös- és a fehérterror jellegükben antagonisztikusak voltak, addig az igazolásukat szolgáló narratívák lényegében kiegészítik egymást.” KONOK 2010. Kiadványismertető: [https://epa.oszk.hu/00900/00995/00023/pdf/]

⁵² Exaltált (egzaltált): Túlzottan érzékeny idegzetű és érzelmi kitérősekre hajlamos, szenvedélyes természetű – elragadtatott, átszellemült – személy. Forrás: A magyar nyelv értelmező szótára, (E, É)

Ez a nemzetgyilkos kalandorpolitika, amely idegen faji érdekek igájába hajtotta a magyar munkásságot, a kommunizmussal betetőzte szerencsétlen országunkban a háború pusztítását. Kirabolva megnyomorította hazánkat, és a leggonoszabb módon épp a munkásságot fosztotta ki. Hisz' ennek nemcsak az életföltételeit, a kenyerét vette el, hanem szentségtelen kézzel a lelkét rabolta meg. Kiölt belőle minden eszményiséget, minden nemesebb érzést, ami a kikerülhetetlen emberi nyomorúságokban egyedüli erőssége, támasza, vigasza a vergődő embernek, s becsületes magyar lelkülete helyett osztálygyűlöletet oltott a szívébe, hogy koldusbottal a kezében, mint Káin vándoroljon a vigasztalan pusztulás honában, elárvult, mehtagadott hazájában.

Naplószerű följegyzéseimben túlnyomóan köztudomású dolgokat talál a veszprémi olvasó; a mindnyájunktól átélt izgalmakra, a nevezetesebb, jellemzőbb eseményekre fektettem a fősúlyt, bár – amennyire szerét ejthettem – igyekeztem a kevésbé ismert és följegyzésre méltó kulisszatitkokat is ellesni. A veszprémi proletárdiktatúra hű képét óhajtottam megrajzolni. Az első két hónap leírásánál alaposabban kidolgozott vonásokat talál az olvasó: ez a bemutatkozó kommunizmus kora, míg a következő részben mintegy felületesebb ecsetkezéssel csak a színeket hordtam föl az erősebben megrajzolt kontúrokra, krónikaszerűen ismertetve a napi eseményeket.

Nem lehetett célom kimerítő krónikát írni, mert akkor köteteket kellett volna írnom, másrészt a mindenről értesülésnek útját állta a terror, melynek dühöngése közben íródott aggságos titkolózással naplóm. A hírszerzés körüli vigyázatlanság könnyen megárthatott volna úgy a krónika, mint a krónikás egészségének, s hogy lefülelés esetén aligha lettem volna a kommunista sajtódirektórium tagja, az egészen bizonyos. Mindamellett hiszem, hogy elég adatot sikerült összehordanom ahhoz, hogy az olvasó teljes képet, a valamikori történetíró pedig elég anyagot találjon a veszprémi kommunista uralomról. A környék eseményei közül csak azokat vettem bele naplómba, amelyek – mint a kenesei gyilkosság, a devecseri és tolnatamási ellenforradalmak – Veszprémben is izgalmat keltettek és szorosan belekapcsolódnak a veszprémi bolsevizmusba. A hosszú vergődés közben szeszélyesen változó hangulatokat, izgalmakat vázolva szükségesnek láttam, hogy helyel-közzel az országos kommün tényeire is rámutassak, és így krónikámat belekapcsoljam a végzetes idők országos krónikájába.

A bolsevizmus bukása után a diktatúra hivatalos írásainak és a bíróságnál ez idő szerint rendelkezésre álló adatoknak felhasználásával, nemkülönben a most már akadálytalanul eszközölhető utánjárással igyekeztem

adataim megbízhatóságát ellenőrizni s naplómat új, hiteles adatokkal gyarapítani. Ebben a munkámban nyújtott támogatásért különös köszönettel adózom e helyütt is dr. Lányi Sándor⁵³ és dr. Kiss Ernő államügyész, dr. Karsay Sándor törvényszéki bíró, Kovács József százados, dr. Horváth Béla városi főjegyző és dr. Schmidt Imre szolgabíró uraknak, valamint mindazoknak, akik munkámban bármiképp segítségemre voltak.

Mint már említettem, naplóm megírására kizárólag a szomorúan rendkívüli események megörökítését és kellő megvilágítását sürgető helyi történelem szempontja indított. Nem a gyűlölet és bosszú, hanem az igazság leszögezése vezette tollamat, amellyel ha néha erősebben vágtam, azt érthetővé teszi és mentheti a keserűség, melyet a minden emberi tisztességet lábbal tipró rablóuralom átélése, közvetlen szemlélése váltott ki belőlem.

Fogadják szeretettel naplómat azok, akik a sír szélén álló nemzetünkre, sok ellenséges pusztítást átélt városunkra szakadt gyászos időkben szenvedtek és gyötrődtek.

Veszprém, 1919. december hó.

Dr. Gutheil Jenő

⁵³ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

Március

A helyzet március 21-e előtt – A vármegyei direktórium – A veszprémi „népbiztosok” – Fegyverek beszolgáltatása – Veszprém vörösbe borulása – Az első vörös katonák – Kiábrándulások – Proletár tisztviselők – A burzsoáüldözés első áldozatai – A „Vörös Zászló” – Lusztig Arnold – A vezető tisztviselők elmozdítása – Márkói „ellenforradalom”

Március 21-e előtt vagyunk. A Berinkey-kormány¹ kiírta a választásokat, de a választási küzdelmek kilátástalansága még csak sejtetni sem engedi a jelen kétségbeejtő ziláltsága után a tisztultabb, jobb jövőt. Napról napra nő az aggodalom az agitáció anarchikus következményei miatt. A radikális párt viszsza lép a választási harctól, mert a jelen helyzetben nem tartja lehetségesnek a múlt alkotmányos formái útján való kibontakozást. Károlyiék, az árnyékkormány tehetetlenek a szociáldemokraták féktelen terrorjával szemben, nyíltan megmondják: nekik többség kell, ha alkotmányos úton el nem érik, hát erőszak útján csinálják meg. Mit érhet el az ilyen viszonyok közt esetleg összeülő parlament? Minden erő, minden hatalom a szocialisták kezén van: kezükben a katonaság, a karhatalom, vasút, posta, sajtó. Nyakig van az ország a bolsevizmusban, s lehetetlennek látszik a belülről induló újjászületés. Elűzhetetlenül kísért a rém: *Finis Hungariae!*²

1919. március 20-án, csütörtökön jelenik meg Vix alezredes Károlyi előtt és az antant megbízottjának, De Lobit tábornoknak nevében átnyújtja az új demarká-

¹ A Berinkey-kormány 1919. január 19-én került hatalomra, miután a köztársasági elnökké megválasztott Károlyi Mihály (és kormánya) lemondása hivatalosan is érvénybe lépett. A Berinkey-kormány alatt megnőtt a szociáldemokraták, majd a kommunisták befolyása. Ezt a kormányt a kommunista hatalomátvétel és a Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltása buktatta meg 1919. március 21-én. Forrás: BÖLÖNY 1978.

² *Finis Poloniae!* – vége Lengyelországnak! Állítólag Kosciuskó mondta 1794. okt. 10-én a maciejowicei ütközet után. E kifejezésre utalva használták Magyarországon a *finis Hungariae* szókapcsolatot, aminek alapját Johann Gottfried von Herder német filozófusnak tulajdonítják. II. József nyelvtörvénye után, 1792-ben Herder könyvében kijelentette, hogy a magyarság, mely rabló hordaként jelent meg Európában, míg le nem verték, „most szlávok, németek, oláhok és más népek közt az országlakosok legcsekélyebb része, és évszázadok múlva talán nyelvét is alig találja majd az ember”. Bár ez nem következett be, időről időre – pl. vészterhes történelmi sorsfordulókon – neves magyar gondolkodók kijelentették: Akkor már csak a magyar Kosciuskóra várhatunk, aki elmondja a gyászszavakat: „*finis Hungariae!*” Forrás: Új Idők Lexikona: X. kötet, 2449. o. és Joó Tibor: *A magyar nemzeteszme*. Budapest, é. n. 106. o.

ciós vonalról szóló jegyzéket.³ Még aznap este 6 órakor a kormány lemond, teljesíthetetlennek tartván a jegyzékben foglaltakat: az eddigi demarkációs vonalat Versailles-ban politikai határnak tekintik, s az ország új, nagy részét meg akarják szállni. Az antant fojtogató imperializmusa és emellett a fenyegető termelési anarchia közepette a kormány – mint Károlyi mondja – rálép az egyedüli expediens útjára: átadja a hatalmat az ország szervezett munkásságának. A munkástanács 21-én délután ülést tart: a szocialista és kommunista párt egyesülnek, átveszik a hatalmat, kikiáltják a Tanácsköztársaságot, a proletárdiktatúrát.

Aznap, pénteken este Budapesten lövöldözések, fosztogatások, szombaton általános sztrájk, lapok nem jelennek meg, vonat nem jön. A forradalmi kormányzótanács megalakul,⁴ március 21-i kelettel kiadja első két rendeletét a szesztilalomról⁵ és statáriumról,⁶ melyeket 22-én követ a fegyvertilalom⁷ s a többi rendelet⁸ a címek és rangok eltörléséről, az egyház és állam szétválasztásáról, az egyházi adók megszüntetéséről, a direktóriumok és forradalmi törvénytörvények megalkotásáról.⁹

Városunkat az elmúlt hónapokhoz mérten aránylagos nyugalomban érik a változó események. A Károlyi-éra rendje, melyre annyiszor és oly büszkén hivatkozott mint művére a szociáldemokrácia, megedzette, helyesebben kiölte

³ Ferdinand Vix francia alezredes az antant budapesti katonai missziójának vezetője volt, e minőségében számos diplomáciai jegyzéket adott át az aktuális budapesti kormányoknak. Ezek közül a leghíresebb, az 1919. március 20-án átadott, ebben az antant a román fronton egy olyan demarkációs vonalat jelölt ki, mely a későbbi trianoni határokon túli területeket, többek között Debrecen, Gyula és Szeged városát is magába foglalta volna. Károlyi Mihály köztársasági elnök a jegyzékben foglaltakat vállalhatatlannak tartotta, a helyzet megoldását egyedül egy új, tisztán szociáldemokrata kormányzattól remélte, ezért lemondott. A hatalmat így megszerző szociáldemokraták azonban egyesültek a kommunistákkal és a jegyzék átadásának másnapján, 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot. Pl. ROMSICS 2001. 123. o.

⁴ A hatalom átvételéről március 21-i dátummal: *Budapesti Közlöny*, 1919. márc. 24. Mindenkire! 1. o. *Budapesti Közlöny*, 1919. márc. 24. A Forradalmi Kormányzótanács megalakításáról. 2. o.

⁵ *Budapesti Közlöny*, 1919. márc. 24. A Forradalmi Kormányzótanács II. sz. rendelete. 2. o.

⁶ *Budapesti Közlöny*, 1919. márc. 24. A Forradalmi Kormányzótanács I. sz. rendelete. 2. o.

⁷ *Budapesti Közlöny*, 1919. márc. 24. A Forradalmi Kormányzótanács III. sz. rendelete. 2. o. A három rendelet kiadási dátuma március 21.

⁸ *Tanácsköztársaság*, 1919. márc. 26. A Forradalmi Kormányzótanács V. sz. rendelete a rémhírterjesztés büntetéséről, VI. sz. rendelete a címek és rangok eltörléséről, VII. sz. rendelete a házasságon kívül született gyermek jogairól (nincs törvénytelen gyermek). A rendeletek március 25-én jelentek meg. 1–2. o. A *Tanácsköztársaság* a *Budapesti Közlöny* utódként jelent meg.

⁹ Veszprémben a *Veszprémi Hírlap* írt egy rövid összegző cikket a kiadott rendeletekről. *Veszprémi Hírlap*, 1919. márc. 30. Forradalmi rendeletek. 1–2. o.

idegeinket; a Vár falain már nem csattogtak a püspökre célzott golyók,¹⁰ a muníció, úgy látszik, fogytán volt a veszprémi fronton, egész véletlen ugyan, de éltünk, miért ne lettünk volna nyugodtak? Az elszántság mámore ülte meg a lelkünket; azt mindenki érezte, hogy a lejtőn vagyunk, hát – ugyan mi rosszabb érhetne bennünket, legfeljebb elpusztulunk – gyerünk. A vármegye főispán nélkül állott, Rainprecht lemondott,¹¹ találgattuk, ki lesz a főispán, Erdős-e vagy Neumayer¹² elvtárs,¹³ avagy Jankovics¹⁴ úr, aki úgy látszik nagyon megszerette

¹⁰ Ezek minden bizonnyal Gutheil személyes élményei voltak. Egy visszaemlékező írásában leírta, hogy 1918 októbere után éjszakánként a jutasi úti tüzérbarakkok felől több lövés érte a püspöki palotát. Egy lövedéket egy könyvben, többet egy ablak melletti falban találtak, ahol éjszakánként dr. Weber püspöki titkár dolgozott lámpafénynél. Lásd: *Veszprémi Hírlap*, 1920. április 22. drg [dr. Gutheil Jenő]: Amikor a rezidenciát lőtték. 1. o. A könyv, amiről szó esett és amiben a lövedék még ma is látható: Berzeviczy Albert: *Régi emlékek 1853–1870*. Budapest, 1907. A könyv a Veszprémi Érseki Könyvtár gyűjteményében található. (Lásd a Borító 4. oldalát)

¹¹ Dr. Rainprecht Antal (a sorban ezen a néven második a családban, édesapja és fia is az Antal keresztnévvel viselte) főispán a politikai erőviszonyok folyamatos balratolódása miatt mondott le tisztségéről. Rainprecht mai kifejezéssel élve amolyan „harmadik utas” politikus volt, egyenlő távolságot tartott a dualista, de a forradalmi politikai elit-től is. Főispáni címe mellett az 1912-ben létrehozott, a különleges jogrendben működő helyi kormánybiztosi pozíciót is betöltötte.

¹² Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

¹³ Erdős (Deutsch) Béla MÁV osztálymérnök az októberi forradalom óta szerepel közéleti nagyságként városunkban. Addig mindössze annyit tudtunk róla, hogy jól nősült, s egyike volt Veszprém irigyelt jólétben élő polgárainak. Talán épen ezért, mert megérezte, hogy mostanában az urakra alighanem rájár a rúd, másrészt fölismerve, hogy ez most mindenképpen jó üzlet, fölcsapott proletárnak. Szociáldemokrata lett, s jöllehet ez a hatalmasan kifejtett testben tucat-intelligenciával bélelt burzsoá híján volt minden különösebb tehetségnek, a kerges tenyerek hízelkedő szorongatásával, s a vezérkari elvtársakhoz való aljas dörgölözéssel egy-kettőre vezető szerephez jutott az eddig csupa egyszerű elvtársak között. Hogy szociológiai tudatlanságát érdemekkel pótolja, hivatali tekintélyének minden erejével ránehezedett a vasutasokra s a legperfidebb [álnok] mesterkedéssel igyekezett ezt a derék testületet maga után rántani a vörös pocsolyába. A vasutas szakszervezet erőszakos megalakításával, s a tanulatlan, minden irányító szerepre alkalmatlan elvtársak között domináló okvetetlenkedésével szerzett érdemet arra, hogy főispán-jelöltként szerepeljen Rainprecht távozása után.

A másik jelölt, Neumayer Imre nyomdász, a helybeli szociáldemokrata pártnak, majd a városi nemzeti tanácsnak volt az elnöke. Egyike a zsidó-szociáldemokrata lélekronthás szájalomra méltó áldozatainak. Bibliája a Népszava volt, s a népszavai uszítás fakasztotta gyűlölet ülte meg arcát, fűtötte át beszédeit, melyekből a diadalmas szociáldemokrácia gögje, az úri társadalom mélységes megvetése érzett ki, bár az új rend gyakorlati keresztülvitelében a mérsékeltebb, megfontoltabb eljárásnak volt a követője.

¹⁴ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

városunkat, s az ismeretlenség vörös homályából a Károlyi-éra alatt, mint szociáldemokrata agitátor, majd mint a Veszprém megyei szociáldemokrata párt titkára kezdte magát kinőni urunkká, parancsolónkká. Szóval elég nyugodtan ébredtünk, a „világtörténelmi” napra, március 21-ére, amikor híre szaladt városunkban annak, hogy Pesten valami történt. Hogy mi, azt persze senki sem tudta. Sem telefonjelentés, sem vonat nem jött az izguló kíváncsiak segítségére, tehát találgattunk. Szó esett a kormány lemondásáról, vasutassztrájkáról, mások még rémesebb dolgokról tudtak: Pesten a kommunisták felülkerekedtek, kitört a bolsevizmus, fosztogatnak stb. Pénteki nap volt, s a szombat is ilyen bizonytalanságban talált bennünket. Egy pesti táviratot függesztenek ki Fodor könyvkereskedő¹⁵ kirakatában, amelyből megtudjuk, hogy szocialista kormány alakult,¹⁶ és Pesten csend van, várjuk nyugodtan a további értesítéseket. Ugyanezt közli a délután folyamán megjelent plakát, az első, mely megindítja a proletárdiktatúra plakátözönét, az első, melyen a kormányzói hatalom magaslatáról szól a közönséghez az új uralkodó osztály, a szociáldemokrácia:

„Munkások! Polgárok! Katonák!

Budapesten tiszta szocialista kormány alakult. Ezzel kapcsolatos rémhírek valótlanok. Budapesten teljes rend és nyugalom van, s ezt a helybeli munkás- és katonatanács is fenn fogja tartani.

Felhívunk mindenkit, hogy a rendet és nyugalmat meg ne zavarja, és felelőtlen egyének koholt rémhíreit ne továbbítsa, mert kénytelenek lennénk velük szemben a legszigorúbban eljárni. Veszprém, 1919. március 22. Veszprémi Szociáldemokrata Pártvezetőség.”

A helybeli munkás- és katonatanács merész elhatározással, melyhez a bátorságot, úgy látszik, Somogy és Tolna példájából merítette, nem várva be a Pesten végbement változás pontosabb híreit sem, megoldja a vármegyei igazgatás kérdését: háromtagú direktóriumot állít a megye élére, amint a *Vörös Zászló* írja (1. sz.), *„három galamblelkű harcost: Jankovics, Róland¹⁷ és Beöthy¹⁸ elvtársakat.”*¹⁹

¹⁵ Fodor Ferenc könyvkereskedése és nyomdája a Szabadság tér 10. számú házban volt.

¹⁶ A magyar történelem folyamatosságában az 1919. március 21-i forradalom nagyobb törést jelentett, mint 1918. október 31-e. Az októberi forradalom győzelmét elementáris erejű tömegmozgalmak előzték meg és kísérték, míg a március 21-i forradalom néhány vezető kulisszák mögötti megegyezése volt, amit puccsszerűen hajtottak végre. A legfőbb irányító szerv a Forradalmi Kormányzótanács volt, tagjait – akik miniszteri feladatot láttak el – népbiztosoknak nevezték. Létszáma kezdetben 19, majd később 34 tagból állt. Az elnöki posztot névlegesen Garbai Sándor töltötte be, de a tényleges vezető Kun Béla volt. Forrás: ROMSICS 2001. 123–124. o.

¹⁷ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

¹⁸ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

¹⁹ *Vörös Zászló*, 1919. márc. 29. Veszprém vörös forradalma. 2. o.

Vasárnap, március 23-án végre újságokhoz jut a város közönsége; megtudja, mi történt Pesten, mit akar elkövetni ellenünk a „gonosz” antant, olvassa Károlyiék okadatolását, mellyel megokolják, miért mondanak le, s miért adják át a hatalmat a szociáldemokráciának: mert csak ez a lépés mentheti meg a hazát. A Vix-féle jegyzék hazug magyarázatára ott a másik hazugság: a proletárdiktatúra majd megoltalmazza a területi integritást. Szóval a mi derék, jámbor városi lakosságunk is, mint az egész becsapott ország, beveszi a nemzeti színbe csomagolt maszlagot, a hazát mentő proletárdiktatúrát.²⁰

A hazát féltő hazugság tévedésbe ejt, mintha megszűnnék a pártok közti ellentét, most csak egy lehet a jelszó: összetartás, aminek megteremtésében a hazát mentés reményének hazug szuggerálásánál is hatalmasabb ragasztószer és a proletárdiktatúra kikiáltásakor már jól ismert fegyvere volt a szociáldemokráciának: a terror. Próbáljon valaki velük nem összetartani! Most, amikor övék a hatalom, a dicsőség, az élet és halál osztása. A Károlyi-éra alatt történelemből láthatta a polgári elem, milyen sorsra számíthat, ha nem tart Weltner Jakabékkal.²¹ A választási küzdelmek furcsa akciószabadsága, a pesti nyomdák szétrombolása, Mikes²² püspök kálváriája, a pápai vérengzés,²³ Veszprémben

²⁰ Ferdinand Vix alezredes 1918. november 26-án érkezett Budapestre, mint az antant helyi katonai missziójának – egyfajta speciális, a békekötésig a szokásos diplomáciai tevékeneteket pótolni hivatott külképviseleti szervének – vezetője. E minőségében számos diplomáciai jegyzéket adott át a magyar kormányoknak, a köztudatban mégis szinte kizárólag az 1919. március 20-án átadott jegyzék él, mint „A Vix-jegyzék”. Ebben az antant február 26-án hozott határozatát közölték, amely a már amúgy is nagyrészt idegen hatalmak által megszállt országban a magyar erőket – demarkációs vonalak kialakítása címén – több helyütt a későbbi trianoni határoknál is hátrébb rendelte volna. Károlyi Mihály a Vix-jegyzékben megfogalmazottakat végleges politikai rendezésnek sejtette, és elfogadhatatlannak tartotta. Ezért azt tervezte, hogy a Berinkey-kormányral együtt lemond és a hatalmat átadja egy tisztán szociáldemokrata kormánynak. A szociáldemokraták azonban – Károlyi háta mögött – március 20-áról 21-ére virradó éjjel megegyeztek a gyűjtőfogházban őrzött kommunistákkal a hatalom közös átvételéről, és elterjesztették Károlyiék lemondását. A helyzetet végül Károlyi tudomásul vette. Lásd: ROMSICS 2001. 123. o.

²¹ Bár Weltner Jakab a magyarországi baloldal megkerülhetetlen személyisége volt, de a Tanácsköztársaságban nem töltött be fontos pozíciót, illetve hírlapi írásaiiban a vörösterroret is bírálta. Így nem világos, Gutheil miért az ő nevével utal a kommün vezetésére. Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²² Gróf Mikes János szombathelyi püspököt 1919 februárjában „ellenforradalmárként” internálták, majd a Tanácsköztársaság kikiáltása után a budapesti gyűjtőfogházba szállították. Innen megszökött és a Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulásáig bujkált. Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²³ Pápán 1919 márciusára nagyon elmérgesedett a helyi keresztényszocialisták és szociáldemokraták között folyó küzdelem. Március 12-én a szociáldemokraták a Fő téren

Rupert ügyvéd inzultálása²⁴ mind ékesen bizonyították, hogy az államhatalomnak szocialista-kommunista kezelése nem jelenti a politikai szabadság kivirágzását. Csoda-e hát, ha akkor, amikor arra ébred ez a nyomorult ország, hogy a nemrég még rendőrig alaposan helybenhagyott, fogházba vetett Kun Béla,²⁵

nagygyűlést tartottak, mely alatt lövések dördültek. Az eset után a tömeg betört a katolikus plébániára, de ott löfegyvert nem találtak. Három nappal később, március 15-én a Katolikus Kör helyiségeiben a keresztényszocialisták tartottak gyűlést. Az épületre katonai ruhát viselő személyek tüzet nyitottak, melynek következtében öten sérültek meg, közülük hárman meg is haltak. A helyszínen tartózkodó Serák József kanonok adta fel az utolsó kenetet a haldoklóknak. Az egyik haldokló mellett szolgálni kívánó katolikus káplánt a merénylők inzultálták. A tetteseket soha sem sikerült felelősségre vonni, a korban a vizsgálatot elszabotálták, a forradalmak utánra a bizonyítékok pedig megsemmisültek. NAGY 2016. 65–68. o., *Veszprémi Hírlap*, 1919. márc. 18. Véres március 15. Pápán. 2. o.

²⁴ Rupert Rezső „inzultálása” elsősorban a *Veszprémi Hírlap*nál betöltött felelős szerkesztői beosztásának szólt. Vitriolos szerkesztőségi cikkben mutatta be a szociáldemokrata párt egyik 1919 februári nagygyűlését, ahol – többek között – Erdős Béla is szónokolt. A hírlap nem küldött tudósítót a gyűlésre, mert megítélése szerint támadták a sajtószabadságot. A gyűlés résztvevői ezután végigvonultak Veszprém utcáin, és közben a menet „viharosán abcugolta a Veszprémi Hírlapot és felelős szerkesztőjét.” Ezután egy küldöttség kereste fel a hírlap szerkesztőségét, petíciót nyújtva át Rupert Rezsőnek. A küldöttség tagjai voltak: Róland Ferenc és Farkas Ernő is. A találkozóról – ahol gyakorlatilag megfenyegették a *Veszprémi Hírlapot* és a felelős szerkesztőt – Rupert részletesen beszámolt. A szociáldemokrata párt a főispán-kormánybiztosnál, Rainprecht Antalnál is bepanaszolta Rupertet, aki azonban nem kívánt beleszólni a vitába. Az eseményeket lásd: *Veszprémi Hírlap*, 1919. febr. 4. „Máról” ma. 1–2. o. Lapzárta után. 2. o. 1919. febr. 6. Az executió. 1–2., 1919. febr. 9. „Az executió.” 2. o. Rupert Rezső és Erdős Béla vitája olvasható MIHÁLYFI 1920., 53–62. o. majd: *Veszprémi Hírlap*, 1918. dec. 29. Erdős Béla: Válasz dr. Rupert Rezső ügyvéd úr nyílt levelére. 2–3. o. Rupert Rezső viszontválasza a *Veszprémi Hírlap* három egymást követő lapszámában jelent meg: Dr. Rupert Rezső válasza Erdős Béla máv. főmérnök úrnak. I. 1919. jan. 5. 1–2. o. II. 1919. jan. 12. 1–2. o. III. 1919. jan. 21. 1. o. Az események leírását lásd még FÖLDESI 2019.

²⁵ A Kun Béla vezette kommunisták folyamatosan szervezkedtek az őszirózsás forradalom vezetői ellen, mivel – hasonlóan az Oroszországban történetekhez – a polgári forradalmat csak egy közbenső lépcsőfoknak tekintették a proletárdiktatúrához vezető úton. Fő riválisuknak azonban a közös bázis miatt nem is a polgári erőket, hanem a szociáldemokratákat tekintették. Tevékenységük miatt a hatalom fellépett ellenük. 1919. február 22-én a kommunisták felvonulást és demonstrációt szerveztek a szociáldemokraták lapja, a *Népszava* budapesti szerkesztősége elé; ez lövöldözésbe torkollott, aminek során négy rendőr vesztette életét. Ezért a kommunista vezetőket letartóztatták, a gyűjtőfogházból csak március 21-én szabadultak.

a salgótarjáni majális²⁶ és a budapesti Conti-utcai véres promenade²⁷ fővezére miniszter lett, amikor így mindenki, akit erre múltja képessé tett, összefogott, hogy megmentse a hazát, csoda-e, mondom, ha még a jó Rupert mester is *Egy akol*-ról értekezik,²⁸ s ez az akol ugyancsak telik, a szocialisták, a haza reményeinek táborá megéri fölvenni a tóduló megtévesztetteket.

Március 24-én megjelenik a vármegyei direktórium első falragasza, s ezen az úton is közli a közönséggel a honmentő forradalmat:

„Munkások! Katonák! Polgárok!

Az idő új, végtelen komoly eseményeket hozott és új elhatározásokat tett szükségessé. Bizonyossá vált, hogy az ország zilált viszonyaiban egyedül a tömegek bizalmát élvező szociáldemokrata párt céltudatos tetteire teremthet megoldást és rendet, egyedül ez biztosíthatja a köznyugalmat. A bel- és külpolitikai helyzet parancsolólag követelte, hogy az ország tanácsköztársasággá alakuljon át.

Veszprém város munkás- és katonatanácsa ezeket a körülményeket megfontolva elhatározta, hogy a vármegye feletti kormányzó hatalom irányítását és ellenőrzését az alább megnevezett 3 tagú direktóriumra bízza.

A munkások és katonák Tanácsának határozata alapján Veszprém vármegye kormányzatának vezetését a mai napon átvettük. Célunk és elhatározásunk az, hogy a kormány végleges intézkedéséig is a forradalom eredményeit, a népkormány további rendelkezéseinek végrehajtását és a közrendet biztosítsuk.

Felhívunk mindenkit: egyéneket, tisztviselőket, hatóságokat, hogy bennünket ezen feladatunk teljesítésében minden fenntartás nélkül támogassanak. Senkinek békés munkáját és életviszonyait, ki a forradalmi kormány rendeleteihez alkalmazkodik, érinteni nem fogjuk, de a legnagyobb eréllyel járunk el bárholnan jövő ellenforradalmi vagy a közrendet veszélyeztető cselekményekkel szemben.

²⁶ Itt Gutheil minden bizonnyal az 1919 januárjának elején Salgótarjában történetekre utal. A városban kommunista agitátorok (köztük Kun) jártak, akik fellázították a nélkülöző munkásság legszegényebb rétegeit. Január 3-án mintegy 800 fő kezdett fosztogatásba, szinte egy üzlet sem maradt érintetlenül, de nem kímélték a módosabb magánlakásokat sem. A helyi rendfenntartók tehetetlennek bizonyultak, a szociáldemokrata lapok által „zendülésnek” nevezett eseménynek az iglói géppuskás-tanfolyam (ugyanez játszott fő szerepet az úgynevezett „balassagyarmati csehkiverésben” is) bevetése vetett véget, minek fellépéséhez másfél-kéttucat halálos áldozat köthető. KÖKÉNY 2020. 146–147. o.

²⁷ A már említett, halálos áldozattal is járó Népszava elleni támadás.

²⁸ Az összefogás szükségességéről Rupert Rezső már egy 1918 decemberi vezércikkében írt: *Veszprémi Hírlap*, 1918. dec. 1. Dr. Rupert Rezső: Nyitott kapuk. 1–2. o. Az említett írást lásd: *Veszprémi Hírlap*, 1919. márc. 25. Dr. Rupert Rezső: *Egy akol...* 1–2. o.

Munkások! Katonák és Polgárok! Abból a szerencsétlen helyzetből, melybe a régi bűnös rendszer döntött bennünket, nehéz a kibontakozás. A forradalmi kormány azonban minden eszközt felhasznál az ország területének megvédése, népének boldogulása érdekében. Bízgatok a néppel és a népért munkálkodó kormányban, valamint annak szerveiben; támogassátok őket szívvel-lélekkel, hogy elkövetkezhessék reánk egy jobb, egy szebb korszak: a kiváltságosak, a királyok és hadvezérek korszaka helyett a békés, dolgozó nép Magyarországa.

Veszprém, 1919. évi március hó 23.

Veszprém vármegye direktórium: Róland Ferenc, a munkás- és katonatanács elnöke, Jankovics Lajos, a veszprémmegyei szociáldemokrata párt párttitkárja, Beöthy Dezső százados, a katonatanács elnöke."

A munkás- és katonatanács még vásásnap ülésében megválasztja az egész vármegye területére kiterjedő hatáskörrel a „népbiztosokat”, ezeket hirdeti a harmadik plakát:

„Hirdetmény!

Tudomásvétel és alkalmazkodás céljából tudatjuk mindenkivel, hogy a veszprémi katonai- és munkástanács e vármegye területére alábbiakban kinevezte a forradalmi tanácsot:

Élelmezési népbiztos Neumayer Imre, helyettese Mihályfi János. Sajtóügyi népbiztos Szigethy Ferenc, helyettese Mezriczky László.²⁹ Közlekedési népbiztos Erdős Béla,³⁰ helyettese Szalay Ferenc. Igazságügyi népbiztos dr. Hajós Zoltán,³¹ helyettese dr. Kántor Iván. Katonai népbiztos Schandl Géza,³² helyettese Hibala Dezső. Közegészségügyi népbiztos Farkas Ernő, helyettese Bujdosó János. Mezőgazdasági népbiztos Czeiner János,³³ helyettese Schindler Mihály. Közkutatásügyi népbiztos Neumann Sándor, helyettese Magyar József.³⁴ Közbiztonsági népbiztos Simon Antal,³⁵ helyettese Rimpek Lajos.³⁶ Pénzügyi népbiztos Mentler Mihály, helyettese Winkler Károly.

²⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³⁰ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³² Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³³ Czeiner János 1919. márc. 23-tól a Veszprém Megyei Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa mezőgazdasági megbízottja. A bukás után, 1919. augusztus 8-án letartóztatták. Forrás: *Veszprémi Hírlap*, 1919. aug. 10. Az átalakulás napjai Veszprém-ben. 3. o.; CSABA 1959.

³⁴ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³⁵ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

A most nevezettek utasításait köteles respektálni minden közhatóság. A népbiztosok vezetésével hajtható végre mindazon rendelet, amelyeket a tanácsköztársaság kiad.

*A veszprémi Katona- és Munkástanács.*³⁷

Az említett ülés határozatából és utasítására az élelmiszer-csempészás ellen adja ki szintén falragaszok alakjában igazi diktátor-stílusban szigorú tilalmát Neumayer elvtárs:

Tilos áru- és élelmi cikkeket kivinni Veszprémből!

*„Mindenkihez! A vármegyei élelmezési népbiztosság közhírré teszi, hogy Veszprém város területéről semmiféle élelmiszert, növényi magvakat, közszükségleti cikkeket, egy-
szóval semmiféle árucikkeket semmi módon kivinni nem szabad.*

Ezen tilalom ellen vétők a forradalmi törvényszék elé állíttatnak.

*Veszprém, 1919. márc. hó 25-én. Neumayer Imre, közlélelmezési népbiztos.*³⁸

Még ennek megjelenése előtt nagy vörös falragaszok állítják meg a sok tudni-valótól ugyancsak meglepett járókelőt. Török rendőrkapitány közli a direktórium utasítására a forradalmi kormányzótanács első három rendeletét a statáriumról, szesztilalomról és fegyverviselésről avval, hogy fegyverét a falragasz keltétől, március 24-étől számított 48 órán belül mindenki beszolgáltassa.³⁹ Kemény diktatori hang, forradalmi törvényszék, halálbüntetés mindenütt, nincs is ám nyoma sem a múlt időszak anarchiájának, engedelmeskedik mindenki, mint a karika-csapás. A közrendet támogatja ugyancsak az első napokban megjelent másik két plakát: aki lop, rabol vagy gyilkol, halállal bünhődik – mondja az egyik vörös falragasz, míg a másik a rémhírek terjesztőit kényszeríti a legdiszkrétebb sutogásra. A borzadályt keltő rendszabályok kilátásba helyezésével imígyen alaposan körülplakátolt rend jólesik a közönségnek; már-már elfogja az embereket az illúzió: íme, itt van, amiért október 31-e óta hiába epekedtünk, olyan rezsim, amely rendet teremt befelé és kifelé egyaránt. Tódul hát mindenki zászlaja alá, s ez a „reakciós” fészek, ahol az októberi forradalomig több volt a pap, mint a szociáldemokrata, máról holnapra majdnem mindenestől szocialistává lesz. A diktatúra kikiáltását követő első vasárnap, 23-án délután tartott népgyűlés majd szétfeszíti a résztvevők óriási tömegével a színházat.

³⁷ Vörös Zászló, 1919. márc. 29. Hirdetmény. 9. o.

³⁸ Vörös Zászló, 1919. márc. 29. Mindenkihez. 5. o.

³⁹ Veszprémi Hírlap, 1919. márc. 25. Statárium. Szesztilalom. Fegyverviselés. 2. o. Török rendőrkapitány pontosan közli a három rendelet szövegét. Lásd még a rendeletekről és a Forradalmi Kormányzótanács tagjairól a Laczkó Dezső Múzeumban őrzött plakátot: LDM 68.246–68.295. A fegyverek leadásáról még: Veszprémi Hírlap, 1919. márc. 30. Fegyverek beszolgáltatása. 2. o.

Március 25-én a Veszprémi Hírlap bejelenti,⁴⁰ hogy tekintettel hazánk komoly helyzetére és a sürgető önvédelemre, megszüntet minden politizálást. A lap fellelős szerkesztője, Rupert dr. kilép a szerkesztőségéből⁴¹ azzal a megokolással, hogy a teljes egyetértésnek és összeolvadásnak nem akar exponált és örökké félreértett egyéniségével útjába állani. A keresztényszocialista párt elnöke lemond, s a párt beszünteti agitatív működését. A kisgazdapárt egyházi elnöke lemond, a Károlyi-párt feloszlik, a Katolikus Legényegylet⁴² pedig bejelenti Neumayer elvtársnak csatlakozását. Március 25-én megalakul az önálló kereskedők szociáldemokrata szakszervezete, az ipartestület pedig felhívja aznap tartott ülésén tagjait, hogy aki még eddig nem lépett be az önálló iparosok szociáldemokrata szakszervezetébe, a nehéz időkre való tekintettel lépjen be. Ugyancsak március 25-én tart gyűlést a közalkalmazottak országos egyesületének veszprémi csoportja is, amely elhatározza, hogy a közalkalmazottak egyénenként is belépnek a szociáldemokrata pártba.

A direktórium a helybeli pénzintézetekhez népbiztosokat küld ki, a Veszprém-megyei Takarékpénztárhoz Wéninger Ferenc postatisztet, a Veszprémi Takarékpénztárhoz Hevesi József számellenőrt, a Közgazdasági Bankhoz Simon Károlyt, az Alapítványi Hivatalhoz Domján József adófőtisztet.

A szociáldemokrata, most már szocialista párt terjedésével lépést tart a vörös szín terjedése városunkban. A nemzeti szín eltűnik a gomblyukakból, vörös gombot hord minden hithű szocialista, ugyanilyen színben ékeskedik a katonasapkák rozettája, lassankint a rendőrsapkáké is. A március 21-e előtt még félelmes és üldözött kommunistajelvény hivatalos színné lesz, s a szem is megszokja lassankint ezt az egyáltalán nem szentimentális, vad színt.

A március 25-én megjelent rendelet a Vörös Hadsereg alakításáról⁴³ nemcsak

⁴⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1919. márc. 25. A politizálás megszünt. 2. o.

⁴¹ *Veszprémi Hírlap*, 1919. márc. 25. Dr. Rupert Rezső: Kedves Olvasóim! 2. o.

⁴² A Legényegyletről lásd: Poór Ferenc: A 120 éve alakult Veszprémi Római Katolikus Legényegylet kulturális tevékenységéről. *Veszprémi Szemle*, 2015/2. 43–19. o. és Csiszár Miklós: „Boldog az, aki egész életútján megőrizheti lelkének ideális szépségét...” 100 éve hunyt el Tölcséry Ferenc veszprémi főgimnáziumi tanár. *Veszprémi Szemle*, 2019/2. 65–97. o.

⁴³ *Tanácsköztársaság*, 1919. március 30. A Forradalmi Kormányzótanács XXIII. K. T. E. számú rendelete a Vörös Hadsereg alakításáról. A hivatalos lap utólag közölte a rendeletet. 3. o.

A könyvben többször szó esik a Tanácsköztársaság Vörös Hadseregéről, annak szervezéséről és esetleges alkalmazásáról. Nem részletezve a hadsereg megszervezésének menetét, tagozódását, majd harci alkalmazását, mindenképpen szükséges vázlatosan bemutatni ennek a haderőnek a lényeges elemeit, toborzásának menetét.

Az I. világháború befejezésekor az ország nem rendelkezett önálló, döntő többségében magyar nemzetiségű katonák alkotta haderővel. A problémát tetézte, hogy a

magyarországi békeállomáshellyel rendelkező alakulatok többsége nem ért egyben haza kaszárnájába, jó részük még a fronton vagy útközben hazafelé feloszlott. A viszszaérkező egységek morálja nem volt megfelelő, így a hadvezetés a kiszolgált katonák leszereléséről és az öt legfiatalabb korosztály behívásáról döntött. A rendelkezést azonban nem sikerült végrehajtani, így az ország haderő nélkül maradt. Eközben a szomszédos államok megkezdték az ország területére történő fegyveres bevonulást, az ország – 1919 tavaszára a trianoni határokon is túlterjeszkedő – megszállását.

Az ország a több mint négy évig tartó háborúban erősen kimerült. A legfontosabb élelmezési cikkek és az ipar termelése a felére csökkent. Fokozta a nehézségeket, hogy 1918 őszétől az ország jelentős ipari és mezőgazdasági területeit az intervenció haderők tartották megszállva. Az országot három oldalról ellenséges csapatok vették körül, egységeik több helyen átlépték a fegyverszüneti vonalat, minden igyekezetük az volt, hogy minél nagyobb területet harapjanak ki a történelmi Magyarországból. Erejük többszörösen meghaladta a magyar hadseregét, melyet az 1918. november 13-án aláírt belgrádi fegyverszüneti szerződés 6 gyalog- és 2 lovashadosztályban állapított meg. A személyi állomány a háború végén visszatartott katonákból állt.

Az őszirózsás forradalom után a kormányzat felismerte, hogy ezt a hadsereget nem alkalmazhatja az ország védelmére. Az új hadsereg megszervezését 1919. március 10-én kezdték meg, amely hat hadosztályból, a Dunaórségből és a „székely különítményből” állt. Ez utóbbi szintén hadosztály volt – a Székely Hadosztály, Kratochvill Károly parancsnoksága alatt –, csak a belgrádi szerződés szerint már nem lehetett hadosztálynak nevezni. A hadsereg állományát 54 zászlóaljra, 36 lovasszázadra és 30 ütegre tervezték, létszáma körülbelül 70 000 fő lett volna. A csapatok feltöltését toborzás útján tervezték megoldani, ami azonban nem hozta meg a várt eredményt, miután március 21-ig mindössze 5000 fővel sikerült szerződést kötni.

Végül csak a Tanácsköztársaság március 21-i kikiáltása teremtett új helyzetet. A proletárdiktatúra sorozás helyett toborzással kívánta feltölteni haderejét, melyhez – mivel attól a területi integritás megvédését remélték – sok nemzeti érzelmű tiszt is csatlakozott. A Vörös Hadsereg kezdetben sikereket ért el az északi fronton, Bártfa térségében megközelítette az ezeréves határt. Kun Bélák azonban egyúttal azt is kinyilvánították, hogy nem a területi integritás védelme, hanem a bolsevizmus terjesztése a fő hadi cél, mivel a megszerzett területeken kikiáltották a Szlovák Tanácsköztársaságot. Június végén az antant azon ígéretének hatására, miszerint tárgyalópartnereknek fogadják el Kunékat a békekonferencián, a Vörös Hadsereget sikerei ellenére visszavonták a Felvidékről, ennek hatására a sereg megállíthatatlan, gyors bomlásnak indult, és a hamarosan meginduló román támadásnak már nem volt képes ellenállni, újabb egy hónap múlva pedig a románok döntő vereséget mértek rá.

A Vörös Hadsereg vezetésére április 21-én létrehozták a Keleti Hadsereg-parancsnokságot, amely közvetlenül irányította a csapatokat. Eredményt azonban nem tudott elérni, a csapatok felbomlottak, képtelenek voltak az ellenség megállítására. Május 2-án a Forradalmi Kormányzótanács általános mozgósítást rendelt el, május 5-én felállították a Hadsereg-parancsnokságot, majd május 7-én a Hadügyi Népbiztosságot. Ezzel együtt szétválasztották a hadműveletek vezetését, valamint a szervezést, ellátást és a mozgósítást, illetve módosították a Vörös Hadsereg fegyvernemeit és szakcsapatainak összetételét, hadrendjét. A legmagasabb hadműveleti-harcászati magasabb-egység a hadtest lett, amely feladattól függően 2–5 hadosztályból állott. A hadosztályok

új plakáttal, de új képpel is gazdagítja városunkat; megjelennek a vörös katonákká átvedlett volt nemzetőrök, vörös sapkadísszal és bal mellükre varrt ferde vörös kereszttel. Ez a rendelet s végrehajtásának városunkban is észlelt jelenségei voltak az első kiáltó jelek, amelyek éreztetni kezdték a honmentés reményének álmába kábított polgársággal, hogy itt mintha egész másról lenne szó, mint a haza megvédéséről, a régi határok visszaszerzéséről. Pogány⁴⁴ még területi integritásról beszél, de a rendelet már őszintébben szól: a hadsereg kötelessége harcolni a világproletárság fölszabadításáért s védeni azt külső és *belső* ellenség ellen. Vörös katona csak proletár lehet, a Vörös Hadsereg nem ismer rangfokozatokat, parancsnok csak proletár vagy politikailag megbízható volt tiszt lehet, de a parancsnok és katona közt nincs különbség. Az új rend nem ismer címet és rangot, mondja a másik rendelet, nincs itt más különbség tehát, csak az, amely két táborra osztja az embereket, csak két kaszt van: *proletár* és *burzsoá*.⁴⁵ A proletár az *elvtárs*, a burzsoá pedig az *ellenség*, ellenforradalmár, ez ellen kell a Vörös Hadsereg. A proletár fegyvert kap, a burzsoától elszedik azt.⁴⁶

Március 25-én megkezdődik és 26-án folytatódik a fegyverek beszolgáltatása. A statáriálisan szigorú rendeletnek megvan a hatása, a beszolgáltatási ha-

két dandárral, három tüzérezreddel, törzs-, műszaki és híradó alegységekkel rendelkeztek. A hadosztályok dandárjai két ezredből (6–7 zászlóalj) állottak. Május 11. után külön dandártörzseket is létrehoztak a vezetés javítása érdekében. A zászlóalj, mint a hadsereg alapvető harcászati alegysége, 150 fős szervezetszerű állománnyal és 6–8 géppuskával rendelkezett. A felszerelés és fegyverzet azt első világháborúban használtakból került ki.

Jelen esetben nem cél a Vörös Hadsereg hadművészetének ismertetése, bár el kell mondani, hogy sok esetben igen újszerű vezetési és haderő-alkalmazási módot vezetett be, amivel sikereket ért el főleg a Csehszlovák hadsereg csapatai ellen az északi hadjáratban. Ha szigorúan a katonai-szakmai szempontokat vesszük figyelembe, a katonai vereséget elsősorban az ellenség sokszoros számbeli és technikai fölénye okozta. Az elszigetelt ország gazdasága nem volt képes további erőfeszítésekre, a hadsereg ellátására. Forrás: SZABÓ 1962.

⁴⁴ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁴⁵ A francia „bourgeois”, városi polgár kifejezésből származó megbélyegző kifejezése a bolsevizmusnak. A magyarul gyakran „burzsuj” alakban használt szóval illetett csoport számított a „rendszer ellenségének”, amely a munkásságot elnyomni igyekezett, s amely ellen ezért (akár erőszakkal is) fel kellett lépni.

⁴⁶ A Vörös Hadsereg megalakítására vonatkozó rendeletet lásd BREIT 1925., II. kötet, 31. számú melléklet, 66–68. o. A hadsereg „demokratizálása” már 1918 novemberétől folyt, elsősorban az egykori *Népszava* újságíróinak, Pogány Józsefnek köszönhetően, aki ekkor az úgynevezett Katonatanácsok élére került. Ezek mintegy szakszervezetként működtek a hadseregen belül, felléptek a katonai hierarchia külső és belső megnyilvánulásai ellen (rendjelek, tisztelgés, stb.), így tulajdonképpen működtethetetlené téve azt.

táridő csak 26-án du. 5 órakor jár le, de már 25-én tolonganak a rendőrségen az emberek, hogy beadják a fegyvereket; halomra gyűlnek az eddig gondosan kezelt, féltve őrzött vadászfegyverek, revolverek, az olcsón szerzett mannlicher-ek, karabélyok. Mintha gyermekétől búcsúzna, oly érzékenyen szorongatja még utoljára sok nimród szépművű puskáját, mert bár elismervényt kap a tulajdonos fegyveréről, mindenkin úrrá lesz a balsejtelem, hogy a szép puskáinknak örökre lőttek. Akadnak, akik nem tudnak beletörődni a kegyetlen rendeletbe, deputációba mennek a mindenható direktóriumhoz, hogy legalább a megbízható vadászoknak irgalmazzanak. Jankovics elvtárstól kapják meg a lesújtó választ:

– Hát mit gondolnak, azt hiszik, hogy lesz még az életben alkalmuk ilyen úri passziót gyakorolni?

Mint egy törszúrás, úgy hat ez a zsarnoki elutasítás: – mit gondoltok, ti osztobák, még azt meritek hinni, hogy nincs vége a ti úri világtoknak, amelyben ráérők voltak, akik vadászattal passzióztak? Azt hiszitek, hogy most, mikor a kezünkbe kerültetek, nem fogjuk összezúzni a ti úri passzióitokat? Belevillámlik az úri népség lelkébe a kijelentés kapcsán a jövő, a szocialista állam rideg képe, amelybe – úgy látszik – bele kell helyezkednie, s búcsúznia kell mindentől, ami eddig szép, úri, az életben poézis volt. A fegyverek beadásánál már vörös katonák segédkeznek, gúnyosan nézik az úri fegyverhordókat, s mondogatják:

– Csak most látszik, mennyi ellenforradalmár⁴⁷ volt Veszprémben!

⁴⁷ A proletárdiktatúra működtetőinek bevett szóhasználata a forradalom ellenségeinek tekintett személyekre, egyfajta (sokszor tragikus következményeket hordozó) bélyeg. Az ellenforradalom társadalomfilozófiai, politikai fogalom, amely a forradalommal megdöntött társadalmi, gazdasági viszonyoknak és a már megdöntött uralkodó osztály hatalmának visszaállítására törekszik. Az elnevezés az 1789-es francia forradalom után vált általánossá, a forradalom ellenfeleinek [királypártiak, monarchisták, legitimisták] megnevezésére. A fogalom a konzervatív eszmerendszerben hangsúlyos helyet foglal el. A konzervativizmus ugyanis akkor vált aktív politikai erővé, amikor az állam hagyományos rendjét radikális kihívás érte, azaz forradalom robbant ki. Az 1918–19-re reakcióként jelentkező ellenforradalom, amelyből a Horthy-rendszer született, egy tipikusan „fehér” ellenlépés volt, amely azonban túlzásoknak is teret engedett. Az ellenforradalom nemcsak a forradalom felszámolásának igényét jelentette, hanem a forradalmat megelőző rend lehető legteljesebb visszaállítását, restaurálását is. Ugyanakkor óvakodni kell a bosszúállástól, nehogy az ellenforradalom olyan tettekkel szennyezze be magát, mint amilyeneket a forradalom vitt véghez. Ebben a tekintetben tehát az 1919-es magyar ellenforradalom eltért a kívánt iránytól, amikor a fehérterrornak nevezett túlzásokba esett. A fentebb kifejtett elméletből az is következik, hogy az ellenforradalom után restauráció, majd a visszaállított rend konszolidációja következik. Tehát a rendszer maga már nem ellenforradalmi, sőt annak nevezni kifejezetten paradoxon: hiszen a rendszer stabilizálódása után a munkáját bevégző ellenforradalomnak már nem jut szerep. Ráadásul a folyamat során nem új valami jön létre, hanem egy már meglévő berendezkedést építenek ki ismét. Forrás: CSÍKY 2013.

A proletárhadseregnek nincsenek tisztjei: lekerülnek a tiszti gallérok csillogjai. Amelyik a rendelet szavára le nem hull, azt leszedik az „öntudatos” proletárkatonák, akik élvezettel vadásznak utcán, kávéházban a valamikor félve tisztelt csillogó rangjelzésekre. A papság után a tisztikar került terítékre, a csuha után a császárkabátot ítélte halálra a proletárharag, a „népbutítók” után a „sarkantyús gazemberekre” került a sor. A sürgősebb persze a papság ügye volt, ennek a kasztnak – természetesen csak a katolikus klérusról lehet szó – kellett legkeservesebben éreznie a proletárdiktatúra kikiáltásakor azt, hogy ellenségeinek kezeibe került. S ez természetes is, ha szem előtt tartjuk általában a marxizmust, ezt a hitetlen zsidó agyvelőből született, néptömegek és félműveltek félrevezetésére annyira alkalmas demagógiát, azután a Magyarországi Szociáldemokrata Párt eddigi „felekezetieskedést kizáró” vezetőségét. Csak magától értetődik, hogy a haza megmentésére az egész hitközséget kitévő kormányzótanács a címek eltörlése, a gyűlölt hercegek és grófok kaszálása után az egyház és állam szétválasztását tartja második legsürgősebb teendőjének. A galileista⁴⁸ zsidó ifjak, szabadkőművesek, Kunfiék,⁴⁹ Weltnerék csinálta októberi forradalom öt hónapos üldöztetése után, mely ugyancsak a Mester kálváriás útjára terelte a helybeli klérust, amikor, hála érte Jankovics, Neumann, Róland, Magyar stb. elvtársak jól végzett uszító munkájának, a Vár falain vígan kopogtak a puskagolyók, népgyűléseken, utcán csak úgy röpködtek a papság arcába az önérzetbe gyilkosan taposó galád szidalmak, a proletárdiktatúrával hivatalosan is megnyíltak az egyházüldözés szennyet ontó csatornái. A Kun Béláék és Kunfiak tanácsa halálra ítéli a vallást rendeletével, lapjaik pedig nekilátnak, és a rendeletet kommentálva kiöntik az eddig csak a Népszava kloákáján át levezetett undokságokat, hogy örökre eltemessék az

⁴⁸ Galileista, vagyis a Galilei Kör tagja. A Galilei Kör baloldali egyetemi hallgatók egyesülete volt Budapesten 1908 és 1919 között. 1910 körül a leglátogatottabb ifjúsági egyesület volt. A Galilei Kör az első világháború alatt 1915-től háborúellenes agitációt, propagandát folytatott kezdetben pacifista előadások formájában, majd a kör egy csoportja (forradalmi szocialisták) illegális tevékenységbe is kezdett. Röpiratok szerkesztése, terjesztése vádjával a csoport tagjai, a kör vezetői közül 1918 januárjában többeket letartóztattak, a Galilei Kör helyiségeit bezárták. Az 1918. szeptember végén befejeződött Galilei-per során Duczyńska Ilona és Sugár Tivadar fővádoltakat két illetve három év börtönre ítélték. A Galilei Kört 1918. október végén, az őszirozsás forradalom idején újra megnyitották. A körnek mind az őszirozsás forradalom, mind a Tanácsköztársaság vezetői közül korábban többen tagjai voltak, ez utóbbiak közül meg kell említeni például Rákosi Mátyás, Korvin Ottó és Pogány József nevét. A kommun bukása után általános volt az ellenforradalmi közéletben a vélemény, hogy a forradalmak előkészítéséért a Galilei Kört nagy felelősség terheli. A témáról bővebben CSUNDERLIK 2017.

⁴⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

egyházat, vallást, papságot. Magasztalják a korszakalkotó lépést, a mestervágást, mellyel a kormányzótanács „letépte az egyházat, ezt az élősdit az ország tésztéről, éljen meg, ahol tud, vagy fonnyadjon el a felszabadult lelkek éltető fényében.” A vallás és pálinka egyenlő értékű szerintük, mindkettő a nép butítására szolgált a kimúlt rendszer alatt.

Mennyivel humánusabb Hajós elvtárs pesti kartársainál és hitsorsosainál. Mintha megsokallta volna a papüldözést, csendre inti elvtársait, s imígyen zeng halotti éneket a veszprémi klérusról a Vörös Zászló 1. számában: „*Fent a várban nagy csend, még a lépések sem hallatszanak, ne is menjünk oda, ott nagy haldoklás van, ne zavarjuk az utolsó perceket, hagyjuk őket álmódzni vagy reményleni, hogy visszajön a régi világ, amikor a bíborba öltözött főpap 'áldást' osztván, térdre hull előtte az egész ájtatos nép. Csakhogy ez nem jön vissza!*”⁵⁰ – Sajnos, az elvtársak nem fogadták meg atyamesterük kenetes ígét, ők bizony szerettek volna feljönni, s hogy meg nem rohamozták a Várat, csak annak a körükben elterjedt hírnek köszönhető, hogy a papok föl vannak fegyverkezve, géppuskákkal várják a támadókat.

Míg mások existenciájukat féltették az új „rend”-től, a papságnak életéért kellett remegnie heteken át, s minden burzsoák előtt kellett fölismerne azt, hogy a proletárököl, a vörös szurony nem éppen a szerbet, románt, csehet van hivatva kiűzni ebből a szép hazából, melyen úrrá lett Károlyiék jóvoltából az angol újságíró, Bartlett⁵¹ emlegette zsidó maffia. A nagy időket, nagy viharokat átélte Vár állja az ősi sziklákon az ostromot, s míg körülötte vörösbe borul a világ, a „reakció”⁵² eme ősi fészke áll feketén, s agyonhajszolt papjai a Mesternél találnak vigaszt, erősséget, keresztjénél, melyet a nyelvöltögető tömeg körülzönlött. A püspök magához rendeli a fiatal papságot, ecseteli előttük a mostoha idők még rájuk váró szenvedéseit, s lelkükre köti azt, ami papi kötelességük: Krisztus mellett kitartani, kitartani, ha kell, a vértanúságig. Eszükbe ne jusson a gonoszok hatalmával szemben a megalkuvás, pap nem lehet szakszervezeti tag, az ilyen papra a jók, a hívők megvetése vár. Bizalmat önt a lelkekbe: ne értsék félre a helyzetet, kevesen vannak az uralkodó romlottak, sokan a megfélemlített

⁵⁰ Vörös Zászló, 1919. márc. 29. Erdős Béla: Veszprém vörös forradalma. 2–3. o.

⁵¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben. Bartlett, akit a dunántúli fő-kormánybiztos hozott magával Siófokról, 1919. október első hetében Veszprémben járt. „Örömmel üdvözljük a nagy britt (sic!) nemzet e kiváló fiát városunkban s azzal a reménnyel rójuk papírra e sorokat, hogy ő épp olyan kedvező benyomással távozott falaink közül, aminő kellemes emléket hagyott hátra nekünk ittlétével.” – írta a Veszprémi Hírlap tudósítója. Veszprémi Hírlap, 1919. okt. 12. Egy magyarbarát angol hírlapíró ... 2. o.

⁵² Politikai és vallási tekintetben az elavult nézetekhez való visszatérés, a haladás meggátolására irányzott törekvés. A magyarországi baloldal által gyakorta alkalmazott pejoratív megnevezés a forradalom vélt vagy valós ellenfeleire.

jók, nekünk, papoknak, hinnünk kell rendületlenül a jók, az igazság győzelmében!⁵³

Március 25-e kereskedőinknek is hoz izgalmat: az üzletek bezárását rendeli⁵⁴ el a kormányzótanács. Ijedt csoportba verődnek össze derék kalmáraink, nem tudja egyelőre biztosan senki mire vélni a dolgot: csak egy derül ki, hogy – úgy látszik – a kereskedőknek sem a megszálló ellenség a legimminensebb⁵⁵ veszedelme, a kibontakozó kommunizmus réme teszi nyugtalanná éjszakáikat.

Március 27-e a rendeletek napja. Két lapot kapunk egyszerre, s telve mindkető elképedést szülő intézkedéseivel a honmentő új uralomnak. Szegény burzsoá egyik ájulásból a másikba esik; alig olvassa el, hogy a háza már nem az övé,⁵⁶ sőt lakbért fog fizetni a néhai háziúr, már a másik rendelet üti fejbe: készpénzére, melyet oly biztos helyen tudott a takarékokban, szintén rátette kezét⁵⁷ a most már teljes mivoltában bemutatkozó rém, a kommunizmus. A mindenéből kifosztott, nyomorult burzsoá ájulásából valamennyire akkor kezd ocsúdni, amikor a harmadik, korszakos rendeletre téved már-már káprázó szeme: rendelet a munkakényszerről.⁵⁸ Szigorúan hangzik a cím, eddig csak megrögzött

⁵³ Részletesen lásd: CSERNUS–ORTUTAY 2015. 48–64. o. és NAGY 2013. 9–24. o.

⁵⁴ A Kormányzótanács rendelete az üzletek bezárásáról 1919. március 24-én jelent meg. A rendelet célja – a Kormányzótanács magyarázata szerint –, hogy nagyobb anyagkészleteket a normális fogyasztás elől elrejtteni ne lehessen, a kereskedők ne vonják ki a kereskedelemről. Bizonyos üzletek, kereskedések nyitvatartását engedélyezték, amit a kiegészítő rendeletben szabályoztak. A rendelet szövege: „Minden üzlet, az élelmiszerüzletek, gyógyszerárak, drogériák és az egészségügyi cikkeket árusító üzemek, könyv- és papírkereskedések, dohánytőzsdék kivételével, azonnal bezárandó és azokból további rendelkezésig semminemű áru és anyag semmilyen célra a szocializáló népbiztosság engedelmével el nem vihető és ki nem adható, üzemből tartáshoz halaszthatatlanul szükséges cikkek kiadására a szocializáló népbiztosság (Tőzsdepalota) áruosztálya ad engedelmet. Mindazok, akik e rendelkezést megszegik és árukat vagy anyagokat a szocializáló népbiztosság engedelmével üzleteikből elvisznek, kiadnak vagy elrejtnek, forradalmi törvényszék elé állíttatnak és halállal büntetettnek. Szocializáló népbiztosság.” Budapesti Hírlap, 1919. márc. 25. 2. o.

⁵⁵ közeli, fenyegető, küszöbön álló

⁵⁶ Tanácsköztársaság, 1919. márc. 27. A Forradalmi Kormányzótanács X. számú rendelete. 1. o. A rendelet hatálya megjelenésekor csak a törvényhatósági jogú városokra terjedt ki. A szociális termelési népbiztos felhatalmazást kapott, hogy a rendeletet más városokra is kiterjessze.

⁵⁷ Tanácsköztársaság, 1919. márc. 27. A Forradalmi Kormányzótanács XII. számú rendelete. A pénzintézetek szocializálásának bevezetése 1–2. o.

⁵⁸ Tanácsköztársaság, 1919. márc. 27. A Forradalmi Kormányzótanács XI. számú rendelete. 1. o. A rendelet szövege megjelenik a Tanácsköztársaság alkotmányában is: „6. § A Tanácsköztársaságban csak annak van helye, aki dolgozik. A Tanácsköztársaság elrendeli az általános munkakényszert, ezzel szemben megállapítja a munkára való jogot. A munkaképteleneket, valamint azokat, akik dolgozni akarnak, de akiknek az állam munkát juttatni nem tud, az állam tartja el.” Tanácsköztársaság, 1919. június 28. 1–4. o.

gonosztevőkkel kapcsolatban emlegette a judikátúra,⁵⁹ de mégis vigasztalódik, mert azt olvassa ki a rendeletből, hogy az – életét ím a kegyes Kun B. et comp. meghagyja; élhet hát, de dolgoznia kell, ha eddig nem tette, sőt – hisz’ nem is olyan lesújtó a sora a nagy levetkőztetés után – még joga is van az új államban: elvett háza, pénze fejében köteles az állam neki munkaalkalmat biztosítani.

Szegény háziurak és kapitalisták, a papok és katonák után ők józanodtak ki az új „rend”-ből; hogy eloszlott szemükből is egy csapásra a nemzeti színű köd, melyet dicső Károlyi Mihály és társai odavarázsoltak elébe, mondván, hogy az országot csak az internacionálé mentheti meg. Milyen hamar rá kellett nekik is jönniük, hogy a Vörös Hadsereg mire kell: hogy lefogja kezüket, melyet ökölbe szorított az elkeseredés, amikor azt látják, hogy egy munkás élet fáradságos küzdelmének gyümölcsetől fosztja meg őket a kormányzótanács címébe takaródzó szélhámós rablóbanda. Aléltan tolja el szegény burzsoá magától a gyűlöletes újságot, s szinte jólesik neki, hogy egy nap pihenője lesz, hogy csak másodnaponként jönnek lapok.

A Tanácsköztársaság „rajongóinak” seregét új, népes csapattal gyarapítja az ugyancsak 27-én megjelent rendelet a forradalmi törvényszékekről⁶⁰ melyek laikus, proletár bírákból szervezendők, s hivatásuk a jogszolgáltatás addig is, míg a megalakítandó tanácsok, melyek szintén proletárszervek lesznek, át nem vehetik a törvényhozó és végrehajtó hatalom gyakorlását. Immáron a bírák és ügyvédek sem panaszkodhattak, az atyailag gondoskodó kormányzótanács őket is fölmentette az alól, hogy íróasztal mellett görnyedve „improduktív” munkával töltsék el ezt a szép életet. A rendeletet magyarázó cikkek ékesen fejtegetik, hogy a proletárállamnak nincs szüksége az osztálybíráskodás szerveire, a magántulajdon megszűntével fölösleges a jogászok nagy seregét elvonni a termelő, hasznos munkától, hisz’ rendeltetésük, a magántulajdon védelme, a kapitalista kizsákmányolás alkotta paragrafusokba minduntalan beleütköző, kiuzsorázott proletariátus jogászai üldözése, féken tartása az új államban önként megszűnik.⁶¹

⁵⁹ Bíráskodás, igazságszolgáltatás, törvényhozás.

⁶⁰ *Tanácsköztársaság*, 1919. márc. 26. A Forradalmi Kormányzótanács IV. sz. rendelete a Forradalmi törvényszékekről, VIII. sz. rendelete az igazságügyi népbiztosok jogairól. A rendeletek március 25-én jelentek meg. 1–2. o. A Veszprémvármegyei Forradalmi Törvényszék elnöke Szalay Ferenc, tagjai Szigeti József, Neumann Sándor (hadnagy), Czecz Flórián. Vádbiztos Simon Antal, jegyzőkönyvvezető Kis György. Első ülését április 5-én tartotta. Bővebben lásd: *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 12. A forradalmi törvényszék első ülése. 3. o.

⁶¹ Az újonnan létrehozott forradalmi törvényszékek döntően laikus tagokból (például építőipari munkásokból) álltak. Az eredeti jogalkotói szándék szerint illetékességük csak a Forradalmi Kormányzótanács rendeleteinek megsértésével kapcsolatos esetek-

Amint így órák alatt nyakig esett polgári társadalmunk a szociális forradalom alaposan lehűtő vizének forgatagába, ugyan kinek jutott volna eszébe a még minap emlegetett oka a nagy fölfordulás szükségességének: a területi integritás, a haza megmentése. S akiben még mindig lobogtak volna nemzeti színű lán-gocskák, hát azokat ugyancsak elfújta Vix alezredesnek Károlyiék hazugságát pőrre vetköztető nyilatkozata, mellyel a legerélyesebben tiltakozik az ellen, mintha a lemondott kormánynak átnyújtott jegyzékben végleges döntésről, politikai határok megállapításáról lett volna szó.

A nagy hazugságot, mellyel Károlyi „elnök” és a Berinkey-kormány a hatalmat a szocialisták kezére játszották át, a hazugságok áradása követte, megfosztva heteken át az ország lakosságát a tisztánlátástól.⁶² A hallatlan merénylet a sajtószabadság ellen, amelynek következtében a „klerikális” Új Lap⁶³ csak úgy és ugyanazt írhatja, mint a Népszava és a Vörös Újság,⁶⁴ a külföldi értesülések

re terjedt volna ki, ám mivel a korábbi bírói szerveket ugyan nem szüntették meg, de azok ténylegesen nem működtek, végül minden büntetőügyben ezek jártak el. Élesen megkülönböztetendők a forradalmi véstörvényszékektől, mely utóbbiak jobbra demonstratív, „rendcsinálás” jellegű statáriális fellépéseknek biztosítottak jogias keretet. A forradalmi törvényszékek ritkán tanúsítottak igazi rosszindulatot az eléjük utalt esetek kapcsán, az előforduló túlkapások (például Székesfehérvárott) egy-egy túlbuzgó vádbiztoshoz köthetők. Bővebben ld. NAGY 2017. és NAGY 2018.

⁶² Elterjedt toposza volt a Horthy-kor közéletének, hogy Károlyi Vix alezredes jegyzékét csak kapóra jött ürügynek használta fel, hogy a hatalmat átadja. (Pl. BREIT 1925. II. kötet, 4–5.) Az antant részéről valóban nem állította senki, hogy a Vix-jegyzékében foglalt demarkációs vonalak megegyeznek a későbbi békeszerződés meghatározta határvonalakkal. Károlyi azonban ezt mégis jó okkal feltételezte és a történelem igazolta is álláspontját. Lemondásának valódi körülményeit feljebb már részletesen ismertettük, ennek fényében a „hatalomátjászás” vádja szintén a Horthy-kor Károlyiékkel ellenséges közfelfogásából eredeztethető.

⁶³ 1902-ben a Katolikus Egyesületek Országos Szövetsége a bulvárlapok technikáját kísérelte meg felhasználni a katolikus népnevelés céljára, és Gyürky Ödön szerkesztésében megindított *Új Lap* c. krajcáros napilapját. 1944-ig fennállt, bár példányszáma mindvégig mélyen a valódi bulvársajtóé alatt maradt. Forrás: Buzinkay Géza: Kis magyar sajtótörténet. <http://www.mek.iif.hu/porta/szint/tarsad/konyvtar/tortenet/buzinkay/sajtot.htm#28> (Letöltés ideje: 2022. 08. 10.)

⁶⁴ Vörös Újság volt az első olyan lap hazánkban, amely lenini kommunistaként határozta meg magát. Ez önmagában is megadta volna a helyét a késői kommunista legendáriumban, a rövid életű Tanácsköztársaság alatti szerepe azonban biztosította azt. A *Vörös Újság* kezdetben a fiatal magyar kommunista párt propagandaeszköze volt; orosz pénzből, konspiratív módszerekkel megindított kis lap. Kihasználva 1918 végének, 1919 elejének kül- és belpolitikai zavarait, a kormányzásba bevont szociáldemokrata párt bizonytalanságát és a lenini kommunista ideológia vonzerejét, mindössze hetek alatt jelentékeny sajtóorgánummá vált. Mivel túlélte a kormányzat fölöttébb erőtlén rendteremtési kísérleteit, 1919 márciusára készen állt a szociáldemokrata-kommunis-

gondos és szinte tökéletes megakadályozása, az imigyen fegyelmezett „magyar” lapok egyöntetű hírei a bolsevizmus terjedéséről, a világforradalom robogó vonatáról, az Orosz Tanácsköztársaság megszilárdulásáról, a szovjetcsapatok galíciai közeledéséről, olasz, német proletárforradalomról, Cseh Tanácsköztársaságról, Versailles csődjéről⁶⁵ stb. stb. véget nem érő áradata a leggyalázatosabb lelkiismeretlenséggel kigondolt hazugságoknak, új tévedésbe szédíti a kifosztott, eddigi életlehetőségeitől megfosztott polgári társadalmat, s új rohamokra tüzeli a „kimúlt” régi rend ellen a félrevezetett szocialista tömegeket.

Szegény burzsoá, mint a szárazra tett hal, vergődik és tanácstalanul néz szét a Tanácsköztársaságban, melyben neki is meg kell kezdenie új életét. Károlyi ugyan becsapott bennünket, – mondogatja –, no de ez jelentéktelen dolog, a lapok mutatják, hogy a régi jó világnak vége, vajúdik az egész világ, tanácsköztársaság itt, tanácsköztársaság ott, – rágódik szegény a szocialisták megtevesztő féligazságain s a végén – fájdalmas rezignációval bár, de – kénytelenül kezdi magát beleélni a nagy „világátalakulásba.” Eszébe nem jutna komolyan hinni abba az „ellenforradalmi ábrándban”, hogy hisz’ itt világcsalás folyik, nem társadalmi forradalom, nem „nagy idők” tanúja szegény, hanem egy háborúban legyőzött nemzet vergődése, amikor a társadalomfenntartó elemek elerőtlenedvén, felülkerül a népsöpredék, mint a Perikles utáni Athénben történt, amikor „istengyűlölő tímárok” csinálnak demagógiát, vagy a sedani vereség után 1871-ben Franciaországban, ahol ugyanaz az elem kommünt rendez, mintáját a

ta hatalomátvétel utáni hivatalos pártlap szerepére. A Tanácsköztársaságban a *Vörös Újság* az egyesült párton belüli kommunista szárny platformjaként működött, a két pártlap, a kommunista *Vörös Újság* és a szociáldemokrata *Népszava* sajtóvitái végigkísérték a Tanácsköztársaság politikáját. Hetente kétszer, később háromszor jelent meg; első száma 1918. december 7-én, utolsó száma 1919. augusztus 3-án. A főszerkesztői feladatokat először Vágó Béla látta el, a szerkesztőbizottság tagjai pedig az alábbiak lettek: László Jenő, Rudas László, Vágó Béla, Kun Béla. A lap belső munkatársa volt többek közt Boross F. László (szerkesztőségi titkár), Lengyel József, Hajdu Pál (segédtitkár), Komját Aladár, László Jenő (technikai szerkesztő és terjesztő), Rudas László, Jancsó Károly és Révai József. A kiadóhivatalt eleinte Hajdu Pál, később Szamuely Zoltán vezette. A lap vezércikkeit jobbra Rudas László, olykor pedig Kun Béla írta. A szerkesztőség az Ügynök utcában volt a mai Kresz Géza utca 17. alatt, ahol Kun lakott. Később átkerült a Visegrádi utcába, ahol nemcsak Szamuelynek, a lap szerkesztőjének volt lakása, hanem a párt székháza is ebben az utcában volt. A párttagoknak feladata volt a tagdíj (akkor „pártadó”) fizetése mellett a *Vörös Újság* terjesztése is. Forrás: Havasmezői Gergely: A Vörös Újság. Egy kommunista lap a Népköztársaságban és a Tanácsköztársaságban, 1918–1919. *Filológia.hu*, 2010/1 30–81. o.

⁶⁵ A „hírek” közül nem mindegyik nélkülözött minden alapot, 1919 tavaszán például létrejött egy rövid életű Bajor Tanácsköztársaság, ahogy végül az Orosz Tanácsköztársaság is megszilárdult, majd 1990-ig fennálló világbirodalommal fejlődött.

mindenkori tanácsköztársaságoknak és kommunista államberendezkedési kísérleteknek.⁶⁶

Ezt nem látja szegény vergődő burzsoálélek, a tanácssajtó vigyáz rá, hogy valahogy tisztán ne lásson; új világ küszöbén érzi magát, amelybe bele kell illeszkednie, s – életpályán töri a fejét. Jövője csak a „termelő” munkásnak van, mondják az új idők prófétái, s a pap, katona, ügyvéd, bíró stb. „fejmunkás” iparágat keres, melyből élni fog, s kezd beletörődni a gondolatba, hogy egyetem, akadémia, sok keserves szigorlat, diploma mind kárba vészett, értelme csak a testi munkának van: asztalos, lakatos, könyvkötő, szerelő – nem tudja, melyiket szerezse, melyiket válassza.

Amíg a letört polgárság méla búval mereng a romba dőlt múlton, megjelennek a proletárdiktatúra új kreatúrái: a proletártisztviselők. A katona, a pap, a bíró, a fiskális mesterségen töri a fejét, ipart keres, az eddig ipart űző proletár pedig leteszi a kalapácsot, ollót, otthagyja a szedőtermet, a varrógépet, s – hivatalnokká lesz. Így kell ennek történnie, így rendeli ezt a bölcs kormányzótanács. Az eddigi világ nem vált be, a régi korhadt rendszer romlásba döntötte az emberiséget, no de nem azért ül annyi társadalomtudós a Kun-kormányban,⁶⁷ hogy ne tudna segíteni a bajokon: eddig úgy általában mindenki azt csinálta, amit tanult, amihez tehát értett is esetleg, – ez a rendszer csődöt mondott. De hát majd másképp lesz ezután: most mindenki azt fogja csinálni, amihez nem ért, így majd másképp fog festeni a világ!

Hogy erre nem tudott rájönni az a sötét feudális-kapitalista csőcselék?! A munkás- és katonatanács március 22-én kelt kinevezése kapcsán⁶⁸ megjelennek nálunk is az új hivatalfőnökök. Az állítólag vasmunkás Jankovics és Róland cipész elvtársak megyefőnöki szerepbe jutnak, amolyan *főispánfélék*, Neumayer nyomdász elvtárs a *közélelmezést* irányítja nagy hozzáértéssel, Rimpek írnok elvtárs valami *alispánféle* nagyhatalomképp tűnik föl, Farkas Ernő volt kereskedősegéd, a munkásbiztosítás tisztviselője a *közegészségügynek* lesz népbiztosa, amely ügyszóhoz csak helyettese, Bujdosó kőműves elvtárs érthet többet. Magyar József ci-

⁶⁶ A rövid életű 1871-es párizsi kommünt tekintette a nemzetközi munkásmozgalom az első „proletárdiktatúrának”, így nagy kultusza alakult ki. Magyar szempontból külön jelentőséggel bírt, hogy egyik vezetője a magyar Frankel Leó volt.

⁶⁷ Bár a Forradalmi Kormányzótanács elnöke Garbai Sándor volt, a proletárdiktatúrát ténylegesen Kun Béla külügyi népbiztos vezette és e tény a közvélemény előtt is nyilvánvaló volt.

⁶⁸ *Veszprémi Hírlap*, 1919. március 25. Hirdetmény! 2. o. A kinevezett vármegyei népbiztosok: élelmezési: Neumayer Imre, sajtóügyi: Szigethy Ferenc, közlekedési: Erdős Béla, igazságügyi: dr. Hajós Zoltán, katonai: Schandl Géza, közegészségügyi: Farkas Ernő, mezőgazdasági: Czeiner János, közoktatási: Neumann Sándor, közbiztonsági: Simon Antal, pénzügyi: Mentler Mihály.

pész elvtársunkat egész múltja, készültsége menthetetlenül a *közüktatásügy* élére erőszakolja, s hogy a *közübiztonság* is jól érezze magát, hát ezt meg Simon Antal mindkét nembeli szabómester veszi szakavatott kezeibe. S hogy mennyire rátermett tisztviselők ők, az az öntudatos magatartás mutatja, mellyel elfoglalták hivatalaikat. Öröm volt nézni, amint a jóra való Neumayer elvtárs aktacsomóval hóna alatt igazi proletáröntudattal járt-kelt az utcán, s leereszkedő szalutálással fogadta az alázatosan kalapot emelő burzsoák hódolatteljes köszöntését. Vagy például Rimpek elvtárs, amint egykori kenyéradójához, Bibó⁶⁹ alispánhoz beállít zsebre tett kézzel, s szigorúan utasítja, hogy ellenjegyzése nélkül egy ügydarab sem mehet ki a hivatalból. Hej! ha azok a régi urak ilyen dölyfös nagy urak tudtak volna lenni!?

Neumann Sándor izr. tanító mint a vármegye közüktatásügyi népbiztosa, az iskolákat látogatja sorra, s ad szigorú mihez tartás végett útmutatásokat a tanároknak, tanítóknak. Megható az a lojális tisztelet, mellyel egyik-másik iskola tantestülete fogadja új urát és parancsolóját, aki elrendeli, hogy a középiskolai tanulóknak esti 7 óra után nem szabad az utcán tartózkodni.

A proletárdiktatúra első napjai egyébként minden nagyobb esemény nélkül zajlanak le Veszprémben. Az új hatalmasságok a tollforgatást tanulják az egyelőre még túrt burzsoáztisztviselőktől, a közönség hangulatát pedig a kormányzótanács radikális rendeletei borzolják föl, s ugyancsak „ellenforradalmasítják” a lelkeket. Valami fojtott idegesség üli meg az embereket, az izgatottság lesz mindennapos kenyerünk, s várjuk, mi történik holnap, mit szól különösen a falu a szépen fejlődő kommunizmusához. A város? – Ez gúzsba van máris kötve, a vörös katonák száma napról napra több, s ugyancsak nem a népség elitjéből toborozva.

Schamschula⁷⁰ tábornok családját tisztelik meg először látogatásukkal; egyszerűen beront egy pár vörös katona, s minden bevezetés és időtöltő formalitás nélkül házkutatást tart. A család egyik nőtagja rémülten szalad a rendőrségre, innen – mit sem tudnak a dologról – a direktóriumhoz utasítják, ahol Neumayer elvtárs adja a legnagyobb hidegvérrel ugyanezt a választ a rémüldöző kis burzsoának, aki talán azt merte várni, hogy valamelyik hatóság, ha már nem is védi meg a békés családot az inzultustól, legalább megmagyarázza, hogy minek köszönhetik a szerencsét. A katonák, átkutatván a lakást, odébballtak; utólag halljuk, hogy kincstári holmik után kutattak. Ugyanilyen gyanúsítás alapján Kiszely százados házát is megkeresik, itt is átkutatnak mindent oly alaposan, hogy a szekrényekben gondosan összerakott fehérműt kiszórva, darabonkint

⁶⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁷⁰ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

szétrázzák: nincs-e benne kincstári jelzés. Salamon százados kénytelen még az első napokban érezni a kesztyűs kézzel dolgozó proletár igazságszolgáltatást, kincstári vagyonkezelés körüli állítólagos hibák miatt bekísérik és letartóztatják.

Az első kommunista üzem 29-én születik meg városunkban, a forradalmi tanács köztulajdonba veszi a Szalai-féle mozit, az eddigi tulajdonos üzemvezető lesz, a jövedelem pedig a városi pénztárba folyik be.⁷¹

Március 29-én új lap kezd ontani a világosságot a sötét Veszprémben. Megjelenik a „Vörös Zászló” 1. száma.⁷² Tulajdonképpen csak új lapcímről van szó, az eddigi „Testvériség” változtat nevet, Schuppán Mihály lapja,⁷³ mely a Károlyi-érában keletkezve, nem ugyan hivatalosan, de tényleg a szociáldemokrata pártnak volt a lapja, s ugyancsak nemes versenyre kelt a polgári elem és papság piszkolásában a Népszavával. Csak úgy hemzseg ez a kis újságimitáció a „munkásérdekek” habzó száju védelmétől, a „fekete klerikálisoktól agyonbutított és maszlagolt” nép „fölvilágosításától”. A gyerek hát megvolt, csak nevet kellett neki adni, s kész lett a hivatalos szocialista közlöny, a „Vörös Zászló”, melyet Hajós (Neumann) Zoltán dr. ügyvéd elvtárs szerkeszt, s igyekszik a Testvériség „írógárdájával”, Neumann Sándor izr. tanító (Satyr),⁷⁴ Mentler és több más népszavai magaslaton álló elvtárrsal az alap szintjén megtartani. A lap köszöntője programot ad, a feudális rend ledöntött temploma helyett, melynek romjai alól „a régi tőkés rend kenetes hangú főpapjai, a bankokrácia, a nagytőke piszkos képviselői nyújtogatják segítség után csapjaikat”,⁷⁵ föl akarja építeni a munka templomát. Hajós elvtárs az „Utolsó lépést”,⁷⁶ a proletárdiktatúrát okolja meg a kapitalizmus csődjével, Kántor (Singer) Iván⁷⁷ ügyvéd elvtárs pedig a szoci-

⁷¹ Vagyis az Apolló mozit. *Veszprémi Hírlap*, 1919. márc. 30. Szocializálták a veszprémi mozit. 2. o.

⁷² *Vörös Zászló*. Veszprém. 1919. 1. évf. 11–31. sz. máj. 17-től júl. 26-ig. A Veszprémmegyei Szocialista Párt, 1919. jún. 21-től A Veszprémi és Veszprémmegyei Szocialista-Kommunista Munkások Pártjának hivatalos lapja. Megjelenik hetenként kétszer. Szerkesztő, kiadó és nyomda megjelölése nélkül. Az 1. szám 1919. március 29-én jelent meg, az utolsó 32. szám 1919. augusztus 2.

⁷³ 1919. február 17-én Schuppán Mihály, Takács Szylveszter nyomdász özvegyétől megvásárolt nyomdájában jelentette meg a *Testvériség* című politikai hetilap egy számát. Forrás: BÁNDI László: Veszprém – a dunántúli nyomdászat fellelője. *Magyar Grafika*, 2004/5. 101. o.

⁷⁴ Az első számban (Satyr) álnév alatt „Itt az írás ...” címmel a 2. oldalon jelent meg Neumann Sándor jegyzete, amit további kommentárok követtek.

⁷⁵ *Vörös Zászló*, 1919. márc. 29. Köszöntő. 1. o. A cikk aláírása: A Veszprémmegyei Szocialista Párt.

⁷⁶ *Vörös Zászló*, 1919. márc. 29. (H.): Az utolsó lépés. 1. o.

⁷⁷ Dr. Kántor Iván igazságügyi népbiztos helyettes. Az említett cikk nem a *Vörös Zászló*-ban jelent meg. Hasonló címmel Lukács Kornél írt jegyzetet. Lásd: *Huszedik Század*,

áldemokrata politika csődjéről értekezik „Szociáldemokrácia és bolsevizmus” cikkében, egyedül üdvöztetőnek bizonyítván a bolsevista módszert.

A „Vörös Zászló” születése a „Veszprémi Hírlap” halálát jelentette. A március 29-i számmal megszűnik az „öreg szent”, sírba dönti az új idők viharzó szele anélkül, hogy elbúcsúztatott volna közönségétől. A kegyelemdőfést Erdős elvtárs adja meg neki, tudtára adván a lap szerkesztőjének, hogy mivel a lap úgysem politizálhat, legjobb lesz, ha megszűnik. Az árván maradt szerkesztőségi helyiségekbe a „Vörös Zászló” telepszik be, nagy ámulatára az egészen más felekezethez szokott falaknak és íróasztaloknak.

Március 29-e történelmi dátum a forradalmi Veszprém életében. Ezen a napon érkezik meg Lusztig Arnold⁷⁸ budapesti nyomdász mint a kormányzótanácstól kiküldött vármegyei politikai megbízott. Valóságos véreb, aki egykettőre olyan rémuralmat rendezett városunkban, hogy három vármegyében beszéltek róla.⁷⁹ Alig érkezik a városba, fölborul az eddigi pár napos proletárdiktatúras nyugalom; mint teljhatalmú diktátor nekilát a burzsoáüldözésnek olyan hévvel, hogy még „galamblelkű” helybeli elvtársai is megsokallják. Alacsony termetű, szőke, szemüveges, 30 év körüli sántikáló alak ez a szörnyeteg, veszprémi származású, valamikor a Krausz-féle nyomda⁸⁰ alkalmazottja volt, aki karrierjét – úgy látszik – kommunista volta mellett annak köszönheti, hogy annak idején Kun Béla dicső uralkodónkkal együtt neki is jutott egypár a pesti kommunistákat megtisztelő rendőrtapintatokból. Nem csoda hát, ha a régi rendért nem lelkesedett túlságosan. Vérszomjánál csak gyávasága volt nagyobb. Ez az emberszabású bestia, aki kéjelgett védtelen áldozatainak vergődésén, valóságos arzenállal veszi magát körül, martalóc-testőr nélkül egy lépést nem mer tenni, kézigránátos terrorista alszik lakásán, s vigyáz a hős makkabeus⁸¹ álmaira. A vallása? – Hát persze, hogy az!

Megérkezése után rögtön megleckézteti a direktóriumot az eddigi lanya „ügykezelésért”, engedékenyséért, s a megbotránkozás hangján állapítja meg:

1919. január-február. 151–153. o.

⁷⁸ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁷⁹ Érdekes adalék olvasható Lusztigról CSABA Imre: A Tanácsköztársaság veszprémi kormánybiztosa. *Veszprém megyei Múzeumok Közleményei*, 1963. 271–273. o. írásában.

⁸⁰ Krausz Ármin és Fia nyomdája a Rákóczi tér 1. szám alatt működött, majd 1919 végén, Krausz József idején szűnt meg.

⁸¹ Júdás Makkabeus zsidó főkelő és kohanita pap a Kr. e. 2. században. Apja (Makkabeus) Mattatías, aki megindította a harcot a zsidók vallási és politikai szabadságáért. Halála után fia Júdás átvette a mozgalom vezetését, jelentős győzelmeket aratott, és Kr. e. 165-ben visszafoglalta Jeruzsálemet a szeleukidáktól. Megtisztította és újra felszentelte a templomot, helyreállította a zsidó szertartásokat (ennek emlékére tartják a mai napig a hanuka ünnepet). Kivívta, hogy a zsidók vallási szokásaik szerint szabadon élhessenek. Forrás: Magyar Katolikus Lexikon

– Mit?! Itt a tisztek még fekete sapkában járnak?!... A papok ki mernek jönni az utcára?... Itt még mindig papok és apácák tanítanak az iskolákban?...

Természetes, hogy a mérsékelt bolsevizmushoz szokott polgári közönség a legnagyobb megrökönyödéssel veszi tudomásul az új kényúr érkezését, ijedt arccal tárgyalják a hatalmas elvtárs komisz föllépését, s a riadt arcokon ott ül a kérdés: mi lesz még itt?...

A helybeli munkástanács aznap délután tartott ülésén megkezdte a „tisztogató” munkát, elcsapja hivatalából Bibó Károly alispánt, Komjáthy László polgármestert és Török Gyula rendőrkapitányt⁸² avval a megokolással, hogy így kívánja a néphangulat. Bibó Károlynak, tekintettel „munkaéptelenségére”, kegydíjat szavaznak meg, a másik két elmozdított tisztviselőre pedig, ha élni akarnak, az a megtisztelés várt, hogy ők nyithatják meg a termelőmunkára fanyalodó lateiner-burzsoák sorát. Így fizetett a munkát istenítő proletárdiktatúra szegény hivatalfőnököknek az ötödféléves háború⁸³ és az öt hónapos Károlyi-anarchia idején végzett emésztő, idegőrlő munkáért.

Március 30-án, vasárnap, jelezve a veszprémi forradalom új fázisát, feltűnnek középületeinken, a főispáni palotán, vármegyeházán, városházán, az Alapítványi Hivatal épületén az eddig még nem látott vörös zászlók. A napot izgalmassá teszik az előző nap eseményeinek elterjedt hírei, s az alaposan felszökött forradalmi izgalmat lázassá korbácsolja a márkói incidens híre. A déli órákban, amikor a korzózó közönség ellepte a város fő útvonalát, fegyveres vörös katonák jelennek meg a korzón, fiákert kerítenek, s kocsira kapnak. A kíváncsiskodóknak azt a választ adják, hogy a márkói papért mennek. Pár perc múlva már szélteben-hosszában a márkói „ellenforradalomról” beszél az izgatott közönség, amely hamarosan közelebbit is tud: a márkói pap mai prédikációjában támadta a szocialistákat és az új uralmat. Szóval lázított, s így elkövette azt, amiért az első kormányzótanácsi rendelet halálbüntetést helyez kilátásba. Szánják a nyomorult papot, biztos főbe lövik – vélekednek a publikum körében –, pap lesz hát az első áldozata a proletárdiktatúrának. Az incidens kapcsán kettős lesz az izgalom, a forradalom lázához hozzájárul az ellenforradalmi láz, a polgárháború felbukkanó réme. Hírlik, hogy egy egész sor község, Márkó, Bánd, Herend, Szentgál megtagadta a fegyverek beadását, a márkóiak szolidárisak papjukkal, ki tudja, hogy végződik ez a kicsinynek induló epizód? A Vár fölé különösen sötét viharfelhőket von az eset; számítanak rá – ismerve a márkói népnek pap-

⁸² A felmentésükről szóló hír a *Vörös Zászló* 1919. ápr. 5-i számában jelent meg. A polgármesteri hivatal vezetésével Hollósi János városi aljegyzőt bízták meg, aki 1919. április 9-ig vezette a hivatalt. Április 9-én tartotta alakuló ülését a városi tanács, amikor Jankovics Lajost választották meg városi tanácselnöknek.

⁸³ Vagyis az I. világháborúban végzett munkájukért. Lásd: CSISZÁR-FÖLDESI 2010.

jához való viszonyát –, hogy alig fog simán menni a pap beszállítása, el van készülve a várbeli papság, hogy összetűzés esetén, ha egy vörös katonának a haja szála görbül meg, hát ezért a veszprémi papság fog meglakolni.

Szerencsére a túlfűtött képzelet sok balsejtelve nem vált valóra. Az eseménynek nem annyira a márkói pap, mint inkább Lohonyai⁸⁴ elvtárs volt a szenvedő főhőse. A neves elvtárs ugyanis szülőfalujában, a márkói plébániához tartozó Bándon elcsapatva a bírót és az elöljáróságot, megalakította a falu „javából” a munkástanácsot. A bándiak természetesen hallani sem akarnak a dologról, felzúdul az egész község, s Lohonyai a vasárnapi misére Bándra érkező plébánost, Unger Ferencet szólítja fel, hogy csitítsa le a népet. A plébános nem hajlandó beleártani magát az ügybe, aki fellázította a népet – mondja –, az csitítsa is le őket. A misére összegyűlt nép meglátva a plébánossal jövő Lohonyait, a papot a templomba tuszkolja be, a kiváló földi elvtársat pedig úgy meg találja ijeszteni, hogy az Veszprémig szaladt, az itteni direktóriumnál kérve oltalmat az új rend ellen lázadó bándiak ellen. Így mennek ki a vörösek s velük együtt pár pesti elvtárs is déltájt Márkón át Bándra, ahol törvényt ülnek a „lázadók” ügyében, áthozatják a márkói plébánost és kihallgatják a jegyzővel, s a Lohonyait megugrató bándi polgárokkal együtt, de minden súlyosabb következmény nélkül tisztázódik az ügy, sőt a polgárok óhajtása szerinti új munkástanácsot is választanak. Baj csak a vörös vitézekkel esett. Félték a Márkón át való hazajutástól. Környékbeliek is voltak a vörösek közt, akik jól tudták, hogy a pap miatt a márkóiaktól könnyen kikaphatnak. A márkóiak viszont egész jó helyen tudták papjukat Bándon is, dehogy gondoltak ők vörösfogásra. Csak a kíváncsi fiatalság várta a visszafelé jövő vörös katonákat, akik úgy megijedtek a csődület láttára, hogy a lovak közé csapva, örült vágatásban siettek át a márkói „fenyegető” veszedelmen, s csak a falu határából, a kereszt tájáról tettek nagy bátran néhány lövést a gyorsan elhagyott falura.

Így végződött az első veszprémvidéki ellenforradalom.

Március 31-én tudjuk meg a lapokból a közoktatás államosításáról szóló rendeletet,⁸⁵ amely a felekezeti iskolákat megszüntetvén, előírja, hogy a paptanárok és apácák csak abban az esetben tarthatják meg állásukat, ha világi személyekké

⁸⁴ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁸⁵ A Forradalmi Kormányzótanács XXIV. sz. rendelete. A nevelési és oktatási intézetek köztulajdonba vételéről. A rendelet 1919. március 29-én készült. Megjelent *Népszava*, 1919. március 30. 1. o., *Magyar Közigazgatás*, 1919. április 6. 3–4. o. A veszprémi *Vörös Zászló* nem közölte a rendeletet. A lap 1919. április 12-i lapszámában számol be arról, hogy Kunfi Zsigmond (a rendelet egyik aláírója) tájékoztatást fog adni az „új rendről, az iskola új szelleméről”. *Vörös Zászló*, 1919. április 12. A közoktatásügyi népbiztos kiküldötte Veszprémbe. 5. o.

lesznek. Általános a sajnálkozás apácáink sorsa miatt, annyival inkább, mert egy csöpp hajlandóságot sem mutatnak arra, hogy máról holnapra cserben hagyva a szerzetesi ruhát, semmibe véve a szerzetesi fogadalmat, ne csak ruhát cseréljenek, hanem mint a rendelet kívánja, vizsga letételével is tanúsítsák, hogy immáron – meghazudtolva múltjukat – nem Krisztust, hanem Marxot⁸⁶ tartják a világ megváltójának. Apácák és gyermekek együtt sírnak, s bár néhány jólelkű úrinő már azon tűnődik, hogyan fog világi ruhát szerezni szegény nővéreknek, ők dehogy maradnak egy percig is, ha ezt csak szerzetesi életük föláldozása árán tehetik.

Napjaik mind nehezebbek lesznek, az egyházi ruházatra rendeletileg is rászabadított csöcselék gúnyja, inzultusai miatt alig jelenhetnek meg nyilvánosság előtt. Áldozatos lelkű kórházi nővéreink reggelenként irtózáttal mennek a kórtermekbe, félrevezetett, vörössé tett ápoltak gúnyja, sértegetése fogadja nap nap után őket. Állják a harcot ezek a mártírellekek, várják az eljövendőket csak úgy, mint az idegszakadásig agyonhajszolt, folyton rémített világi papság, ez a másik proskribált társaság, melynek tagjai egyelőre még bizonytalanságban élnek jövőjük tekintetében, de a jelen napjai, üldöztetései mutatják, hogy nem sokat várhatnak a proletárdiktatúrától. Tekintettel a csöcselék ingerlékenységére, a püspök ajánlja papjainak, hogy a városban ne igen járjanak, vagy civil ruhában, ha mutatkoznik kell.

Ezen a napon alakul meg a Magyarországi Tanítók Szakszervezetének helyi csoportja.⁸⁷ Neumann Sándor tanügyi népbiztos hívja össze a veszprémi „nevelőmunkások” ülését, amelyen Kacska elvtárs ecseteli a szakszervezetre váró nemes feladat, a nagy tömegek nevelésének szépségét. Az értekezlet, melyen részt vettek az összes veszprémi iskolák tanárai és tanítói, kimondja, hogy testületileg csatlakozik a szocialista párthoz.⁸⁸

Ugyancsak március 31-én intézi az összes vármegyei tanítókhoz köriratát a nevezett tanügyi – immáron nem népbiztos, hanem – politikai megbízott,⁸⁹

⁸⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁸⁷ A „veszprémi nevelőmunkások” március 31-iki együttes ülésén Kacska László elnökölt. A szakszervezet elnökének Mattuscheck Richárd kereskedelmi iskolai igazgatót választották. Bővebben lásd: *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 05. Szakszervezeti mozgalmak. 6. o.

⁸⁸ Kacska László felsőkereskedelmi iskolai tanár már 1918 decemberében a szakszervezetek szervezkedésének szükségességéről értekezik, kiemelve, hogy csak egy párt, a Károlyi-párt érdemes a támogatásra, mert az tűzte zászlajára a kérdés radikális megoldását. Lásd: *Veszprémi Hírlap*, 1918. dec. 22. Kacska László: A közalkalmazottak gazdasági és politikai szervezkedése. 2. o.

⁸⁹ 1917. nov. 7. – 1946. márc. 15 között népbiztosnak nevezték a szovjet kormánynak, majd 1918–1919-es bajor, finn és a magyar tanácsköztársaságok kormányának tagjait. Népbiztosoknak nevezték még kezdetben a központi szervek teljhatalmú megbízottait

melyben utasítja az oktatószemélyzetet, hogy az iskolai oktatásnál „A királyokat vagy az osztályuralmat szolgáló, vagy azokra emlékeztető tanítások, olvasmányok kiküszöbölendők. (...) a hazaszeretetnek eddigi sablonos fogalmát pedig bele kell illeszteni az emberiség szeretetének a szellemébe, s a gyermekek lelkébe bele kell oltani a nemzetek és emberek egyenlőségének tudatát”.⁹⁰

is, ezt azonban később felváltotta a „politikai megbízott” kifejezés. Forrás: VASS 1972. 414. o.

⁹⁰ Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. Körirat az összes tanítókhöz. 5. o.

Április

Az első túsok – Rott püspök mint tús jelentkezik Lusztignál – Róland burzsoávrre szomjazik – Tengerészharamiák rablásai – A forradalmi törvényszék – A szovjetválasztás titkai – Városi munkástanács – Diákszakszervezet – Az üzletek kiárúsítása – Lakásrekvirálások – Falragaszok a vallásról – Toborzó-nap – Jankovics Lajos megyei tanácselnök – Nagyhét és húsvét – Kőszeghy karkáplánt Lusztig elé kísérik – A román offenzíva híre – Az új túsok és azok internálása – Jankovics április 24-i véres beszéde – Rott püspök közbenjár a túsok érdekében – Oross karkáplán letartóztatása – A terror század megjelenése – A „renitens” apácák – Terroristák látogatása Rott püspöknél – A tósokberéndi pap a terroristák kezében – Előkészületek május 1-re

Április 1. Lusztig elvtárs nem éppen barátságos hangú plakáton közli a közönséggel, hogy gazdát cserélt; a régi uraknak beföllegzett. „A forradalmi proletariátus győzött. Átvettük az eddigi burzsoá érdekét szolgáló bürokráciát, azt leromboljuk, s a hatalmat nem adjuk ki a munkásság kezéből. A burzsoá fölött megvalósítottuk a forradalmi proletariátus diktatúráját. Holnap este 6 órakor Lusztig Arnold elvtárs fog a proletárdiktatúráról a színházban előadást tartani.”

Szegény leigázott burzsoá megrémülve várja a fejleményeket. S hogy ne kelljen sokáig várakoznia, még aznap estefelé megjelenik egy plakát, melynek láttára ugyancsak meghűlt a vér a gyengébb idegzetűek ereiben. A borzadályt keltő falragasz ez volt:

„Magyar Tanácsköztársaság vészprémmegyei politikai biztosa
RENDELET.

Ezennel elrendelem, hogy a proletárdiktatúra biztosítása érdekében a következő burzsoákat jelölöm ki túsokul, akik napról napra kötelesek a megyei biztosságnál jelentkezni:

Rott Nándor, Reiningner Dezső, Rada Antal, Radocza Vince,¹ Kelemen Imre,² Rothauser Lipót, Óvári Ferenc, Komjáthy László, Csete Antal dr., Berger Arnold,³ Welty Miklós, dr. Engelhardt Ferenc,⁴ Gunszt Ignác, Wiener György (Szentkirályszabadja), Stubenvoll Ferenc, Weisz M. Ignác, Schiller Sámuel, Rosenberg Zoltán, Rainprecht Antal, Tauszig Manó.

¹ Életrajzi adatait lásd MIHÁLYFI 1920. 75. o.

² Életrajzi adatait lásd MIHÁLYFI 1920. 71–72. o.

³ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁴ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

Felhívom nevezetteket, hogy halálbüntetés terhe mellett ezen rendeletemet tartsák be, gondoskodjanak a város és környék nyugalmaról, mert ellenkező esetben könyörtelenül felelőssé teszem őket személyükben. Veszprém. 1919. április hó 1. – Megyei politikai biztos."

Ezzel a falragasszal nyakig estünk a rémuralomba. Leírhatatlan a polgárság lelkiállapota, mikor látja, hogy ártatlan, védtelen polgártársai, köztük az ugyan-csak senkinek nem ártó püspök, immáron fejük fölött hordják a vérszomjas Lusztig-Damoklész kardját, amely annyival életveszélyesebb volt, mert a falvakban tényleg nem a legnagyobb „megértéssel” fogadták a kommunizmust. A vörös forradalom első kiszemelt áldozatait láttuk kijelölt polgártársainkban, akik iránt és szegény hozzátartozóik iránt óriási részvét fakadt a szívekben. Erős férfiak, kiket mindenükből kifosztott a rabló kommunizmus, könnyeznek, mikor az események szóba kerülnek, hisz’ most már legnagyobb értéküket, az életüket fenyegeti a martalóc banda. A terror szinte elviselhetetlen, az emberek, a jobb polgári elem csak suttogva mer az utcán beszélni.⁵

Aznap este a papságról is riasztó hírek terjednek el a városban és keltenek rémületet a Várban. Telefonbeszélgetést hallgatnak ki a direktórium helyiségében, arról tárgyalnak, hogy a papságot a Várból kilakoltatják és a Buhim-kaszárnyába⁶ internálják. Le nem írható módon tárgyalják az ott levő vörös katonák a papság elleni akciót, s fogadkoznak, hogy csak egyszer a kaszárnyában legyenek a népbuítók, onnan élve ki nem kerül egy sem. Amint később hallottuk, Budapestről intették le Lusztigékat, s csak így menekült meg a papság ettől a merénylettől.

Április 2-án jelennek meg először a halálbüntetéssel fenyegetett túsók a vármegye hatalmas feje előtt, aki a falragasról ismert figyelmeztetéssel és fenyegetésekkel szerez kellemes napot az agyonterrorizált burzsoáknak. Megjelenik Rott Nándor püspök⁷ is Engelhardt Ferenc képezdei igazgató kíséretében, és jelentkezik Lusztig elvtársnál Rada István⁸ prelátus is Csete Antal ügyvéddel együtt. A belső, északi szobában, íróasztal mellett ülve fogadja őket a kényúr, aki mögött vörös testőr ül és őrködik. Lusztig kegyesen kezet nyújt a püspöknek, s leckéztetni kezdi:

– Az egyház *hirdette* a krisztusi igéket, mi majd megvalósítjuk azokat, és elvárjuk, hogy munkánk elé akadályokat ne gördítsenek... Márkón, Alsóörsön,

⁵ A veszprémi túszságról, a túsók kijelöléséről bővebben lásd: MIHÁLYFI 1920.

⁶ Vagyis a Deák Ferenc utcában lévő ún. Kislaktanyába.

⁷ Bővebben lásd: KARLINSZKY–VARGA TIBOR 2020.

⁸ A falragaszon, amin a túsók jelentkezését előírták, Rada Antal neve szerepel, míg a *Veszprémvármegyei Hivatalos Lapban* megjelent névsorban már Rada István neve olvasható. Lásd: MIHÁLYFI 1920. 100. o.

Bársonyoson nyugtalankodik a nép, püspök urat teszem felelőssé a papság ellenforradalmi izgatásáért...

A püspök szólanul hallgatja a leckét, s mikor az elvtárs befejezte mondókáját, válaszol:

– Alsóörs református község, ott nincs papom, Bársonyos a pannonhalmi főapátságához tartozik. Egyébként hogy képzelik kegyetek, hogy garanciát vállaljak a környék nyugalmaért? Papjaimat máris figyelmeztettem, hogy óvakodjanak minden agitálástól, s épp most készül egy újabb hasonló tartalmú körlevelém. Én részemről a békességnek, nyugalomnak voltam mindig a híve, most is ezt szeretném, de ez nem tisztán rajtam múlik. Vajon önök garantálhatják-e, hogy kiadott rendeleteiket mindenütt végrehajtják?...

Lusztig elvtárs anélkül, hogy behatóbb diszkussziókba bocsátkoznék, tudomásul veszi a püspök választát, s egyszersmind fölmenti őt a további jelentkezés kötelezettsége alól.

Az ártatlanul elszenvedett meghurcoltatás, mely a püspököt érte, mélységes részvétet kelt a főpásztor iránt az egész városban, könnyekig meghatja őt az a ragaszkodás, melyet útjában a közönség részéről tapasztal, a néma, de sokatmondó, vigaszt adó tiszteletadás, a résztvevők, a vele együtt tűrők beszédes tekintete.

Hasonló módon történik a többi túsok riportja is, ők nap-nap után jelentkeznek, s Lusztig elvtárs igyekszik minden alkalommal kellemes fogadtatásban részesíteni a gyűlölt burzsoákat. Óvári Ferenc dr.-t, akiről köztudomású, hogy öt ember munkáját végezte, míg a „hereirtó” proletárok tétlenségre nem kárhoztatták, elvéve birtokát, kizavarva őt a takarékpénztár igazgatóságából, ismételten dorgáló hangon inti, hogy igyekezzék beleilleszkedni az új rendbe, s kezdje meg már egyszer a munkás életet!

A hirdetett népgyűlésre rengeteg tömeg sereglik este a színházba.⁹ Dagad a vörös tábor a népsokaságtól, a lélekámítás a tetőpontra hág. Jönnek a gyalázatos, mindenkit megtévesztő hírek: a párisi négyes tanács visszarendeli az oroszországi antantcsapatokat, Oroszország, Németország és Magyarország szövetséget köt, az oroszországi antantcsapatok nem harcolnak a bolsevikiek ellen, jönnek a szovjet csapatok, s Lenin megszállni készül Bécset is... Pesten Vörösest a színházakban, itthon a minden fehér álmodót elordító vörös plakátok: *Be a vörös hadseregbe!, Világ proletárjai egyesüljetek!, Éljen a proletárdiktatúra!...* ordít, káprázatba ejt, elvakít a lélekvesztésnek a keleti agyvelő minden gonosz agyafúrtságával kieszelt vásári lármája. Csoda-e, ha tódul a nép, az istenadta

⁹ *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 5. Népgyűlés. 4. o. Majd felhívás az újabb gyűlésre, április 6-ra, ahová Veszprém város proletariátusát hívja a pártvezetőség. *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 5. 3. o.

nép, melynek minden aljas ösztönét felkorbácsolják, szidva, gyalázva minden eddigi parancsolóját, Istent, királyt, urakat, papokat; csoda-e, ha megszedül a reszkető inú burzsoá, föltúzi az életmentő vörösgombot, s a hazugságok tengerén evezve éneklí ő is: „az igazság honába tartunk”. – Csoda-e, ha az április 2-i esti népgyűlésen még az előcsarnok, a színpad is megtelt az új eszméknek hódoló közönséggel, amelynek igazhitű része, a nincstelenek, az uralomra jutottak diadalittas lelkesedésével, az oda terrorizáltak pedig remegő térdekkel hallgatják az új világ prófétáit, a Népszavából, plakátokról unalomig ismert nagy „igazságokat” hirdető Róland elvtársat, ezt a megkótyagosodott susztert, aki becsületes munkával emberré sem tudott lenni, s most íme burzsoávért szomjazik. Luszti elvtársat, aki érthető, hogy a régi rendszert gyalázza, amely arra kényszerítette, hogy betűszedéssel keresse kenyerét, s a proletárdiktatúrát dicsőíti, amely neki munka nélkül ugyancsak busás rebachot ígért. Két ismeretlen kommunista nagyság¹⁰ ontotta még a világosságot, s Róland elvtárs bezárta a gyűlést, méltatva a szocialista és kommunista párt egyesülésének jelentőségét.

A következő pár nap a veszprémi proletárdiktatúra virágkora, a világboldogító kommunizmus tobzódása. A milliókat nyomorba döntő magántulajdon megszűnik ezekben a napokban Veszprémben, az „enyém, tied, övé” elköltöznek egy időre városunkból, s helyükbe – tengerészek jönnek, Kun Béla szemefényei, a forradalom hírhedt és rettenthetetlen bátorságú elitcsapata, kiknek megérkezésekor ugyancsak halaványra fakult a sokszor megénekelt bakonyi haramiáknak emlékezete. Hogy elszégyellte magát a Bakony idekéklő sötétje: ilyeneket nem tudott ő szülni a legromantikusabb betyárvilág idején sem, nem – ilyen sikerült generációhoz új anya kellett, proletárdiktatúra, ez nemzét nem ritkán zsidó apákkal ezeket a hősöket, akik valaha a trén-fronton vagy a gyűjtőfogházban aratva harci babért, most mint „tengerészek” szereztek elévülhetetlen érdemeket. A Bakony emlegetése miatt ne gondolja senki, hogy ők talán raboltak. Azt nem tették. Ők csak „rekviráltak”. Ezt azonban értették csúnya módon. Szegény polgári közönségünk napokon át remegett határt nem ismerő tehetségűktől.

Április 3-án este érkeznek városunkba a tengerészek¹¹ Budapestről avval az utasítással, hogy csináljanak rendet ebben a reakciós fészekben, ahol még mindig

¹⁰ A *Vörös Zászló* beszámolója szerint Palocsai István (Mátészalka, 1881. – ?), aki izgatás, fegyver és lőszerrejtegetés miatt állt bíróság előtt és Geiger. *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 5. 4. o.

¹¹ A Laczkó Dezső Múzeum gyűjteményében látható egy kis alakú, kitépelt, kockás füzetlapra írt utasítás 1919. IV. 3-i keltezéssel: „Veszprémi Népbiztosságtól. Tekintettel arra, hogy a tengerészek 12 órakor érkeznek meg, elrendelem, hogy a villanyvilágítás kivételesen ma 2 óráig égjen. Veszprém 919. ápr. 3. Kondor népbiztos helyettes.” Forrás: LDM Plakátok-röplapok 1919 év. 66.926–66.1031

a papok uralkodnak, s a fehér gárda szervezésén dolgoznak. Ne ismerjenek irgalmat a népbutítókkal szemben, ha meg mer moccanni egy pap, hát nem megölni, de gulyássá aprítani. Egyik tengerész vallomása ez veszprémi iskolatársa előtt.

Hogy a rendcsinálás annál intenzívebb legyen, másnap délelőtt, április 4-én a főispáni palota előtti téren gyűlést rendez a helyi vezetőség a tengerészek üdvözlésére. Azok, akik tanúi voltak ennek a borzalmas eseménynek, és végighallgatták a főispáni erkélyről elhangzott gyalázatos beszédeket, a borzadálytól elfordulva remegtek, s várták, hogy a vérengzésre, papgyilkolásra uszított tömeg a Várba rohan, hogy minden papot fölkoncoljon. Lusztig, Jankovics és pesti vagy honnét ideszabadult börtöntöltelékek lázítottak, s ontottak az egyházra annyi szennyet, amennyi csak tellett a förtelmes gettó nagy szemétdombjáról. Magyarázzák a tengerészeknek, hogy a gazember csuhások az okai, hogy ez a sötét fészek még mindig ilyen reakciós, ezek butították így el a népet... s ontották szóban a vért a megcsömörlésig. A félrevezetett nép pedig tapsol, éljenzi a fékevesztett dúvadakat, egyetért az izgatókkal, s kiabálja:

– Le a bitang csuhásokkal! Nem le velük, hanem föl velük!

– Lámpavasra! Föl kell akasztani valamennyit!

Lusztig a „dúsgazdag” angolkisasszonyok ellen uszítja a tengerészeket: menjetek és nézzétek meg a süppedő perzsaszőnyegekkel bélelt palotában a sok ékszert, ruhát, kincset...

Beleremeg az odavetődött ember ebbe az állati orgiába, s reszkető lelke elé odatulol a kérdés: hát mit csináltak ezek a papok, miért ütik, tépik őket, s szagatják ronggyá életüket, becsületüket. Ki tudná ezt megmagyarázni mással, mint a népsöpredék istengyűlöletével, a krisztusgyilkosok, a gettó és börtön szemetjének szabadjára eresztett, ádáz egyházgyűlöletével?

Akik azt várták, hogy most végeznek a papokkal, csalódtak. Ehhez nem volt a nagyszabású előkészítés után sem bátorsága a martalócbandának. A könnyebb részt választották: rabolni kezdtek. Mindjárt a gyűlés után beront egy tengerészcsapat az angolkisasszonyok zárdájába, egy másik csapat pedig gépfegyvereket helyezve el az épület előtt, elállja az összes földszinti ajtókat. Míg az utcán összegecsődült nép rémülten várja a történendőket, bent az épületben a halálra rémült portásnő után az emeletre tódulnak a betörő fegyveres banditák, a főnöknőt keresik, aki a jajveszéklő portásnő hívására kijön szobájából. Abban a pillanatban körülveszik a szuronyos katonák M. Ghimessyt, s ráförmednek: azonnal hívja össze az összes apácákat, de egy pillanatra sem távozhatik közülük.¹²

¹² A veszprémi Angolkisasszonyok „Sancta Maria” Intézetének alapítása Ranolder János (1806–1875) megyés püspök nevéhez fűződik. Az épületet 1860. szeptember 16-án szentelték fel, és ekkor kezdődött meg az elemi iskolai tanítás. Az intézmény folya-

A főnöknő férfiaknál is szokatlan hidegvérrel áll a haramiák gyűrűjében, s mosolyogva kérdezi: – ha nem mozdulhatok, hát hogy hívjam össze, a mátereket? – Egy odavetődő máter segíti ki a tenger-ész [sic!] gárdát a bajból, a földszinti társalgóba hívja az apácákat, ahová a főnöknőt is lekíséri a szuronyos had, s számon kéri a kasszát, ékszereket, a legszigorúbban meghagyják, hogy 24 órán belül a minden személyre meghagyandó 3 darabon felüli minden fehérneműt beszállítsanak. Parancsnokuk egy írást mutat föl, de kezéből ki nem adja: joguk van itt rekvirálni. Nekilátnak a kutatásnak, átvizsgálják a kasszát, de a direktorium igazoló irata mellett a napokban fölvetett összesen kívül semmit nem találnak, mindenről számla, a legteljesebb rend. Ékszerek előadását követelik, mire a főnöknő megmagyarázza nekik, hogy ilyesmit náluk rossz helyen keresnek.

– Hát az egyházi kincsek? – kutatnak tovább. A sekrestyébe rontanak, két olcsóbb fajta kehely az egész állomány, kézbe veszik, forgatják, értékelik.

– Hát holnap szentmiséhez mit adunk? – kérdezi M. Ghimessy.

– Elég volt a hókuszpókusból – hangzik a válasz. Olcsónak találják a kelyhet, otthagyják. Végigkutatják az épületet, nézik a lakást, még az irodában is ágy, ott is laknak, nincs itt fölösleges helyiség. Kinyitogatják a szekrényeket, mi értékeset sem találnak. Az egyik lakásban, ahol a szekrényben babrálnak, a máter függönyös ágyán hever 7 vég vászon, le sincs takarva, az Oltáregylet tulajdona. Talán egy félórával előbb tette oda egyik máter az asztalról, ahol eddig hevert. A függönyt nem húzzák szét... A sekrestyében, az egyik sarokban, egy kizárkázott a legértékesebb egyházi kincsei a kis templomnak, a szebb kehely stb. Az egyik máternek kellett volna biztos helyre vinni, nem jutott hozzá szegény, a táská ott maradt. Nem veszik észre...

Az eset után először Neumann tanító egyedül, másodszor a tengerészek parancsnokának kíséretében jelenik meg a főnöknőnél, és bocsánatot kérnek.

Ugyanaznap, a déli órákban Politzer Miksa¹³ Kossuth Lajos utcai kereskedő lakását szállja meg egy 12–15 tagból álló tengerészcsapat. Vezérük Bercsényi és Palocsai elvtárs, aki „börtöntölteléknek” nevezi önmagát. Miután megszállták a lakást, folyosót, lépcsőházat, az ékszerek és a pénz előadását követelik. Politzert

matosan bővült újabb osztályokkal, majd 1894-ben tanítóképző is nyílt. A felsőkereskedelmi képzés 1918-ban Rott Nándor (1869–1939) püspök és M. Ghimessy Mária főnöknő közreműködésével kezdődött meg. Az intézetet 1948-ban államosították. (Az Angolkisasszonyok Rendje 1950-ben feloszlott Veszprémben). Mater Ghimessy Mária (1866. – Veszprém, 1938. 02. 04.) 1920–1926 között már budapesti házfőnök. Halálakor a rend összes intézetének volt a vezető tanára. A veszprémi Alsóvárosi temetőben temették február 6-án. Forrás: Gyászjelentés

¹³ Életrajzi adatait lásd MIHÁLYFI 1920. 74. o.

a hálósobába viszik, s elszedik minden pénzét. Ezután megkezdődik a brutális munka, a házbeliék állandó gyalázatos inzultálása – Politzerné leszúrással fenyegetik, az iskolából hazaérkező Politzer fiú mellének szuronyt szegeznek – s a durva pribékek folytonos káromlásai közt hordanak el minden elhordhatót a lakásból: élelmiszereket, italneműeket, dohányneműt, ezüstöket, ruhaféléket, ékszereket, készpénzt, – hánynak föl mindent garadába az autóra. Három aranykanál az egyik tengerész zsebébe vándorol, egy részért sopánkódó proletár asszonynak egy doboz teát vetnek oda... a csőcselék röhög, az *ember* meg, a szomszéd, elfordul, könny szökik a szemébe, nem tudja nézni ezt a baromi vandalizmust. Délután fél 1-től 6 óráig tart a rablás, s mikor távoznak, a lakás egy feldúlt csatatér képét mutatja. Az összes szekrények nyitva és üresen, a fiókok kidobálva, amit otthagytak, a földön szanaszét hányva, az éléskamra a csupasz deszkákig kifosztva... Szegény Politzerné hetekig nyomta az ágyat az átélt izgalom következtében.

Berger Arnold borkereskedő lakására a délutáni órákban állít be 14 felfegyverzett haramia. Csak a cselédséget találják otthon, Bergerék elutaztak s csak az esti órákban érkeznek haza. Két fegyveres őr a lakásban marad, a többiek eltávoznak. Képzeltető Bergerék meglepetése, amikor a késő esti órákban megérkezve, lakásukat megszállva találják. A két vörös bandita fogadja őket, s a kulcsokat követelve bejelentik, hogy ők az éjszakát a lakásban töltik, mert reggel rekvirálás lesz. Átvirrasztott, keserves éjszaka után reggel tényleg megjelennek a „tengerészek”, s nekilátnak a lakás átkutatásának. Munkájukban egy rendőr zavarja meg őket, valami írást hoz és kézbesít a rekvirálóknak. Tartalmát közlik a családdal: nem lesz rekvirálás! A tengerészek visszaadva a kulcsokat, távoznak, Bergerék pedig föllélegzenek. Szegény Bergerné imakönyvét veszi, s örvendezve ad hálát az Istennek a szabadulásért.

Szegény, korán örült!

Alig múlik el egy fél óra, újra dörömbölnek az ajtón, újabb vörös csapat ront be a lakásba és Berger Arnoldot keresi, aki közben elment hazulról. Az ájuláshoz közel álló Bergerné közli velük, hogy férje épp most ment el, a vármegyeháznál van dolga. Két fegyveres vörös vitéz Berger után megy, s hazakiséri, amire parancsnokuk a pénz és a kulcsok átadását követeli. Először az ékszereket szedik el, Bergerné egy kis melltűt szeretne megmenteni, édesanyjától kapta – de hiába a könyörgés. A szekrények jönnek most sorra, összehordják az egyik szobába a sok drága holmit, ruhákat, fehérneműt, amiből nagy kérésre 6-6 darabot vetnek oda Bergernének, hogy érje be vele lányostul. Bugyorba gyömöszölik a zsákmányt, 6 hatalmas kötegben cepelik le kocsijukra, s a szép darabokon, a csak nem rég férjhez ment Berger Margit fejedelmi kelengyéjén már az utcán megkezdődik az osztzkodás. Az éléstár is hasonló sorsra jut, alig pár napra való élelmet hagynak

meg a kirabolt családnak. Napok múltán egy igénytelen kis csomag jutott vissza Bergerékhez a gaz módon elrabolt sok holmi visszatérítéseképpen.

Április 5-én rabolják ki Pósa Endre¹⁴ könyvkereskedő lakását is. Egy szakasz tengerész jelenik meg a házban, a ház elé két teherkocsi áll. Luszti felhatalmazó írását mutatják föl, elállják a kaput, minden ajtót, a házban lakik egy katonatiszt, az is őrt kap maga mellé; a többiek pedig átkutatnak mindent, lakást, pincét, padlást, hordják ki a lisztet, zsírt, füstölt húst, mindent halomra az udvarra, a legdurvább szidalmakkal, illetve rabló munkájuk közben a házbelieket. Az élelmiszerből négy hétre valót könyörgésre otthagynak. Szegény kis pénztárosnő, Németh Mancsi, aki együtt lakik Pósaékkal, hiába kéri, hogy legalább az ő kis megszerzett kelengyéjét ne bántsák, lehurrogják, örüljön, ha a rajta levője megmarad, ha okoskodik, hát azt is lehúzzák.

Hamburger,¹⁵ Winter és Deutsch¹⁶ helybeli kereskedő családokat fosztják még ki ezek a banditák, s csak az egész városban támadt felzúdulás vet véget garázda pusztításuknak. Képzeltető, mennyire el volt ragadtatva a lefegyverzett, az izgalmakba már beteg, rabló martalócoknak kiszolgáltatott közönség, mikor a másnapi népgyűlésen ezeknek az embertelen, galád merényleteknek gaz értelmi szerzői, Róland és társai kijelentik, hogy pártjuk és a direktórium nem azonosítja magukat „a rekvirálásoknál előfordult *netáni túlkapásokkal*”. Nem – Róland és többi elvtárs, a közönség már tisztában van az egész nyakunkra ült, „kormányzótanács”, „párt”, „direktórium” stb. című lebukokban tanyázó haramiabandával, s az egész „proletáruralommal”.

Ezt a proletárdiktatúrát dicsőíti s támasztja alá ékes vezércikkkel a „Vörös Zászló” április 5-én megjelent 2. számában Hajós elvtárs,¹⁷ míg Kacska László kereskedelmi iskolai tanár arról értekezik, hogy a szellemi munkás, a ledöntött társadalomnak ez a legjobban kiuzsorázott páriája csak kommunista lehet.¹⁸ Írói

¹⁴ Életrajzi adatait lásd MIHÁLYFI 1920. 75. o.

¹⁵ Hamburger Sándor főszer-, csemege- és vegyeskereskedő – felesége Berger Vilma – Veszprémben a Búzapiac téren. Fia Hamburger (Havas) Endre zászlós 1918-ban hősi halált halt. Emlékére adományozott: „Hősi halált halt fiam, Havas Endre zászlós halálának évfordulóján 3000 koronát küldök a háborúból visszatért zsidó hősöknek, akik hazájukért szenvedtek, de itthon nem tanulhatnak; a külföldre, szorult egyetemi ifjaknak.” Forrás: Egyenlőség, 1923. márc. 17. 8. o.

¹⁶ Deutsch Izidor (Lugos, 1857. – ?) borkereskedő. Felesége Katzau Malvin, aki Kecskeméten született 1872-ben. Fia Béla 1897. január 29-én született Veszprémben, aki 1919. július 5-én áttért a református vallásra. Forrás: szül. anyakönyvi kivonat, Veszprém

¹⁷ Vörös Zászló, 1919. ápr. 2. (H): Proletár-diktatura. [sic!] 1–2. o. A vezércikket Hajós „(H)” monogrammal jegyezte.

¹⁸ Vörös Zászló, 1919. ápr. 2. A szellemi munkás a jövő társadalmában. 2–3. o. A folytatása Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. 2. o.

babérra pályázik Próder László¹⁹ elvtárs is, a néhai jó burzsoák kegyelméből volt rendőrfogalmazó, most már fő-főkapitány, aki imigyen enyeleg „Undor” címmel a burzsoá-dörgölődzésről: „a mi hajónkra menekülnek ezek a ripőkök, ezek az undok ful-ladó patkányok. Undor! Undor! Undor!... Ki kell őket rúgni, s addig küzdeni a diktatúra alapján, amíg az egész burzsoárendszer párját ki nem leheli!”²⁰ – Úgy-e szép??!

Április 5-én délelőtt tartotta első ülését a hét folyamán városunkban is meg-alakult forradalmi törvényszék, arra hivatva, hogy Veszprémben és környékén mint élet és halál ura megtorolja a forradalom érdekeit veszélyeztető cselekmé-nyeket. Tagjai természetesen csupa „hozzáértó” és „elfogulatlan” elvtársak let-tek. A helybeli munkás- és katonatanács javaslatára az igazságügyi népbiztos nevezte ki Szalay Ferenc mozdonyvezetőt a forradalmi törvényszék elnökévé, Neumann Sándor leszerelt hadnagyot, Szigeti József²¹ és Czecz Flórián faipari munkásokat bírakká, Simon Antal szabót vádbiztossá, Kis György járásbíróági irodatisztet pedig a forradalmi törvényszék jegyzőjévé.

Az első tárgyalás megkezdése előtt Hajós dr. igazságügyi politikai megbízott beszédet intéz a bíróság tagjaihoz, lelkükre kötven a tárgyalásaikban, ítéleteikben szem előtt tartandó forradalmi szellemet, igazságosságot és emberiességet.²²

Séta Józsefné siófoki lakos érezte elsőnek városunkban a proletárigazságot, 2 hónapi fogházzal és 2000 korona pénzbüntetéssel sújtják, mert egy népgyűlés alkalmával többek előtt szidta a diktatúrát.

Este vörös kabaréra gyűlt a városi proletárság, melynek minden oka megvolt arra, hogy víg farsangot kezdjen akkor, amikor Marx szerint széttörvén bilincse-it, megnyerte az egész világot.

Április 6-án délelőtt nagy vörös hangverseny, melyet a burzsoá ellen izgató plakát harangoz be (vasárnapi mise idején van természetesen a műélvezet): a burzsoázia eddig kisajátította a művészetet és élvezeteket, kizárta ezekből a nyomorgó prole-tárokat. Ezután másképp lesz. Az élvezet a dolgozókat illeti az új államban, nem a henyélőket. A hangversenyre belépni csak szakszervezeti igazolvánnyal lehet.²³

¹⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²⁰ Vörös Zászló, 1919. ápr. 5. Próder László: Undor. 4–5. o.

²¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²² Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. A Forradalmi Törvényszék első ülése. 3. o.

²³ A plakát szövege: „Elvtársak! Proletárok! A szórakozás eddig a burzsoázia kiváltsága volt. Nem úgy [sic!] lesz ezután. Minden szórakozás a dolgozóké és csak azután jöhetnek a nemdol-gozók. Ezért f. hó 6-án d. e. 10 órakor a helybeli Városi Színházban Zenedélelőtt lesz a helybeli népzeneisélyvtársak közreműködésével, KISS GÉZA elvtárs vezetése alatt. Műsor: 1. Marseilles. 2. Magyar népdalok. 3. Klasszikus egyveleg. 4. Cimbalomszóló. Előadja Fekete István. 5. Kuruc népdalok. 6. Kun Béla induló. 7. Cigány ábránd. Hegedűszóló. Előadja Kiss Géza. 8. Új ma-gyar népdalok. 9. Zárinduló. A 10 perc szünet alatt VERŐ tengerészelvtárs rövid előadást tart a Vörös hadseregről. A belépés díjtan. A jegyek a Szocialistapártnál kaphatók szakszervezeti

Délután népgyűlés²⁴ volt, amelyen Pálfi elvtárs, központi kiküldött oszlatta a reakciós veszprémi ködöt, ékesen zengedezvén a proletárdiktatúráról, a kommunizmus és kultúra, valamint a kérges tenyér és kopott kabát ugyanegy fokú vérrokonságáról.

Április 7-én, vörös szemüvegen át nézve az eseményeket, úgynevezett történelmi esemény játszódott le városunkban, amely nagy esemény azonban polgári szemüveggel nézve közönséges farsangi komédia volt. *Szovjetválasztás* volt, a helyi munkás- és katonatanács tagjainak megválasztása a napkeleti „bölcsek” örökre emlékezetes választójoga alapján,²⁵ amelyből megtudhatta a világ, hogy az, aki pénzt gyűjtött, a munkást foglalkoztató iparos, a kereskedő, a papok és elmebetegek milyen közeli rokonok. Egyik rokon vonásuk, hogy nem választhattak. Szegények!...

A kora délutáni órákban nagy tömeg lepte el az Óvári utcát, itt zajlott le a nagy esemény. Az ipariskolához tolonganak a jogosultak, itt kapják kellő igazolás után a szavazólapokat, kész listát. No igen, mert a gondolatolvasó helyi pártvezetőség tudta már előre, hogy az „öntudatos”, jogát első ízben gyakorló proletárok pont azokért lelkesednek, akiknek a neve, mint jelölteké, tudtuk nélkül a listára került. Hja! ilyen egy okosan intézett *népszavazás*! Tudniillik a nép nagy része, a „herék”, nem szavazhatnak, s azok, akik szavaznak, már készen megkapják azoknak a listáját, akiket *nem* akartak megválasztani; a kész listával átsétálnak az ipariskolától a színházba, egyszerűen leadják a listát és – punctum. Oh! hol volt ettől a gyönyörű „tisztá” választástól a korhadt régi rendszer pecsenyeillatos, bor- és pálinkagőzös, kortespénzes, csendőrszuronyos korrupt választása?!

Sajnos, akadtak – mint a Vörös Zászló írja – „*lelkiismeretlen, zavarosban halászni akarók*”, akik csúnya módon meg akarták zavarni a választások tisztaságát,

igazolványok ellenében. Veszprém, 1919. évi április hó 4. Veszprémmegye politikai megbízottja.” Forrás: LDM Plakátok – rölapok 1919. év. 66.926 – 66.1031.

²⁴ Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. Népgyűlés. 6. o. és *Népszava*, 1919. ápr. 22. Az új rend vidéken. 5. o.

²⁵ A választójogot a Forradalmi Kormányzótanács XXVI. számú rendelete (a Tanácsköztársaság ideiglenes alkotmánya) szabályozta. A rendelet 1919. április 3-án jelent meg. A választójogról a következőket írja: „19. §. A Tanácsköztársaság csak a dolgozó népek adja meg a választói jogot. Választók és tanácsstagokká választhatók nemre való tekintet nélkül mindazok, akik tizenmilyen életévüket betöltötték és a társadalomra hasznos munkából élnek [...] 21. §. Nem választók és nem választhatók azok: a) akik nyereség szerzése céljából bér munkásokat alkalmaznak, b) akik munkanélküli jövedelemből élnek, c) kereskedők, d) lelkészek és szerzetesek, e) elmebetegek és gondnokság alatt állók, f) akiknek politikai jogai aljas indokból elkövetett bűncselekmény miatt fel vannak függesztve, annak az időnek tartamára, amelyet az ítélet megállapít.” Forrás: Tanácsköztársaság, 1919. ápr. 3. 1–2. o.

vagyis: ki merték korrigálni a szép tiszta listát, és olyan nevet mertek odaírni, aki az ő jelöltjük volt és nem a pártvezetőségé. Ezek – zokogja a helybeli vörös kürt –, „*akik ma ép oly jó szocialisták, mint azelőtt munkapártiak voltak* (szent Isten! csak nem Boskovitz Ignác²⁶ elvtársunkat akarják ütni?²⁷), *felekezeti utalással régi, ásatag emlékű neveket próbáltak felszínre hozni. Elámulva csapjuk össze kezeinket!*”²⁸ – Mi is! Ez mégis borzasztó! Ilyeneket csinálni! Hogy mer eszébe jutni valakinek arra szavazni, akire akar?!

Pedig volt ilyen renitens elég, aki nem elégedett meg avval, hogy szavazhat, hanem még *választani* is akart. Sokan Lusztig elvtárs nagy nevét becsstelenítik meg, áthúzzák, s beírják helyette a – veszprémi püspököt. Mások, szintén nem kevesen, antiszemitáskodnak, kihúzzák a zsidókat és saját jelöltjeiket iktatják be. No de igaza van Krausz Siminek²⁹: nem hiába zsidók csinálták a proletárdiktatúrát, meg is van ám csinálva.³⁰ Szavazhattak akárhogy a proletárok,

²⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²⁷ Gutheil Jenő beszűrése!

²⁸ Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. A veszprémi tanácsválasztás. 2–3. o.

²⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³⁰ Figyelve Gutheil Jenő vélekedéseit a zsidóságról, a forradalom kitörésében és az ún. vörös terrorhullámban betöltött szerepükről, úgy tűnik, hogy Gutheil kanonok az akkor megerősödött antiszemitizmus sodrába került. A jelek arra utalnak, hogy kritika nélkül elfogadta az akkori közgondolkodásban megerősödött álláspontot, miszerint minden bajok okozója a zsidóság. Mentségére szolgáljon, hogy a Tanácsköztársaság regnálása és a kézirat elkészülte közötti alig néhány hónap nem biztos, hogy elegendő idő volt az objektív vélemény kialakítására.

Tény, hogy az 1918–19-es forradalmak mélyreható változást idéztek elő a magyar állam életében. A zsidóság és a magyar politika között megbomlott a dualizmus korában kialakult és jól működő kapcsolatrendszer. Az is tény, hogy az 1919-es kommunista hatalomátvétel hatalmas megrázkódtatást idézett elő a társadalomban. Világos, hogy ide vezethető vissza az a vélekedés is, hogy a zsidóságnak meghatározó szerepe volt a forradalomban. Ekkor kapcsolódott össze, mint jelenség a forradalom és a zsidóság, sőt a magyar közgondolkodásban a „zsidó” és a „forradalom” szavak szinonim kifejezésekké váltak. Meg kell jegyezni, hogy a zsidókérdés, a zsidóellenes áramlatok az első világháborút megelőző időkben csak korlátozottan érvényesültek. Ez a helyzet gyökeresen az első világháború éveiben, annak következtében változott meg. Az elhatalmasodó gazdasági és társadalmi problémák miatt a zsidó lakosság egyre inkább a bírálat középpontjába került. Azzal vádolták őket, hogy nem veszik ki részüket a háborús terhekből, sőt valójában még hasznot is húznak belőle.

Az 1918-as forradalom után a koalíciós pártokban és a különböző politikai csoportokban a zsidók nagy számban képviseltették magukat. A jelenség szembetűnő volt, ami veszélyeket is rejtett magában. Közismert tényé vált, hogy a hatalomra került kommunista kormány legjelentősebb politikusai zsidó származásúak voltak, így a 29 tagú Forradalmi Kormányzótanácsban 18, akik közül korábban többen kikeresztelkedtek. Emellett a zsidók tekintélyes pozíciókat töltöttek be a forradalom helyi kormányzatai

mégis csak győzött a – hivatalos lista! Hiába! a *tiszta* választás – nem lehet ezt megzavarni holmi izgága beleavatkozással.

A veszprémi szovjetválasztás titkos és szabad voltát mindennél jobban ilusztrálja egy utána lezajlott kis incidens. Jankovics főelvtárs riportra rendeli Kacska főelvtársat, s szigorúan kérdőre vonja: hogy mertek a közalkalmazottak a hivatalos lista ellen dolgozni. A megszeppent Kacska elvtársat zavarából két találós kérdés segíti ki, miket rögtön fel is ad a szovjetvezérnek: 1. ha szabad

szerveiben is. Ez a politikai elitben betöltött hangsúlyos szerepük ellenszenvet váltott ki a társadalom más rétegeiben. A munkások kifakadtak, hogy nem lesznek zsidó bérencék.

Az 1919 júniusi Tanácskongresszuson Kun Béla nyíltan vállalta zsidóságát, kijelentette: nem szégyenli, de ugyanakkor hangsúlyozta is, hogy már nem zsidónak, hanem kommunistának vallja magát. [KATZBURG 2002. 33. o.] A baloldali mozgalomban vezető szerepet betöltő zsidóknak a zsidó közösséggel, a vallással, a tradícióval már nem volt kapcsolata. Nem vették figyelembe a zsidó közösség érdekeit, forradalmi munkájukat kizárólag a baloldali eszme érdekében folytatták. Emellett a baloldal a zsidókat, mint a kapitalizmus legfőbb képviselőit támadta.

A zsidó lakosság ugyanakkor – természetesen a közösség és a zsidó polgárság – egyáltalán nem mutatott érdeklődést a kommunista rendszer iránt. A valóságban az uralkodó osztály kivételével a társadalom egyetlen rétege sem kötődött olyan szorosan a régi rendszerhez, mint a zsidóság. A dualizmus időszaka, azaz a forradalmak koráig tartó néhány évtized volt a magyar zsidóság „aranykora”, ezért a régi rendszer megdöntéséből a zsidó népességnek nem származott előnye. [KATZBURG 2002. 34–35. o.] A kommunista uralom idején a zsidó középosztály és a pénzarisztokrácia tönkrement, nem meglepő tehát, hogy a zsidó pénzügyi csoportok közreműködtek az ellenforradalom szervezésében. A magyar társadalom jelentős részét azonban nem érdekelt a zsidókérdéssel kapcsolatos radikális álláspont, sem a zsidóságnak a kommunizmusról alkotott véleménye: többségük felületes állásfoglalása alapján a radikalizmus, a szocializmus, a kommunizmus „zsidó eszmének” számított.

Bár a zsidó szervezetek már ekkor elkezdték a szerepük tisztázását, ún. *Védelmi röpirat sorozatot* indítottak, átütő sikert nem értek el vele. Joggal jegyezte meg Gávai Gaál Jenő visszaemlékezésében: „A Magyar Zsidók Általános Segítő Bizottsága (...) kiáltványt intézett a magyar nemzethez, amelyben azt vitatja, hogy a zsidóság minden tekintetben és minden irányban, lelkiileg és anyagilag is távol állott és távol áll a kommunizmustól. Azt fájjalja legjobban, hogy a bolsevisták közül sokan voltak olyanok, akik a zsidó fajtól származnak. Kétszeres joggal átkozzák őket, mert a nemzet és a zsidóság ellen is bűnt követtek el.” [Idézi KATZBURG 2002. 36. o. 13. l.]

A kérdés megértéséhez, tanulmányozásához számtalan kiváló mű született. Ezek közül célszerű kiemelni elsősorban a bennük található bibliográfia miatt: Gyurgyák János: *A zsidókérdés Magyarországon. Politikai eszméletörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2001., valamint Nathaniel Katzburg: *Zsidópolitika Magyarországon 1919–1943*. Bábel Kiadó, Budapest, 2002. Benne a Tanácsköztársaság vezetőiről zsidó vonatkozásban higgadt, kritikus értékeléssel. A vörös terror zsidó áldozatairól hosszú felsorolást ad Szabolcsi Lajos emlékirata: *Két emberöltő. Az Egyenlőség évtizedei (1881–1931)*. Budapest, MTA Juhász József Intézet Kutatócsoport, 1993.

választás volt, miért ne szavazhattak volna a közalkalmazottak úgy, amint akartak? 2. ha titkos volt a választás, honnan tudja Jankovics elvtárs, hogy a közalkalmazottak hogyan szavaztak?

Gonosz nyelvek szerint Jankovics elvtársat annyira megzavarta a két kérdés, hogy bevallotta, hogy ő nem is – református!

A „titkos” választás a következőképp volt rendezve. Az igazoló helyiségben megkapott és esetleg kikorrigált listával az „elvtárs” bement a színházba szavazni. Leadta az összehajtogatott cédulát a szavazatszedő bizottságnak, amely imigyen volt elrendezve: az asztal végén ült a szavazatgyűjtő kiküldött, neki kellett átadni a szavazócédulát. A cédulákat az elvtárs szép sorjában, úgy, amint a szavazók leadták, egymás fölé rakta. Az asztalnál kétoldalt, szemközt egymással ült a két szavazatszámoló kiküldött. Ezek jegyezték a leadott szavazatokat ilyképpen: „152. Nagy János szolgabíró!” – mondta hangosan az egyik jegyző, hogy a másik is, a szemközt ülő s a lajstrom másodpéldányát vezető elvtárs is hallja és jegyezze a szavazatot, melyet nevének bemondásával egyidejűleg Nagy János, szépen összehajtogatva már az utcán, hogy senki meg ne tudja, hogyan szavazott, átadott a harmadik elvtársnak, aki Nagy János szavazatát a már beadott szavazatok tetejébe tette, úgy, hogy alulról kezdve a gondosan egymásra rakott cédulák olvasását, Nagy János szavazata pont a 152-ik volt. Hogy a szavazás után az elvtársak megtudják, hogyan szavazott Nagy János szolgabíró, csak meg kellett keresni nevét és számát a lajstromban s így a megfelelő számút kiolvasni a cédulák közül: rögtön láthatták Nagy János „titkos” szavazatát. Sőt, hogy a cédulák olvasgatásával ne kelljen minden gyanús szavazónál vésződni, ha valami burzsujgyanús alak szavazott, a szavazatszedő elvtárs ceruzájával gyönyörűen ráírta a hangosan mondott sorszámot a cédula hátára. Csak a számot – ez gyorsan ment, a csacsibbakknak föl se tűnt, észre sem vették. A név? Az ott volt a lajstromban a följegyzett szám mellett; bármikor meg lehetett nézni, ki adta le a 152-es szavazócédulát. Punktum! Így a titkosság!

A budapesti sajtódirektórium előírta, hogy a választók tömege közt, esetleg kapualjakban, ablakokban, de mindenestre ápoltan, jól öltözötten s afeletti bánatukban, hogy nem szavazhatnak, sápadtan, esetleg könnyesen, föltétlenül legyen minél több szomorú burzsoá, akik irigy szemmel nézzék a szavazó „dolgozókat”. No, hát ezek Veszprémben is ott voltak a választók körül. Már t. i. a Vörös Zászlónkban. Amint a somogyi Vörös Újságban olvasom, ott is, t. i. a Vörös Újságban, pont ugyanúgy kódorogtak a zokogó burzsoák a választási helyiségek körül.

A fő az, hogy győzött a hivatalos lista és így a következő elvtársak lettek a városi munkás- és katonatanács tagjai: *Jankovics Lajos, Neumayer Imre, Mihályfi János, Róland Ferenc, Lusztig Arnold, Erdős (Deutsch) Béla, Szalay Ferenc, Jaszevics*

Béla, Mentler Mihály, Winkler Károly, Schindler Mihály, Czeiner János, Neumann Sándor (izr. tanító), Magyar József, Simon Antal, Slavonits János, Híbala Dezső, Farkas Ernő, Bujdosó János, Szigethy Ferenc, Mezriczky László, Neumann Sándor (volt hadnagy), Hajós (Neumann) Zoltán, Kántor (Singer) Iván, Rimpek Lajos, Karácsonyi János, Plank Mihály, Szigeti József, Czecz Flórián, Lakó István, Szász Sándor, Farkasházi Ferenc, Ekkendorffer János, Tóth János (vasúti munkás), Borbély József, Fejes Gyula, Piacsek Jakab, Krausz Róza, Kosztelnik Jánosné, Sörfőző Jánosné.

Ugyancsak április 7-én született meg a veszprémi proletárdiktatúrának egy nagy reményekre hivatott hajtása, a veszprémi diákszakszervezet, hogy a diákságot is „osztályöntudatra” ébresztve, megvédje a jelen generációt az erkölcs és tisztesség minden káros ráerőszakolása ellen. Kereskedelmi, polgári, gimnázium, sőt – Uram bocsá! – még az angolkisasszonyok prepái is kénytelenek tömörülni a minden jóval kecsegtető szakszervezetbe; az egyes intézetek bizalmiakat választanak, amennyire lehetséges, zsidó gyereket. Hogy mit köszönhetnek a szülők és nevelők a diákszakszervezet áldásos munkájának, arról – úgy-e – ne beszéljünk? Az alakuló gyűlésen Jankovics elvtárs tart a szépreményűeknek előadást az előttük ugyancsak szimpatikus új eszméről.³¹

No de nem ám ez az egyetlen új szakszervezet. Mint a fűszál tavaszfélen, úgy nő ki egyik kis szervezet a másik után; pénzintézeti tisztviselők, ügyvédek, igazságügyi alkalmazottak, orvosok, gyógyszerészek, jó öreg nyugdíjasok, szülésznők ajándékozzák meg egymás után a termékeny anyát, a proletárdiktatúrát, egy-egy sikerült kicsi szakszervezettel.³²

Mondanunk sem kell, hogy ezeknek a gombamódra keletkezett szervezeteknek szülő- és összetartó oka *kizárólag* az eszme volt. Hogy terrorról, egzisztenciáról szó se essék, egy ilyen „eszme” volt a burzsoá megfosztása a trafiktól. A hónap első napjaiban a trafikelosztást a szakszervezetek veszik át, trafikot csak szervezett munkás kaphat, a burzsoá, az szívja a – fogát.³³

Egy másik ilyen szervező „eszme” volt a leltározott üzletek kiárúsítása. Vásárlási igazolványt csak proletár kap. A lezárt és közben leltározott üzletek egymás után nyílnak meg a hét folyamán, az üzletek bezárása miatt megrémült kereskedők, ím, megvigasztalódhatnak. Megengedi nekik a jótékony proletárdiktatúra, hogy szigorúan leltározott áruikat a beszerzési árnál 20 százalékkal olcsóbban eladhassák az igazolványos proletár asszonyoknak és uraknak. Mint ha tűz ütött volna ki az üzletekben, úgy hordják a boltokban hangya módra

³¹ Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. Diákszervezet Veszprémben. 5. o. A szervezet elnökévé Kránitz Antal felsőkereskedelmi iskolai tanulót választották meg.

³² Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. Szakszervezeti mozgalmak. 6. o.

³³ Vörös Zászló, 1919. ápr. 26. A proletárok trafikja. 4. o.

nyüzsgő és alaposan fölcsomagolt asszonyságok az olcsó, finom portékákat, a jófajta ruha- és fehérneműket, a finom selymeket, az üzleteknek gondosan őrizett s valamikor több haszonnal kecsegtető kincseit. Megy, szinte folyik ki az üzletekből az áru, csak a szép dolgai után, a fényes nappal elrabolt értékei után üveges szemmel tekintő szegény kereskedő marad pultja mellett a kifosztott üzletben. Egyébként a bevásárlás a legszebb rendben történt, ha csak azon nem akad fölön valami megrögzött proletárfaló, hogy ezek a becsületes proletárok a kapott igazolványaikon hellyel-közzel néminemű javításokat eszközöltek; például aki 2 méter anyagra kapott igazolványt, hát szépen kijavította 12 méterre, s hasonló kis ravaszkodások estek meg. Az egyik proletár asszony dicsekszik az utcán, hogy hat pár kesztyűt vett, a másik még finomabb esetről tud:

– Az semmi! Az én barátném 12 pár kesztyűt kapott!

Így esett azután, hogy Neumayer elvtárs kénytelen erélyes paranccsal visszarendelni a fölös mennyiségben elharácsol portékákat és egy időre beszüntetni a vásárlást. Milyen csúnya dolog is ez a burzsoá-kapzsiság, de úgy látszik, csak akkor, ha burzsoák ellen lehet vele izgatni.

Közben a tanácskormány bölcs rendeleteivel elültetett s vörös terrorral alaposan körülszuronyozott kommunizmuspalánták is nagyra nőnek, kivirágzanak városunkban. A házak szocializálásáról szóló rendeletet városunkra is kiterjeszti a kormányzótanács, falragaszok utasítják a lakókat, hogy a házbért valahogy a háziurak kezébe ne merjék fizetni, a házbérnek a tanácsköztársasági pénztintézetekbe kell befolyjni. Az eddigi háztulajdonos szintén ide fogja befizetni a néhai saját házában élvezett lakásért fizetendő házbért.³⁴ A fölöslegesen nagy lakások rekvirálása is megkezdődik, s az elrekvirált lakással a fölösleges bútorok is elrekvirállhatók. Pokollá lesz szegény burzsoá élete az eddigi tágas, kényelmes lakásokban; a legényemberek máról holnapra oly kapósak lesznek, azt sem tudják, melyik családot mentsék meg az olcsó lakások igénybevételével attól, hogy a szép szalonból konyhát csináljon, s a perzsaszőnyegen mosogasson valamelyik betelepített proletár família. De hát a lakás nélküli legényember kevés, a 3–4–5 szobás lakás meg sok; a városban egyre több a kellemetlen keleti arcvonású idegen, jönnek az új világ prófétái, a vidéki jobb kosztra vágyó kommunista ifjak, kormányközegek, politikai megbízottak s a más, tudom is én miféle zsidó gyerekek, ki a mamájával, ki a babájával: ez mind nemcsak jóllakni, de lakni is akar itt, lehetőleg úri lakásban. A vörös katona szintén „feleséget” kerít, nekik is lakás kell, a proletárigények is óriásmód megdagadnak, eddigi lakásaik máról holnapra szűkek, egészségtelenek lesznek. Megindul hát az invázió a más lakásaiba, betörőket megszegényítő fellépéssel járják napjában többször is ke-

³⁴ Vörös Zászló, 1919. ápr. 19. Házbérrendelet. 6. o.

resztül-kasul a szép burzsoálakásokat a védtelen bentlakók kínjain kéjelgő „proletárok”, akik különösen akkor vitézkednek a leggyalázatosabb durvasággal, ha magános úrinő kerül a karmaik közé. Minden úri ház, melyben „fölösleges” helyiséget talál a nagy hatalmú lakásbizottság, megkapja a maga újabb lakóit.³⁵

A Várra még fokozottabb étvággyal csap le a kommunista beszállásolási düh; a valamikor csendes Vár népes lesz az ott elhelyezkedett jövevényektől, akiket a legnagyobb rosszakarat sem gyanúsíthat meg avval, hogy a katolikus templomba igyekeznek. A püspöki rezidencia, mint egy szálloda, április első napjaitól kezdve állandóan meg van szállva a vendégektől, van nap, mikor 17-en alusznak ott. Jönnek-mennek éjjel-nappal egyaránt, a cselédség már felzúdul, nem bírja a strapát, a sok új úr kiszolgálását. Megfordulnak a rezidenciában Spádi és Bercsényi elvtársak, Kondor³⁶ elvtárs, aki késő este megérkezve sonkát parancsol reggelire, fölvereti az inassal a már alvó házinépet, mert „most ők itt az urak”. Itt lakik Kertész³⁷ elvtárs, a Pesti Hírlap expedíciós osztályának volt alkalmazottja, aki egész családját lehozza magával, Balla³⁸ elvtárs, volt munkásbiztosító-pénztári hivatalnok és még egész raja a kommunista hatalmasságoknak, terroristáknak. Autósámra hordják be rezidenciabeli tanyájukra a falvakban összeszedett élelmiszereket, rendelkeznek, süttetnek, főzetnek a konyhán, a püspöki fogatot állandóan lefoglalva tartják, hajszoják agitátorok, vörös katonák egyaránt.

A kanonoki házakat sem kímélik; amelyikbe családok nem kerülnek, oda kommunista agitátorok, direktóriumi hátramoszdítók, detektívek stb. szállásolják be magukat. Legforgalmasabb a Rada-hotel, Fodor Pál³⁹ volt főhadnagy és Lohonyai István elvtársak, két 25 év körüli, bizonytalan társadalmi múltú gyerkőc és Fodor elvtárs „felesége” állandó lakosok, de kívülük átmenőben több más új „államférfi” is megszáll, néha az ebédlőbe is jut belőlük. S hogy tudnak élni ezek a „proletárapostolok”, milyen koldusos ezekhez képest a régi úri élet, az annyit gyalázott úri kényelem és dőzsölés. Nincs rá kádencia, hogy „Fodorné” önágsága déli 12 óra előtt fölkelne!

³⁵ A lakásrész rekvirálására a nagy hatalmú direktórium, vagy a lakásbizottság jogosította fel az elvtársakat a kipécézett burzsoához címzett „udvarias” hangú utasítással. A következő megkeresést Szabó Gáspár kormányzótanácsi biztos adta ki, egy számolócédulára ceruzával írva s a direktórium pecsétjével megerősítve a „megkeresést”: „*Óváry Ferencz Kosúth. Iaj ú – Parancs – Megparancsolom, hogy két elvtárs részére lakást adjon – 1919 VI 22 – Szabó.*”

³⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³⁷ Kertész Jenő (Kaposvár, 1894. okt. 13. – Budapest, 1977. ápr. 11.) betűszedő, szociáldemokrata politikus. A Tanácsköztársaság idején az egyesült párt egri titkára volt. Forrás: VASS 1972. 255. o.

³⁸ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

A magánlakások mellett a középületekről sem feledkezik meg a vezetőség; az Ipariskola⁴⁰ épületére még a proletárdiktatúra kikiáltása előtt ráteszi kezét és firmáját a helybeli szociáldemokrata párt, párthelyiséggé lesz, hogy az oktatás és kultúra ügyét így jobban szolgálhassa; április folyamán az Egyházmegyei Alapítványi Hivatal⁴¹ helyiségeit kommunizálják, s a munkásbiztosító-pénztár foglalja le; szakszervezeti helyiséggé alakul a katolikus kör,⁴² a legényegylet,⁴³ a kaszinó⁴⁴ helyisége.

Kommunizálnak itt mindent, köz- és magánépületet, bútort, zongorát, írógépet, mindent, ami „termelőeszköz”. S hogy ez se hiányozzék, ismételten erőszakos rekvirálással fenyegető falragaszok hívják föl a közönséget élelmiszerek és ruhaneműek beszolgáltatására. Az agyonterrorizált burzsoá pedig tűr és ad, hisz’ most már csak az életét szeretné megmenteni. Lusztigok, tengerészek, vörös katonák adnak nyomatékokat a mindenható direktórium parancsainak, ad hát, akinek adni valója van, a polgári jövedelmétől is megfosztott burzsoá kiüríti élestárát és garderobját a 8, 10, 15 ezer korona évi munkabérrel megnyomorított, kizsákmányolt proletariátus ellátására. S ha még ezeknek a kezébe jutna!?

Az immáron fakéreg módjára lehámló plakátrengeteg mellett új fölírások, utca- és kaszárnyanevek is hirdetik a megváltozott világot. Az Óvári utcát Marx utcára kereszteli a városi munkástanács, a Komakúti kaszárnya⁴⁵ ormán „Lenin”, a Buhim-laktanyáén „Markx” (!), a Szabadi úti új kaszárnya⁴⁶ homlokzatán pedig „Kun Béla” nagy neve ékeskedik vörös betűóriásokkal.

Április 9-én tartja az új városi tanács alakuló ülését. A tanács elnöke Jankovics Lajos, alelnöke Neumayer Imre, jegyzője Neumann Sándor (volt hadnagy) lett. A városi ügyek intézésére öttagú intézőbizottság alakul a következőképp: él-

⁴⁰ Iparostanonc-iskola, Óvári Ferenc utca. Több szervezet elhelyezése után 1968-tól 1995-ig a városi Ének-zenei Általános Iskola működött az épületben. Bővebben lásd: VARGA 2009., 336–338. o.

⁴¹ Veszprém, Óváros tér 9. 1992-től veszprémi Városháza. Bővebben lásd: VARGA 2009., 183–184. o.

⁴² A Római Katolikus Kör összejöveteleire alkalmas helyiségei, kerthelyisége a Jókai Mór utcában voltak. Bővebben lásd: VARGA 2009., 706. o.

⁴³ A Római Katolikus Legényegylet székháza a Jókai Mór u. 33. alatt. Bővebben lásd: VARGA 2009., 706–707. o.

⁴⁴ Kaszinó: a Bakony Szálloda – korábban Korona vendégfogadó – épülete földszintjének egy részén az Űri Kaszinó működött. Bővebben lásd: VARGA 2009., 440–441. o.

⁴⁵ Komakút téri laktanya, vagy névadójáról Kopácsy-laktanyaként is emlegették. Eredetileg a Komakút téren állt, 1950-ben bontották le. Helyének egy részén parkot alakítottak ki, illetve itt épült a Rendelőintézet. Bővebben lásd: VARGA 2009., 432–433. o.

⁴⁶ Szabadi úti, vagy Szent László laktanya a Bajcsy-Zsilinszky Endre út 14. szám alatt. Lebontották, helyén a Veszprém Vármegyei Rendőr-főkapitányság épülete áll. A laktanya helyét emléktábla jelöli. Bővebben lásd: VARGA 2009., 766–767. o.

mezési ügyek: Neumayer Imre, népjóléti ügyek: Róland Ferenc, gazdasági (műszaki, szocializálási) ügyek: Erdős (Deutsch) Béla, lakásügyek: Szigethy Ferenc, közegészségügyek: Farkas Ernő. Ugyanekkor a helyi munkás- és katonatanács megválasztott tagjai közül 20 elvtársat delegálnak a járási tanácsba.

A hivatalokban lázas tevékenység folyik. A régi rend fenekestül fölforgatva, senki nem tud eligazodni ügyes-bajos dolgaiban az ezernyi rendelet, plakát, parancs káoszában. Minden elhibázott, önkényes cselekedet fölött a forradalmi törvényszék guillotine-ja lebeg, mozdulni sem mer senki hivatalos eligazítás nélkül. S ez szintén jaj, de keserves! Milyen egyszerű volt ehhez képest az a régi, agyondögönyözött bürokrácia!

Neumayer elvtárs Lusztig elvtárshoz, ez tovább Jankovics elvtárshoz, innen Erdős elvtárshoz küldik az ügyes-bajos ügyfelet, a tájékozatlanság mellett a legkeményebb diktátori hang mindenütt, soha nem élvezett hivatalos gőg, melyet oly hamar elsajátítottak a proletárbürokraták. Úgy megülnek a főispáni, alispáni, polgármesteri irodák foteljében, mintha soha nem ültek volna más székekben. Csak a hivatalos helyiségek napról napra feltűnőbb tönkrementése, a botrányos rendetlenség, szenny emlékeztetnek arra, hogy olyan urak ülnek itt törvényt, akik nemrég még a saját műhelyükben sem tudtak tisztaságot teremteni. A főispáni palota, a direktórium hivatalos helyisége ordít a piszoktól, a belső falakra, festésre, tapétára plakátokat ragasztanak, az ablakok szinte átlátszatlanok a szennytól. Igazi proletármilieu, méltó kerete annak a bánásmódnak, melyben az esetleg körmük közé került burzsoát itt részesítik.

A házbérrendelet megjelenése után a direktóriumhoz fordul egy háztulajdonosnő, a halálra ítélt előkelő világ egyik igazán törekeny női tagja, akinek minden jövedelme az eddig élvezett házbér volt, s kéri szépen, ne dobják kenyer nélkül az utcára, adjanak neki valami módot a megélhetésre.

– Menjen el mosni, abból megélhet, kap 3 koronát óránként! – hangzik a direktórium emberséges válasza.

Próder és Simon elvtársak előtt egy vitás kertügyet tárgyalnak. Két zsidó asszony áll szemben egy vasutasözvegygel, akinek házában laknak, s akinek kertjét, kis jövedelmének egyik forrását szeretnék elkommunizálni. Hiába kér, könyörög ez a nyílt tekintetű, becsületes keresztény asszony, az uralkodó faj két amazonjával szemben a hatalmas elvtársak ítélete csak ellene szólhat. S mikor látja, hogyan megy itt az igazságszolgáltatás, kifakad:

– Hát így védik itt a proletárérdekeket?

Több sem kellett a megsértett diktátornak, mint a karvaly, lecsap a nyomorult asszonyra Simon elvtárs:

– Takarodjék, fogja be a száját, mert lecsukatom, maga ringyó!...

Míg imigyen orgiákat ül a mindenkit egyformán embernek hazudó proletárbrutalitás, a pünködsdi királyság boldog részesei mulatnak.

Április 10. és 11-én Szalontai Feri⁴⁷ művészetét sajátítják ki, 12-én vörös katonaeest címén szórakoznak a forradalmi boldogságmámorban úszó proletárok s élvezik a Dalárda⁴⁸ és egypár deszkákra terrorizált burzsujgyerek műsorszámait.⁴⁹

Április 12-én a Vörös Zászló 3. számában Hajós elvtárs a tanácskormányzat rendszerének tökéletességéről, igazságos voltáról és egyszerűségéről értekezik,⁵⁰ Próder elvtárs pedig az ellenforradalom fenyegető rémét hessegeti „borzalmas vérfürdő” kilátásba helyezésével, s buzdítja elvtársait: „Le kell stoppolni mindenkit irgalmatlanul és kegyetlenül, akin csak a szaga érzik meg az ellenforradalomnak”.⁵¹ Ugyanez a lapszám közli, hogy a hadügyi népbiztosság Veszprém-vármegye katonai politikai biztosául Zsurek Géza⁵² elvtársat nevezte ki. (Itt említjük meg, hogy Beöthy még március végén lemondott a katonatanács elnöki tisztről.) Egy kis egyházi hír is szerénykedik a napi hírek között: Neumann elvtárs mint közoktatásügyi politikai megbízott, figyelmezteti az összes iskolaszékeket, tanárokat, tanítókat és lelkészeket, hogy a hittant sem az iskolai tanidő alatt, sem azon kívül az iskolában tanítani nem szabad.⁵³

A közoktatás államosításáról szóló rendelet megjelenése, március 30-a óta vártuk már ezt a tilalmat, de a kormányzótanács ebben a kérdésben nem adott ki újabb rendeletet, természetesnek tartotta, hogy az ő iskoláikban nem fogják vallás tanításával megméltelyezni a gyermekek lelkét. Rábízta tehát a hittan kialakbóltítását az egyes helyi potentátokra. Városokban csak ment a dolog, így nálunk is a nagyhéttel megszűnik minden iskolai hitoktatás, de bizony a falvakban a legtöbb helyen még állami iskolákban is tart szépen tovább a hitoktatás; a kis helyi munkáskupaktanácsok nem elég erősek a kormányzótanács szándékának keresztülvitelére, sőt sok helyütt egyenesen az ő utasításukra folyik a hittanítás. Nem csoda, hisz’ akadt olyan falusi munkástanács, amelyik plébánia szervezésén, a másik Szentháromság-szobor felállítasan töri a fejét. Mutatja mennyi-

⁴⁷ Vörös Zászló, 1919. ápr. 19. Szalontai Feri. 5. o. Szalontai Feri (Slamenik Franciska Alojzia) életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁴⁸ Dalárda, vagyis az 1903-ban Gaál Sándor karnagy vezetésével alakult dalegyesület, a Rákóczi Dalkör. Bővebben lásd: VARGA 2009., 152–153. o.

⁴⁹ Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. Vörös katona est. 5. o. és Vörös Zászló, 1919. ápr. 19. A vörös katona est. 5. o.

⁵⁰ Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. (H): Tanács-kormányzat. 1–2. o.

⁵¹ Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. Ellenforradalom? 3–4. o.

⁵² Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. Kinevezés. 5. Zsurek Gézáról olvasható néhány adalék a MIHÁLYFI 1920. kiadványban.

⁵³ Vörös Zászló, 1919. ápr. 12. Az iskolákban nem szabad hittant tanítani. 6. o.

re tisztában volt népünk, már ti. az új rezsimhez hű falusi megtévesztettek, a szocializmusnak, marxizmusnak lényegével. Körülbelül annyira, mint a máról holnapra szocialistává terrorizált városi intelligencia, avagy hogy konkrét esetre hivatkozzunk, kiváló elvtársunk, Erdős Béla, aki még pár hónappal ezelőtt, jól lehet akkor már mérges szocialista volt, megesküdött volna arra, hogy a marxizmusban szó sincs kommunizmusról.⁵⁴

A ravasz kormányzótanács értett hozzá, hogy a szocialista tanokból csak annyit tárjon föl, amennyi a nép félrevezetésére, az izgatásra kell; a kényesebb eszméit arra az időre tartogatta, amikor a vörös szuronyok erejével már elég erős lesz az eszméktől megbokrosodott tömegek lecsendesítésére. Dehogy árulta volna el a Károlyi-korszakbeli első hódítása idején, hogy végcéljuk a kommunizmus, s mint a sír, úgy hallgattak még március 21-e után is arról, hogy a kommunista „állam” nem ismer sem vallást, sem családot, sem igazi értelemben vett házasságot, hanem igenis minden családi vonatkozástól megfosztott, a hím és nőstény összeverődésén, megegyezésén nyugvó, időleges, tehát: *szabad szerelmet*.⁵⁵

A vallás pontja körül azonban elhibázta a dolgot a hitetlen zsidók kormányzótanácsa. Az egyház, különösen a katolikus egyház és papság elleni dühük nem bírta a féket, a tajtékzó gyűlölet kitört belőlük mindjárt első rendeleteikben. Az egyház és állam szétválasztása, a közoktatás államosítása, a kapcsolatos újságcikkek förtelmes vallásgyalázása, a katolikus klérus embertelen üldözése:

⁵⁴ A proletárdiktatúra mibenlétének nem ismerése, az új fordulatnak nemzeti alapon való ravasz proklamálása s az első napok innét eredő teljes tájékoztatlansága teszik érthetővé, hogy az újszülött veszprémi tanácsuralom katonai ügyeinek vezetése rövid időre olyan főtisztek kezeibe került, kiknek minden kétségen felül álló hazafiságát ez a szerepvállalás legkevésbé sem érintheti. A még nemzeti szint viselő, részben ifjabb falusi korosztályokból álló legénység választása, tehát népszerűségük állítja őket a katonai ügyek élére, s avval a jó reménységgel vállalják e megbízást, hogy szereplésük csak mérséklőleg hathat az új alakulás előre nem látható eshetőségeiben. Mikor – pár nap múltán – a nemzeti szint bitorló proletárdiktatúra leveti álarcát, s a maga rút valóságában kezd bemutatkozni, természetesen félreállnak. Hasonló elbírálás alá esik Szigethy Ferenc városi számvevő kényszerű szereplése is, mellyel módját tudta ejteni, hogy amíg más városok vagyonát százezrekben pocsékolta el a vörös uralom, addig Veszprém nemcsak károsodás nélkül úszta meg a bolsevizmust, hanem Szigethy kemény ellenállása, mellyel ellátmány nélkül minden nagy összegű kiutalást megtagadott, még hasznot is tudott szerezni a városi pénztárnak. A városi tanács közönetet szavazott a hűség sáfárkodásért Szigethynek.

⁵⁵ E vélemény kialakításában minden bizonnyal szerepet játszhattak a Közoktatási Népbiztosság kiadványai, mint a KIADVÁNY 1919., KIADVÁNY 1919a., KIADVÁNY 1919b. Ezek írások elsősorban azt voltak hivatottak bemutatni, hogy a Tanácsköztársaságban nincs kényszerházasság, a nő is szabadon választhatja meg férjét, és szabadon dönthet a testéről is. A nők ugyanolyan jogokat élveznek, mint a férfiak. A kiadványokat a Tanácsköztársaság bukása után meg kellett semmisíteni.

evvel nem tudtak várni. De épp ezekben a napokban már kénytelenek rájönni, hogy itt indiszkrétek voltak, nem kellett volna ennyire program szerint szidni a vallást és a papokat, mert a dolog visszafelé sült el: a nép hihetetlen erővel, a lélek bensőséges lelkesedésével mozdul meg a vallása érdekében, a templomok ünnep ünnep után zsúfoltabbak lesznek, a gyóntatószékeket ellepik, s a hívők ragaszkodással, igaz részvétellel veszik körül az üldözött, agyonhajszolt püspököt és papságot. Így történt ez városunkban is, de még nagyobb mértékben másutt, városokban és falvakban egyaránt; a vallást, papságot gyalázó agitátorok többet használtak a vallás ügyének, mint száz prédikáció; a nép oly áldozatkészséggel tömörült vallása, papja érdekében, mint azelőtt soha.

A kis göndörfürtűek szomorúan látták, hogy itt kudarc érte őket. Kezdték érezni, hogy a mohó papfalás gyomorrontást okozott, s kezdtek félni: hátha igaz az, amit a sötét középkor regélt, hogy aki a pápából eszik, belehal.

Más recepthez nyúltak: egy már kipróbált és jól bevált recepthez, a hazugsághoz. Ehhez mesterien értettek. Elszóltuk egy kicsit a vallás körül magunkat, no de nem baj, majd helyreüjtjük a hibát. Azt hittük, a népnek nem kell a vallás, ezért magyaráztuk neki, hogy a vallás meg a pálinka csak népbuutításra jó, ezért írtuk meg a Vörös Újságban egész őszintén, hogy a vallás nem *magánügy*, hanem igenis *közügy*: ki kell irtani! Rosszul tettük, a következmények mutatják, hogy baj volt hitetlen agyvelőnk gondolatait így föltárni, – hát hazudjunk. Maszlag kell a népnek!

Így született meg az első vallásplakát, a nagy hazugság, amely – risum teneatis!⁵⁶ – öles méretben kiáltja: A vallás a proletárállamban visszanyeri méltóságát!⁵⁷

⁵⁶ Itt: röhej!

⁵⁷ A plakát teljes szövege: A VALLÁS a proletár államban visszanyeri méltóságát, megszűnik üzérkedő egyének hasznát hajtó tőkéje lenni.

A proletár vallásossága nem abban áll, hogy egy hivatalnokseregnek kényelmes megélhetést biztosít az adójával, sem abban, hogy nyakára enged hágni az isteni tekintély képviselőiként fellépő egyéneket.

A proletár vallása az ő saját szent meggyőződése; melyet nem enged kívülről magára erőszakoltatni.

A proletár nem engedi az Istent kisajátítani, amint azt eddig a felekezetek tették. Az Isten mindenkié és egyformán mindenkié.

A proletár nem engedi, hogy a vallásból politikát csináljanak. A vallásnak és politikának egymáshoz semmi köze.

A proletár a prófétával vallja, hogy Istent megbántani csak azzal lehet, ha embertársainkat bántjuk, és az evangélium is hirdeti: az Istent szeretjük, ha embertársainkat szeretjük.

A proletár azt akarja, hogy az emberek testvérekként szeressék egymást, de ez a szeretet a testvéri egyenlőség tényeiben kifejezésre is jusson.

Ki hitte volna, hogy az előzmények után szegény vallás egyszerre ilyen nagy rangra kerül a proletárállamban?

Hát, azt hiszem, tényleg kevesen hitték el. Sokan, nagyon sokan gyanút foghattak, hogy itt népcsalás folyik, sokan rájöhettek arra, hogy aki két hétig folyton a vallást gyalázza, s a harmadik hét elején a vallás méltóságáról regél: az hazudik, az a népet akarja félrevezetni.

Pedig lásd, édes magyaram, ez benn van a szocialista-programban, az öreg izraelita, Marx tanítja így fiait: ne esetek neki egyszerre a vallásnak..., természetes, hogy a mi „államunkban” nem kell vallás, nem kell ilyen népbutítás, de ha egyszerre ki akarjátok irtani, hát a nép nagy tömegei elfordulnak tőletek. Mondjátok csak azt eleinte, hogy a vallás „magánügy”.

Majdnem szóról szóra Marx szavai ezek.⁵⁸ S ez ellen vétettek a magyarországi kis marxok, ezt a hibát helyreütni volt hivatva a nagyhét előtt, április 12-e körüli napokban megjelent rikító falragasz, mely fehér alapon kék rajzzal egy marcona munkásalakot ábrázol, amint karjaiban tart egy gótikus templomot, lehajtott fővel, barátságtalan tekintettel mered rá a kezébe került zsákmányra, mintha egy elszedett, kellemetlen madárfészket mustrálna, miközben a plakát imígyen hazudik:

„A vallás a proletárállamban visszanyeri méltóságát, megszűnik üzérkedő egyének hasznát hajtó tőkéje lenni. A proletár vallásossága nem abban áll, hogy egy hivatalnoksegregnek kényelmes megélhetést biztosít az adójával, sem abban, hogy nyakára enged hágni az isteni tekintély képviselőjeként fellépő egyéneket.”

Így a ravasz kormányzótanács, melynek faji sajátsága, hogy amikor hazug módon a vallás méltóságáról gajdol, hát akkor is üt egy jót a papságon. Szóval: ha a nép annyira erőlködik, hát jó, tartsa meg a vallást, de kergesse el a papokat. Mintha a Szentírásból vették volna: *„Megverem a pásztort és elszéled a nyája.”* Ez kellene nekik! Oly átlátszó ennek a gyalázatos népcsaló bandának ravaszkodá-

A proletár küzd az ellen, ami az emberek közé gátat ver, de küzd az olyan hamis vallásosság ellen is, amely a testvériség szent gondolatát csak a szájában hordja és nem egyszersmind a szívében.

A proletár tiszteletben tartja a templomokat, de kérlelhetetlenül elvárja, hogy azokban az ő becsületes törekvéseit támogassák. A proletár az egész emberiség testvéri együttérzéseért küzd s jól tudja, hogy a vallás is ugyanezt akarja. Jaj azoknak, akik a vallás nevével visszaélve, megakadályozzák őt igaz munkájában!

Forrás: LDM Plakátok–röplapok 1919. év. 68.246 – 68.295

⁵⁸ Marx az egyik interjújában említette: *„Mi tudjuk, hogy erőszakos rendszabályokat alkalmazni a vallás ellen értelmetlenség. Nézetünk szerint a vallás abban a mértékben tűnik majd el, ahogyan a szocializmus megerősödik. A társadalmi fejlődésnek támogatnia kell ezt az eltűnést, s ebben fontos szerep jut a nevelésnek.”* Hajdu-Bihari Napló, 1976. febr. 22. Bényei Miklós: Marx–Engels–Lenin: A vallásról. 5. o.

sa, mégis – sajnos – hány szegény félrevezetett munkás ül föl nekik, sőt még „intelligens” ember is akad, aki imigyen bölcsekedik: én szeretem a vallásomat, de a papokat ki nem állhatom. Szegény!

A hét egyik napján négy katona állít be az angolkisasszonyok intézetébe, az előadást akarják hallgatni, M. Zemplényi órájára kíváncsiak. Az előhívott főnöknőt, M. Ghimessyt kellemetlenül lepi meg a hirtelen látogatás: épp M. Zemplényi! aki ugyancsak nem tanácsköztársasági stílusban szokott beszélgetni. Igazoltatni akarja a katonákat, írásuk nincs. A főnöknő csak a tanügyi népbiztos kíséretében, hajlandó őket a tanterembe bocsátani. M. Ghimessy telefonál Neumann elvtársért... a kórházban közben meghalnak.

Április 13-án, vasárnap délelőtt 10 órakor falragaszokon már jó előre hirdetett „vöröshangverseny”-t rendez a pártvezetőség a színházban, hogy az „ön tudatos”, a plakát szerint „vallásos” proletár véletlenül se menjen templomba, hanem Lendvai népzeneész elvtárs muzsikája mellett üdítse föl lelkét, ami mindenesetre kevesebbet árt a szocialista „öntudatnak”, mint egy népbútító pap prédikációja, aki még hajlandó volna a népszavai bölcsességeken rágódó, félrevezetett „proletárt” esetleg eltántorítani, a fülébe zúgni: térj észre, szegény ember, ki azt hiszed, hogy a „proletárállam”-ban önmagadnak dolgozol, önmagad intézed sorsodat. Lásd meg, becsapott atyámfia, hogy csalók martaléka vagy, kik híznak, minden jóban úsznak, míg téled lemondást követelnek s türelmet; értsd meg, hogy ők uralkodnak, s te csak arra való vagy, hogy verekedj, esetleg vért onts az ő uralmukért.

Délután „toborzónap” van városunkban. A Vörös Hadsereg helybeli gyalogsága tűzérési erősítéssel nagy felvonulást rendez a Búzapiacról a Petőfi-emlékhez, ahol Erdős elvtárs ecseteli a világszabadság nagy eszméjét, szegény Petőfit gyanúsítva meg, hogy már ő is azt a világszabadságot énekelte meg, melyről Erdős elvtárs és többi elvtársai álmodoznak. Innét a Rákóczi térre vonul a sokaság, ahol Komlós elvtárs „Toborzót” szaval, Kondor és Jankovics elvtárs pedig a vörös katonát magasztalják, rávilágítva a nagy különbségre, amely az imperialisták katonája és a dicsőséges proletárkatona közt tátong.⁵⁹

Fölösleges erőlködés: nagy közöttük a különbség, azt minden szemlélő látja: a nép alja, jórészt alig 18 éves, de mindenesetre nem a java munkásság, cse-nevész, munkakerülő népség, rossz ruházatban, szedett-vedett fegyverzetrel, a fegyelemnek minden árnyéka nélkül: ez a Vörös Hadsereg,⁶⁰ amely csak abban különbözik az igazi hadseregtől, hogy míg ezt császárok, királyok legalább

⁵⁹ Vörös Zászló, 1919. ápr. 19. Toborzó nap Veszprémben. 4. o.

⁶⁰ Egy kortárs visszaemlékezése szerint nem volt véletlen a Gutheil által is említett igen alacsony morális, fegyelmi állapot. A hadsereg szervezését már az 1918. októberi for-

tisztességesen fölszerelve küldték „mészárszékre”, addig Kun Bélának ugyanezt megteszik anélkül is, hogy fölszereléssel terhelnék katonaságukat. Hja! ők humánusabbak! S milyen lelkesek ezek a vöröskatonák, hogy éneklük: megmondanám magának, Kun Bélának magának...

Egy jámbor néni kérdezi:

– Ki az a Kunbela?

– Az a királ, – feleli a szomszédasszony, mire a kérdező a legnagyobb megnyugvással áll odébb...

Vértesy Gyula szerez még magának kellemes eljövendő napokat, elszavalván „Toborzó” című versét.

radalom győzelme után az első negyedórán meg kellett volna kezdeni, el kellett volna készíteni a hadseregszervezés tervét, de ehelyett a hadügyminiszter pacifista szólamokban éli ki magát, a katonatanács kormánybiztosa pedig azon töri a fejét, hogy miként tudja a hadsereget a saját egyéni céljainak szolgálatába állítani. Mindkét törekvés dezorganizációval járt.

A rendfenntartás legfontosabb eszköze a megbízható, fegyelmezett hadsereg. E nélkül állam nem létezhet. Jól tudta ezt a kormány és ezért négyszer tett kísérletet megteremtésére. Az első Linder Béláé volt (nov. 1–8.), aki az öt fiatal korosztályt egyszerűen zászló alá hívta. A második kísérlet Bartha Alberthez köthető (nov. 8. – dec. 12.), aki riadózászlóaljak és továbbszolgáló altisztek tömeges alkalmazását vette tervbe, siker nélkül. A harmadik a Károlyi Mihály – Festetich-féle kísérlet (dec. 12.–jan. 18.), mely a katonatanácsok megrendszabályozásának eszméjével foglalkozott és végül jött a negyedik kísérlet: Böhm Vilmos kísérlete két elvből indult ki: 1. a fiatal korosztályokból álló eddigi hadsereget szét kell kergetni, 2. helyére egészen új alapon kell másikat szervezni. Egyik feladat sem volt azonban könnyű. [Bővebben lásd: JUHÁSZ 1945.]

A fiatalok leszerelése (1899. és 1900. évfolyam) már dec. 29-ikén elkezdődött a kormány rendeletének megfelelően. A többi három idősebb korosztályból is el kell ereszteni azokat, akik ezt kérelmezték és biztos megélhetésük volt. A rendelet nagy elégedetlenséget keltett, és Kun Béla több laktányában elmondott beszédeiben ez ügy miatt is lázította a legénységet. 1919. január végén elbocsátották a harmadik legfiatalabb korosztályt is, ami egyenesen lázadáshoz vezetett, például Szegeden, Nyíregyházán, Makón, Kecskeméten, Kaposváron, Budapesten stb. A fiataloknak olyan jó dolguk volt a kaszárnnyában, annyira tetszett nekik a gondtalan élet, hogy nem akartak hazamenni. Majd március elején hírek terjedtek el, hogy a kormány a hadsereget átszervezi, és zsoldos hadsereget alkot. E terv ellen is tiltakozott a laktányokban élő legénység.

Emellett nagyobb baj volt, hogy a tisztikar nem felelt meg hivatásának. Breit tábornok értékelése szerint nem volt összetartó, egységes, nemzeti érzéstől egyformán áthatott tisztikarunk. Nem volt magyar hadvezér, nem volt magyar szellemű tisztikar, nem volt közszellem a hadseregben, de nem volt a népben sem. Bővebben lásd: BREIT 1920. I. kötet.

Ebben a helyzetben óriási nehézségeket okozott a hadsereg fegyelmének fenntartása és a hadseregszervezés. A későbbi Vörös Hadsereg példája is mutatja, hogy a Tanácsköztársaság idején is, háború alatt a legdrágább intézkedésekkel lehetett csak valamilyen rendet fenntartani.

A Vörös Hadsereg az erőltetett toborzásra egyre nő, s mindjobban fenyegeti – őh nem a csehet és a többi imperialistát –, hanem a közbiztonságot, a köznyugalmat. A városok szemétkerakodóhelye lesz ez a forradalmi intézmény, s kétségbeesve nézzük: mi lesz ebből a munkakerülő-hadseregből, melyből nemcsak a falu fiai hiányzanak, de még a városi komoly szocialista munkásság is távol tartja magát tőle. Ki fogja lefegyverezni ezt a közveszélyesekből verbuvált ármádiát?

Közben a vörös igazság is dolgozik, a forradalmi törvényszék tárgyal, bár nemigen akad érdemleges ügye, nem akar kötélnek állni a magyar. Amolyan kisebb delikvens akad a környéken szépen, nagy a forgalom az igazságügyi épület körül, alig van nap, hogy egy-egy kocsí oda ne járna kapuja elé: hol egy falusi polgártársunk érkezik kellő földözettel, hol meg falun rekvirált fegyverek érkeznek. Komoly ellenforradalmi mozgalomról azonban még alig van szó. A város, az újságolvasó még hisz az új rendben, hitét nap nap után új hazugságözön erősíti: Szerbiában kitört a proletárforradalom, Németország a szovjet kikiáltása előtt áll, Csehszországban kikiáltják a tanácsköztársaságot stb. stb. üvöltik a „magyar” sajtórikkancsok, s a jó városi magyar de hogy is nem menne be a boltjukba! Az élelmesebbek igyekeznek elhelyezkedni az új hivatalokban, a becsapott napraforgók mind-mind Oroszország felé fordulnak tányérjaikkal; csak azok a szegények, akik mégiscsak iszonyodnak attól, hogy Kun Béla legyen uruk és istenük, akiket magyarsága, úri gerince, avagy a „múlthoz való görcsös ragaszkodása” tart vissza a behódolástól, csak ezek kezdenek immáron suttaggni, bízni, a hazugságok felhőjén úgy egy kissé szemükkel átlopakodni s az „új világrendben” kételkedni.

Április 14-én a forradalmi törvényszék Ondó Dezső dobai kiscgazdát, mert a devecseri politikai megbízott plakátjait érvénytelennek tartotta, három hónapi fogházra ítélte, a szesztilalom ellen vétő Tomor József dobai földmívest pedig jóhiszeműsége miatt fölmentette. Délután helyszíni tárgyalás van Középiszkázon, ahol Schmidt Aladár, a bérlő fia, Martonfalvai János kiscgazda és még 14 társuk súlyos váddal állnak a kiszállt bíróság előtt. A jelenlegi „rend” elleni izgatás és fegyveres lázadás vádja terheli őket, de alaptalannak bizonyul a följelentés, és így tovább is élhetnek.

Április hó 15-én Csikesz István cipész neje bőryanag elrejtése miatt kerül a forradalmi törvényszék elé, amely salamoni bölcsességgel úgy ítél, hogy a bőr osztassék ketté, fele a Tanácsköztársaságé, fele a vádlotté. Az csak természetes, hogy Csikeszné semmit sem látott a neki ítélt bőrből.⁶¹

Ugyancsak 15-én új, kellemes vendégek tisztelik meg városunkat, egy újabb elitgárdája a nagyszerű proletárállamnak, tengerész, sőt még ennél is veszedelme-

⁶¹ Vörös Zászló, 1919. ápr. 26. A veszprémi forradalmi törvényszék ítéletei. 3. o.

sebb: vörös tengerész gárda. A Várba irányítják természetesen ezeket is, először a Vár 6. számú, ún. tanárházba rontanak be, átkutatják a házat, de szűk nekik, hát odébbállnak, s a gimnázium termeit szállják meg a kultúra nagyobb dicsőségére.

Neumann elvtárs, tanügyi megbízott megjelenik az angolkisasszonyoknál és farizeusi meghatódottsággal közli az egybehívott máterekkel, hogy amennyiben tovább is tanítani akarnak, világi tanárnőkké kell lenniök. Választ nem kap. A harsány „igen” késik. Puhítani próbál, mond szépeket, „jó” példákra hivatkozik, de csak nem megy a dolog. A főnöknő, hogy útját vágja a ravaszkodó izraelita mesterkedéseinek, kijelenti, hogy hivatalos rendelet, határozott írásbeli megkeresés nélkül nem tárgyalnak a dologról.

Neumann elvtárs ugyanakkor elrendeli, hogy az iskolahelyiségekből minden kereszt és szentkép eltávolítandó.

Az utcán képezdészeket fog el ez a kis veszprémi Kunfi, vallatja őket: az igazgató (pap) még mindig jár az iskolába? – milyen szellemben tanít? stb.

Április 16-án a városi tanács ülésezik. Jankovics Lajos az elnöki tisztról, Róland Ferenc a népjóléti, Erdős Béla pedig a városgazdasági ügyek vezetéséről mond le, mivel a megyei tanácsban nyert új munkakör foglalja el őket. Helyükbe elnökké Neumayer Imre, a népjólét élére Mihályi János, míg a gazdasági ügyek élére Jaszevics Béla kerül. Az ülés nagy részét Erdős elvtárs előadása foglalja le; városgazdasági ügyeket, közmunkaterveket ad elő, munkaházak, utcarendezések izgatják nagy jövőjű elvtársunknak Veszprémért lelkesedő agyát. Május 1. megünneplésének előkészítését a szakszervezetekre bízzák, és 8 tagú művelődési osztályt alakítanak.

A forradalmi törvényszék Simon József bándi molnárt árdrágításért 200 K. pénzbüntetésre ítéli.

Este a szellemi munkások szakszervezeteinek és a többi szakszervezetek kiküldöttjeinek jelenlétében a közoktatásügyi népbiztosságnak a felnőttek oktatásáról szóló programját ismertette a színházban Enslén J. Emil⁶² elvtárs, központi kiküldött, ilyenformán zengvén a múlttól és jövőről: „*A kapitalista elnyomás egyik legerősebb segédeszköze az volt, hogy a termelést kezükben tartó tőkések a tudás fegyverével föl voltak szerelve, ezzel szemben a proletariátust a régi rendszer mesterségesen tudatlanságban hagyta, és ezáltal védtelenül ki volt szolgáltatva a kizsákmányolásnak. Szellemi táplálék helyett szeszt nyújtottak a proletárságnak, ami előmozdította a népbu-títást.*”⁶³

⁶² Enslén J. Emil (Pozsony, 1889 – Budapest, 1983) gépészmérnök. Több, a hajózással, motorcsónak-készítésével foglalkozó könyvet írt. 1941-ben a Foncière Általános Biztosító Intézet egyik cégvezetője.

⁶³ *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 26. Felnőttek oktatása. 3. o.

No de majd ezután! A munkásság napi munkája után nem korcsmába megy, hanem szellemi ismereteket fog szűröcsölni, lesznek rendszeres tanrenddel dolgozó iskolái is a munkásságnak, külön az analfabéták és külön a felsőbb osztályúak számára, akik a gépírástól a népszavai újságírásig mindent meg fognak tanulni. Lesz külön szakoktatás az iparosok, a rokkantak és a kommunista államban feleslegessé vált pályák felszabadult egyénei számára. A proletárság lelki művelését a rendezendő matinék, mozi és egyéb szórakoztató előadások fogják szolgálni. S még merje valaki az obskurus régi világot visszakívanni!

Mindjárt melegében felnőtteket oktató bizottság is alakul, elnöke Mezriczky László, titkára pedig Kránitz József⁶⁴ tanító elvtárs lett.

Ezt a fenyegető nagy kultúrát hirdeti egy – a városban szanaszét feltűnedező – plakátóriás, ékes nyelven hirdetvén az eddig csak butított világnak az új tudományt, akárcsak a pesti Angolpark tanagrás⁶⁵ embere a bódészínházba csalogatott közönségnek a még nem látott csodát:

„Mindenki ingyen bejöhet! A háború és forradalom majdnem mindent megváltoztott. Másképp kell gondolkoznunk, másképp kell dolgoznunk, másképp kell még legegyszerűbb életünket is berendeznünk. Lépest kell tartanunk a rohanó idővel, a változott viszonyokkal. Aki most elmarad, sohasem hozhatja be mulasztását.

Mindenkinek újra kell kezdenie életét.

Legjobb kezdet a tanulás. Mennél több a tudásunk, annál jobban boldogulunk. Aki csak annyit tud, amennyit a háború előtt tudott, alig fog boldogulni.

Mindenkihez szólunk, aki dolgozik és dolgozni akar.

Jöjjetek, tanuljatok, gyertek, kérdezzetek.

Ha kell: százat, ha kell, ötszázat nyitunk, színházat, mozit, vígadót, világos pompás termeket, ahol mérnökök, orvosok, tanárok, tudósok, feltalálók, írók, művészek, meste-

⁶⁴ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁶⁵ Az illúziók, vagyis az érzékszalódások színháza a XVIII. század optikai találmányai-val kapcsolatosan fejlődött ki. Francia vállalkozók Tanagra színháznak nevezték el a görögországi ókori tanagrai agyagfigurákról. Az optikai berendezés a színészek kicsinyített valódi képét tükrök útján a kis színpadra továbbította, ahol teljes plaszticitásukban voltak láthatók. Vagyis a „ködfátyolképek” olyankor keletkeztek, amikor a vetítés ernyő helyett füstgomolyokra történt. A ködképek előállítására kettős lámpák használtak. A századfordulót követő években a városligeti Angol Parkban bukkant fel ismét a Tanagra. A kis műintézet kikiáltója, a „tanagrás ember” az első világháború előtti Pest népszerű figurája volt. Ő „rekommandálta” a közönségnek az előadásokat így: „Valami rrremek, valami nagyszerűűű, jaaaj, de szééép!” Ez a néhány szó volt a védjegye. Szlogenné vált. Idézték, utánozták, beépült a pesti emberek szókincsébe. Kuplét írtak róla, őt magát pedig az egyik likörgyár reklámcédulán örökítette meg. A leghíresebb tanagrás ember Edelstein Izrael volt. Forrás: *Lyukasóra*, 2002. júl. 1. Szilágyi György: Tanagra. 26. o. Lásd még: *Színházi Élet*, 1913. aug. 23–30. sz. b.: De valami rrr... Valami nagyszerű. Nyilatkozik a tanagrás ember. 24. o.

remberek, gyakorlatias, képzett emberek fognak szórakoztatva tanítani vetített és mozgóképekkel, a technika újszerű vívmányaival.

Mindenki azt tanul, amit akar. Mindenki maga választja meg, mit akar tanulni. Garasokat ne tegyetek félre erre a célra. A szakszervezetek útján ingyen kapja mindenki a jegyet. Olvassuk el a következő falragaszokat.

Az előadások idejét és helyét hírlapokban és falragaszokon fogjuk közölni. – Országos Ismeretterjesztő Bizottság.”

Április 17-én a megyei és városi tanács együttes ülést tart, melyen a megyei kiküldöttek is megjelentek, hogy mint a Vörös Zászló 4. számában mondja, a régi „tehetetlen” megyebizottságok helyébe megalakítsák a „tehetségben, bölcs belátásban és munkakedvben kiváló” megyei tanácsot. Az ülést Erdős elvtárs nyitja meg, majd Jankovics Lajost a megyei tanács elnökévé választják.⁶⁶

A vármegye első tisztviselője lesz így Jankovics elvtárs, felruházza a régi alispánságnak megfelelő méltósággal és munkakörrel. A határozott szónoki rátermettséggel és nem közönséges szervezőképességgel bíró tanácselnök, aki március közepe óta mint a megyei szociáldemokrata párt titkára működött városunkban, 1881-ben született Felsősegesden (Somogy m.). Atyja béres volt, s így – mint mondja – már 14 éves korában őt is munkára fogták. Mint fiatal-ember Budapestre kerül, vasmunkás lesz, belekerül a szocialisták körébe, ahol Jászi Oszkárék – felismerve szónoki képességét – agitátorrá képezik ki őt. 1917-től mint adóvégrehajtó működik Budapesten, s – mint vallja – váltókölcsonökkel küszködik. A testi munka, az annyira magasztalt termelő munka – amint látjuk – nemigen ízllett ennek az alaposan megtermett embernek, az úri élethez érzett ellenállhatatlan vonzódást. Most hát úr lett: egy egész vármegyének parancsolója.

Jankovics elvtárs meghatottan köszönetet mond, vázolja a kommunista állam elragadó képét, s ostorozza a régi társadalom bűneit, amikor „gyűlölet, kapzsiság tartottak orgiákat”. A „kormányközeg” Lusztig elvtárs a kormányzótanács üdvözlétét tolmácsolja, s a falu és város összetartására buzdít. Ezután Fancsik István enyingi kiküldött tart „szívhez szóló” beszédet a szocialista földmunkás eddigi helyzetéről. A jelölő bizottság ajánlására a megyei tanács alelnöke Róland, intézőbizottság tagjai pedig: Jankovics, Róland, Erdős, Czeiner, Mentler, Rimpek, Szlavonits,⁶⁷ Magyar és Bognár⁶⁸ (Pápa) elvtársak lettek.

Az országos tanács tagjaivá a helybeliek közül Jankovics és Róland elvtársakat delegálják, a megyei tanács kebeléből alakított megyei művelődési és okta-

⁶⁶ Vörös Zászló, 1919. ápr. 19. A megyei és városi tanácsok együttes ülése. 4–5. o.

⁶⁷ 1919. ápr. 19-től a Veszprém Megyei Tanács Intéző Bizottságának tagja.

⁶⁸ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

tásügyi tanács tagjaivá pedig Veszprémből Neumann Sándor izr. tanító, Krausz Róza okl. tanítónő és Erdős Béláné lettek megválasztva.

A forradalmi törvényszék Krassovszky Gyula⁶⁹ devecseri tanítót, aki a följelentés szerint a kormányzótanács tagjait gúny tárgyává tette, fölmentette. Krassovszky ugyanis nyilvánosság előtt a kormányzótanácsnak az Érdekes Újságban megjelent arcképcsarnokára azt a megjegyzést tette, hogy hisz' ez valamennyi „ronda zsidó”. Mivel a salamoni bírák beigazoltak találták az állítást, mondván: „*hogy zsidók, az nem tagadható, s hogy nem szépek, az is igaz*”, fölmentette kellő dorgálás után az indiszkrét tanítót. Déra Sándor balatonalmádi csendőrőrsparancsnok rosszabbul járt, 1 évi fogházat kap, mert meg merészelte szegni a szesztilalmat; 2 évi fogházat kapnak Mészáros József ösküi és Kollik József városlódi malomtulajdonosok gabonavám be nem szolgáltatásáért, míg Auerbach Mihály városlódi molnár 15 ezer koronával fizeti meg hasonló mulasztását.⁷⁰

A kórházi irgalmas nővéreknek szomorú napjuk van ma, kis kápolnájukat szerelik le a Tanácsköztársaság tulajdonába vett kórházban, ezt a vigaszadó kis hajlékát az Úrnak, ahol apácák vettek naponta erősséget életemészítő, áldozatos munkájukhoz, haldoklókért könyörögtek Istenben bízó szeretteik, enyhülést lettek kínzó fájdalmukban a Betsaida vizét kereső nyomorgók.

Nagycsütörtök van. A püspöki székesegyházban zokog Jeremiás, a próféta, siratja az elpusztított szentélyt és a zsidó népet.

Nagyhétben élünk, a Mester szenvedésein csüng a tekintetünk, a hívőké, akik olyan tömegekben keresik fel a székesegyház ünnepi csendjét, mint még talán soha. A papság áll a sziklán, amelyen a Mester szavai szerint a poklok hatalmasságai sem vesznek erőt, végzi a lelkeket megrázó szent ténykedéseket változatlan fénnel, kettőzött áhítattal, s a templomot utolsó zugáig betöltő nép könnyek közt énekl:

Keresztények sírjatok...

Mintha újjászületnénk: agyonzaklatott lelkünk megpihen, s a ragyogó Krisztus-sírnál szívünkbe lopózik kiirthatatlanul a feltámadás reménye.

Nagypénteken Hanauer⁷¹ apát lép a szószékre, szavai nyomán szinte hideg fut végig rajtunk, lenyűgöz a terrorral nem törődő férfias, bátor hang, zuhog az ostorcsapás, amely a Júdásokat éri, akik kenyérért, pénzért, egzisztenciáért elárulják Krisztust, s fölemel a hitből élő szent hatalmas igéje: az igazságot megölni, sírba tenni lehet, de megsemmisíteni nem. Föltámad! – Mintha kicserélték

⁶⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁷⁰ Vörös Zászló, 1919. ápr. 26. A veszprémi forradalmi törvényszék ítéletei. 3. A Krassovszky ítéletét magyarázó idézet nem az újságban olvasható, azt minden bizonnyal a törvényszék ítéletében látta Gutheil.

⁷¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

volna kishitű, fázós, gyáva kis lelkünket, mintha kivasalták volna valahogy az üldözések alatt ropogó gerincünket: mint több férfiak megyünk el a templomból a hatalmas beszéd után...

Ugyanez a lelkesültség kél a nagyszombati föltámadás, a húsvéti püspöki mise nyomán. Imponál a régi fény, a hatalmas tömeg; nincs rendőr a föltámadásnál, de mintha több volna a lélek; nincs már fogata húsvétnap a székesegyházba vonuló püspöknek, de nem éreztük sem rendőrnek, sem fogatnak hiányát, rendőrök helyett a hívők, könnyekig meghatott férfiak sorfala övezi az üldözött főpásztort, a mély meghajlás, a néma tisztelet, mellyel köszöntik, mintha azt súgná: Veled szenvedünk! Fölséges, felejtethetetlen tüntetés, a lelkek mélységeinek kiáradása, a szebb jövő megdönthetetlen fundamentuma...

Az istentelenek, a krisztusgyalázók nyakunkon ülő maroknyi hada mintha elülne e napokban, a harangzúgás és a tömjénfüst beúzi őket az ünneplő utcákról piszkos odúikba, onnét nézik fogcsikorgatva a nagy erőt, az előttük ismeretlen, az ádáz gyűlölettel üldözött lélek, a vallás erejét. Érezniük kell, hogy nyílt sisakkal csatát vesztek, hát báránybőrt öltenek ezek a ragadozó farkasok, s új hazugsággal próbálnak egyezkedni, megteveszteni. A nagyhéten kiragasztják a második vallásbarát plakátjukat, amelyen mosolyog a vallásában valamennyire jártas ember; látja, hogy itt istentagadók hazudnak Istenről, csalók és gettólakók akarnak papmentes, felekezet nélküli új vallást, mely nekik szerezzen földi paradszomot.

„A vallás a proletárállamban visszanyeri méltóságát, megszűnik üzérkedő egyének hasznát hajtó tőkéje lenni. A proletár vallásossága nem abban áll, hogy egy hivatalnoksegnek kényelmes megélhetést biztosít az adójával, sem abban, hogy nyakára enged hágni az isteni tekintély képviselőiként fellépő egyéneket.

A proletár vallása az ő saját szent meggyőződése, melyet nem enged kívülről magára erőszakoltatni. A proletár nem engedi az Istent kisajátítani, amint azt eddig a felekezetek tettek. Az Isten mindenkié és egyformán mindenkié. A proletár nem engedi, hogy a vallásból politikát csináljanak. A vallásnak és politikának egymáshoz semmi köze.

A proletár a prófétával vallja, hogy Istent megbántani csak azzal lehet, ha embertársainkat bántjuk, és az evangélium is hirdeti: Az Istent szeretjük, ha embertársainkat szeretjük. A proletár azt akarja, hogy az emberek testvérekként szeressék egymást, de ez a szeretet a testvéri egyenlőség tényeiben kifejezésre is jusson.

A proletár küzd az ellen, ami az emberek közé gátat ver, de küzd az olyan hamis vallásosság ellen is, amely a testvériség szent gondolatát csak a szájában hordja és nem egyszersmind a szívében. A proletár tiszteletben tartja a templomokat, de kérlelhetetlenül elvárja, hogy azokban az ő becsületes törekvéseit támogassák. A proletár az egész emberiség testvéri együttérzéséért küzd, s jól tudja, hogy a vallás is ugyanezt akarja. Jaj azoknak, akik a vallás nevével visszaélve megakadályozzák őt igaz munkájában!”

Úgy-e milyen szépen szól Kunfiék eolhárfa? A vallásnak semmi köze a politikához, de azért elvárják, hogy a templomokban az ő „becsületes törekvéseit” támogassák. Mintha nem is keleti ravaszkodók sólnának, oly átlátszó, oly együgyű ez a szomorú forradalmi dokumentum.

Április 18-án hozzák a lapok a másik paktáló erőlködést, Kunfi⁷² úr rendeletét a vallásszabadságról.⁷³ A vallásnak, egyháznak ez a mefisztói gonoszságú ellensége új keserves arculcsapást ad a papságnak; rendeletet ad, melynek bevezető részében a katolikus papság egy részét azzal vádolva, hogy a nagyhetet ellenük való izgatásra használja föl, népámítóknak nevezi, s egyben utasítja a helyi terrort, hasson oda, hogy húsvétvasárnap és két következő vasárnapon a papok szószékről legyenek kénytelenek hirdetni a gonosz népámítást, mely szerint ők nem ellenségei a vallásnak, mindenkinek teljes vallásszabadságot biztosítanak, a templomokból nem csinálnak mozit vagy kabarét, (pedig de megtennék a gazok, ha erejük és bátorságuk volna hozzá!), s magyarázzák meg a rendelet értelmét a népnek a „rendelethez illő, hív magyarázattal – a tanácsköztársaság szellemében!”

⁷² Jászi Oszkár véleménye Kunfi Zsigmondról: „Hogy a bolsevizmust is végigcsinálta, az nem azt jelenti, hogy a hatalmi erőket kevésbé realiztikusan mérlegelte, mint Garami, hanem azt, hogy kötelességének érezte végigcsinálni a magyar munkásmozgalom katasztrofikus rohamát is, hogy még megmentse, ami megmenthető, és hogy fékezze, amennyire lehet, a terrorfiúk, a hisztérikák és a megkerült írástudók haláltáncát. És ezt tette annál is inkább, mivel alighanem érezte a saját felelősségét is amaz ellenállhatatlan népindulatok felidézésében, melyek végül a bolsevizmushoz vezettek. Mert bár Kunfi egy pillanatig sem volt bolsevista, mégis alig lehet kétséges, hogy mint hithű marxista, egy ideig (...) nem helyesen értékelte a magyar parasztság szerepét és jelentőségét az októberi válságos fordulóponton. Tény, hogy a vörös forradalmat már a legnagyobb lelki depressziók és a legpesszimistább víziók árnyékában harcolta végig, de azért mindenkor híven és bátran állt a poszton, teljesen felkészülve a végső áldozatra is. Talán nem tévedek, amikor azt hiszem, hogy a bolsevista epizód volt az, amely élete gyökereit felőrölte.” Forrás: JÁSZI 1982. 504. o.

⁷³ A rendelet 1919. április 17-én jelent meg, ebben 5 pontba szedve sorolta fel a szabad vallásgyakorlásról szóló intézkedéseit: „1. A tanácsköztársaság mindenki számára a legteljesebb vallásszabadságot biztosít. 2. A papok ténykedését (szertartását) senki meg nem akadályozhatja. 3. A templomokat és vallási helyeket (kápolnákat, kegyhelyeket) ezentúl is a vallás céljaira tartják fenn és semmi esetre sem csinálnak belőlük színházakat, kabarékat, kultúrházakat. 4. A Tanácsköztársaság és a proletárdiktatúra nem fogja megváltoztatni a jelenlegi házassági rendet, és nem akarja a nőt kommunizálni. 5. Aki ezen rendelettel ellenkezőt hirdet, vagy ezen rendelettel szembeszáll, forradalmi törvényszék elé állítatik.” A rendelet szövegét a lelkészeknek a szószékről kellett kihirdetni, aminek napját be kellett jelenteni és amit a tanácsoknak személyesen kellett ellenőrizni. A rendelet szövegét ezenkívül magyarázó kiadvánnyal is bővítették. *Reggeli Hírlap*, 1919. ápr. 19. Az egyház és az állam szétválasztása. 1–2. o. Veszprémben a rendeletről a Vörös Zászló csak május 4-én tudósít: Jankovics Lajos: Vallás és a kommunizmus címmel. 1. o.

A veszprémi direktórium elkésve közli a parancsot, anélkül ti. nem volt hajlandó a papság az újsághír szerinti „kötelességet” teljesíteni s legszentebb ünnepén ilyesmivel traktálni a híveket. Húsvétnapján délelőtt jelennek meg a plébánián Magyar elvtárs egy hitsorsos ifjúval, mire az ünnep másodnapján Kőszeghy⁷⁴ karkáplán teljesíti a kikényszerített hirdetést, aminek megtörténtét a templomokban egy-egy elvtárs ellenőrizte. A püspöki székesegyházi kiküldött elvtárs, úgy látszik, nem találta kellő nagyfokúnak a tüzet, mellyel Kőszeghy a tanácsköztársasági vallásszabadságért lelkesedett, azt jelenti Lusztig elvtársnak, hogy a pap kelletlen hangon darálta le a hirdetést. Délután vörös katonák keresik Kőszeghyt, Lusztig elé kísérik, nagyobb baja azonban nem esett. Lusztig úr elhitte neki, hogy „ma ilyen volt a hangom”, s mivel az elvtárs sem jelentett mást, hisz’ tényleg „olyan” volt a hangja, hát kegyelemben elbocsátották.

Forradalmi eseménye alig akad az ünnepnapoknak; a Vörös Zászló persze lobog, április 19-i számában Hajós elvtárs a vörös katonát⁷⁵ dicsőíti, Próder elvtárs pedig a kishitű proletárokat vigasztalja, s a burzsoákat reményvesztetté teszi, zengvén: „*Elvtársaim, ne féljete, de reméljete, burzsuj testvéreim ne féljete, de ne (is) reméljete*”.⁷⁶ Neumann tanügyi politikai megbízott a vármegyei tankerület ideiglenes vezetője lesz, Mentler elvtárs pedig a megyei összes pénzügyi vezetékek vezetője. Nagyszombat este a győri szocialisták erőlködnek ünneprontó színdarabbal, április 20-án este pedig kabaréval szórakoztatják a proletárokat. Ugyancsak 20-án, húsvétvasárnap délután a Rákóczi téren népgyűlést tart a szocialista párt, Bokányit hirdetik a plakátok a népgyűlés szónokául, de helyette Vajdics⁷⁷ győri szocialista érkezik, kinek Lusztig és Jankovics segítenek dicsőíteni a proletárdiktatúrát.

Április 21-én, húsvéthétfőn kapta meg a veszprémi burzsoázia a húsvéti piros tojást, ekkor értesülünk a 20-i lapokból a román offenzíva megindulásáról. *Veszélyben a forradalom!* Mint a nyakunkra hágott gyüleléssz hadba beütő villámcsapás, úgy hat ránk a lapok kiáltó, nagybetűs főcíme s utána, mintha hájjal kenegettek volna bennünket, faltuk tovább Kunfi kétségbeesett beszédét, Kun Béla jajveszékelését: Szatmárnémeti elesett, Békéscsaba, Nagyvárad megszállás előtt... Felejthetetlen nap, leírhatatlan érzések.⁷⁸ Még az optimisták is szinte a lázig extázisba jutottak, hát még a behódolásig lehengereltek, a teljesen becsapottak. Hogy szétvetette az első román puskalövés ereje a hazugság

⁷⁴ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁷⁵ *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 19. (H): Vörös katona. 1–2. o.

⁷⁶ *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 19. Próder László: Bocsánatot kérek. 4. o.

⁷⁷ Vajdics Béla, a győri direktórium elnöke, kormánybiztos.

⁷⁸ Ezeket a szavakat Gutheil Jenővel minden bizonnyal az információ hiánya mondatta, valamint az április végéig átélt benyomások, a városban történt események. Valószínű,

kárpitját, mely világforradalmat mutatott a szegény elámított magyarnak, az antant teljes katonai lezüllesztéséről és tehetetlenségéről regélt. Hogyan rásütött a húsvéti gyönyörű nap a gyűlölet vörös szemfedőjére, mely elfogta a tisztánlátást; fakult, bomlott a galád hazugságok vörös köde, és a félrevezetettek, a becsapottak látni kezdtek...

A burzsoáarcokon megjelenik az „uralkodó osztályt” annyira izgató derű, mosolyra szélesedik az egymást üdvözlő „kizsákmányolók”, „herék” és a többi halálra szántak arca, melegebb a kézszorításuk, erőteljesebb, mintha gratulálni akarnának egymásnak. Az ország túlnyomó többségének lelkétől teljesen idegen, az erőszak és terror eszközeivel éltetett uralom fenntartó pillére, a hazugság megrepedt az antant közbelépésére, a haramia világ virágkora lejárt, új felvonás kezdődött: a haldokló kommunizmus kora. Úgy láttuk ekkor, hogy a haldoklás nem fog sokáig tartani, hogyne örültünk volna?!

A bolsevikiek azonban gondoskodtak róla, hogy a húsvéti örömben ürmös csöppenjen. A jóleső kommunista jajok mellől kihangzik a fogcsikorgatás is, Pogány és Szamuely dühükben fenyegetőznek, *„ne örüljön a burzsoázia, túszoznak tekintjük őket”*, mondja Pogány, *„halál a burzsoáziára”*: üvölti a véreb Szamuely. A szebb jövő ragyogó egére felhőt von az aggodalom, félünk tőle, hogy ezek a tömlőcvirágok nem fogják olcsón adni a bőrüket.

A veszprémi diktatúra különösen sürgősen igyekezett csírájában elfojtani a gyűlöletes burzsoá-mosolyokat. Még húsvéthétfőn, április 21-én este föltűnnek a városban az új túsziplakátok, melyek előtt a kíváncsiak raja támad, s olvassa a túszo hosszú listáját. Immáron 41 túsznak, velük 41 családnak s még nagyobb számú rokonnak, jó barátoknak, részvevőnek szerez új izgalmakat a plakátról lekiabáló kilátásba helyezett kötél általi halál. A nevezetes plakát, az újabb megpróbáltatásokkal teljes napoknak hírnöke így szól:

hogy akkor még nem volt teljesen tisztában a román szándékkal, sem azzal, hogy a támadást megelőzően milyen diplomáciai manőverek zajlottak elsősorban román részről. Nem ismerhette az intervenció szándékát sem. Írásában hivatkozik a szerb és a cseh csapatok remélt támadására is, aminek mögöttes céljáról szintén nem lehetett tudomása.

A román csapatok augusztus 16. és október 4. között tartózkodtak Veszprémben. A városban különösen kirívó eset, erőszakos cselekedet részükről nem volt, sőt külföldi lapok megvádolták a város vezetését, hogy „lepaktált” a románokkal. Ennek fényében célszerű értékelni Gutheil megjegyzéseit a román és más, a környező országok csapatainak támadásairól. Igaz, 17 évvel később, a vasutas sztrájkról írt megemlékezésekor is pozitívan nyilatkozott a román támadás eseményéről.

A katonai műveletekről lásd: BREIT 1925. II. kötet, benne a könyvben is említett Kunfi és Kun Béla beszéddel a kötet 40. mellékletében, ami az 1919. április 9-iki munkástanácsi ülésen hangzott el.

„Veszprémvármegye intézőbizottsága.

Rendelet túsok kijelölésére.

A város és környékén lappangó ellenforradalmi jelenségek elfojtására a következő polgárokat túsoknak jelöljük ki, miáltal a korábbi tús kijelölés hatályát veszti:

Benacsek Béla, Berger Arnold, Csete Antal, Csomasz Béla,⁷⁹ Csomay Kálmán, Deutsch Izidor, Dőri Ödön, Fischer Miklós, Frank József, Gácsér Lőrinc, Gunszt Ignác, Haidekker László, Hirschfeld Béla, Kelemen Imre, Komjáthy László, Kulcsár Károly, Óvári Ferenc, Paskesz Mór, Politzer Miksa, Pósa Endre, Radocza Vince, Rainprecht Antal, Reininger Dezső, Réh Jenő, Rosenberg Zoltán, Rothauser Lipót, Rupert Rezső, Sárý János, Scheiber Soma, Schiller Sámuel, Schmerz Miksa, Spitzer József, Stubenvoll Ferenc, Tauszig Manó, Török Gyula, Vértesy Károly, Weisz Elek, Weisz M. Ignác, Welty Ferenc, Welty István, Welty Miklós.

Nyomatékosan figyelmeztetjük a nevezetteket, hogy hassanak oda minden erejükkel, hogy a város és környék területén még e jelenségek is megszűnjenek. Amennyiben ez nem következne be, a legcsekélyebb megmozdulásra minden további nélkül őket fogjuk felelőssé tenni s elrettentő példaképpen kötél általi halálra ítélni!

Felhívjuk nevezetteket, hogy holnap, kedden, e hó 22-én reggel 9 órakor a vármegyház kistermében jelentkezzenek, ahol a további miheztartásuk iránt fog szóbeli intézkedés történni. Meg nem jelenésüket ellenforradalmi ténynek tekintjük, s ekként bánunk el velük könyörtelenül. Veszprém, 1919. április 21. A vármegyei intézőbizottság.”⁸⁰

Általános föltűnést kelt, hogy a püspököt és papokat nem jelölték ki tús-ként.⁸¹ Az ok természetesen nem az volt, hogy az elvtársak nagyon megszerették a papokat, hanem ugyanaz, ami a vallásplakátokat sugallta: a nép félrevezetése. A túsok kijelölése mellett az ellenforradalmi szervezkedés lehetetlenné tételét célozza az ugyancsak április 21-én kelt falragasz intézkedése is, mellyel a legszigorúbb levél- és táviratcenzúrát rendeli el Lusztig elvtárs; csak a feladó nevével ellátott levelet és táviratot⁸² továbbítanak, míg egy országos rendelet a magán-

⁷⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁸⁰ Jankovics és Csomor vallomása szerint úgy az első, mint a második tús kijelölésnél a túsok kiszemelését Lusztig és Próder végezték.

⁸¹ Sajnos a városi közgyűjteményekben csak az április 1-i – az első – tús kijelölő plakát található meg, az is a Laczkó Dezső Múzeumban. A plakátok szövegeit Gutheil Jenő közölte könyvében. A második tús kijelölés után már nem jelenhetett meg plakát, csak a kijelölt túsokat kísérték be a törvényszéki börtönbe. Egyébként az első tús kijelölő plakát szövege eltér a Veszprémvármegyei Hivatalos Lapban megjelenttől. Ez utóbbit nem szerepel Rott Nándor püspök, amit később Csaba Imre könyvében ki is emel. Lásd: CSABA 1959., 186–193. o., illetve Veszprémvármegyei Hivatalos Lap, 14. szám, 170. o.

⁸² Vörös Zászló, 1919. ápr. 26. Táviratok és levélpostai küldemények továbbítása. 4. o.

telefon használatát tiltja be.⁸³ A lovakat a Vörös Hadsereg számára rekvirálják, a kerékpárokat beszedik: tessék itt ellenforradalmat szervezni. Akit a terror le nem hűt, hát azt leszereli a mindennemű érintkezés lehetetlensége.

Április 22-én előírászerűen jelentkeznek az új túsók. Luszti és Jankovics nyomatékkal megismétlik a plakát fenyegetését, s figyelmeztetik őket, hogy a legkomolyabban vegyék a mondottakat. Az eddigi egyszeri jelentkezés helyett naponta kétszer kell jelentkezniük, délelőtt és délután. Bizony nem vették tréfának szegény túsaink a dolgot, Luszti elvtársakat és vörös seregüket minden gonoszságra képeseknek tartottuk akkor, mikor bitorolt hatalmuk pusztulásáról volt szó. A románok derekasan nekiláttak a masírozásnak, s csak a jámborabb elvtársak hitték el az Elite kávéház ablakába kiragasztott smoncát: a románok letették a fegyvert, letesznek minden további akcióról. Bajban vannak vörösök, ezt sejtjük az új nagy sárga plakátból is, amely április 24-ére az összes szakszervezetet gyűlésre hívja *igen fontos* ügyben. A hírhedt tengerészhad, amely a hónap elején végzett „rendcsinálás” óta a „Kun Béla” laktanyában ütötte föl sátorfáját, itt hagyja a várost, föllélegzünk, a vörösök a frontra készülődnek, talán csendesebb lesz a fegyveres martalócok elvonulása után agyonzaklatott városunk.

Április 24-e ismét keserves nap. A túsók egy részét letartóztatják és az ügyészégi fogházba internálják. Már a délelőtti jelentkezésnél szó esik a túsók internálásáról, kétségbeeséssel gondol mindenki a szegény túsókat fenyegető eshetőségekre, de senki sem sejtette, hogy az esetleges letartóztatások miatti aggodalom oly hamar valóra válik. A kora délutáni órákban egészen meglepésszerűen a kijelölt túsók egy részét lakásukon letartóztatják, s vörös katonákból és rendőrökből alakított járőrök, élükön Pervanger Mihály,⁸⁴ Fodor Pál és Csomor Gábor⁸⁵ parancsnokokkal, a fogházba kísérik. Utcánként szedik össze az internálandókat, s így kísérik őket, mint a gonosztevőket szokás, végig a városon, föl a Várba, a fogházba. A városban futótűzként terjed el az újabb brutális híre, érthető izgalmat kelt, az utca népe pedig vigyorgó arccal nézi az „urak” kálváriáját. Először a város-közép lakói kerülnek sorra: Gunszt Ignác kereskedő, Schiller Sámuel városi főszámvevő, Kelemen Imre és Pósa Endre kereskedők, Benacsek Béla alapítványi hivatali főkönyvelő, Rupert Rezső dr. ügyvéd. Egy csoportban kísérik be a Kossuth Lajos utcaiakat: Radocza Vince államvasúti felügyelő, Schmerz Miksa sörkereskedő, Rosenberg Zoltán takarékpénztári tisztviselő, Politzer Miksa, Reininger Dezső, Deutsch Izidor kereskedők, dr. Óvári

⁸³ *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 19. A m. posta és távírda műszaki felügyelő. 6. o.

⁸⁴ A vezetéknévét a halotti anyakönyvben helyesbítették Perwangerre. Budapest, II. kerületi Halotti anyakönyvi bejegyzés 1920/370. fsz. Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁸⁵ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

Ferenc földbirtokos, Kulcsár Károly, Dóri Ödön kereskedők haladnak együtt a szuronyos őrk között. Internálják Komjáthy László polgármestert s a három Welty-testvért, Welty István kőfaragót, Welty Miklós bérlőt és Welty Ferenc káptalani intézőt. A Hosszú utcai részről Török Gyula dr. rendőrkapitányt és Gácsér Lőrinc városldi jegyzőt kísérik be együtt.⁸⁶

Az internált túszzokkal elég tisztességesen bánnak a letartóztatás alkalmával. Az őrség megáll a túsok háza előtt, két fegyveres rendőr megy be egy vörös katona vezetésével a lakásba, közlik az illetővel a vármegyei direktórium végzését, mellyel a letartóztatást elrendeli, s felszólítják, hogy kövesse őket. A letartóztatás alkalmával azt is tudtul adják, hogy ki-kí hazulról élelmezheti magát. Szegény polgártársaink a legnagyobb meglepetéssel hallják a váratlan hírt, a bizonytalan, de nem sok jóval kecsegtető jövőjük minden balsejtelme üli meg lelküket, s mint a halálraitélt szakadnak el jajveszéklő szeretteiktől. A kapuban már várják őket, a szuronyos őrség s a már letartóztatott osztályostársak állnak ott, várva az újabb csatlakozót, aki lelki vergődésében föllélegzik, mikor látja, hogy nincs egyedül a meghurcoltatásban.

Kíméletlen, gaz durvasággal ment a letartóztatás a Hosszú utcaiaknál, ahol Csomor az internálást végrehajtó vörösek parancsnoka. Úgy ront be kíséretével a lakásokba, brutális módon támad rá a megrémült túszzokra, *„ma még fal mellé állítlak, gaz burzsuj”*, s hasonló szavakkal inzultálja őket. Török rendőrkapitányt puskatussal vágja meg vállán az egyik vörös katona, s Csomor sürgeti őt: *„Na vitéz főkapitány úr! gyérünk, ma még fal mellé állunk!”* Szinte a megőrüléssel határos lelkiállapotba juttatja az ártatlan családokat ez a bitang hóhér, s alig ad időt arra, hogy búcsút vehessenek áldozatai a zokogó, legrosszabbtól féltő övéiktől, szegény kétségbeesett hitvesektől, atyjukért jajveszéklő gyermekektől.

A Vár elején levő igazságügyi épület táján az ártatlanul szenvedés, a részvét nemtői járnak. Csenedesen igyekszünk elmenni az épület előtt, mint mikor súlyos betegek közelében járunk; a lelkünk legmelegebb érzését nem tudja elriasztani a bejáratnál posztoló szuronyos őr, legbensőbb részvétünk odaszáll a bűn nélkül meggyötörtekhez, lelkünkhöz öleljük őket, velük aggódunk, s a szenvedőkért könnyet ejtünk...

Estefelé pedig megindul az ezután mindennapos zarándoklás a fogház épülete felé: hozzák szegény túszaiknak a vacsorát, szerető hozzátartozók, hűséges cselédek jönnek ki kosarakkal, egyik a másik után, kísért szemekkel, a gyászolók mélységes, keserű szomorúságával. Dehogy ízlett a szegényeknek a vacsora, álmatlan, kinszenvedésteljes, rémes volt az első éjszaka ott benn a gonosztevőknek épített cellákban...

⁸⁶ A kijelölt túszzok életrajzi adatait lásd: MIHÁLYFI 1920. 65–79. o.

Közben a szorongatott helyzetbe jutott kommunista had vészkiáltása hangzik városunkban is. *„Be a Vörös Hadseregbe... vesszen az ellenforradalmi burzsoá!”* Hat órákor az összes szakszervezetekben a hirdetett igen fontos ügyben gyűléseznek; az igen fontos ügy: a veszélyeztetett gyönyörű kommunista állam megmentése. Minden szervezett munkásnak fegyvert kell fogni, be kell lépni a Vörös Hadseregbe. A szakszervezetekből összgűlésre vonulnak szocialistáink, Jankovics elvtárs lép a pódiumra, s a kötelet már a nyakán érző haramia elveteműtségével üvölt, lázít és vérengzik, úgy, hogy a gyengébb idegzetű közalkalmazottak még órák múlva is remegnek a gondolattól: mi lesz itt, hisz’ itt patakokban fog ömleni a vér... ezek halomra gyilkolnak minden burzsoát. Csak a hidegfejű burzsoá, aki már belefásult az üldöztetésbe, sejtette, hogy nem olyan veszedelmes talán az ügy, Jankovics úr fél, van oka rá, s aki fél, hát ordítani szokott. S Jankovics elvtárs ehhez ért. Falakat remegtető hanggal tépi, szaggatja a dicső Tanácsköztársaságot veszélyeztető „imperialista rablóbandát”, kétségbeesetten ecseteli a jól sejtett sorsot, amely a levert szocialista-kommunista hadra vár, ha itt a „reakció” győzni talál. Be hát a Vörös Hadseregbe! A túsok letartóztatása – mondja – nem ok nélkül történt, azokat fogtuk le, akik összeköttetések révén mozgatói lehetnének a belülről fenyegető rémnek, az ellenforradalomnak. A fegyver a mi kezünkben van, irgalmat nem ismerünk, a ravasz már föl van húzva. Majd a túsok hozzátartozói saját érdekükben elkövetnek mindent, hogy itt ne legyen ellenforradalom, mert az első megmozdulásra a felhúzott ravasz elcsetten, s a vér ömleni fog... Ha a burzsoá akarja, hát folyjon a vér, patakokban fog folyni, de nem a mi vérünk, hanem a burzsoáé!

A vértől gőzös levegőben még Erdős elvtárs kíván szólni. Ő is lelkesít, ő is buzdít a Vörös Hadseregbe való belépésre. *„Én is megyek, akár holnap, ha itthon nélkülözhető vagyok... Az eszme, melyért síkra szállunk, oly szép, hogy érte dalolva meggyünk a bitófa alá is!”* – Ez a történelmi jelentőségű nyilatkozat szülte a kommün rossz napjainak szállóigéjét: *„Na! az Erdős tanulja ám már az éneket!”*

A vérengző gyűlés híre szétszalad a városban, a gyengébb idegű burzsoák belefáznak az eljövendők elgondolásába, a vörös tábort pedig elfogja a harci kedv, a Vörös Hadseregbe készül valamennyi.

És aki nem készül, azt kényszeríteni próbálják. Neumayer elvtárs, a városi intézőbizottság elnöke a forradalmi törvényszékkel fenyegetve hívja föl a városi munkanélkülieket a Vörös Hadseregbe való belépésre, az idegen itt tartózkodókat pedig a Vörös Őrségnél való jelentkezésre, míg egy másik falragaszon Simon Antal „közrendészeti politikai megbízott” elvtárs jelenti ki, hogy *„a Tanácsköztársaság a dologtalan embert nem tűri. Minden kereset nélküli egyén jelentkezni tartozik*

25-én reggel 9 órakor a Vörös Őrségnél, különben forradalmi törvényszék elé kerül.”⁸⁷

Vörös Őrség:⁸⁸ ez az új csodabogár is megjelenik városunkban. Nincs már rendőr, csendőr, pénzügyőr fogházőr: ez mind vörösbe borul; eltűnnek a „kizsákmányoló kapitalizmus eme erőszakszervei”, ezekre nincs szüksége az új rendnek, beolvadnak mind a Vörös Hadseregbe, s mint vörösőrök őrködnek itthon, hogy a burzsoá bajt ne csináljon. Eltűnnek a szép rendőruniformisok, kimustrált kék színű bakazubbonyokba bújnak vörös gombos bakasapkával, bajonettel és puskával felszerelt rendőreink, akikkel hasonló sorsban osztoznak a többi gyűlöletes uniformisban ékeskedett „proletárüldözők” is. A székesfehérvári vörösőr-kerülethez csatolják megyénket, Tolna, Baranya és Fehér vármegyével együtt.⁸⁹

A felnőttek oktatását célzó előadás-sorozat is megkezdődik április 24-én. A két központi kiküldött tartja meg az első előadásokat a színházban óriási közönség előtt: Enslén J. Emil a vasút fejlődését, a mozdony- és sínkésztést, vasút- és alagútépítést adja elő vetített képekkel, míg Veszeloovszky Gyula⁹⁰ elvtárs a proletárdiktatúráról és a szocialista államról beszél, s vetített képekkel illusztrálja a régimódi követválasztás „népcsalásait” s evvel szemben a szocialista rend igazságainak diadalra jutását.⁹¹

A húsvéti szünidő után az iskolákból kitiltott hittanítást az angolkisasszonyoknál és az irgalmas nővéreknél a kápolnában, a kereskedelmi és polgári iskolai fiúk számára Ádám kanonok házában kápolnatermében, a többi elemi iskolásgyermekek számára pedig eleinte a püspöki székesegyházban, később a barátok templomában tartják. A tanítás természetesen nagy nehézségekkel küszködik, a gyermekek egy része nem vesz részt a szülők tetszésére bízott hi-

⁸⁷ Vörös Zászló, 1919. ápr. 26. Mindenkinek dolgozni kell! 5. o.

⁸⁸ Tanácsköztársaság, 1919. márc. 30. 3. A belügyi népbiztos 1. B. N. sz. rendelete a Vörös Őrség felállításáról. A Vörös Őrség felállításáról szóló rendelet 1919. március 26-án jelent meg. Közvetlenül a belügyi népbiztos alá rendelték, feladatuk a belső rend fenntartása. A rendelet megfogalmazása szerint – a szervezeten belül –, ellenforradalmi és politikai üzemek meggátolására központi nyomozó szervezetet állítottak fel. Szervezetileg a Vörös Hadsereg kiegészítő részét képezi, tagjai bármikor áthelyezhetők a hadseregbe. A Vörös Őrség szervezésével egyidejűleg minden rendőri, karhatalmi alakulatot megszüntettek. Mivel felszerelésük hasonló volt, így könnyen össze lehetett tévesztetni a két szervezetet. A képzetlen, harctéri szolgálatra kevésbé alkalmas vagy alkalmatlan személyek a Vörös Őrségben teljesítették szolgálatukat. Így nem véletlen, hogy Guthel összetévesztette a két szervezetet és az atrocitásokat a Vörös Hadseregnek tulajdonította.

⁸⁹ Vörös Zászló, 1919. máj. 1. Vörös őrség szervezése. 3. o.

⁹⁰ Veszeloovszky Gyula ozorai születésű r. k. segédlelkész, a Közoktatási Népbiztosság küldötte.

⁹¹ Vörös Zászló, 1919. ápr. 26. A felnőttek oktatása. 4. o.

toktatásban, a hittanra járók is közben elmaradnak az órákról, úgyhogy az egész templomi hitoktatást csak az a remény teszi tűrhetővé, hogy talán nem sokáig tart az iskolai fegyelem szempontjából sem üdvös megoldás.

Április 25-én Rott püspök közbenjár a letartóztatott túszo­k szabadlábra helyezése ügyében, de Lusztigék nem teljesíthetik kérését, mert – mint mondják – a letartóztatásokat felsőbb rendeletre foganatosították. A püspök engedélyt kér, hogy meglátogathassa a letartóztatottakat, amit készséggel megengednek. Rott püspök a fogházba megy, s egy direktórium­i ellenőr jelenlétében vigasztaló szavakat intéz az egybegyűlt túszo­khoz. A direktóriumnál a püspök aziránt érdeklődik, nem lehetne-e az internált túszo­kat a fogház helyett a szeminárium­ban elhelyezni? Készséggel felajánlja erre a célra az épületet. Lusztigéknak láthatólag tetszik az ajánlat, azonban dr. Lányi Sándor államügyész, aki tudomást szerez a felvetődött tervről, kéri a püspököt, hogy ejtse el a tervet, sokkal jobbnak találja ő is, a túszo­k is, ha a fogházban maradhatnak túsza­ink. Ki tudja, nem Csomor-féle vörösek őrizetébe jutnának-e a szeminárium­ban, míg itt mégis csak ismerős fogházőrökkel van dolguk. Másrészt Lányi ügyész bátor, nobiles magatartása reményt nyújt túsza­inknak, hogy a fogházban sokkal biztosabb helyen vannak, mint bárhol másutt.

Két borzalmas eshetőség ejtette izgalomba a szegény túszo­kat és az értük aggódó közönséget, mindkettőt Lusztigék fenyegetései helyezték kilátásba. Az egyik hír az volt, hogy a túszo­k közül akasztatni fognak, a másik szerint egy éjjel terroristák fogják meglepni és felkoncolni a letartóztatottakat. Az utóbbi veszedelem ellen igyekezett biztosítani túsza­inkat Lányi ügyész mindent kockáztató bátorsággal, amikor úgy intézte a dolgot, hogy a fogház felső helyiségeiben lezárt túszo­k bármikor hozzáférhettek a kulcsokhoz, s leme­hettek a vasajtóval zárható alsó helyiségbe, ahol a számukra szintén ügyesen hozzáférhetővé tett 40 Mannlicherrel és ezernél több tölténnyel órákig védhették volna magukat. Lányi ügyésznek a túszo­k biztosításában Marecsek Pál fogházgondnok és Vincze Imre fogházőrmester voltak segítségére.⁹²

Új vendégekkel is szaporodik április 25-én a fogház lakóinak száma. Veszprémből Weisz M. Ignác túszt tartóztatják még le s kísérik be, másrésztől a vidéki túszo­k beszállítása is megkezdődik. Kocsikon, automobilon hordják össze a veszprémi fogházba szuronyos vörös katonák földözete mellett a vármegye legjava embereit; a beszállítás 26-án, pénteken, 27-én, szombaton, s a következő

⁹² Jankovics vallomása bizonyítja, hogy a túszo­kért való aggódás nem volt ok nélküli. Lusztig egész komolyan foglalkozott azzal a tervvel, hogy dr. Óvári Ferencet és dr. Rupert Rezsőt kivégezteti, s csakis Budapestről történt leintése után állt el gonosz szándékától.

héten is tart, úgy, hogy a hónap végén együtt van az ügyészégi fogházban a vármegye színe java. Holitscher Károly csetényi birtokos, Csikvándi Ernő mezőföldi bérlő, Kenessey Pongrácz enyingi főszolgabíró, Nagy Ádám Mihály enyingi gazda, Wertheim Imre enyingi bérlő, Lonkai Géza lepsényi birtokos, Jókai-Iház Miklós lőrintei birtokos, Csősz Gyula zirci állatorvos lesznek egymásután a fogház lakói, végül Mihályfi József enyingi ügyvéd zárja be a behozott megyebeli túsók sorát. Ugyanekkor behozzák Sárly peremartoni káptalani intézőt is, öt napig zárva tartják, s öt nap múltán, anélkül hogy tudná, minek is köszönheti ezt a többnapos tanácsköztársasági szíveslátást, szabadon bocsátják. Hogy hogyan éltek, s mi mindent éltek át szegény túszaink, erről majd ők fognak külön emlékiratban beszámolni.⁹³

Papéknak is hozott izgalmat április 25-e. Oross⁹⁴ káplánt, senki sem tudta, miért, lakásán Fodor vörös katona elvtárs két másik vörös katona földözete mellett letartóztatja, először Próder vörösőr-parancsnokhoz, innét a forradalmi törvényszék elé kísérik. Izgatottan tárgyalják a városban az esetet: hát mégis sor kerül a papokra is? Az eset, amint a félóra múlva szabadon bocsátott „delikvens” előadja, nem volt olyan veszedelmes. Annyi történt, hogy egy elvtárs minden burzsoá teketória, kopogás, kalaplevétel nélkül ront be hozzá és „adj’ Isten” s egyéb babona nélkül csak ennyit mond az „öntudatos” munkás hangján: „Elvtárs! Állítsa ki a keresztlevelemet!” Oross először illemtani leckét ad a jólsikerült elvtársnak, azután visszautasítja az „elvtárs” megszólítást, legföljebb annyit engedve meg, hogy „polgártárs”-nak szólítsa őt a nagyhatalmú elvtárs. Természetes, hogy följelenti a karkáplánt a megsértett nagy úr, Próder elvtárs kioktatja a bekísért burzsoát: „Tudja-e, hogy a „polgártárs” megszólítás ma ellenforradalom-számba megy?” – a forradalmi törvényszék szintén szigorú leckét ad a „bűnösnek”, kijelentvén, hogy mint pap, különösen vigyázzon szavaira, – de ennél nagyobb baj nem esett vele.

Ugyanaznap Próder vörösőr-parancsnok falragaszon közli, hogy tilos az utcán minden csoportosulás, a magánlakásokban minden nagyobb összeövetel, 11 óra után csak igazolvánnyal szabad az utcán tartózkodni, 12 óra után tilos a lakásokat világítani.

Az ellenforradalom réme nyugtalanítja állandóan az elvtársakat, s ez a rémlátás indítja őket, hogy a mai nap⁹⁵ folyamán a pénzügyőrök laktanyáját is meg-

⁹³ Lásd MIHÁLYFI 1920.

⁹⁴ Oross Lajos (1891 – Veszprém, 1919. szept. 25.) karkáplán. Apja Oross Gábor, anyja Máté Vilma. Este fél 10-kor, 28 éves korában érte a halál a Vár utca 18. számú házban, ami ma – Vár utca 27. – a Szent Mihály Főszékesegyházi Plébánia. Forrás: halotti akv. Veszprém.

⁹⁵ Vagyis április 25-én.

ostromolják. Le akarják tartóztatni a vörös uralommal tényleg egy cseppet sem szimpatizáló pénzügyőröket, mert kijelentették írásban, hogy nem hajlandók belépni a Vörös Őrségbe. Mivel attól félnek, hogy fegyveres ellenállásra találnak, valóságos ostromzárral veszik körül a vörös katonák és kézigránátos terroristák a Szent István utcai pénzügyőri laktanyát, s letartóztatva az ellenforradalmár testületet, az állomásparancsnokság épületében (Rupert-ház⁹⁶) internálják őket. Ugyanakkor letartóztatják lakásán Raabe Róbert pénzügyőri főbiztost is, a legdurvább bánásmódot tanúsítva a főbiztos feleségével szemben. Zsurek elvtárs jóindulatú közbenjárása szabadítja ki a pénzügyőröket s a főbiztost a fogságból.

Április 26-án Juraszek törvényszéki elnököt tartóztatják le s kísérik szuronyos őrkök az ügyészégi fogházba. Letartóztatását azért rendelik el, mert följelentés megy ellene, hogy durva, igazságtalan hivatalfőnök és reakciós politikát folytat.

A napokban új, kellemes társasággal találkozik Veszprém közönsége: Lusztig elvtárs megalakítja a Veszprém megyei diktatúra örök időkre felejthetetlen karhatalmi szervét, az úgynevezett *terrorszázadot*. Hogy mennyi gázságot követett el vármegyeszerzte ez a hóhérbanda, csak később fog talán kiderülni, de mindenesetre igyekezett megfelelni ama rendeltetésének, hogy leterrorizálja az esetleg ellenszegülőket, a leggonoszabb bánásmóddal, ijesztgetéssel, ha kell kínzással és legyilkolással engedelmességre tanítsa az „ellenforradalmárokat”, s megfélemlítse még azokat is, akik esetleg a proletárdiktatúra eddigi tényei, a tűszök elhurcolása, Jankovicsék véres beszédei után is bátrak mertek volna lenni. A Weisz Elek-féle Kossuth Lajos utca 6. számú emeletes palotát rekvirálják kaszárnya épületnek, s úgy, amint be volt rendezve a gyönyörű lakás, mindeztől lefoglalják, csak a legszükségesebb ruhaneműeket hagyva meg az utcára rakott családnak. Először, április 23-án csak két szobát szállnak meg, ezekben végzi Cserényi László Csomor Gáborral együtt a terrorcsapat szervezését, a jelentkezők felvételét, majd április 26-án teljesen lefoglalják az épületet, s a család kiűzése után még aznap éjjel kifosztják a szekrényeket. A várost – ki tudja hányadszor már? – végigsarcolják, konyhafelszerelést rekvirálnak a terroristák konyhájuk számára. A nagyhét folyamán érkezett vörös tengerészekből, pesti külvárosok csatornalényeiből s a helybeli iparos munkásság salakjából rekrutálódik ez a hírhedt terrorszázad; nagy részük igazi apagyilkos alak, kész arra, hogy az első adott jelre tömeggyilkolást csináljon, saját apját-anyját leszúrja egy szemrebbenés nélkül.

Ezeket sétáltatta Lusztig elvtárs a városban, ezek voltak végrehajtó közegei, ezekkel igyekezett a környéken is rendet csinálni, az *eszmét* terjeszteni. Megje-

⁹⁶ A Rupert-ház a várfeljárónál csak földszintes, az Ányos utca felől a legmagasabb, ötemeletes lakóépület. Rupert Rezső építtette 1912-ben. Forrás: VARGA 2009. 715. o.

lennek az utcán ezek a banditák, a felszerelésük oldalfegyveren kívül elől, az övbe szúrt rohamkés, két, esetleg négy patrontáska, puska, övükben kézigránát, fejükön halálfejes orosz szabású lapos sapka. A csapat létszáma 42 „ember”, parancsnokuk Pervanger Mihály, alparancsnokuk Csomor Gábor. Már április eleje óta ismerjük mindkettőt mint vörös katonát.⁹⁷

A *Vörös Zászló* április 26-án megjelent számában Próder László kegyetlenkedik, a „Halottrablók” misztikus címe alatt a háború uzsorásait irtogatja egy igazi Szamuely lendületével: „Most ezeknek kell sorra kerülni, nem a vizes lepedőt kell rájuk teríteni, hanem a száraz kötelet kell a nyakukra hurkolni!”⁹⁸ Kránitz József elvtárs vörös tűzoltóság szervezésére buzdít, „nem a múlt copfjával, rangjával és sallangjával, hanem bizalmi rendszerrel”⁹⁹ akarja ezentúl a tüzeket oltani.

Ugyanez a lapszám értesít, hogy a tanfelügyelőségek megszűntével Vértesy volt tanfelügyelő is távozik állásából, egyelőre rendelkezési állományba kerül, később mint íróember a központi népbiztosság irodalmi, művészeti osztályában fog beosztást kapni. A Veszprém megyei közművelődési és oktatásügyi szakosztály vezetője Mezriczky László elvtárs lett, a veszprémi járási tanács intéző-bizottságában pedig elnök lett Mihályfi János, alelnök Trestyán Károly, jegyző Mezriczky László, tagok Kántor (Singer) Iván és Bujdosó János elvtársak.

Április 28-án Benacsek Béla alapítványi hivatali főkönyvelő mint az intézet likvidálásánál nélkülözhetetlen vezető tisztviselő, a püspök közbenjárására szabadul a fogházból, hasonlóképp Juraszek törvényszéki elnök, kiért az igazságügyi alkalmazottak küldöttségileg járnak közben.

Mint 60 éven felülieket ugyancsak ezekben a napokban helyezik szabadlábra Dőri és Gunszt tüzszokat, a szintén 60 éven felüli Óvári Ferenc azonban fogva marad. Betegség miatt hagyják el a napokban a fogházat Weisz M. Ignác és Török Gyula dr.

A Vár utca 6. számú, úgynevezett tanárház emeletét a Vörös Őrség rekvirálja el irodahelyiségek számára, az itt lakó két teológiai tanár a kanonokházakban nyer elhelyezést.

Az angolkisasszonyok intézetében egy bizottság jelenik meg: Kacska László, Mezriczky László elvtársak és Krausz Róza elvtársnő. Az egybegyűlt szerzetes-tanárnőkkal közlik a kormányzótanács rendeletét a közoktatás államosítá-

⁹⁷ Az ún. Lenin-fiúk. Bővebben a veszprémi eseményekről MIHÁLYFI 1920. Meg kell jegyezni, hogy Csomor Gábor és – mint a hírhedt Cserny-féle terrorcsapat – különítményének tagjai nem vörös katonák, tehát nem a Vörös Hadsereg, hanem a korábbi rendőrség, csendőrség rendfenntartó funkcióit és állományának jó részét átvevő Vörös Őrség tagjai voltak.

⁹⁸ *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 26. Halottrablók. 2. o.

⁹⁹ *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 26. Felhívás „Vörös tűzoltóságok” felállítására. 2–3. o.

sáról, az egyházi oktató személyek átvételének föltételeiről és módozatairól, s felszólítják az angolkisasszonyokat, hogy a szerzetesi ruha letételével és a szerzetből való kilépést igazoló nyilatkozat aláírásával mint világi tanárnők tanításnak tovább a Tanácsköztársaság szolgálatában. Az aláírandó nyilatkozat így hangzik:

„Én okl. tanítónő, az Angolkisasszonyok veszprémi nőszerzetes rendjének tagja, ezennel kijelentem, hogy a rendből kilépek.

A szerzetesi formaruhát többé nem viselem, s magamat világi személynek tekintem. Egyúttal elismerem, hogy a kilépésre semminemű kényszer alatt nem állottam, s azt tisztán szabad akaratomból határoztam el.

Átlépek a magyar tanácsköztársaság szolgálatába mint tanítónő (tanárnő), s alávetem magamat mindazon rendelkezéseknek, melyeket a magyar tanácsköztársaság tanügyi népbiztossága a tanítószemélyzet számára előírt. – Veszprém, 1919. április hó 28.-án.”

A nyilatkozat aláírására 10 napi meggondolási időt adnak. A főnöknő a 10 napi várakozási időt tudomásul veszi, és arra számot tart.

A nyilatkozat szövegének hallatára derék apácáink a legnagyobb megbotránkozással utasítják vissza az aláírást, és hallani sem akarnak a csak ilyen áron elnyerhető tanácsköztársasági alkalmaztatásról. Hisz’ a szerzet teljes elhagyását, a fogadalom semmibebevését kívánja ez a nyilatkozat, s tetejébe még egy nagy hazugságnak aláírásukkal való megerősítését, hogy ti. teljesen szabad akaratból, minden kényszer nélkül adják ezt a nyilatkozatot.

Az angolkisasszonyoktól az irgalmas nővérekhez megy a bizottság; ott is ugyanannyi az eredmény: ők is ígényt tartanak a 10 napi várakozási időre. Sírva kérik szülők, jóbarátok a nővéreket, ne űzessék el magukat, írják alá a nyilatkozatot: ezek a „gyenge” nők hajthatatlanok maradnak. Ettől a naptól fogva izgalmas kíváncsisággal várjuk, mi lesz apácáinkkal, elég bátor és erős-e a Tanácsköztársaság ahhoz, hogy a 10 nap elteltével kiutasítsa őket iskoláikból, a nép szeretetével övezett kedves házaikból.

A kegyesrendiek frontján – sajnos – győzedelmeskedett a tanácsköztársasági fondorkodás. Itt is kézbesítik a napokban az aláírandó nyilatkozatot, s az erősen ellentétes felfogások mellett, az egyöntetű eljárást sürgetők unszolására Russzel Károly hittanár kivételével a testületi békesség kedvéért aláírták a nyilatkozatot azok is, akik lélekben minden közösséget megtagadtak az új „rend” szellemével.

Április 29-e a nagy terror ellenére is kellemes napja az üldözött burzsoának. A délelőtti folyamán egy küldöttség szerez öröndes izgalmat a városbelieknek, ünneplő ruhás falusi magyarok járnak csoportosan a főutakon; sugdosva tárgyalják a helybeliek a bátor enyingiek vállalkozását: Kenessey Pongrác és Nagy Á. Mihály enyingi túszerként jöttek, ki akarják őket szabadítani. 60 szekér jön be megrakva enyingi gazdákkal, azonban a veszprémi direktóriumot az enyingi

munkástanács értesíti készülődésükről, az Erzsébet Szálló körül már gépfegyveres katonák várják őket. Átvizsgálják a kocsikat, nincs-e fegyver velük s csak kisebb küldöttséget bocsátanak be a városba a direktórium elé. A küldöttség erélyes föllépésének az elvtársak nem mernek ellenszegülni, teljesítik kérésüket, s a két túszt szabadlábba helyezik.

Örömmel tárgyaljuk: megmozdult a falu, a kommunisták réme. Hírlik, hogy a túszerdekében másfelé is mozgolódnak, a kolontáriak Jókai-Ihászért, a Zirc vidékiek Holitscherért fognak jönni, a vámosiak Óvári szabadon bocsátását kérik, s Lusztig kezét ad nekik, ígérve kérésük teljesítését.

A *Népszava* és a *Vörös Újság* csak fokozza az örömet, a románok a Tiszához járnak közel, a csehek után a szerbek is megmozdultak, megszállják Makót és Nagylakot. Kun Bélák hazugságairól egymás után hullik le a lepel, úgy, hogy a keleti lármával már heteken át beharangozott május 1-ét a burzsoá várja a proletároknál nagyobb és reményteljesebb örömmel.

Komjáthy polgármester szabadon bocsátását a városházaiak s a vörösörök, a volt rendörök eszközlik ki, érte jönnek, és a nagy csoport kíséretében a városházhoz megy a polgármester, s ott köszönetet mond kiszabadítóinak. Már-már bizakodunk, túszerink hamaros kiszabadulását várjuk, nem látjuk sorsukat anynyira aggodalmasnak, mint a letartóztatás idején.

A terror igyekszik megjuhászítani a derülő burzsoáziát. A terroristák parancsnokai, Pervanger és Csomor az enyingi deputációból kifolyólag megjelennek Rott püspöknél, erélyes hangon követelik az enyingi plébános rendreutasítást, mert az új rend ellen izgat. Bár e vádat maguk az itt járt enyingiek megcáfolják, a püspök, hogy a plébános ne kerüljön Pervangerék kezébe, levélben óvja papját a politizálástól.

A mozgolódó kolontáriakhoz kiküldik a terror-századot, hogy „behízelgő” mutatkozásával állítsa le őket a küldöttség járásról.

A minap kiszabadult Gunszt Ignác az egyik plakátot nézegeti. Melléje szegődik Szentpéteri fogházör, beszélgetnek, többek közt a másvilági trópusok fenekére kívánják ezt a gyönyörű új világot. Valaki kihallgatja beszélgetésüket, mindkettőjüket letartóztatják, szuronyok, séta föl a Várba... az ismert recept. Rövid idei hűvösön tartózkodás után szabadon bocsátják őket: a följelentő nem hallott elég terhelő nyilatkozatot.

A felnőtteket oktató szabadiskola, melynek szervezésében Kránitz József tanító elvtárs fejt ki nagy érdemű buzgólkodást, folytatja előadássorozatát. Neumann tanítóelvtárs a munkáról, Kacska elvtárs pedig az amerikai kivándorlásról tart vetített képes előadást.

Április 30-án a vasutasok Radocza érdekében, az iparosság Óvári kiszabadítása ügyében puhatolózik. Elutasítják őket, s Lusztig elvtárs plakáton is válaszol

a túszzabadítóknak, mondván: aki az őrizet alá vett túsok szabadon bocsátása érdekében, akár mint egyén, akár mint testület a direktóriumnál vagy a politikai megbízottnál közbenjár, ellenforradalmár, és a forradalmi törvényszék elé kerül.¹⁰⁰ Ez a plakát kedves reménytől fosztott meg bennünket, túsaink tovább is fogva maradnak. Egy másik plakát ellenben reményt fakaszt: Próder elvtárs, vörösőrpáncsnok közli, hogy a tűztorony repülőgép-megfigyelő állomás lett, közel esünk a demarkációs vonalhoz, megtörténhetik hát, hogy ellenség száll fejünk fölé, és bombát dob.¹⁰¹ Ezért óvatoskodnak Próder elvtársék: ha ilyesmi fenyegetne, riadó-jelzés lesz, mindenki meneküljön biztos földözékbe, pincékbe stb. – Hogy örültünk ennek a „rémes” plakátnak, hogy vártuk ezt a „félelmes”, de jótékony bombaesőt. Az optimista kis humorosak ravaszságot sejtettek a plakát mögött. Persze – mondogatták, – riadó lesz, mindenki a pincébe megy, Luszti, Jankovics et comp. pedig gyönyörűen elröppennek a városból. Csak azért sem megyünk a pincékbe! Punktum! Mi azt akarjuk, hogy a főelvtársak maradjanak csak szerető körünkben!

Imígyen morfondírozott a jó burzsoá, s dehogyis jutott eszébe a csehek bombáitól félni. Sokkal veszedelmesebb bombákhoz szoktattak bennünket Luszti-
tigék. A terrorharamiák gyilokjainak nap-nap utáni látása, gazságaiknak híre megedzett bennünket, dehogyis félünk az ilyen kis vörös plakát-bonbonoktól. Sőt! Csemege volt a számunkra.

Április 30-án éjjel Czapáry László¹⁰² cisztercita rendi tósokberéndi plébánost az ágyból húzzák ki az érte küldött terroristák. Csak annyi időt hagynak neki, hogy rendi ruháját magára öltse. Az úton a leggyalázatosabb módon szidják, hordják, fenyegetik, s Veszprémbe érve kaszárnájukba, a Weisz Elek-féle házba viszik. Belökik egy piszkos, sötét, alig két méter magas pinceodúba, ahol alig hogy megfordulhat, főlegyenenedni nem tud, az alacsony lyukban felnőtt ember csak meghajolva fér meg. Itt tartják csütörtöknek, május 1-ének hajnalától péntek délig, teljes 28 órán át a legborzasztóbb helyzetben; egyszer adnak be neki étel gyanánt valami hideg lötytyöt, benn egy zsiradék darabbal: „*Ne, bűdös csuhás egyél!*” A szitkok özöne szakad rá, elmondják mindennek, amit egy kezükbe került papra mondani lehet, Pervanger parancsnok csütörtök délelőtt bemegy a terrorkaszárnába, s a bejáratnál, hogy a nyomorult rab is hallja, kiabálva kérdi az ajtóban posztoló terroristát:

¹⁰⁰ A plakát szövege: „*HIRDETMÉNY. Aki az őrizetbe helyezett túsok szabadonbocsátása [sic!] érdekében akár mint magánszemély, akár mint testület a vármegyei direktóriumnál vagy a politikai megbízottnál eljár az ellenforradalmár s mint ilyen forradalmi törvényszék elé állítatik. Veszprém, 1919. április 30. Luszti, politikai megbízott.*” Forrás: LDM Plakátok-rölapok 66.966

¹⁰¹ Vörös Zászló, 1919. máj. 4. Repülőgépmegfigyelő állomás. 4. o.

¹⁰² Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

– Él még az a disznó? Még mindig nem kötöttétek föl?

Délután elővezetetti Pervanger a fogoly papot. A ház udvar felőli verandáján ül a hatalmas haramiavezér egy kifestett nőszemély társaságában. A rab papon akarnak mulatni. Kieresztki a sötét kuckóból, föltaszigálják a pinceodúból az udvari magasföldszintre vezető 25 lépcsőn, a nőszemély és a terroristák röhögve nézik a szerzetesi ruhában odalökdösött nyomorultat. Pervanger úr pedig kiabálni kezd:

– Na te hájas disznó! Élsz még?! – A terroristáinak üvölti most:

– Miért nem kötöttétek föl? Ha még egyszer behoztok nekem ide ilyen ronda papot, hát láttok csodát. Nem tudtok az ilyen döggel mindjárt ott kint elbánni? Ide hozzátok a nyakamra?!

Visszaviszik Czapáryt börtönébe, lecsukják újra a pinceodúba. Leroskad a nyomorult megkínzott ember, úgy érzi, hogy meg kell örülnie, hogy jót tenének vele, ha bántalmazás nélkül lelőnék. Életben maradásában nem is mer bízni, de ne nyúznák sokáig, csak ettől remeg, ez őszíti, őrjíti meg. Este 11 órakor egy új rabot taszítanak be hozzá, Steiner Géza¹⁰³ giczi bérlőt. Péntek délben az ügyészégi fogházba kísérik, összegyűrődve, két napja mosakodás, minden nélkül a megkínzott foglyot. A zirci apát, Békefi Remig meglátogatja szegény papját, közbenjár érte. Neki is bemutatkoznak a terroristák, a Koronában várakozó kocsiját foglalják le: nekik kell, fontos útjuk van. Az épp odaérkező apát kéri őket, ha már igénybe veszik kocsiját, vigyázzanak a lovakra.

– A fejére vigyázzon maga, ne a lovaira – kapja a szelíd lelkű főpap a brutális választ. Öt napi kálváriajárás után szabadul Czapáry a fogságból, a forradalmi törvényszék fölmenti őt, mert az ellene emelt vád nem ok az eljárásra.

Tikos Vera¹⁰⁴ bódéi tanítónő és bódéi elvtársai jelentették föl, mert a hitközségi alakuló gyűlésen az iskolai hitoktatást és javadalmának biztosítását kérte.

Április 30-a különben a másnapi „világünnepnek”, május elsejének, ennek a cirkuszi parádénak előkészületi napja. Díszítik a várost, az ünnepet hirdető falragasz rendeli el, hogy házát mindenki vörös zászlóval, ablakait szintén ilyen színű díszítéssel lássa el.¹⁰⁵ A nemzetiszínű zászlókat minden háztól elviszik már napokkal előbb, azt mondják, hogy vörösre festve mindenki visszakapja. Dehogyan kaptuk vissza. Az elvitt zászlóért jelentkezők 60 koronaért kapnak valami vörös rongyot, persze szegény burzsoá félelmében mindent megtesz, aki nem akar fizetni, hát másképp tesz szert vörös zászlóra.

¹⁰³ Steiner Géza kálváriájáról lásd: *Egyenlőség*, 1929. aug. 10. Steiner Géza szenvedése a kommunisták börtönében. 11–12. o.

¹⁰⁴ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

¹⁰⁵ A május 1-i ünnepség előkészületeiről lásd: *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 26. Május elsejét... 5. o.

Aki délután bejárta a belvárost, hát – bocsánat a proletár stílusért, de – röhögnie kellett. Mintha a Vörös-tenger szakadt volna rá erre a begyávelt városra, vörös lett itt minden ház, a hahota tört ki az emberből, oly jólesően döcögött az egészséges kedélyű vándor ezen a komédián. A járvány természetesen a belső városban grasszált, a külváros, a proletárnegyed – az színtelen maradt. Csak itt-ott árválkodott a Temetőhegyen, a Cserháton egy-egy vörös lobogó, egy vörössel díszített ablak, jelezve, hogy ott is valami megijedt burzsoá „ünnepel”. A belső utcákban azonban tombolt a vörös-piros-bordó-rózsaszín egyveleg. A házakon zászló, a villanykörtéken vörös harisnya, az ablakok összevissza-tönkre ragasztva vörös papírszalagokkal, itt-ott egy drapéria is föltűnik, jó öreg ágy- vagy asztalterítők, esetleg bécsi piros jegykendők. A legjobban megfélemledettek, a legfehérebbek házai a legvörösebbek.

Oh! hogy dagadhattak az elvtársi kebelek, hogy örülhettek az eszme nagy diadalának!

No de szegény kipirosított burzsoá sem volt teljesen tönkresújtva. A románok Rakamaznál elérték a Tiszát, humorosan lubickoltunk a vöröstengerben, reménykedtünk, hogy ha bele is vezetett bennünket Mózes, majd csak megúszszuk valahogy.

A Kocsuba-patika előtt¹⁰⁶ diadalkaput építenek az utca fölé buzgó elvtársak, zöld gallyal és a föltámadási körmenetek idején használt, kanonoki házaktól elkommunizált villanylámpás lécekkel övezik a diadalkapu ormán ékeskedő maszlagot: *Világ proletárjai egyesüljetek!*

¹⁰⁶ A város legrégebbi patikája a Fekete Sas gyógyszerár a Rákóczi úton. Kocsuba Emil 1911-től 1929-ig vezette az üzletet. Forrás HOGYA 2017. 27. o.

Május

A vörös majális – Pénzintézetek megdézsmálása – Lusztiig fondorkodása Rott püspök ellen – Veszprémi nők tüntetése az apácák mellett – Katolikus hitközség alakulása – Jankovics a vallásról – A kenesei gyilkosság – Próder és Csomor vallomásai – A terroristák feloszlata – Ellenforradalom Devecserben – A devecseri akasztások – Vörös detektívek jelentése a devecseri ellenforradalomról – Ágoston Péter és Hamburger népbiztosok Veszprémbe – Fegyelem a Vörös Hadseregben – Lusztiig távozása – Boskovitz elvtárs – A népjóléti raktár kincsei – Tűszaink szabadlábon – Kommunista pedagógia – Róland elvtárs házat „termel” – Házasságlikvidálás – Szabó Gáspár – Direktórium dőzsölések – A „közrendészeti megbízottat” becsukják – Grünfeld elvtárs zárdába vágyódik

Május 1. Fölvirradt hát a nagy nap, a világmegváltó eszme vörös ünnepe – kezdte így ékesen az ünnepi szónokok közül nem egy hatalmas májusi beszédét. De hát nem is ők kezdték.¹ A diákok. A szakszervezett diákok, a nagy reményű „ifjúmunkás proletárok.” Ők szolgáltatták a riasztó zenét reggel 6 órakor. Igazi cirkuszi zene volt, a fúvó- és vonós hangszerek ölelkeztek igazi proletár megértéssel, de mindenesetre frappáns hatással: lehetetlen volt rá föl nem ébredni. A délelőtti folyamán matinék az összes szakszervezetek számára a színházban, a kaszinó és katolikus legényegylet helyiségeiben, az Elite kávéházban; kiváló szavaló és szónokló proletárok törik magukat, hogy a város külseje után a belsőt, a lelkeket is vörösre fessék. Újat persze nem tudnak mondani: *burzsoá, proletár, kapitalizmus, rabló imperializmus, osztályuralom, osztályharc, proletárdiktatúra, Elvtársaim* stb. nagyon megunt kis rovarkákat eregetik be mindenütt a türelmes fülekbe, csak úgy röpdösnek szanaszét ezek az immáron könyökünket ostromló agyrémek. A magántisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak matinéján Neumann Sándor elvtárs lelkesedik² a proletárokért, hangoztatja, hogy a szociáldemokrata politika csődöt mondott, a legélesebb osztályharc vezet csak sikerre, s a burzsoázia számára „sokkal élesebb rendszabályokat” helyez kilátásba. „*A harc életre-halálra megy, nagyon sok vér fog ömleni*” – fenyegetőzik ez a férfiimitátor zsidógyerek. Nagyobb baj azonban a délelőtti folyamán nem esik, a vörösbe esett

¹ Beszámoló a május elsejei ünnepségről: *Vörös Zászló*, 1919. máj. 4. Május 1. 2. o. *Vörös Zászló*, 1919. máj. 4. A május elsejei ünnepi előadások. 2. o. *Vörös Zászló*, 1919. máj. 4. Képek a májusi vörös ünnepről. 3. o.

² Beszédét a *Vörös Zászló* teljes terjedelemben közölte: *Vörös Zászló*, 1919. máj. 10. Neumann Sándor: Ünnepi beszéd. 1–2. o.

utcát ünneplőbe öltözött proletárok járkák az eszmétől pirosra vált arccal, lehetőleg vörös nyakkendővel, blúzokkal hintve a szürke korzóba is májusi színt.

Délután jött azután az igazi! A monstre felvonulás és ünnepi gyűlés. A vásártéren volt két óra körül a gyülekezés, innét vonult le a hatalmas menet, az egyes szakszervezetek külön zászlók és jelzőtáblák alatt, gyalogság, géppuskások, tüzerek és katonaiskolai növendékek, kiket Hajmáskérről vezényeltek be az ünnepségre. Kocsikra rakott cigányok húzták a menetben az új „nemzeti” indulót, a Marseillaise-t. Tagadhatatlan, óriási volt a menet, hisz’ a város háromnegyed része szervezett munkás már ekkor, az összes hivatalok, a diákok s a többi „bérmunkások” – mind hódoltak az eszmének, melynek képviselőjében a terroristák jelentek meg halálfejes vörös zászló alatt, teljes fölszereléssel. Hatalmas volt a menet, de a gonoszmájú burzsoá nem ijedt meg láttára, tudta, hogy ennek a nagy tábornak csak egy kis töredéke „vörös”, a nagy része „frissen mázolvá”, legrosszabb esetben kormánypárti.

A Rákóczi térre vonul a Kossuth Lajos utcán át a menet, ahol már áll a vörössel ékes szószék; a terroristák állnak meg előtte, a tüzerek pár ágyúval az Alapítványi Hivatal épülete mentén helyezkednek el a géppuskákkal és a gyalogosokkal, míg az egymás után érkező szakszervezetek a tér többi részét töltik be, a vörös zászlók erdejét ültetve a fejek ezrei fölé lomb gyanánt. A szószék mellett egy másfél négyzetméteres táblát tartanak hosszú lécen a magasba, rajta arckép, kopasz fejű, éppen beszéd közben, tátott szájjal fotografált tipikus keleti fej: Kun Béla dicsőségesen uralkodó vezérünk képe. Aki meglátja, nem tudja a mosolyt magába fojtani. Örülünk a képnek, jólesik, ha a tartója forgatja: hadd lássa a fölséges nép, kinek és kiknek köszönheti ezt a gyönyörű május elsejét. A környező házak ablakai roskadásig, a járdák az utolsó talpalatnyi helyig tele jó burzsoákkal, kiket a mostoha sors kirekesztett a szakszervezetekből.

Zene és a dalárda nyitja meg a gyűlést. Hogy le ne üssék fejestül, hát úgy leveszi mindenki a kalapját, hogy még Kun Béla is mosolyog a vásznon. Hja! muszáj: a proletárindulót játsszák, a Marseillaise-t éneklük divatosan átalakított szöveggel. Ezután Csuka elvtárs szaval, majd a díszszónok lép az emelvényre, Jankovics elvtárs, de hiába mondja el az ezerszer hallottakat a világünnepéről, a kizsákmányolásról, a proletárdiktatúra ezer évet lefőző egy hónapos munkájáról: a hatás erősen mérsékelt; csak a jól fizetettek, a terroristák lelkesednek. Valahogy kiérezzük, hogy ezeknek nagyon a sarkukban van már a román, a dicső Vörös Hadsereg fut az ellenség elől: hiába minden parádé, ha az embernek a nyakán a kés, hát nem megy a lelkesedés. Pedig hogy igyekeznek. Jankovics után a rettegett diktátor, Lusztig elvtárs lép az emelvényre, veszprémi múltjából említ megható emlékeket, elmondja, hogy megmosolyogták őt még munkástársai is, mikor ezelőtt 12 évvel Róland elvtárssal és még egy kisded csoporttal

május elsejét ünnepeltek Veszprémben. De íme – mondja – micsoda hatalmas táborrá lett a kis csoport! Mit tett a hódító eszme? Tudott-e valaha a katolicizmus vagy bármiféle irányzat ekkora tábort egyesíteni, ekkora tömegét a városnak megmozgatni? – Igazat adunk neki: ekkora tömeg még nem táborozott a veszprémi Rákóczi téren. Csak egy hiba van: a halálfejes zászló ott a terroristák kezében. Az eszme? – az ugyancsak nem nagy kárt csinált ebben a táborban.

Jönnek a többi számok: Róland elvtárs szaval, Magyar elvtárs saját szerzeményű verseit olvassa föl olyan hangon, hogy még Kun Béla képe is beleremeg, pláne mikor egyik versének refrénjét fuvolázza: „*Proletárok! Pusztítsatok!*” Koszorus, Szőke elvtárs jelennek meg meg a színen, de a lelkesedés a fagyponthoz jár, úgy, hogy mikorra az Internacionálé eléneklése után újra menetté alakul a tábor, hogy – amint jött – elvonuljon a térről, egy óriási temetési menet benyomását kelti inkább, mint olyanok táboráét, akik az „eszmeért” élnek-halnak. Amint elvonul előttünk ez a sok lógó fej, ez a részben terrorizált, részben megtévesztett, de egyáltalán nem lelkes sokadalom, valahogy az az érzésünk támad, hogy ez volt vörösök első, de egyszersmind utolsó pünkösdi díszmenete; a sok ünnepeléstől csömörlő, fásult „szocialista” helyett a burzsoá szívét lepik meg ünnepi érzések: a kommunista társadalomfelforgatók halotti menetében gyönyörködik.

Este a délelőtti matinék helyiségeiben kabarékat rendeznek a szakszervezetek, s hajnalig tartó táncsal igyekeztek elúzni a nappali fényben okvetetlenkedő proletárbúbánatot.

A Vörös Zászló is megjelenik a vörös ünnep napján, élén Vértessy Gyula „*A vörös lobogók*” című versével. Hajós dr. ír ünnepi cikket „*A szociális eszme győzelméről*”, míg a lap belsejében Szigeti József elvtárs foglalja a proletárinduló egy-egy sorával záródó strófákba mindazt, amit egy igazgatható elvtársnak tudnia kell, így természetesen azt sem hagyva ki, hogy a proletárt „*a pap butítja, a tőke nyomja!*”³ Május elsejétől a Vörös Zászló hetenkint kétszer, szerdán és szombaton jelenik meg.

Lusztig elvtárs, hogy helyreüsse a túszerzésben eddig elkövetett engedetlenséget, még a délelőtti órákban visszakísérteti Komjáthy polgármestert a fogházba. Tamásovics és Nyári (várpalotai cigány) terroristák hajtják végre a kényúr parancsát tőlük telhető ügybuzgalommal, alig adva annyi időt a meglepett burzsoának, hogy egy kabátot ölthessen magára.

Az állampénztárból május 1-én 300 ezer koronát visznek el a bolsevikiek, természetesen minden „üres formaság”, elszámolás stb. nélkül. A kommunizált pénzügyintézetek kifosztásában egyáltalán kerülnek a bürokratizmust. Az Alapítvá-

³ Az említett írásokat lásd: *Vörös Zászló*, 1919. máj. 1. Vértessy Gyula: *A vörös lobogók*. 1. (H): *A szociális eszme győzelme*. 1–2. o. Szigethy József: *Május elsejére*. 3. o.

nyi Hivatalba még április hó folyamán beállít két elvtárs: nekik 60 ezer koronára van szükségük „forradalmi célokra”. Írásuk egy betű sincs. Utasítják őket, hogy valami igazoló vagy kiutaló írást hozzanak, anélkül mégsem mehet a dolog. Fél óra múlva már visszajönnek, fölmutatnak egy írást a direktóriumtól, s viszik a 60 ezer koronát, a többi helybeli pénzüzetekből még többet.

Arról szó sem eshetett, hogy a kiutalást valahol ne teljesítsék. Még csak az kellett volna! Lusztig elvtársnak egy ízben 110 ezer koronára van szüksége, s mivel Mentler pénzügyi megbízott nehézséget támaszt a kiutalásnál, terroristákat küld az elvtársért, bekísérik a laktanyájukba, s körülbelül fél napig fogva tartják. Szegény Mentler elvtárs mennyire indignálódott utána, hogyan megtagadott volna minden közösséget az eszményi társasággal, de nem megy ám az olyan könnyen! A Lusztig-féle diktatúra, különösen pedig a román bemasírozás más elvtársakat is gondolkodóba ejtett; Neumayer és Róland elvtársak is szeretnének szabadulni életveszélyes felelősséggel járó állásaikból, de *nem lehet*, hangzik a kemény ítélet: *„Innen csak a forradalmi törvényszék elé van út”* marasztalja őket Jankovics. Erdős Béla számára a vasutas szakszervezet kezd kellemetlen lenni, szeretné otthagyni őket, de a vasutasok „ragaszkodása” nem ismert határt: *„Nem engedjük, nekünk csak önben van bizalmunk!”* – erősítik a bizalmatlanságtól, a bizonytalan jövő kilátásaitól nem éppen derült kedélyű főelvtársat.

A nép köréből eddig nem hallott hangok kezdenek hallatszani: kezdik észrevenni, hogy hiába tömik őket pénzzel, a piac, az üzletek üresek.

Két új öles falragasz is hirdeti május 1-én azt, hogy a kommunizmus valahogy bajban van. Az egyik a vallásnak teszi megint a szépet, mondván a következőket jellegzetes kommunista finomsággal:

„Árulók járnak közöttünk; vigyázzunk, emberek! A kútmérgező nem oly gyalázatos és nem oly veszedelmes, mint amilyenek ezek, akik a lelkeket akarják megmérgezni. Grófok, bárók, pesti milliomosok és bankárok költségén járnak a vidéket, és a faluk hívó népét azzal a buta hazugsággal vezetik félre, hogy az új rend, a tanácsköztársaság eltörli a vallást, lerombolja és meggyalázza a templomot.

Fogjátok el, vagy verjétek ki a bitangot, aki ezt a hitvány rágalmat terjeszti. Tudjuk mindnyájan, hogy ennek a híresztelésnek hazudik minden szava, és hazug még a lélegzete is az olyan embernek, aki ezt a hírt terjeszti. A tanácsköztársaságban szabad mindenkinek a hite, vallása, felekezete! Imádhatsz ki-ki a maga istenét, amint akarja, sőt a tanácsköztársaság, az új rend megvédi, hogy ebben senki ne gátolja, ne zavarhassa. Az új rend nem bántja a vallást, nem nyúl a templomhoz, és aki akarja, gyermekét is nevelheti vallásos hitben. A tanácsköztársaság nem akar mást, csak annyit, hogy a vallás mindenkinek magánügye legyen. Ez annyit tesz, hogy senkit se lehessen hitvallásra kényszeríteni hite, akarata, meggyőződése ellen, mint ahogyan a sötét középkorban ezrével

mészárolták le az embereket, és országokat dúltak föl azért, hogy emberekre olyan vallást kényszerítsenek, amely nekik nem kellett. Szabad az emberi lélek, és szabad a lelkiismeret.

Higgyen és imádkozzék mindenki esze vagy szíve szerint. De ne lehessen senkinek üzlete a vallás, senki ne kovácsolhasson a vallásból fegyvert, hogy a szegényeket és gyengéket elnyomja.

Ez az igazság, emberek. Elvtársak! A szabadság, jólét és egyenlőség, az öröm és elégedés napja kel föl szegény Magyarországon és az egész megszenvedett világ fölött. Ne engedjétek, hogy a hazugság és butaság elvegye ennek fényét, és a sötétséget hozza megint reánk. Verjétek ki az árulót, a hitványt, aki azért megy hozzátok, hogy ily bitang rágalommal ártson az új rendnek, és elriasszon benneteket a boldog jövőtől, mely mindnyájunkra vár.”

A másik hasonló nagyságú és hasonlóan durva, lázító stílusú falragasz a magántulajdonnak tesz engedményt, és a falu népét⁴ igyekszik lépre csalni:

„Ezer éven át szegénységben, nyomorban és műveletlenségben tartották Magyarországon a földművest. Nem volt itt másnak élete, csak a nagy úrnak, grófnak, hercegnek, uraságnak, a bankárnak, milliomosnak. Ennek most vége van. A kommunizmus ökle ezt az igazságtalanságot ledöntötte, ezt a gaszágot porba sújtotta. Nem lesz itt többé negyedmillió holdja a hercegnek, míg a szegény földműves család a maga kis táplálékát is alig tudja kitermelni. Nem tenyésztenek itt többé úri passzióra vadállatokat ezer holdakon, és más emberek véres verejtékes munkájából nem híznak föl büszkére, dagadóra dologtalan úri herék.

Ez a föld a népé! A föld az emberiségé!

A föld mindnyájunk édesanyja, és a föld akarja, hogy mindnyájunkat tápláljon és eltartson egyformán.

Persze a szélnék eresztett úri fajta, az ezerholdasok szeretnék mindezt visszacsinálni. Maguk nem mernek vállalkozni, hanem megint a népet küldik a maga vesztébe. Ügy-nőkökkel, csalókkal, bitang rágalmozókkal árasztják el a falvakat, hogy gyalázzák az új rendet, és félrevezessék a népet.

Azt hirdetik ezek a hazug betyárok, hogy a kommunizmus a kisemberek ellen megy, azoktól akarja elvenni a földet, a házat, az igavonó állatot.

Szemenszedett hazugság ebből minden szó!

Az új rend nem nyúl hozzá a kisbirtokhoz, nem bánt semmit, ami a kisgazdáé, kisemberé! Igenis hozzányúl a kastélyhoz, hozzányúl mindenhez, ami az urasághoz, a dologtalan nagyúri élethez tartozik. Ezt elveszi az új rend, de csak azért, hogy ezzel is a kisembert segítse. A nagybirtokot nem parcellázza, mert abból az eddigi nagy jövődelmet csak szövetkezeti gazdálkodással lehet kivenni, azért a nagybirtokon szövetkezeti gazdálkodás lesz, melynek hasznából rész jut a környék egész népének.

⁴ A termelőszövetkezetekről olvasható: Vörös Zászló, 1919. máj. 4. Termelő szövetkezeteket alakítanak a kisgazdák. 3. o.

A kisbirtok pedig marad annak, akié eddig volt; éljen, boldoguljon rajta, senki sem fogja háborgatni. Az új rend segítségére lesz, hogy minél többet termeljen, minél nagyobb haszna legyen munkájából, minél szebb, boldogabb, emberibb élete legyen neki és családjának. Ezt akarja, így határozott a Tanácsköztársaság!

Hazudik, aki mást mond! A ti boldogságtokat, falunépe, a ti jövőtöket, a reátok és gyermekeitekre váró emberi örömöket, jólétet, megelégedést irigyli el tőletek az, ki az új rend ellen mer biztatni benneteket.”

Május 2. Lusztig le akarja tartóztatni Rott püspököt április 16-án kelt körlevele miatt, melyben a püspök felhívja papjait, hogy az egyház és állam szétválasztása következtében előállott viszonyokra való tekintettel alakítsák meg mindenütt a hitközségeket, hívjanak össze hitközségi alakuló közgyűlést,⁵ és a gyűlés mondja ki, hogy birtokába veszi az összes egyházi épületeket (templom, kálvária, kápolnák, plébániaépület) összes fölszerelésükkel, továbbá minden, bármi néven nevezendő egyházi és hitközségi ingó és ingatlan vagyont minden fölszerelésével és az egyházi alapítványokat. Lusztig szerint a körlevél ellenkezik a közoktatásügyi népbiztosság likvidáló rendeletével, amely mindennemű egyházi vagyon köztulajdonba vételét rendeli el. A politikai megbízott Pestre fordul utasításért, ahonnan azt a választ kapja, hogy a püspököt nem szabad letartóztatnia. Egy másik utasítás is érkezik a központtól, amely előírja, hogy az őrizetbe vett túsokra különös gond fordítandó.

Dél előtt a veszprémi nők hatalmas küldöttsége keresi fel Jankovics elvtársat az apácák érdekében. Megindító, lélekemelő látvány: több száz, legnagyobb részben egyszerű, szegény sorsú asszony, anyák, akik gyermekeik és azoknak második, gondos anyái, az önzetlenül fáradozó apácák érdekében, megvetve minden megfélemlítést, mennek, viszi őket az édesanyai szeretet és a hála ellenállhatatlan ereje.

A vármegyeház alispáni hivatalos helyiségét, a két termet zsúfolásig megtölti a küldöttség, az oda be nem férők pedig kint, az előcsarnokban szoronganak. Biró Istvánné a szónokuk, kéri az „elvtársat”, teljesítsék a veszprémi anyák kérését, és ne bántsák azokat a nemeslelkű apácákat, akik édesanyjai szeretettel

⁵ Lásd Rott Nándor 2013. számú körlevele. Ugyanekkor adta ki az egyházmegye mintágyanánt a hitközségek alapszabályzatát is. Sokat nem kellett várni a válasza, mivel a közoktatási népbiztosság 1919. április 21-én kiadott rendeletében likvidáló bizottságokat küldött ki az egyházi, felekezeti és az általuk kezelt alapítványi vagyonok köztulajdonba vételéről. A rendeletet a lapok nem, vagy csak kivonatban közölték, így Rott Nándor püspök a 2138. számú körlevelében tájékoztatta az egyházmegye papságát. Minkét körlevelet lásd: Litterae Circulares ad Venerabilem clerum dioecesis Wespriensis anno 1919. (Püspöki körlevél). 47–48. és 49–52. A mintát lásd: A Rom. Kath. hitközség Szervezeti Alapszabályai. Veszprémi Érseki Könyvtár, 45649.

nevelték a múltban a legelhagyottabb proletárgyermekeket is, önzetlenül, minden tandíj nélkül végezték nemes munkájukat, s ha a felsőbb iskolákban tandíjat vettek, kis jövedelmükkel a szegények, a nyomorgók nélkülözéseit siettek megszüntetni. A veszprémi anyák ragaszkodnak az apácákhoz, bele nem nyugosznak olyan rendelkezésbe, amely gyermeküket eddigi pótolhatatlan gondviselőitől akarja megfosztani.

Az anyák és a velük együtt megjelent képzőintézeti növendékek zúgó éljenzése, helyeslése közt fejezi be Biróné ügyes beszédét, s a hatalmas gyülekezet szinte lélegzet-visszafojtva lesi Jankovics válaszát. A válasz nem elégíti ki őket:

– A Tanácsköztársaság nem bántja az apácákat, taníthatnak tovább, csak azt kívánja meg, hogy világi személyekké legyenek, hogy levessék a szerzetesi ruhát. (Nem engedjük! – kiáltják közbe az asszonyok.) Ez nem a veszprémi asszonyoktól függ, ez országos rendelkezés. (Máshol is megmaradnak az apácák! Mi sem engedünk!)

Jankovics elvtársat kihozza sodrából az asszonyok bátorsága, a zúgó ellenzés, előnti a proletárharag, s gorombáskodni kezd.

– Községes asszonyok! – üvölti az előkelő „proletár” a szegény anyáknak –, géppuskával veretem szét ezt a gyülekező népet!

– Akkor sem félünk, nem engedünk! – zúg a válasz.

Jankovics elvtárs vörös katonáért küld, megijed a zúgó sokaságtól, amely a vörös vitézek jöttével sem tágit. Mikor látja a küldöttség, hogy Jankovics hajthatatlan marad, az épp odavetődő Hajós dr.-nak adják elő követelésüket, vele együtt ismét Jankovicshoz megy a küldöttség egy része, s a végén mégiscsak megkapják a kívánt elintézet: az apácák maradhatnak, ezt hivatalosan is közölni fogják az apácákkal. Felejtethetlen, örök érdeme a veszprémi asszonyoknak, anyáknak ez a férfiakat megszégyenítő, bátor állásfoglalás, mellyel elodázták az apácáinkat fenyegető üldöztetést.⁶

Május 3. Vörös betűs nap, de nem a kommunisták ünnepe, a burzsoák viadnak ezen a napon. A lapokban olvassuk a budapesti munkástanács 2-án este tartott ülésén elhangzott vészkiáltásokat: a románok átkeltek a Tiszán, Szolnok elesett, Abony felé menetelnek a román seregek! Döntsön a munkástanács: védjük-e Budapestet?

A Vörös Hadsereg széttözlve menekül a románok elől! A húsvéti örömhír óta, amely a román offenzíva kezdetéről értesített, még az addig vörösbe játszó is kezdtek elfehéredni, ellenforradalmárok lenni; május 3-tól azonban a szegény félrevezetett tömeg mellett már igazán csak a megrögzöttek, akik minden erköl-

⁶ Hasonló bátorságról tettek tanúbizonyságot a veszprémi nők 1956 novemberében is, amikor tüntetést szerveztek a szovjet tankok árnyékában.

csi tőkéjüket a kommunizmus kártyájára tették föl, úgy, hogy vele éltek vagy lettek erkölcsi halottak, csak ezek maradtak vörösek. A burzsoá öröme leírhatatlan; úgy láttuk a dolgot, hogy egy-két 24 óra még, s vége ennek a gyötrelmes elnyomatásnak...

A munkástanács nem hajlandó tudomásul venni a Tanácsköztársaságot fenyegető veszedelmet. Május 3-i ülésükben az egyházi, hitfelekezeti és az általuk kezelt alapítványi vagyonok köztulajdonba való átvétele céljából likvidáló (felszámoló) bizottságot delegálnak, melynek tagjai: Borbély József, Czecz Flórián és Farkasházi Ferenc. Egyedül Erdős Béla árulja el, hogy bántják a rossz pesti hírek: hogy a proletárok kellemesebb zenét halljanak, s a jövőben meg ne hallják, hogy baj van a szovjet körül: ő fúvózenekar felállítását indítványozza.⁷

Május 4-én tartja a róm. katolikus autonóm hitközség alakuló nagygyűlését, melynek megtartását az április 29-én tartott előértekezlet határozta el. Vasárnapra esik a nagygyűlés napja, a templom körül osztogatott röpcédulákkal hívják meg a katolikus népet a délután tartandó gyűlésre. A falragasz útján való hirdetést a direktórium nem engedélyezte. A hívők óriási tömege jelenik meg a hívásra; a kath. kör helyiségei nem tudnak befogadni ennyi résztvevőt. Kérlik, hogy az udvaron tarthassák a gyűlést, a direktórium képviselője azonban ragaszkodik az engedély betűjéhez: a szabad ég alatti gyűlést a direktórium nem engedélyezte. A megjelent sokaság egy része bevonul a kör helyiségeibe, zsúfolásig megtölti a két termet és a folyosókat, a másik rész azonban sehogy sem fér be, kénytelen lemondani a részvételtől, és eltávozik. Suly László az előértekezleten fölkerült világi elnök megnyitja a gyűlést és indítványozza, hogy a püspököt küldöttség hívja meg a gyűlésre. A nép szűnni nem akaró ovációval fogadja a sokat üldözött főpásztort, akit az érzékenyülésig meghat híveinek ragaszkodó szeretete. Rott püspök beszédet mond, ismerteti a gyűlés résztvevőivel az egyház és állam szétválasztásának tényét és következményeit, a megalakítandó hitközség feladatát: a hitélet és istentisztelet fenntartását. Szívhez szóló szavakban ad kifejezést abbéli bizodalmanak, hogy hívei akkor is ki fognak mellette s az egyház mellett tartani, amikor ez a ragaszkodás terhet jelent a hívek számára.

Zúgó éljen, „kitartunk”, „megadjuk” kiáltások közt zárja a püspök beszédét, könnyeket csal még a férfiak szemébe is a püspök beszéde nyomán fakadó leírhatatlan hatás, a megindult lelkek áldozatos ragaszkodása hitéhez, vallásához, egyházához.

A közgyűlés Suly László indítványára egyhangú lelkesedéssel kimondja, hogy megalakítják a mai gyűléssel a veszprémi római katolikus hitközséget,⁸ s

⁷ Vörös Zászló, 1919. máj. 1. Felhívás fúvószenészekhez. 4. o.

⁸ A hitközség megalakításáról lásd KARLINSZKY 2019/4. 20–21. o.

addig is, míg a hitközségi képviselő megválasztható lesz, a hitközség ügyeinek vezetésével megbízzák Perényi Antal egyházi, Suly László világi elnököket, s egy többtagú választmányt, melynek tagjait egy jelölő-bizottság ajánlására választotta meg a közgyűlés.

A közgyűlés ellenőrzése végett a direktórium részéről Klinger elvtárs van jelen két másik elvtárssal, akik szorgalmasan jegyzik a püspök minden szavát. Az csak érthető, hogy a három elvtárs közül egyik sem vehető olyan gyanúba, hogy a *katolikus* hitközségnek lennének tagjai. Klinger elvtárs már az április 29-i előkészítő ülésen is megjelent.

A járási munkástanács mai ülésében Trestyán Károly helyébe dr. Kántor (Singer) Iván elvtársat választja meg az intézőbizottság alelnökévé.

A május 4-i Vörös Zászlóban Jankovics elvtárs arat írói babért; vezércikket ír „*A vallás és kommunizmus*” címen, cáfolgatva azt a közkeletű „rágalmat”, mely szerint a kommunisták ellenségei a vallásnak. Már hogy is volnának. Aki még mindig hisz ennek a „rágalomnak”, hát csak olvassa el Jankovics elvtársnak a Népszava és a Vörös Újság stílusvirágaiból összetűzdezt „cikkét”, amelyben így ír a vallásról: „*Akik azt hiszik, hogy a templomra nekik szükségük van, hát csak gyógyítsák ott beteg lelküket, álmodozzanak a másvilágról...*”⁹ Úgy-e milyen vallástisztelő ez a nagy tudományú elvtárs?!

Este Klammer elvtárs rendez a színházban kabarét a menhely javára.

Május 5-én a püspöki palotában megjelenik Wéber titkárnál¹⁰ Mezriczky László elvtárs, és jelenti, hogy az egyházi vagyon likvidálásának Veszprém megyében ő a teljhatalmú intézője. Jelenti egyszersmind, hogy irodahelyiségre: 2 szobára és 3 íróasztalra van szüksége, bocsássa ezt rendelkezésére az egyházhatóság.

A délután folyamán nagy örömet kelt a hír, hogy az országos rendeletnek megfelelően nálunk is leszerelik és felosztatják a terrorcsapatot. A leszerelés azonban nem ment valami simán. Luszti elvtárs jól összeválogatott gárdája olyanféle választ adott a rendeletet velük közlő Zsúrek katonai politikai megbízottnak, hogy „*a gárda meghal, de meg nem adja magát.*” Gyönyörű példája ez az eset a „proletárfejelem”-nek csúfolt haramiavilágnak, melyet a proletárdiktatúra temetett számunkra. Hogy milyen „fejelem” honolt ebben a remek „katonai” alakulatban, ékesen illusztrálja a következő epizód. Az egyik terroristának szüksége van valami bútorra. Elmegy Lusztihoz, s jelenti, hogy a dolog neki

⁹ A vallásról olvasható: *Vörös Zászló*, 1919. máj. 4. Jankovich Lajos: A vallás és a kommunizmus. 1. o.

¹⁰ Rott Nándor, a veszprémi egyházmegye új püspöke magántitkárává dr. Wéber Pált, a budapesti Szent Imre Kollégium prefektusát nevezte ki. *Pécsi Napló*, 1917. aug. 28. 5. o.

kell. Lusztig vonakodik teljesíteni a kérést, „nem lehet” – mondja a haramiának. Ennek sem kell több:

– Mit? Nem lehet? Odavágom az asztalára a kézigránátomat, és mindjárt lehet!

Mit tesz ilyenkor a hatalmas Lusztig? Teljesíti az alaposan megindokolt kérést. Hogyan bánhatott ez a terrorgárda a védtelen polgársággal megyeszerte?! Övék volt az egész vármegye – s most ők lemondjanak mindenről, szereljenek le?! Tessék megpróbálni, szereljék le őket!

Bizony izgalmas volt a leszerelés. Vörös katonaság zárja el a Kossuth Lajos utcát, blokádnál veszik a terrorkaszárnyát, géppuskákat állítanak föl a Weisz-féle házzal szemben, s ultimátumot kap a terrorgárda: ha szép szóra le nem szerelnek, a gépfegyverek fognak beszélni. Ez hatott. Az ellenállásra készülő haramiák megadják magukat, átadják a fölszerelést és laktanyájukat, feloszlik ez a félelmes apagyilkos sereg, rengeteg rablott holmit hagyva elvonulásakor volt laktanyájában.

Még a reggeli órákban kezdenek az emberek suttozni a terroristák legújabb gattettéről, a kenesei gyilkosságról, az esti órákban pedig, a terrorcsapat leszerelése után már körülményesebben is értesülünk a szörnyű eseményről. Csomor Gábor, a terroristák alparancsnoka a napokban Herczeg Gábor helybeli bérkocsitulajdonos kocsiján kivitte Kenese táján a Balatonpartra Szigethy Gusztáv dégi kereskedőt, s ott kegyetlenül legyilkolta azért, mert elrejtette a dégi grófort, Festetich Sándor volt hadügyminisztert Szigethyék siófoki nyaralójában.

Az eset koronatanúja, Herczeg bérkocsitulajdonos a következőkben adja elő a rémes eseményt:

„Csomor Gábor és egy másik terrorista április 29-én felfogadta őt a direktórium parancsára egy útra. Odaállt a terrorlaktanya udvarába egy kocsival, Csomor hozzájött és azt mondta: egy gazembert elviszünk Kenesén túl egy darabig, ő azután visszajöhet egyedül, Csomor pedig el fog az illetővel bánni. Amit Herczeg az úton lát vagy hall, senkinek el ne mondja, különben a halál fia.

Délután 6 óra lehetett, Csomor felültette Szigethy dégi kereskedőt a bakra, meg nem kötözte, de megfenyegette, hogy ha meg mer moccanni, agyonlővi, mint egy kutyát.

Kenesén túl a zsidó temetőnél Csomor leszállt a kocsiról, az egyik sírkőről letört egy nagy darabot, betette a kocsiba, és továbbmentek. Akarattya-pusztán innen egy-két száz lépéssel megálltak, s mind a hárman leszálltak a kocsiról. Csomor megparancsolta Herczegnek, hogy kösse hátra Szigethy kezeit. Ekkor Szigethy azt mondta Csomornak: Testvér! ne kötözz meg, nem vétettem én semmit; az, hogy Festetichnek helyet adtam, nem olyan nagy bűn, miért nem fogtátok el őt, hiszen ott volt három ízben! Azt is mondta Szigethy, hogy inkább lefekszik itt, lője agyon, de ne kínozza. Herczeg Csomor parancsára megkötözte Szigethy kezeit, mivel Csomor kezében revolverrel ott állott a háta

mögött, és fenyegette. Csomor hátul kihalászta Szigethy ruháját, és rákötözte a sírkődarabot. Herczeget pedig elküldte haza. Mikor a kocsi hátánézett, látta, hogy Szigethy és Csomor elindultak.

Herczeg, mikor hazajött, félt, hogy valami baja történik, és nem mert jelentést tenni a történetekről, de a családjának elmondta.

Május 5-én jelentette be az esetet Próder László vörösőr-parancsnoknak, aki figyelmeztette, nehogy valakinek elmondja a történeteket, mert a terroristák őt biztosan le fogják gyilkolni érte. Ugyanaznap este felhívták a Vörös Őrséghez, ahol jegyzőkönyvbe vették a vallomását. Jelen voltak Próder vörösőr-parancsnok, Simon vádbiztos, Zsurek katonai politikai megbízott és a forradalmi törvényszék több tagja. Ekkorra már a terrorcsapat le volt szerelve. A Vörös Őrségnél szembesítették Csomorral, aki mindent elismert, és kijelentette, hogy Lusztig és Pervanger parancsára tette. Csomor elmondta a gyilkosság lefolyását, hogy Szigethyvel belegázolt a vízbe, többször belelőtt, 16-szor beleszúrt, az egyik fülét levágta és beledobta a vízbe.¹¹

A gyilkosság végrehajtója, Csomor Gábor a következőket vallja¹² az esetről:

„Ez évi április 27-én vagy 28-án este 6 óra tájban a terrorhelyiségben volt Szigethy László¹³ dégi korcsmárost Lusztig és Pervanger közös elhatározása folytán, Pervangertől nyert utasításra Herczeg Gábor helyi bérkocsis kocsiján kivittem Balatonkenesére, és Kenesén túl Siófokra vezető országúton megálltunk, Szigethyt a kocsiból kiszállítottam, és megparancsoltam Herczegnek, hogy a hazulról velem vitt villanydróttal kösse hátra kezeit Szigethynek, ki Szigethy kezeit dróttal az én revolveres fenyegetésemre össze is kötözte. Ezt megelőzőleg útközben – Kenese mellett – eső zsidó temetőből egy kb. 5 kg súlyú emlékkövet vettem magamhoz, és arra villanydrótot kötöttem. Szigethy megkötöztetése után megparancsoltam Herczeg bérkocsisnak, hogy azonnal távozzon, ki el is távozott, és meghagytam neki, hogy a történetekről senkinek szólni ne merészeljen, mert akkor ő is le lesz tartóztatva.

Ezután én Szigethyt a Balatonba vittem kő nélkül – mert azt elindulásunk után, kb. 15 lépés után eldobtam – térdig érő vízben egy kis kiemelkedő kősziklára, illetve vízmosás által összehordott homokra leültünk, és Szigethy engem kért, hogy nem-e lehetne megszökni, és ha ebben segítségére leszek, sok pénzt ad, és boldoggá tesz. Erre én azt kérdeztem tőle, tudna-e olyan helyet, ahol nem találnák őt meg, mire kijelentette, hogy biztos helyet nem tud. Erre aztán ő arra kért, ha már meg kell halnia, menjek el apjához Dégre, és mondjam meg apjának, hogy a temető kapujától jobbra egy szilfának a tövében általa elásott ékszereket vegye föl, és azok $\frac{1}{3}$ részét adja menyasszonyának. Ezen kérelmének

¹¹ Herczeg Gábor vallomása a Veszprém vármegyei karhatalmi zászlóalj parancsnokságánál 1919. évi augusztus hó 11-én.

¹² Csomor Gábor büntetőperében részletesen beszámol a többi gyilkosságról is. Bővebben lásd: DONÁTH 2012.

¹³ Az áldozat neve helyesen: Szigethy Gusztáv.

teljesítését megígérttem. S ezután Szigethy kért, hogy végezzek vele, hogy ne szenvedjen. Erre én a mellettem ülő Szigethynek azt mondtam, düljön hátrább, és revolverrel fejére célozva rálőttem. Revolverem azonban nem talált, újból rálőttem ugyancsak fejére célozva, és ezúttal lövésem fején találta, úgy, hogy ülő helyzetéből lecsúszott, s erre én azt gondolva, hogy nem halt meg, neki mentem, és rajta több szúrást ejtettem rohamkéssel, s midőn láttam, hogy meghalt, Pervanger Mihály terrorparancsnok utasítása folytán Szigethy bal fülének cimpáját (gombját) levágtam, a hullát, melynek törzse a vízben volt, a feje pedig a vízből kiálló vízmosáson, a Balatonra hagytam, és eltávoztam.

Az elvégzett gyilkosság után gyalog Veszprémbe jöttem, Pervangernél megjelentem, és a levágott Szigethy-féle fülgomb átadásával igazoltam az általa és Lusztig által parancsolt gyilkosság végrehajtását. Mire ő tőlem Szigethy fülgombját átvéve Lusztighoz vitte, honnét kisvártatva visszajött szobájába, kit én megkérdeztem, hogy mit szólt Lusztig, mire azt felelte, hogy semmit, csak vállat vont nevetve. Ezután Pervanger a szobájában levő kézipénztárhoz ment, onnét 5000 koronát vett ki, és azt nekem átadta szó nélkül. Ezen összegből én Lusztignak 3000 koronát adtam, hogy vigye el Budapesten lakó szegény és özvegy édesanyámnak, a többit pedig a magam részére használtam föl. Hogy a nekem átadott ezen 5000 korona Szigethy pénze volt, azt én nem tudtam, de nem is kutattam, azt gondoltam azonban, hogy az általam elkövetett gyilkosság véghezviteléért szánt összegképp és fizetésem fejében kapom.

Hogy Szigethy miként került a terroristákhoz, és általam miért gyilkoltatott meg, azt én nem tudtam; Pervanger csak annyit mondott Kenesére való elindulásomkor, hogy Szigethy nagy ellenforradalmár. A terrorlaktanyába történt behozatalát csak később, május 7-én, amikor mint letartóztatottakat Budapestre szállítottak bennünket, a vonatban mondogta el, hogy Szigethyt azért kellett elfogni, mert a tanácsköztársaság ellen fegyveresen küzdeni akaró gróf Festetichet a tanácsköztársaság elől rejtegette, illetve megszöktette, s ezért – mondá Pervanger – elhatároztuk kivégeztetését. Szigethyt Lusztig hozta be automobilon – de hogy honnét, arra nem emlékszem – a Vörös Őrségre. A Vörös Őrségről Pervanger a terroristákhoz vitette, ahol néhány napig volt, s ahol tudtom szerint egyszer Pervanger Szigethyt nagyon elverte, amivel ő maga dicsekedett.”¹⁴

Csomor vallomását kiegészíti Próder következő vallomása:

„Lusztig egy ízben magához hívatta, s ott találta nála gróf Festetich Sándor hadügyminisztert. Lusztig kijelentette, hogy a grófot fel kellene kísérni a budapesti forradalmi törvényszékhez, mert hadügyminiszter korában tisztí zászlóaljakat szervezett, és ezzel késleltette a proletárforradalom kitörését. Próder hosszas rábeszélésére ettől elálltak, és Festetich kapott egy írást, mely szerint 8 nap múlva jelentkezni tartozik.

Ezután történt, hogy Szigethy Sándor siófoki (?) kereskedőt bekísérték hozzá, és

¹⁴ Kihallgatási jegyzőkönyv, felvéve Veszprém város rendőrkapitányi hivatalában 1919. okt. 30-án.

Lusztig utasítására őrizetbe vették. Szigethyt jegyzőkönyvileg kihallgatták, aki elmondta, hogy őt gróf Festetich arra kérte, hogy siófoki házáat adja át neki. Szigethy a gróf kívánságát készséggel teljesítette. A gróf és Szigethy elmentek a siófoki házba. Ott értesültek, hogy a csendőrség keresi őket, és mikor Szigethy a csendőrök elé kiment, a gróf az ablakon kiugrott és elmenekült. Így Szigethy a gróf szökésében teljesen ártatlan. Próder-től Szigethyt Pervanger Mihály terrorcsapat-parancsnok vette át.

A kenesei csendőrmestertől négy napra rá hallotta, hogy Kenese határában egy hulat találtak, melyen egy lövés és 16 késszúrás látszott, az egyik füle le volt vágva, és kezei villanydróttal voltak hátrakötözve. Elhatározták, hogy a nyomozást folyamatba teszik, azonban titokban, mert ha a dolgot nyilvánosságra hoznák, végük volna.

Május 5-én megjelent nála két fiával Herczeg fiákeres, aki rettenetes lelkiállapotban volt, és térden állva könyörgött neki, hogy segítsen rajta, mert egészen kétségbe van esve. Ugyanaznap megérkezett a fehérvári karhatalom, mely a terrorcsapatot lefegyverezte. Pervangert és Csomort külön-külön hamis ürügy alatt meghívták és letartóztatták. A kihallgatott Csomor a gyilkosságot összes részleteivel együtt beismerte, és kijelentette, hogy Pervanger parancsára cselekedett, azonban anélkül is megtette volna, mert gyűlöli a burzsoát. Pródernek az a gyanúja, hogy Szigethy meggyilkolását Lusztig parancsolta. Csomorról és Pervangerről annyit tud, hogy ezeket Budapestre kísérték, ahol Vágó¹⁵ népbiztos szabadon bocsátotta őket.

Arról is tudomása van, hogy Festetich gróf feleségét bekísérték, akit azután ő a saját felelősségére hazaküldött Dégre.

Elmondja, hogy mindazért, ami Veszprémben történt, majdnem Lusztigot terheli egyedül a felelősség. Ő és bizalmasai: Pervanger, Csomor, Krammer Béla, Krammer Viktor, Matusz, Bercsényi és Palocsai követték el úgyszólván az összes büntetettet.

Arról is tudomással bír, hogy a Lusztig által Veszprémben rekvirált fehérenemű részben egy pápai színésznőhöz került.¹⁶

A terrorcsapat föloszlatása után szuronyos járőrök cirkálnak a városban; a direktórium ugyanis attól tart, hogy a terroristák nem nyugosznak bele felosztásukba. Jellemző, hogy Lusztig maga is mindent elkövet, hogy a neki nélkülözhetetlen gyilkos társaságot megmentse, Budapestre megy avval a kéréssel, hogy a veszprémi terrorcsapatot ne kelljen föloszlatnia. Hál' Istennek nem sikerült a terv, az antant seregeitől szorongatott kormányzótanács nem engedhette meg veszprémi sikerült exponensének továbbra is ezt a fényűzést. Veszprém városa búcsúzott ettől az örökre felejthetetlen s a világmegváltó szocializmust annyira közkedvelté tevő társaságtól.

¹⁵ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

¹⁶ **Jegyzőkönyv Próder László vallomásáról a Veszprém megyei karhatalmi zászlóalj parancsnokságánál, felvéve 1919. aug. 14-én.**

Zsurek katonai politikai megbízott falragaszon rendeli el, hogy minden katonai ruha és felszerelés, látszó stb. beszolgáltatandó, míg az immáron vörösőrszázalaj-parancsnokká előlépett Próder a megingott forradalmi rendet igyekszik megragasztani a következő tartalmú falragasszal: *„A forradalmi proletariátus meg fogja védeni forradalmát a rendbontók és ellenforradalmárok hátbatámadásától. A vörös járőrök kötelesek a fosztogatáson ért egyéneket a helyszínen agyonlőni, különben forradalmi törvényszék elé kerülnek. Fölszólítja a proletárokat, legyenek résen, és jelentsenek minden ellenforradalmi mozgólódást.”*¹⁷

Milyen hősök is ezek az elvtársak: Szolnoknál híre-hamva sincs a románnak, s Bóhm elvtárs Pestig szalad híres hadseregével, kétségbeesetten siránkozva, hogy az ellenség Abony felé menetel. Ellenben itthon, ahol védtelenül kiszolgáltatott emberekkel állnak szemben, óh itt olyan könnyen megy náluk az agyonlövés és akasztás.

Május 6. A devecseri ellenforradalom híre érkezik városunkba, s kelt érthető izgalmat. A tanácsköztársasági „hírszolgálat” lehetetlenné tesz minden értesülést, működik hát a fantázia, s ki-ki úgy képzel el az eseményt, amint neki jólesnék. Egy egész sor község ellenforradalmáról „tudnak” egyesek: Kolontár, Devecser, Ajka, Városlőd polgársága állt szerintük csatasorba. A proletárizgató mosoly kiül a burzsoáarcokra, és – reméljük a legjobbat. A veszprémi direktórium délelőtt 11 óra táján értesül az eseményről, mire a távollévő Lusztig helyett Jankovics elvtárs teszi meg a szükséges intézkedéseket. Riadót fúvat, és Devecser ellen küldi az összetrombitált hős armádiát. Délután 1 órakor indulnak a vörösek, körülbelül 180 ember 4 gépfegyverrel. Parancsnokuk Sárecz László¹⁸ volt főhadnagy. Velük mennek Fodor és Komási volt tiszteken kívül Róland és Rimpek elvtársak, Cserényi László, a veszprémi terrorcsapat szervezője, továbbá Hetzl József és dr. Mauthner Elemér¹⁹ devecseri főelvtársak.

A színházban szezonnyitás van, ma tartja a Fodor-féle színtársulat első előadását erősen forradalmi publikum jelenlétében. A jegyek nagy részét a szakszervezetek foglalják le, a burzsoá, ha van kedve a színházhoz, hát csak másodrangú helyekhez juthat. Most a proletároknak áll a bál. A főelvtársak természetesen

¹⁷ A plakát szövege eltér az idézettől. *„HIRDETMÉNY. A proletariátusnak kötelessége megvédeni a forradalom rendjét és fegyelmét és ezért nem lehet tűrni, hogy akár az ellenforradalom, akár a csőcselék aljas módon hátbatámadhassa hősi harcában. Ezért elrendeljük, hogy akiket a vörösőrség őrzatai rabláson vagy fosztogatáson érnek, azok a helyszínén agyonlővendők. Ha valamely őrzátat nem járna el ilyen szigorral, a vezetője és összes tagjai forradalmi törvényszék elé állítandók. Mindenkinnek kötelessége ügyelni a forradalmi rendre és aki bármiféle rendbontást észlel, ezt a vörösőrségnél azonnal jelentse. Veszprém. 1919. május 5-én Próder László vörösőrszázalaj parancsnok.”* LDM 66.978

¹⁸ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

¹⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

páholyban ülnek családjaikkal együtt. „Túl a Nagykrivánon” a megnyitó darab. Fölvonás közben Jankovics elvtárs lép a színpadra, bejelenti a devecseri ellenforradalmat, de óva inti a kis burzsoákat az örömtől. Devecserben már kilencen lógnak – mondja Jankovics –, és a többi lógni fog! A nagy burzsoák már biztos helyen vannak, jó lesz nemigen mosolyogni, mert a kicsinyekre is rákerül a sor!

Május 7-én szomorúan halljuk a hírt, hogy a devecserieket leverték. Kedvetlenséget szül annak fölismerése, hogy ellenforradalom, míg a fegyver, vasút, posta a vörösek kezén van, alig segít rajtunk, hiszen egy falu izolált megmozdulására egész hadsereget mozgósíthat a Hinterlandban oly vitéz kommunista népség. Szánjuk a megfontolatlan és korai megmozdulás szerencsétlen áldozatait. Még mindig nem tudjuk biztosan, mi is történt tulajdonképp Devecserben. A késő délután folyamán 17 szegény tósokberéndi ellenforradalmárt kísérnek a vörös katonák a vonatról az ügyészégi fogházba, kordonszerűen körülfárva a lefegyverzett kis csapatot. A korzón hemzseg az esti órákban a sok „diadalittas” vörös katona.

A Vörös Zászlóba Lusztig elvtárs írja a vezércikket. „Nemzetközi forradalom” címen²⁰ erősítgeti, hogy a világforradalom ki fog törni, korai a burzsoák öröme, számukra nincs többé feltámadás, mert – idézi a kiváló cikkíró Adynak ide nem vágó, de Lusztigékre nagyszerűen illő versét:

„Vagy bolondok vagyunk s meghalunk egy szálíg, Vagy ez a mi hitünk valósággá válik”.

A hírek rovatában találjuk a jelentést, hogy Hajós dr. megváltik a lap szerkesztésétől, hogy annál több ideje legyen a proletárság érdekében kifejtendő működésre.

Május 8. Még mindig a devecseri eset foglalkoztat bennünket. Az elvtársak automobilon száguldanak ki Devecserbe, onnét haza; megy a rendcsinálás. Szegény Devecseriek! 9, majd 3 akasztásról beszélnek, a többi halálos ítéletet hír szerint az újonnan alakult Veszprémi Forradalmi Törvényszék fogja kimondani a beszállított áldozatok fölött, akik között Belák²¹ főszolgabíró és Tóth Béla²² devecseri ügyvédet is emlegetik. Perényi Antal kanonok-plébános a törvényszékre megy, s kéri Hajós dr. igazságügyi megbízottat, értesítsék a plébániát, ha halálos ítéletet hoznak. Hajós dr. szerint valószínű, hogy akasztatni fog a forradalmi törvényszék; ígéri, hogy a plébániát ebben az esetben értesíteni fogják. A hátunk borsózik már a ránk váró borzalmaktól, amikor kipattan a hír, hogy a forradalmi törvényszék – nem funkcionál. Fölmondta a szolgálatot. Az április 17-én tartott tárgyalás az utolsó, amelyről a Vörös Zászló április 29-i számá-

²⁰ Vörös Zászló, 1919. máj. 7. Lusztig Arnold: A nemzetközi forradalom. 1. o.

²¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²² Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

ban²³ tudósít, azóta mit sem tudunk erről a félelmes bíróságról, jöllehet a Vörös Zászló (április 19.) ígéri, hogy a hozott ítéleteket közölni fogja. Most halljuk, hogy valami baj történt az igazság körül, Szalay elnök lemondott, s most fáradozik Lusztig elvtárs, hogy Pestről hozott, kevésbé szentimentális kommunistákból új törvényszéket szervezzon. Az új bíróság tagjaiul Pervanger és Csomor is ki vannak szemelve.

A püspöki kormányzósági palotát²⁴ a megyei termelőszövetkezet számára rekvirálja a direktórium irodahelyiségül. Az épület lakóit, Zsitnyánszky püspöki kormányzót és Schmiedt volt kormányzót ki akarják lakoltatni.

Lusztig elvtárs a napokban katonaruhát ölt, s így jár-kel automobilján keresztül-kasul a városon. Egyelőre a devecseri fronton fejt ki lázas tevékenységet.

A város főutcája, a városház előtti rész a délutáni órákban szokatlanul élénk képet mutat napok óta: az eddig hatalmas iramban előrenyomult román hadsereget háta mögött érző burzsoá nekibátorodik, csoportokba verődve várja délutánonként a lapok érkezését; a derű állandó az arcán, rossz pesti viceken mulat: újraéled. Különösen a képzelet működik féktelen elevenséggel május 3-a óta, amikor 24 órán belül biztosra vettük a kommunizmus halálhírét. Nem jött meg! Már nyolcadika van, és Budapest még mindig nem kapitulált. Sőt! Fegyverszünetről tárgyalnak. Azt már tudja a jó burzsoá, hogy a Népszava nem mond *mindig* igazat, de azért várja. Nap nap után megjelennek a kisdud ellenforradalmár csoportok a Fodor-üzlet táján, s míg a lapok megérkeznek, a várakozás félórájában megindítja a „jólértesült” hol a román, hol a cseh offenzívát, elejti nemegyszer Salgótarján, egyik ultimátumot a másik után küldeti az antanttal, fűteti a gépeket, melyekkel Kun Béla és társai el fognak hamarosan repülni. A másik csoport viccel, és – *számueli* a kommunisták napjait. Ó áldott, termékeny fantázia, ha te nem volnál, hogy megőszült volna már a sok jó burzsoáfej!

Május 9-én és a következő napokban végre megtudjuk, mi is történt Devecserben. Az ellenforradalmat a Tanácsköztársaság ügybuzgó devecseri agitátorának, az Esterházy-kastélyban trónoló Hetzl József politikai megbízottnak túrhetetlen garázdálkodása készítette elő. Az agyonzaklatott kisgazdák nehezen várták a pillanatot, hogy lerázzák magukról a gyalázatos rablőuralmat, s leszámolhassanak Hetzl elvtárral és vörös csatlósaival. Kun Béláék május 2-i jajkiáltása Devecserbe is eljutott, s a minden hiteles értesülést lehetetlenné tevő, rémhírterjesztő gaz bolsevik cenzúra, a megnyomorított hírszolgálat az oka,

²³ A tudósítás valójában az április 26-i számban jelent meg. A veszprémi forradalmi törvényszék ítéletei. 1919. ápr. 26. 3. o. A cikk az április 14–17. között meghozott ítéleteket ismerteti.

²⁴ Jelenleg az Eötvös Károly Könyvtárnak ad otthont.

hogy a felszabadulás után sóvárgó devecseriek elhamarkodták az ellenforradalmi megmozdulást, és a vágyva vágyott tisztességes, fehér világ helyett csak még vörösebb, véres napokat szereztek maguknak, leírhatatlan gyászt, szenvedést, üldöztetést, amivel megtorolta a lázadókon diadalmaskodó vörös haramiahad a devecseriek ellenforradalmát.

Május 5-én megejti a devecserieket a hír, hogy a románok és csehek győzelmes előnyomulása folytán Kun Béla és kormánya megbukott, Veszprémben, Pápán, Székesfehérvárott már el is intézték a vöröseket. Több sem kellett a már napok óta forrongó, vérig üldözött devecseri kiscgazdáknak. A még 5-én délután teljesen csendes község 5-én este egy csapásra fehér táborra lett, s a Polgári Körben egybesereglett kiscgazdák és katonaviselt fiatalság elkeseredéséből kilobbant láng szinte varázslatos gyorsasággal harapózott, terjedt el az egész községben. A községházán összegyűjtött fegyverekkel fölfegyverzik a lakosságot, előkerülnek a titkon őrzött vadászfegyverek, revolverek, s az így harcképessé tett sokaság mindenekelőtt a Vörös Őrséget szereli le. Könnyen ment a dolog. Hisz' az egész fehér mozgalom lelke és vezére, Torma Károly²⁵ kovácsmester maga is vörösőr volt, hogy a kívül vörös, belül fehér csendőröket ne is említsük. Ezután összefogdossák a devecseri elvtársakat, s alaposan helybenhagyva őket, az olvasóköri fákamrájába zárják le ezeket, ahonnan később a járásbírószag fogdája kerülnek. Az éjjeli órákban így elvégzett nagytakarítás után vezérek után néz a fehér tábor, a hajnali órákban fölverik az eddigiekről mit sem tudó úri népet, a községházára invitálják Belák Endre tb. főszolgabíró, Tóth Béla dr. ügyvéd, Matauscheck József²⁶ járásbíró, Huszár főszolgabíró, Németh Bálint és Keresztes József²⁷ járásbírókat, Szabó Ferenc²⁸ főjegyzőt, akik a rendfenntartást vállalják, míg Baják István hadnagyot,²⁹ a község többszörösen kitüntetett hős katonáját a Fehér Gárda parancsnokává kiáltják ki.

Május 6-án reggel örömmámorban úszik az egész község. A templom előtti főtéren gyűl össze a helység apraja-nagyja, ahol népgyűlést tartanak. A szónokok, Belák Endre főszolgabíró, és Torma Károly kovács, kifejezést adva a község örömének, a rend megőrzésére hívják fel a lakosságot.

A népgyűlés után hatalmas felvonulást rendeznek a devecseriek, fehér zászló alatt, fehér virágokkal, zenészóval járja be az ünnepi menet a községet, ott van a menetben minden épkézláb ember, úrinép és egyszerű szegény kivétel nélkül, éltetve a királyságot és a Fehér Gárdát.

²⁵ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²⁷ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²⁸ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

²⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

Az ünnepséggel egy időben a másfél hónapos elvtársi galádságok szította bosszú is kitört, s bizony nem bánt kesztyűs kézzel a vörösekkel. A járásbírószágon őrzött elvtársakat fenyegette elsősorban a meglincselés veszedelem. Mikor az ujjongó körmenet a járásbírószág elé ér, a vérmesebbek be akarnak rontani az épületbe, s csakis Belák főbíró erélyes közbelépése menti meg a foglyokat a tömeg haragjának pusztításától. Somogyi János³⁰ kispapja a kolontári munkástanács elnökével, Wendler Zénó³¹ tanítóval bánik el csúnyán, kocsin megy érte, de nem ülteti maga mellé, hanem oldalt a lóhoz köti, s így viszi be Devecserbe. A nagyszöllősi agitátor, Losonczi Gyula tanár is rosszul jár, két csendőr és a segédjegyző mennek el érte, s ugyancsak kiverik szegény elvtárs fejéből a világ-megváltó eszmét.

Devecserrel egy időben a környék is megmozdul, talpon az egész járás, egyik-másik falu szintén Devecserbe hurcolja fogságba a maga szeretett munkástanácsát, fegyvereket visznek szét, amelyeket a vörösek Devecserbe hordtak be. Úton van egy egész sor falu, hogy csatlakozzék Devecser mozgalmához.³²

Sajnos a vörös ököl előbb lesújtott, megelőzte őket.

Már a déli órákban felhősödni kezd szegény devecseriek derűs ege, oszlóban az örömmámor, a lelkeken úrrá lesz az aggodalom, hogy korán találtak egy kissé örülni. A környék csatlakozása késik, a tegnapi hír is, mely a vörösek országos bukásáról regélt, mindjobban kétségessé válik. Visszacsinálni a történeteket nem lehet, az öröm érzését felváltja az aggódó önvédelem ösztöne, elhangzik a parancs: fehérgárdisták, ki a vasútra, meg kell akadályozni, hogy az esetleg érkező vörös katonák a községbe jöhessenek. Fegyverük volt elég a devecserieknek, még a harciasabb asszony népnek is jutott egy-egy revolver, csak a muníció volt gyéren. A lemondás szomorúsága üli meg a községbeliek lelkét, félnek, hogy a vörösek nagy erővel jönnek, s nem lesz elég ereje velük szemben a Fehér Gárdának. A fehérek a község keleti oldalán, a Veszprémből jövő vasútvonaltól balra, az Eszterházy-park fasorainál s az északi részen, a pápai útvonalnál fejlődnek föl, s várják a vörös vendégek érkezését. Baják, az ifjú parancsnok belovagol a községbe, a várt küzdelem láza szinte átszellemültté varázsolja fiatal kis arcát, megnyugtatja az aggódó községbelieket, akik szorongva lesik a fejleményeket.

³⁰ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³² Május 1-jén Ajkán a bányászok, üvegesek és a község lakosságának felvonulásán, a szakszervezeti elnök beszéde után, a csingervölgyi bányászok által készített burzsujkoporsót – Treiber Károly és Czigler János vezényletével – a tömeg a Torna-patakba „temeti.” A devecseri ellenforradalom leverése után Szabó Gáspár 200 vörösőrrrel megostromolja Csékút községet, amiért hazavitték Devecserből az ott őrzött fegyvereiket. 15 személyt letartóztatnak. Forrás: TILHOF 2009. 137. o.

A délutáni órákban a pápai „huszárok” egy különítménye nyitja meg az ellenforradalom hírére Devecser felé hömpölygő vörös áradatot. Parancsnokuk Adolf Iván huszárfőhadnagy, becsületes fehér érzelmű katona, aki békésen óhajtja elintézni az affért. Embereit a községen kívül hagyja, ő pedig elfogatja magát. A községházára viszik, ahol a vezető emberek, Belák Endre, Tóth Béla, Szabó Ferenc főjegyző, Matauschek járásbíró tárgyalnak Adolf Ivánnal. Tudtukra adja, hogy a Devecserben elterjedt hírek alaptalanok, Kun Béláék nem buktak meg, s nagy vörös erők vannak útban Devecser ellen. Valamiképp meg kell előzni a fenyegető veszedelmet. Azt ajánlja, hogy a devecseriek szereljenek le, az erősebben kompromittáltak meneküljenek, ő majd megszállja embereivel a községet, és – valami vaklármaival a vörösek is kielégítve – elintézik az egész ellenforradalmat. Sajnos mire megegyeznek, már késő: a park felől lövések hallatszanak, megérkeztek a veszprémi vörösek, akik már Tósokberéndnél rajvonalba fejlődve jöttek a község ellen, s megközelítve a fehérek rajvonalát, tüzelni kezdtek.

A harc tehát kikerülhetetlen, a kitört pánikban Adolf Iván lóra kapva menekül a községből, csak a véletlen műve, hogy a veszprémiek ráirányzott golyói nem tettek kárt életében.

A megindult lövöldözés közben a veszprémiek óvatosan jönnek előre, majd 6 óra táján megszólalnak a gépfegyverek. A maroknyi fehér sereg egy ideig keményen állja a kitört heves harcot, a golyók csak úgy süvöltenek a községen végig. A gépfegyverek azonban csakhamar eldöntik az egyenlőtlen harc sorát, a hősiesen küzdő kis csapat kénytelen megadni magát a jól felszerelt vörös armádiával szemben. A diadalmas vörösek esti 7 óra után bevonulnak a faluba, s a fehérgárdisták leszerelése és foglyul ejtése után megkezdődik a körülbelül 10 napos devecseri rémuralom.

Az első halottja a rémuralomnak Bőnyi Gyula³³ földműves, a letartóztatott vörösek őrző fehérgárdista. Ellenszegül a foglyok kiszabadítására siető diadalittas veszprémi vöröseknek:

– Csak a testemen keresztül! – kiáltja a sok harcteret végigjárt derék katona, de be sem fejezheti szavait, a „hős” vörösek lelövik és utána összeszurkálják őt. A győzelmet nyomon követi a megtorlás. Megkezdődnek a letartóztatások, s fogságba hurcolják a mozgalom részeseit és a gyanúsítottakat, köztük Baják István hadnagyot és édesapját, Baják Béla³⁴ asztalosmestert, Ferenczy Lajos³⁵ és Somogyi János kiskgazdákat, Tóth Béla ügyvédet, Szabó Ferenc főjegyzőt, Ma-

³³ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³⁴ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³⁵ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

tauschek József járásbíró, Molnár József és Kiss hadnagyokat, a fehér gárdisták és kispapok egész seregét.

Az éj folyamán egyre dagad a vörös tábor. Az éjféltutáni órákban, két óra táján Pápáról érkezik újabb „huszár”-szállítmány, 20 kocsin jön körülbelül 250 ember, köztük néhány diák. Buxbaum Béla,³⁶ Molnár Árpád és Szabó Gáspár³⁷ katonai politikai megbízottak tüzelik már útközben a vad haramiákat, akik mint elszabadult tigrisek rohanják meg a nyomorult községet. Szabó (Schwarz) Samu vádbiztos, Kerekes József politikai és bűnügyi nyomozó és Bienenstock Bernát teszik teljessé a Pápáról érkezett nagyvezérkart.³⁸

A pápaiak érkezése után kezdődik csak az igazi hóhérmunka. Ezek a vérszomjas fenevadak Buxbaum, Molnár Árpád, Szabó Gáspár³⁹ vezetésével, a devecseri elvtársak besúgásai, részben listák alapján folytatják egész éjjel a letartóztatásokat, félholtra verve a kezeikbe került nyomorult áldozatokat, köztük Keresztes József járásbíró és Magdics István adótisztet. Minden újabb fordulónál berontanak a cellákba, s végigverik a már ott levő foglyokat. Szegény kis hadnagynak, Baják Istvánnak alig van már ép csontja, egyik pribék a másiknak kezéből veszi ki. Vele együtt ütlegett fogolytársai megszánnák szegényt, s a cella belsejébe fektetve rejtegetik az agyoncsépezt hadnagyot a vörösek dühe elől. Alig fektetik le, máris egy újabb haramiaraj üvölti:

– Hol az a csillagos gazember?! – s az ajtóhoz közelálló Kiss hadnagyot ragadják meg abban a hitben, hogy ő a Baják; ütik, csépelik szegényt, s dehogy árulná el egy szóval is, hogy nem ő a Baják. Bőségesen kijut az ütlegekből a hadnagy édesapjának, Baják Béla asztalosmesternek is, akit fiával egy cellába zártak a hóhérok. Éjjeli 3 óra tájt Szabó Gáspár mint egy dúvad ront be hozzájuk, fogaival tépi a hadnagy haját, összezúzza arccsontját. Ekkor még csak négyen vannak a cellában, reggel 7 órakor pedig már 26-an szoronganak ugyanabban a kis börtönfülkében.

³⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

³⁷ A későbbi veszprémi kormányzótanácsi biztos.

³⁸ Buxbaumékkal érkezik Adolf Iván is, aki a veszprémiek megérkezése után Pápára indult vissza különítményével s útközben találkozott a Devecser felé tartó pápaiakkal. A pápaiak ekkor már értesültek Adolf Iván devecseri szerepléséről. Egyik „öntudatos” huszár elvtárs ugyanis, megelőzve Adolf Ivánékat, már Devecser alól előre lovagolt és jelentette az útközben talált seregnek, hogy Adolf Iván elárulta őket Devecserben. Buxbaum ezért elcsapja az érkező Adolfot a parancsnokságtól, mint letartóztatott Devecserbe viszi s már az úton kijelenti, hogy Adolf Ivánt fel fogja akasztatni. (Boross Károly hadnagy, a pápaiak egyik parancsnokának vallomása a pápai rendőrségen 1919. aug. 17-én.)

³⁹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

Hogy milyen munkát végeztek a pápaiak, mi sem mutatja jobban, mint az, hogy Szabó Gáspár a hajnali órákban már felgyúrt kabátujjal, könyékig véresen végzi bestiális munkáját.⁴⁰

Belák főszolgabíró nem találják a lakásán a szovjet vitézek, mire teljesen kirabolják és feldúlják a lakást, s ráadásul holtrészekre isszák magukat a Belákéknál talált italokból. A főbíró egy ismerős családnál talált menedéket, csak hajnalban megy haza, hogy körülnézzen, de alig kezd rakosgatni a fenekestül felforgatott lakásban, meglepik őt a vörös pribékek, iszonyúan elverik, s vagy 25 pápai vörös katona üti kézzel, puskatussal egész a járásbíróságig, ahol fogságba vetik. A helybeli káplánt, Gvárdián Józsefet⁴¹ szintén letartóztatják, Tóth Béla dr.-ral és Sütő József kispapjával zárják egy zárkába, amelyben reggel már 18-an várják az ugyancsak nem reményteljes felvirradást.

Az ellenforradalom tulajdonképpeni vezérei, Torma Károly és Krassovszky Gyula tanító, akinek lakásán sok terhelő írást találtak, idejekorán elmenekültek. Hasonlóképp cselekedtek Losonczi elvtárs bántalmazói is, a segédjegyző és a két csendőr, akik imigyen lábolták át a vörös tengert: a két vörösső – hogy kijátszák a falut ellepő vörös katonákat – megköti a segédjegyzőt, s így kíséri nagy szigorúan – ki a faluból. Amint így minden baj és háborítás nélkül kijutottak a veszedelemből, mindhárman szépen kerekét oldtak.

A letartóztatásokkal egyidőben egész éjjelen át tart a győzelem kiaknázása: a hangya módra nyüzsgő vörös had nekilát szerte a községben a „rendcsinálásnak”. Végigrabolják, sarcolják a meghódított helység minden jobb portáját, ételt, italneműt követelnek mindenütt, de a ruhafélét, pénzt és ékszert sem vetik meg. Tóth Béláék háza egész éjjel át, mint egy restauráció, egyik vörös trupp a másiknak adja a kilincset. Amelyik tisztességesen kér, annak juttat is valamit a komizkodókat ugyancsak katonásan elintéző háziasszony, akinek reggeltájt az egyik hóhérs is bemutatkozik, vállára vetett kötélfüzérrel téve még behízeltgöbbsé egyébként is bájdos egyéniségét.

Így megy a sarolás faluszerte, reggel már kolbászokkal körülfont szuronyok dokumentálják a devecseri éléstárak pusztulását.

A letartóztatott devecseriek kihallgatását már a kora reggeli órákban megkezdik Szabó (Schwarz) Samu, Molnár Árpád, Buxbaum Béla, Róland Ferenc és Hetzl József,⁴² míg nem délelőtt 11 óra körül megérkezik Budapestről tengeré-

⁴⁰ Pál József vörös katona vallomása a pápai rendőrségen.

⁴¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁴² A reggeli órákban adja Buxbaum Béla Sárucz v. főhadnagynak a parancsot, hogy az összefogdosott foglyokat egyszerűen agyon kell lőni. A főhadnagy nem vállalja a hóhérmunkát, nem hajlandó ilyen célra kirendelni a legénységet. (Sárucz vallomása.)

szek kíséretében Szamuely László,⁴³ a hóhérfejedelemnek, Szamuely Tibornak öccse, aki megérkezése után kijelenti:

– Na, most versenyzek az akasztásban a bátyámmal!

A déli órákban már Szamuely⁴⁴ elnöklésével tárgyal a járásbíróság épületében a vésztörvényszék, melynek tárgyalótermében az említetteken kívül még a következő elvtársak igyekeznek igazságot osztani: Szabó Gáspár és Varga pápai politikai megbízottak, Erhardt József,⁴⁵ a devecseri munkástanács elnöke, Marton József gépész, a devecseri munkástanács tagja, Mauthner Pál, dr. Mauthner Elemér ügyvéd, Csaplár János⁴⁶ tanító, devecseri elvtársak. A vádbiztos szerepét a pápai Szabó (Schwarz) Samu tölti be, a jegyzőkönyvet pedig Mayer elvtárs vezeti.⁴⁷

Egymásután hallgatja ki a vészbíróság a foglyokat, köztük a már reggel is kihallgatott Baják István hadnagyot és Ferenczy Lajos földművest, s rövid tárgyalás után mindkettőt kötél általi halálra ítéli.⁴⁸

⁴³ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁴⁴ Vajda, a budapesti Vörös Őrség parancsnokának távirata Szamuely Lászlóhoz a devecseri ellenforradalom alkalmával. „Jó estét kívánok. Itt Vajda főparancsnok. Kun elvtárs utasítására kérem az 500 főnyi csoportból azonnal 300 főt Veszprém megye devecseri járásába és Devecser községbe küldeni az ottani igen komoly ellenforradalom letörésére. Amennyiben ezen 300 fő pótlására innen karhatalom szükséges, ez esetben a szükséges karhatalmat azonnal különvonaton küldjük. Kun elvtárs igen nagy jelentőségűnek tartja a devecseri mozgalmat, Szamuely [Tibor] elvtárs személyes közbenjárására igen nagy súlyt fektet. Azonnal intézkedem 400 fegyveres főnek Székesfehérvárra különvonattal való útbaindítása iránt. Vonataink Budapestről való indulását telefonon vagy hűghezen [távíró] jelzem. Az érkezés ideje iránt szíveskedjék az állomásnál érdeklődni. Vajda.” HEVESI 1920.

⁴⁵ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁴⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁴⁷ Szabó Gáspár bűnügyében 1919. dec. 18–20-án Veszprémbe tartott főtárgyalás adatai alapján (Boross Károly, Sárecz László, Kerekes József, Mauthner Pál kihallgatási jegyzőkönyvei, Belák Endre, Marton József, Csaplár János és Erhardt Anna tanúvallomásai).

⁴⁸ Hogy kikből állott hivatalosan a devecseri hóhérbíróság, azt elárulja a Ferenczi Lajos halálra ítéletéről az igazságügyi népbiztosságnak küldött eredeti jelentés. (Egész terjedelmében közölve a „Gondolat” című lap 1919. dec. 25-i, 11. számában.) A jelentés szerint: „A forradalmi kormányzótanács Szamuely László elvtársat, mint teljhatalmú politikai biztost küldte ki az ellenforradalmi puccs likvidálására”. Az ellenforradalmárok kegyetlenkedéseinek említése után a jelentés beszámol Ferenczi Lajos „bűnlistájáról”, többek közt, hogy Ferenczi már május 4-én elhatározta többedmagával a katolikus körben tartott titkos esti összejövetelen az ellenforradalom megindítását. A felterjesztés a következő fontos záradékkal végződik: „A forradalmi törvényszék ezért kötél általi halálra ítélte (Ferenczit), az ítéletet Szamuely László elvtárs, a forradalmi kormányzótanács teljhatalmú megbízottja a kormányzótanács nevében jóváhagyta és az ítéletet a község főterén hat órán belül végrehajtotta.

Baják hőiesen viselkedik kihallgatása során; visszautasítja az „elvtárs” megszólítást, az ő címe: hadnagy úr! Szamuely faggatja őt:

– Úgy-e magát kényszerítették a fehérek, hogy vállalja a parancsnokságot?

– Engem senki sem kényszerített – válaszol a kis hadnagy –, amit tettem, meggyőződésből tettem. Sohasem voltam szocialista, nem is leszek az!

Vallatják Adolf Iván szerepére vonatkozóan is, de bizony Baják egy szóval sem árulja el a gyilkosoknak Adolf jólelkűségét, s kedvező vallomásával nem kis mértékben járult hozzá Adolf Iván szabadulásához. Éppígy menti nagybátyját, dr. Rupert Rezső veszprémi ügyvédet, a kisgazdapárt vezető emberét, aki a proletárdiktatúra idején többször megfordult Devecserben, s így az a gyanú terheli, hogy része volt az ellenforradalom előkészítésében.

A halálos ítélet kimondása után már másik zárkába viszik Bajákot és Ferenczit: siralomházba kerülnek. A főtéren, a templom előtt pedig áll az akasztófa, a pápai vörös katonák műve. Már a kora reggeli órákban elkészítik a pápaiak a hatalmas bitófát, két gerendát ásnak le a földbe, s ezeknek tetejére erősítik rá a harmadik vízszintes gerendát, amelyen függnek majd az áldozatok.

Ebéd idejére felfüggeszti a tárgyalást a véstörvényszék. Boross Károly hadnagy, a pápai vörös katonák parancsnoka kéri Szamuelyt, ne akasszák fel Baják hadnagyot, az anyja már úgyis megőrült, az apja pedig térdén állva könyörög fia életéért.

– Azt szeretném látni, ha már az egész családja megőrült volna! – utasítja el a kérést ez a magyar kínokban kéjelgő gaz keleti fajzat.

Május 7-ének délutánján, 5 és 6 óra között játszódik le Devecserben a vérfa-gyaszító tragédia. A vörös haramiák először dobszóval, majd házról-házra járva kényszerítik a község népét, hogy szemtanúja legyen a kettős gyilkosságnak, s a kétségbe esetten zokogó és kegyelemért rimázkodó falubeliek szemeláttára ölik meg az elvetemült hóhérok Baják István hadnagyot és Ferenczi Lajos kisgazdát. A bitófa körül kordont vonnak a pápai vörös katonák, s mielőtt végrehajtanák az ítéletet, Szabó (Schwarz) Samu beszél az odakényszerített tömeghez. Ezután Bienenstock Bernát tíz szuronyos vörös katona között az akasztófa alá vezeti a megkötözött Bajákot és Ferenczit, mire a négy hóhér, Somogyi, Grop, Dolgos és Hochhauser, nekilát a bestiális gyilkolásnak.⁴⁹ Először Bajákot ragadják meg. Fölteszik a bitófa alatt levő asztalra állított székre, Somogyi a nyakára teszi a

Devecser, 1919. május hó 15-én. Szabó Sámuel, Szamuely László vődriztos. elnök. Forradalmi törvényszék tagjai: Erhardt József, Marton József, Csaplár.”

⁴⁹ Mind a négy hóhér pápai vörös katona: Dolgos József 20 éves molnárségedet és Hochhauser Ferenc 21 éves ácslegényt a kommün bukását követő napokban a népharag pusztította el, Somogyi József főhóhér felakasztotta magát, míg Grop István 21 éves kőműves a veszprémi ügyészség fogházába került.

hurkot, s előbb a széket, majd az asztalt rántják el alóla, két pribék pedig Baják lábait húzza meg. Ugyanígy végeznek a gazok Ferenczivel is.

Mint dicsőséges mártír, úgy hal meg a hős hadnagy. Mikor a bitó alá érnek, maga teszi le gallérját és bontja ki blúzáát.

– De siet, elvtárs! – szól, az egyik pribék, látva Baják készülődését.

– Nem akarom, hogy hozzám nyúljatok! Nem vagyok a ti elvtársatok, úgy halok meg mint fehér hadnagy!

Alig nyúlnak hozzá, szívszélhűdés öli meg. Nem változik el az arca, oly szép halálában is, mintha a gyilkosaitól halálra keresett magyar Génusz borítana szépséges szemfedőt erre a meggyilkolt, letört virágra...

Míg a két vértanú a bitón függ, Szamuely tart beszédet, s fenyegetőzik, hogy így jár mindenki, aki a Tanácsköztársaságnak ellenszegül. Bienenstock elvtárs pedig a diákokkal és a vörös katonákkal az Internacionálét énekelteti.

A kivégzetteket Molnár Dezső és Lipschitz orvosnövendékek vizsgálják meg az akasztás után, mire a hullákat egy kocsira dobva körülhordozzák a községben, s a temetőároknál a földre dobják. Nagy könnyöngésre engedik meg a megkínzott hozzátartozóknak, hogy megölt szeretteiket koporsóba téve eltemethessék. Még sírniok sem szabad?! Erhardt Anna, a tanácselnök 17 éves nővére, állandóan a temetőben leselkedik, s aki sírni mer a vértanúk sírjánál, a direktóriumnál följelenti.

Bőnyi, Baják és Ferenczi után Krassovszky Gyula tanító a negyedik áldozata a pusztító dúvadaknak. A vörösek elől 6-án este Kertára menekül, innét 7-én Devecseren át vonattal Herendre ment, ahova legutóbb áthelyezték őt. Itt fogja el Lusztig Arnold, s 8-án délután a fölismerhetetlenségig agyonverve Devecserbe viszi. A Szamuely-féle véstörvényszék 10 percnyi tárgyalás után halálra ítéli, 4 óra tájt fölakasztják, s utána a temetőárokból elföldelik. A bitóhoz kísért nyomorult ember Istenéhez fohászkodik:

– Istenem! Irgalmazz!

– Nincs irgalom! Mars kutya az akasztófára! – üvölti a vérszomjas Szabó Gáspár.

Krassovszky kivégzését pesti vörös katonák végezték, akik 8-án délelőtt – körülbelül 400-an – érkeztek Devecserbe, köztük egy tengerészkülönítmény Chlepkó⁵⁰ vezetésével. A pestiek előtt, 7-én este még Székesfehérvárról is érkezik 200 főnyi karhatalom.

Ugyancsak budapesti vörös katonák ölték meg az ellenforradalom ötödik áldozatát, Somogyi János kisgazdát, akit Wendler kolontári tanító bántalmazásáért ítélt halálra a véstörvényszék. Bár maga Wendler is könnyörög az öt-

⁵⁰ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

gyermekes apa életéért, május 14-én éjjel Somogyit is meggyilkolják, hat vörös katona hajtja végre golyóval Szabó Samu vádbiztos jelenlétében az ítéletet a devecseri temetőben, miután már előre megásták szegény halálraitélt sírját.⁵¹

A többi meggyötört rab, míg kint a hóhérmunka folyik, a járásbírószági fogház celláiban készül szintén a legrosszabbra. Belák főbíró ügye áll a legrosszabbul, napokig sínylődik gyötrelmes bizonytalanságban a fogházban, Szabó Gáspár kegyetlenül megveri, a véstörvényszék pedig háromszor is halálra ítéli. A bitótól csak az menti meg, hogy a devecseri vörös csőcselék, melyet Belák mentett meg a fehérek pusztító haragjától, szót emel érdekében. Így csak 6 évi börtönnel sújtják a 6-án tartott népgyűlési szónoklatért.

Még 13 vádlottat ítélnék hosszabb-rövidebb fegyházbüntetésre, míg a kevésbé „bűnös” kiscsapat pár napos vizsgálati fogság után tekintélyes hadisarc lerovása árán kerülnek szabadlábra; 5–10–20 ezer korona a már-már halálra-szántak szabadságának ára.⁵²

A devecseri „rendcsinálással” egy időben a környékbeli falvakat is ellepi a bosszúálló vörös sáskahad. Csékút községet még május 7-én du. ostrom alá veszi Szabó Gáspár vezetése alatt 200 pápai vörös katona, két oldalról is támadnak heves gépfegyver és Mannlicher-tűzzel, jóllehet senki sem gondol a meglepett faluban ellenállásra. A hatalmas tüzéségi előkészítés után, amelynek egész véletlen, hogy nem lett halottja, mint bőszen fenevadak rontanak be a vörösek a házakba, ütök-verik a lakosságot, mert egypáran május 6-án elhozták Devecserből

⁵¹ A kivégzett és minden szertartás nélkül elföldelt áldozatokat 1919. november 29-én Belák Endre szolgabíró, dr. Pollák József járásorvos és Balogh Mihály gyógyszerész jelenlétében exhumálják. Reggel 8 órakor Krassovszky és Somogyi, majd délután Baják, Ferenczy és Bönyi koporsóját emelték ki. Ezt követően a kórház halottasházában ravatalozták fel, majd november 2-án ünnepélyes gyászszertartás keretében közös sírba helyezték a kivégzetteket. A gyászszertartást Rott Nándor püspök végezte. Forrás: HUSZÁR 1920. 48. o.

⁵² A devecseri eseményekről lásd még ÁGH 2011. A fehérterror vérengzéséről számolt be a *Népszava* 1919. október 4-én, közte a pápai letartóztatottak megöléséről. Pápán 94 embert vettek őrizetbe, majd szeptember 25-én (vagy 26-án) Siófokra indították őket. Közben a román megszállás miatt többségüket – 23 vagy 24 fő kivételével – visszavitték Pápara. Azokat, akiket visszatartottak, a Devecser melletti tóhoz vitték, majd ott megásatták velük saját sírjukat, és a közel 40 fő fogolykísérő belelőtte őket a sírgödörbe. Exhumálásukra 1948-ban került sor. 23 fő azonosítása történt meg: dr. Balla Róbert, Bienenstock Bernát, Dolgos Gyula, Hocheizer József, Kerekes János, Kerekes József, Kerekes Ferenc, Kerekes Lajos, Keszei József, Kolonics Sándor, Kohn Mihály, Molnár Ferenc, Muli József, Paár József, Piroth György, Simon István, Szelestey János, Szilos Lajos, Torma Lajos, Vaszelevik Ulrik, Viczai János, Vellner József, Vellner Sándor. Forrás: *Népszava*, 1919. okt. 4. A fehér terror Budapesten és vidéken. 4. o. és *Feljegyzések a Magyar Tanácsköztársaság veteránjairól*. Kézirat, 1959. EKMK, +MS 0071

elrekvirált fegyvereiket. Nyomorékká vernek egy sereg embert, s 15 csékútít egy szekérre zsúfolva Devecserbe hurcolnak.

Somlóvásárhelyen szintén Szabó Gáspár rendez május 11-én Keresztes József pápai nyomozó és pár vörös haramia kíséretében nagy sarcolást. Revolveres fenyegetéssel kényszeríti a gazdákat, akiket részben már május 7-én Devecserbe is bevitték a vörösek, kékpénzüket átadására. Így rabolnak el Joó János kisgazdától 7800 korona kék pénzt, Fábián Jánostól 300, Németh Ignáctól 600, Joó Józseftől 1600, Zsilavi Kálmántól 7300 koronát. Csak a kék pénz kell nekik, a fehér pénztől undorodnak.⁵³

Ajka, Tósokberénd, Kolontár, Doba, Tüskevár, Noszlop fizetnek még kemény hadisarcot, úgy, hogy körülbelül félmillióra rúg a Devecserben és környékén összerabolt hadisarc.

Az ellenforradalom sikeres „likvidálásáért”, a Devecserben és környékén végzett rablógyilkos hóhércmunkáért Kun Béla a következő elismerő távirattal⁵⁴ kedveskedett Szamuelynek:

⁵³ Az Osztrák–Magyar Bank (OMB) – a Monarchia közös központi bankja – számára kizárólagos szabadalom biztosította a papírpénznyomtatást a Monarchia teljes területén. A bankjeggyártás Bécsben folyt, Magyarországot is onnan látták el.

Az 1918-ban az Osztrák–Magyar Bank által Bécsben, majd 1919-ben a magyar kormányok által Budapesten nyomtatott 25 és 200 koronás papírpénzek korabeli köznapi neve: fehér pénz (szemben a kék pénzekkel, az Osztrák–Magyar Bank háború előtt bevezetett bankjegyeivel). Ezeknek a papírpénzeknek csak az egyik oldalukon volt képnymot, a másikat üresen („fehéren”) hagyták vagy hullámvonallal díszítették.

A háború után a Károlyi-kormány arra kérte a közös bankot, hogy juttasson nyomólemezeket és papírt a bankjeggyártás elindításához Budapestre (a pénzzállítás abban az időben kockázatos lett volna). Megkapták a háború idején gyártott 1 és 2 koronás bankók, valamint az ideiglenes (szükség-) pénzként nyomtatott 25 és 200 koronás, ún. fehér pénzek nyomólemezeit (vagyis csak az igénytelen kivitelű és a bomló Monarchia területén amúgy is korlátozottan elfogadott pénzek gyártására nyílt lehetőség, a korábbi, ún. kék pénzek nyomtatásának lehetőségét az osztrákok megtartották maguknak). E bankjegyek nyomtatását a Károlyi-kormány készítette elő, majd a Tanácsköztársaság idején is folytatódott forgalomba hozataluk. A tanácsállam bukása után e bankjegyeket Bécsben hamisítványnak minősítették. A bécsi és a budapesti kiadások a sorszám alapján különböztethetők meg.

Bővebben: AMBRUS 1979.

⁵⁴ Jutalomban részesült a postamester, és Szamuely László elismerő sorokkal köszönte meg közreműködését az ellenforradalom leverésében, amire a postamester is köszönetét fejezte ki táviratban: „Mélyen tisztelt Szamuely elvtárs! A mai napon kelt becses elismerő sorait, a mellékelt jutalommal együtt vettem és az elismerő levélért, melyben a magyar Forradalmi Tanácskormány iránt tanúsított igaz és megváltozhatatlan hűségem és ragaszkodásom elismerésének a zálogát látom: hálás köszönetemet fejezem ki. Egyebekben pedig fogadja mélyen tisztelt elvtárs hazafiúi üdvözlétemet, mellyel vagyok. Devecser, 1919. május hó 14-én. Mindig készsége hív elvtársa Szalay Ottó postamester.” HEVESI 1920.

„Szamuely László Devecser.

A fehérgárdával folytatott sikeres harcuk örömmel tölt el bennünket, fejezze ki köszönetemet és elismerésemet mindazoknak, akik fáradságot nem ismervé, proletárelszántsággal vettek részt a küzdelemben, így elsősorban a csingeri és úrkúti bányamunkásoknak, valamint a Kun Béla zászlóaljnak és a 32. gyalogezred embereinek. Azok, akik most megállják a helyüket, az egész proletariátus hálijára méltók. Kun Béla.”

Hogy a veszprémi elvtársak milyen korán értesültek a devecseriek mozgolódásáról, mutatja az, hogy már május 5-én két detektívet küldenek Devecserbe, hogy ott ellenforradalmi ügyben nyomozzanak. A két detektív az ellenforradalom első pillanatától figyel a történeteket, ügyesen rejtőzve a fehérek elől, ott vannak mindenütt, pontosan jegyzi Belák és Torma beszédeiket, s informálják a megérkező vöröseket. Álljon itt egész terjedelmében a két szemtanú Veszprém-ben tett jelentése, amely vörös beállításban adja elő az ellenforradalom lezajlását és a szereplők „bűnlajstromát”, megtoldva a történeteket többek közt avval a méssével is, hogy a devecseriek akasztófát készítettek az elfogott vörösek számára.

„Jelentés.

Veszprém, 1919. május 8.

Jelentjük, hogy május 5-én ellenforradalmi irányú ügyben Devecserbe utaztunk, hova 5-én este érkeztünk meg. Megérkezésünk után a város közepén, a templommal szemben levő kávéházba mentünk, hol megszálltunk. Az utca teljesen üres volt, úgy, hogy mindössze 3 suhancsal találkoztunk, kik a Marseillet énekelték. 10 óra 5 perckor két puskalövés dördült el az utcán, amikor a vendéglős beszólt hozzánk, hogy minden lámpát eloltani, mert baj van az utcán. Ezek után fegyveres fehér gárdisták jöttek a kávéház helyiségébe, és ott tartózkodó szociális érzelmű elvtársainkat letartóztatták, mint-hogy mi már a szobában voltunk, és a vendéglős is elhallgatta ottlétünket, utánunk nem tudakozódtak. Ezek után a következő eseményeket tudtuk meg:

Este 9 óra előtt a devecseri polgári olvasóköriben összejöttek a kiskgazdák Torma Károly kovács és Krassovszky Béla Gyula tanító indítványára (Krassovszky ker. szoc. agitáció miatt le volt tartóztatva, de szabadon bocsátották bizonyítékok hiánya miatt). A kör helyiségében össze is jöttek, de ott rendes beszéd nem volt, mindenki beszélt, így Torma Károly kovács, Ferenczi Lajos kiskgazda és Somogyi Ferenc kiskgazda arra hívta fel az összegyűlteket, hogy az utcáról hívják össze az embereket. Ekkor a gyűlésen résztvettek szétmentek és az egész város lakosságát talpra állították, és a gyűlésen résztvevők közül 20-25 főnyi tömeg a Vörös Őrség tartózkodási helyére ment, és a szolgálatban levő 17 főnyi őrséget lefegyverezték. Ez annál is könnyebben ment, mert a devecseri Vörös Őrség tagjai mind a jobb gazdák és a vagyonosabbak fiaiból kerültek ki! Ezek után a munkástanács tagjait, valamint a szociális eszmék híveit letartóztatták. Összesen mintegy 60–70 embert. Ilyen intézkedésekkel telt el az egész éjszaka. Kora reggel Belák Endre szolgabíró, Tóth Béla

ügyvédet, Mataushek járásbíró, Szabó Ferenc helyettes jegyzőt, Baják István volt tart. hdgy.-ot és Németh Kálmán volt tart. hdgy.-ot és még számosabb intelligensebb embert összehívtak, és felszólították őket, hogy vegyék kezükbe az ügy vezetését, mert a kommunista kormány megbukott, és Kun Béla elszökött, és állítsák helyre a régi rendet.

Ezek után reggel 8 órakor Belák Endre szolgabíró intézkedése folytán kidobolták a városban, hogy azonnal mindenki menjen a főtérre, ragadjon fegyvert, mert kitört az ellenforradalom, aki nem megy ki a főtérre, azt azonnal felkoncolják. 8 óra után kevéssel már hatalmas tömeg gyűlt össze a főtéren. Az összes összegyűjtött fegyvereket szétosztották, azonban sokkal több, főleg vadászfegyver volt eldugva a gazdáknál, akik ekkor mind előszedték, és a hatalmas tömeg felfegyverkezve a puskákkal, melyek között akadtak elöltöltős régi fegyverek is, villákkal, dorongokkal, hatalmas fehér zászlót lengetve énekeltek. A cigányzene a Rákóczy-indulót játszotta. Ekkor Belák Endre szolgabíró megnyitotta a gyűlést. Beszédében főleg arra hívta fel a tömeget, hogy vigyázzanak a belső rendre, nehogy tüzeset forduljon elő a városban. A fosztogatástól óvakodjanak, ez okból egy bizottságot választott. A bizottságot, mely 25 tagból állott, meg is választották, ezután elrendelték az általános szesztilalmat, és minden korcsmát bezártak (ez annál súlyosabb eset, mivel a történeteket teljesen józan ésszel követték el).

Ezután Torma Károly kovács szólalt fel, nagyjában ő is a rendet tartotta szem előtt, de kitért az ellenállásra is, és egy körmenetet ajánlott és a gyűlés ezzel véget ért, és a körmenet megindult, élén a fehér zászló, mit Martos Antal kisgazda vitt. Ezután a cigányzene a Rákóczy-indulót húzta, és ezután az egész falu, kivétel nélkül a körmenetben részt vett.

Belák Endre szolgabíró azt az utasítást adta Baják István volt t. hdgy.-nak, hogy a csillagot azonnal varrja fel, és Németh Kálmán volt t. hdgy.-gyal vezesse az őrség szervezését. Baják István ezt el is vállalta.

Az ellenforradalom kitörése pillanatában megszállották a postát és a vasutat. A postán a távirat feladásához cenzort állítottak. Az állomás főnökétől pedig éjjel 2 órakor azt követelték, hogy az 504-es II. számú vonathoz kapcsoljon 2 személykocsit, és vigye őket Ajkára.

Az állomásfőnök ezen kívánságukat nem teljesítette, azzal a kifogással élt, hogy vonatvezető nincsen. 6-án délelőtt 11 órakor a község lakosainak nagy része az állomásra tódult, és azt követelték újra, hogy az 5029-es vonattal szállítsanak Tószok és Ajka községbe 100 fegyérgárdistát. Közben értesültek, hogy Veszprémből különvonattal vörös katonák jönnek, ezért az állomáshoz kivezető vágányt eltorlaszolták egy vasúti kocsival és gerendákkal. Emelőrudakat is kértek az állomásfőnöktől, de ezt az állomásfőnök nem adott. Ezután az egész fegyérgárda felfegyverkezve, az Ajka felőli váltóórháztól Ajka felé húzódva felfejlődtek, hogy a vörös katonák vonatát megtámadhassák. A vörösek vonatát a vasúti védőjelzőnél sortűz fogadta, mire a katonák gépfegyverrel és gyalogsággal ellen-támadást intéztek.

Közben még az állomásnál izgatott hangulat uralkodott, híre jött, hogy Pápa felől huszárok jönnek. Délután 3 órakor egy csoport egy huszárt hozott be a községbe, és minden felszerelését elszedték, vitték az intézőbizottság felé. Ez a huszár Adolf Iván huszárfőhadnagy, a Pápáról kiküldött egy szakasz huszár parancsnoka volt. Azzal a megbízással jött be a városba, hogy tárgyaljon a vezetőkkel azon célból, hogy a vérontás elkerülhető legyen. Tárgyalt is az intézőbizottsággal, de eredménytelenül, mert olyan izgatott volt a hangulat, hogy a főhadnagyot majdnem agyonverték. A főhadnagynak az volt a kívánsága, hogy ellen ne álljanak, ő pedig egy szakasszal megszállja a várost. De a fent említett okok miatt lehetetlen volt. A huszárfőhadnagyot visszaengedték. Míg a huszárfőhadnagy a városban tárgyalt, azalatt a fehérgárdisták rálóttek a huszárokra, s így egy huszár meghalt. Ezek után a főhadnagy visszament a szakaszhoz, és azzal együtt Páparra ment erősítésért.

Ezen eset után a városban igen izgatott hangulat uralkodott. Megszállták a „Várkertet” és a Pápa felé kivonult fehér gárdának erősítést küldtek. 4 óra után kevéssel megkongatták a harangot, ami azt jelentette, hogy veszély van. Ekkor teljesen néptelen lett az utca. Kevéssel ezután ismét szaladgálni kezdtek, és a templom előtti térre gerendafákat vittek, és az akasztófa felállításának előkészületeihez fogtak, azon célból, hogy a letartóztatott szocialista érzelmű elvtársak közül 40-et felakasszanak.

½ 6 órakor ismét harangkongás jelezte, hogy veszély van. Ekkor már tényleg pár puskalövés is eldörrent, és hallani lehetett, hogy saját, illetve vörös katonák tüzelnek a város felé. Hirtelen megszólalt egy gépfegyver és ezután kevéssel még kettő, mely a vasútnál támadó fehér gárdára, másrészt a „Várkertben” levőkre lőtt. Látni a fehérek, hogy nagy erő támadja őket, egyenkint elszöktek, puskaikat eldobálva szaladtak haza, még ekkor lovagolt végig Baják István, a parancsnok a városon azon célból, hogy ha Pápa felől támadnak, utasítást adjon az ott levőknek. Végre teljes kavarodás lett, és ezután 10 percre az egész városban halálos csend uralkodott. Este ½ 8-ig, amikor az első vörösjárőr 5 embere bejött a főutcára, és hatalmas hangon elkiáltották magukat: „Éljen a proletárdiktatúra!” Végül 8 órára megérkezett a veszprémi Kun Béla zszlalj [zászlóalj] I. százada és megszállta a várost.

Mi, kik az egész esetnek szemtanúi voltunk, azonnal Hetzl devecseri politikai megbízotthoz mentünk, hogy legyen segítségünkre a főbűnösök lefogásánál, és kértük, hogy adjon karhatalmat. Azonban utasította a vörös katonákat, hogy vegyenek bennünket őrizetbe. Ezért sikerült megszöknie néhány exponált egyénnek. Később erélyes fellépésünkkel sikerült elérni azt, hogy az igazolványainkat megnézzze, és ezek után szabadon bocsátott.

Azonnal hozzáfogtunk a letartóztatásokhoz, amivel az egész éjszaka eltelt. Éjjel után egy órakor a pápai gyaloghuszárok is megérkeztek, és megerősítették az ott levőket.

A devecseri állomáson az állomás ellenőrzésével és a hírek felvételével Rosenberg István volt hadapródjelöltet bízták meg, ki ezen megbízást lelkiismeretesen is teljesítette

volna, ha az állomásfőnök a valóságot mondta volna el. Böhm János volt hadapródjelölt a kapott híreket biciklin közvetítette egyrészt az intézőbizottsághoz, másrészt az őrháznál tartózkodó Torma Károly és Baják Istvánhoz, kik az ellenállást vezették.

Az ellenforradalom fő vezetőiről a következőket sikerült megállapítanunk.

Baják István volt tart. hdgy. a 20. honv. gy. ezrednél szolgált, civilben tanítójelölt. Belák főszolgabírótól kapta az utasítást, hogy szervezze meg a polgárőrséget, és a falun kívül küldjön ki figyelő járőröket. Baják István volt hdgy. ezt a feladatot és a védelem vezetését elvállalta, intézkedett, hogy hova hány ember menjen ki, melyik részt szállják meg, a puskák elosztását is ő vezette, állandóan kint volt a megszállva tartott részekben, és a főhadiszállása a vasúti vonalon az Ajka felőli őrházban volt. Segítőtársa, aki a katonai intézkedésekben segítette, Németh Kálmán volt, ki tart. hdgy., azonban a Baják utasításai szerint rendelkezett, s mint szakaszparancsnok szerepelt. Németh hdgy. Belák szolgabíró utasítására varrta fel a csillagot Baják hdgy. lakásán, amikor ebédelni mentek. A csillagokat Baják Béláné, a hdgy. édesanyja varrta fel. Németh hdgy. állítása szerint ebbe belefogni nem volt kedve, mert tudta, hogy a hatalommal szemben semmit sem tehetnek, de ők kényszerítették rá, mivel a háborúban tiszt volt.

Ferenczy Lajos kiskgazda volt devecseri rendőr egyik fő alakja volt a napnak. Már 5-én este a gyűlést ő hívta össze, és az összejövetelen ő vitte a szót. Ő adta ki a jelszót, hogy a falu népét össze kell szedni, közte volt és vezetője volt azoknak, kik a Vörös Őrség 17 tagját lefegyverezték. Ferenczy volt a legrettenetesebb és a legdühösebb, a letartóztatottakat félholtra verte. A kolontári tanítót brutálisan agyba-főbe verte, és letartóztatta a huszár főhadnagyot. Az ő izgatására is akarták agyonverni. Amikor egy ízben egyenetlenkedés miatt Baják hdgy. dühösen azt mondta, hogy nem hajlandó ilyen fegyelmetlen társasággal dolgozni, erre Ferenczy dühösen kiabált, és azt mondta, hogy akkor ő veszi át a parancsnokságot és az ott levőkhöz fordult, utánam, fiúk, hadd bujkáljanak ezek a gyávák! Azzal kiment a Pápa felé vezető útra és ott rendelkezett. Ebben az időben történt az, hogy a huszárokra reálóttek, és feltehető, hogy ő lövetett, az akasztófához szükséges anyagok összehordását és az akasztófa felállítását szintén fentnevezett utasítására kezdték meg.

Torma Károly devecseri kovács, ki a munkástanács tagja volt, egyik értelmi szerzője a fehér forradalomnak, karöltve Ferenczivel hívták össze az embereket, és terjesztették a hazug híreket, hogy megbukott a kormány, Kun Béla megszökött.

Krassovszkyval egyetemben Torma hívta össze a gyűlést a polgári kör helyiségében, hol szenvedélyes szavakkal ostromozta a munkástanács tagjait, s a Vörös Őrség lefegyverezését javasolta. A gyűlésen második szónok volt, s először a rendet tartotta szem előtt, de később aztán a tömeget az ellenállásra hívta fel, s azt indítványozta, hogy csináljanak egy körmenetet, hol aztán egész örült tombolásba törtek ki. Torma Károly azt az utasítást adta Baják hadnagynak, ha vonat jön az állomásra, azt tartóztassák fel, vizsgálják át, ha élelmiszert visz vagy egyéb más dolgokat, azt engedni kell, ha muníciót hoz, azt le kell

kapcsolni a város részére. Torma Károly, ahogy hallotta, hogy a vörös katonák géppuskával kezdik lőni a várost, Pápa felé menekült, és megszökött.

Krassovszky Béla Gyula devecseri tanító ker. szoc. agitáció miatt egy ízben le volt tartóztatva, de a forradalmi törvényszék bizonyítékok hiányában felmentette.

A mozgalom egyik értelmi vezetője. 5-én este a gyűlésösszehívást ő indítványozta, legutóbb a devecseri kávéházban többek előtt azt mondta, ha vissza nem adják a fegyverét, fel fogja lázítani a parasztokat. Több igen súlyos jelentést is tett. Egy ízben a szocialistákról volt szó, akkor meg úgy nyilatkozott, hogy vigyázzanak a nyomorult szocialisták, mert mögötte 1000 paraszt ökle áll, és jaj nekik, ha lesújt.

A húszas bizottságnak tagja volt, és rémhírek terjesztésében egyik fő alak volt. Május 1-én Herenden kellett volna jelentkeznie, mivel át volt helyezve, de egyik napról a másikra halasztotta úgy, hogy míg a forradalom ki nem robbant, nem ment el hazulról. 6-án délután szökött meg. Szabó István kertai jegyző elvitte magához és ő adott Krassovszkynak utazási igazolványt, hogy ezzel Herendre utazzon. Oly sürgősen menekült, hogy lakásán otthagyoott mindent, sőt a félig bepakolt poggyászát is.

Belák Endre szolgabíró, ki az intézőbizottság elnöke volt, amint sikerült megállapítanunk, 5-én éjjel értesült arról, hogy kitört a forradalom. Követelték, hogy vegye át az ügyek vezetését. Torma Károly Kovács jelent meg az ablaka előtt, és értesítette a történetekről. Erre ő a szolgabíróságra ment, és átvette a mozgalom vezetését. Megbízta Baják hadnagyot az őrség megszervezésével, és utasította, hogy a hadnagyi csillagot varrja fel. Baják hdgy. állítása szerint Belák Endre szolgabíró utasította, hogy azonnal kivonulni és megszállni a vasútvonalat, elfogni a vöröseket és lefegyverezni. A gyűlésen az első szónok ő volt, hol rendre intette a tömeget. Belák Endre szolgabíró azonban dacára annak, hogy az egész ügy vezetését elvállalta, amikor a fehérek a letartóztatottakat meg akarták lincselni, az ajtó elé állt, és azt kiáltotta a tömeg felé, hogy „ezt meg nem engedni, és csak az ő testén keresztül mehetnek a letartóztatottakhoz, s ha már ő nem él, akkor bánthatják csak”.

Ezzel a ténnyel megmentette az elvtársakat a fehérek bosszújától. Belák Endre, amikor a vörös katonák bejöttek a városba, szintén elmenekült egy ismerősehez, hol reggel 6–8-ig tartózkodott, de felismerték és letartóztatták.

Baják Béla földbirtokos szintén beleszólt a védelmi intézkedésekbe. Azonkívül az alant felsoroltak súlyosabban vannak kompromittálva a fehér puccsban:

Bors Gyula, Vesztrőczy János, Somogyi Ferenc, Markos Antal, Kürti Tamás, Bukovics Sándor, Pál és Károly és még többen.

Jelentjük továbbá, hogy fentnevezettek közül idáig a következőket akasztották fel:

Baják István hadnagyot, Ferenczy Lajos volt községi rendőrt és Krassovszky Béla Gyula tanítót. A többi felett a forradalmi törvényszék Szamuely László elnöklésével most ítélkezik.

Krassovszky Béla Gyula megszökött, de Puskás Dezső detektív eredményes kutatása folytán kézre került, miért a Krassovszky elfogójának felajánlott K 500 díjat Puskás detektív részére a Veszprém megyei politikai megbízott kiutalta.

Jelentjük végül, hogy Devecserben az ellenforradalom vezetői azzal szítottak elégedetlenséget, hogy míg háború volt, semmi sem hiányzott, volt cukor, petróleum, minden, jegy nélkül, – de most, mikor béke van, ez a kormány nem ad semmit, sem cukrot, sem petróleumot, sem sót, sem dohányt nincs. A szavazati jogot is elvették, pedig milyen nagy bajjal tudták eddig megszerezni.

K. m. f. t.

Puskás Dezső, Takács Ferenc detektívek.”

A veszprémi kávéházak ablakaiban május 9-én értesítés jelenik meg, amely szerint csakis szakszervezeti tagok és vörösgárdisták részesülnek kiszolgálásban. Szegény burzsoá kiszorul mindenhonnan. Még szerencséje, hogy március 21-e óta úgysem igyekezett a nyilvános helyeken mutatkozni, örült, ha otthonából nem űzték ki a fejére pályázó proletárok. Proletárközönség mindenütt, színház, cukrászbolt, kávéház – minden az övék. Kicsit félszegek még szegénykéek, de a jóakarát megvan bennük: próbálják elsajátítani a burzsoá élvezkedés módjait. Az új rend így írja elő, s dehogy ütnének csorbát a proletárfegyelmen, ülnek, és – esküdni mernék – nem jól érzik magukat a tükrös, márványos kávéházban. Vesződnek szegénykéek a finom kis kávéskanalakkal, egyik-másik dákót ragad, s a kasszatündér ijedten húzódik hátra tükrös-cifra trónusában. A színházba is rendületlenül jár az új közönség; az új rend úgy kívánja, hogy most neki kell élveznie, művelődnie – hát élvez. Azt mondják, a színészek kevésbé. Nemigen jutnak szóhoz.

Mezriczky elvtárs a Vár utca 6. számú ház földszintjét rekviráltatja az egyházi javakat likvidáló bizottság irodahelyiségéül.

Május 10-én Jankovics, a megyei tanács elnöke és Rimpek megyei közrendészeti megbízott falragaszon közlik, hogy tekintettel a változott viszonyokra, minden fegyver és fegyverviselési igazolvány beszolgáltatandó, s úgy a városban, mint a falvakban csak politikailag megbízható elvtársak kaphatnak fegyverengedélyt. Persze, a devecseri, csabrendeki, lengyeltóti, kőröshegyi stb. ellenforradalmak intenek, hogy az óvatosság nem árt!

A Vörös Zászló vérlázító hangon írt és hazugságoktól hemzsegő tudósítást közöl a devecseri vörös győzelemről. „Azokról a gazemberekről – írja –, akik szerzői voltak ennek az összeesküvésnek, azokról már nem is beszélünk. Egy részük már megkapta megérdemelt jutalmát, a kötelet, aki még nem kapta ezt meg, az reszketve várja a forradalmi törvényszék ítéletét, amely szintén nem lesz más, mint kötél.” Az inkvizíció borzalmas kínzásával vádolja a félórás fehér uralmat, de – írja – „mi kegyesek vagyunk velük

szemben, *csak felakasztjuk őket.*” Leírja ezután saját szája íze szerint az esemény lefolyását, természetesen azt is, hogy az ellenforradalmárok „*akasztófákat állítottak fel, hogy a letartóztatott elvtársainkat felakasszák*”; közli a hármas gyilkosságot, Baják, Ferenczi és Krassovszky felakasztását „*azokra az akasztófákra, melyeket ők maguk állítottak derék elvtársaink számára*”. Végül inti azokat, akik „*aljas személyi okokból még mindig remélik a régi bűnös rendszer újraéledését*”, hogy „*dugják el a kárörömöt, mert különben arcukra forrasztjuk. Csak kötelet kaphat az, aki a nép ellensége.*”⁵⁵

Május 11-én, vasárnap délután népgyűlés a Rákóczi téren. A megnyitót Szigeti József elvtárs mondja; megemlékezik a múlt hét eseményéről, a devecseri ellenforradalomról, amelyből azt a tanulságot vonja le, hogy minden burzsoát föl kellene akasztani. Feltűnően kis hallgatóság jelenlétében tartja meg Ágoston (Augenstein) Péter dr.,⁵⁶ kormányzótanácsi tag előadását, igyekszik a külpolitikai helyzetet rózsásra varázsolni az unalomig ismert kommunista maszlagokkal (európai sztrájk, világforradalom, orosz segítség stb.), s buzdítja az itthon vitézkedőket a Vörös Hadseregbe való belépésre.⁵⁷

Kellemesen tapasztalják a „reakcióso” a május 1-én még oly óriási gyűlésező tábor hirtelen lepadását. Épp a szószéket veszi csak körül az alig 200 főnyi hallgatóság, annak is egy része kíváncsi burzsoá vagy vasárnapi szórakozást kereső asszony-nép. Hová lett az eszme annyira megénekelte hatalma május 3-a óta?!

A kora délutáni órákban egy vörös menetalakulat indul Veszprémből, Szombathelyen át az osztrák határra igyekeznek, Gyanafalva tájára.⁵⁸ Egyik századparancsnok, volt őrmester mondja indulás előtt: ha az 500 emberből 200 megmarad, mire odaérünk, meg leszek elégedve. – A napokban az egyik parancsnok, volt tiszt, fegyelemre inti vörös katonáit: följelentik a direktóriumnál mint ellenforradalmárt. Élénken megvilágítja a Vörös Hadsereg „katonai” fegyelmét az állomásparancsnokságnál 802/919. szám alatt iktatott panaszjegyzőkönyv, melyet 18 vörös katona írt alá és adott be a hadügyi népbiztossághoz Bedy és Kovács volt tényleges tisztak ellen. Többek közt ezeket tartalmazza a jegyzőkönyv: „*Sérelmesnek tekintjük Bedő volt őrnagy pótkeretparancsnok elvtárs intézkedéseit, aki a szolgálattal akar bennünket terhelni. Minden második 24 órában szolgálatot kell tartanunk, amikor a gyűjtőszázadnál semmi szolgálatot nem tartanak. Tiszta bürokrata gondolatai és rendeletei vannak, pihenést nem akar engedni. Csupa szekatúra minden intézménye, aki tétlenül lődörög semmi foglalkozás nélkül, és csak a zsoldot meg a pótdíjakat veszi föl, civil foglalkozásban pénzt keres, haszonra dolgozik, arról nem intézkedik, hogy jogtalanul*

⁵⁵ Vörös Zászló, 1919. máj. 10. Devecserben. 3. o.

⁵⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁵⁷ Vörös Zászló, 1919. máj. 14. A vasárnapi népgyűlés. 3. o.

⁵⁸ Vörös Zászló, 1919. máj. 14. Elindult a menetzászlóalj. 3. o.

élvezi a tanácsköztársaság vagyonát.” – Még nagyobb a panasz Kovács József volt százados ellen: „Kovács volt százados, a gyűjtőszázad parancsnoka, ki már magát a proletárok soraiba nem is számítja, hanem magát egy mindenek fölött valónak képzei, viselkedése egyenesen kihívó. E hó 18-án bejött a Kun Béla laktanyába, és ráförmed a sorompó őrrre, „talán félreállnál, ha én jövök”, és bekiált az őrpapancsnoknak: micsoda banda, és fenyegető szavait így végzi: „várjatok csak, majd! majd!” jó lenne, ha megmagyarázná, hogy mire célzott fenyegető szavaival... Talán érdemes volna mégis az ilyen mérgező bacilusokat terjesztő elemeket a Vörös Hadseregnek a bizalmas pozíciókból eltávolítani. Mi, kik ezt a figyelmeztetést tesszük a vörös hadseregnek az első perctől fogva meggyőződött önértetes, hűséges katonái, a szocialista és kommunista eszméknek pedig régi harcosai, kötelességünknek tettünk eleget”. Úgy-e milyen szép is a vörös „katona”-fegyelem!

Hát még a tisztí minősítések! – ezek csak igazán szépek!

A Veszprém megyei katonatanács, élén Kondor Károly katonai politikai megbízottal, Katona Jánossal, a katonatanács elnökével, Herke János végrehajtó-bizottsági taggal és Merhala Károly bizalmiférfival, a volt tisztekről minősítést küld április 10-én a hadügyi népbiztosságnak a nevezett elvtársak aláírásával. A klasszikusan rövid, de velős minősítésekkel együtt azt is közlik a vörös katona elvtársak a népbiztossággal, milyen beosztásban óhajtják látni a volt tiszteket, vajon méltók-e, hogy papancsnokok legyenek a dicső Vörös Hadseregben?

Íme egypár rovat a mulatságos minősítési táblázatból:

„– Pesthy Károly volt őrnagy: több elvtárs tanúvallomása után embertelen bánásmódja miatt a hadseregből kiközösítésre ajánljuk.

– Kovács József volt százados: Böhm hadügyminisztertől kiadott demokratikus rendelkezet fegyelembe nem vette, azzal a megjegyzéssel, hogy „parasztnépséggel (legénységgel) egy asztalhoz nem ül”. Mint csatár beosztandó.

– Keserű Miklós volt főhadnagy: az ezred előtt mint reakciós gondolkodású, politikailag nem megbízható. Mint csatár beosztandó.

– Komássy Géza volt főhadnagy: Kun Béla zászlóalj I. század papancsnoka.

– Kurucz Lajos volt tart. hadnagy: fiatalsága és tapasztalatlansága folytán csatárnak ajánlható.

– Pintér Aladár volt százados: embertelen magatartása és politikai megbízhatatlansága folytán mint csatár ajánlható.

– Parragh Gyula volt százados: megtörhetetlen reakciós gondolkodású még a forradalom idejében is.

– Bedy Gyula volt őrnagy: nagyobb csapat vezetésére megbízhatatlan.

– Schlemmer Ödön volt százados: harctéren tanúsított embertelen magatartása és jelenlegi politikai megbízhatatlansága miatt a hadseregből kiközösítendő.

– Salamon Béla volt százados: reakciós gondolkodása miatt mint írnok alkalmazható (nem mint vezető).

– Csekme Károly volt százados: harctéren tanúsított vérlázító kegyetlenkedései miatt forradalmi törvényszék elé állítandó.

– Kollár János volt hadnagy: politikailag teljesen megbízhatatlan, még csatárnak sem ajánlható.

– Major István volt főhadnagy: felülvizsgálat után döntés.

– Nyáry Dezső volt főhadnagy: a jelen forradalmi időkben is teljesen reakciósan gondolkodik. Legfeljebb mint csatár alkalmazható.

– Foghtüy Miklós volt alezredes: maradi gondolkodása miatt irodai szolgálatra alkalmatlan.

– Sárecz László volt főhadnagy: Kun Béla zlj. parancsnoka.”

Az okirat záradékaul ezt írják a lelkes vörösek a hadügyi népbiztossághoz:

„Eltársak! Menten minden személyi bosszútól, minden emberi kicsinyeskedéstől, a múltat feledve és csak a jelen pillanat nagyságát értékelve tartottuk szem előtt, mikor ezen minősítést elkészítettük. Veszprém vármegye katonai elvtársai büszkék arra, hogy Magyarország első kommunista úttörőjének, Kun Bélának a nevét viselhetik, de ehhez szükséges, hogy oly volt tisztjei álljanak rendelkezésére, amelyek legalábbis múlt év október óta emberhez méltó viselkedést és politikai megbízhatóságot [tanúsítottak] a proletár katonákkal szemben.

Bizunk győzelmünkben, bízunk erőnkben és ügyünk igazságos elintézésében.” (Aláírások.)

A Népszava még április 12-én közli azoknak a veszprémi tiszteknek névjegyzékét, akik szegények – élni csak kell valahogyan – szolgálattételre jelentkeznek⁵⁹ a Vörös Hadseregnek, s felszólítja egyúttal a vörös katonákat, hogy a jelentkezők elleni esetleges kifogásaikat közöljék a veszprémi állomásparancsnoksággal. Persze, hogy egymás után érkeznek a „súlyos” és „kompromittáló” vádak. Csak gypárat mutatóba.

– Ornstein Lajos volt tartalékos hadnagy Hajdúnánásról (egész biztos, hogy a trénnél vérzett) Malomsoky László hadnagy ellen azt hozza fel, hogy „csuklógyakorlatot végeztetett katonáival, s azt a kijelentést tette, hogy – a novemberi forradalom után – tisztekből kellene csapatot összeállítani és leverni ezt a baka csordát”

– Csekme Károly hat tatai elvtárs szerint magát „Atyaúristennek nevezte, s ezért kéri a veszprémi elvtársakat, hogy ne engedjék a derék Vörös Hadsereget ilyen elem befogadásával megfertőzni.”

Pintér Aladár, Pesthy őrnagy, Kovács József, Petrovics százados, Salamon Béla kerülnek egymás után terítékre hasonló kiheverhetetlen vádak miatt a

⁵⁹ A szolgálattételre 39 tiszt jelentkezett, többségük a veszprémi 31. hv. gyalogezredben szolgált. *Népszava*, 1919. ápr. 12. Jelentkezett tisztek. 9. o. *Vörös Zászló*, 1919. ápr. 12. *Vörös Zászló* szerkesztőségének. 6. o.

vörös vádiratokban. Kovács századosnak Piatsek Jakab elvtárs sem tudja megbocsátani, hogy nem óhajt vele egy tálból cseresznyézni, Petrovics százados viszont azért nem lehet parancsnok, mert „a márciusi forradalom után kijelentette nekem (P. Jakabnak), hogy a kommunizmusnak nincs létjogosultsága, mert erkölcs nélkül való.” Salamon Béla pláne – írja a derék Jakab – azt merte mondani, „hogy igazságtalannak tartja a legnagyobb mértékben, hogy ők tiszték nem, hanem csupán igazi és eddig nélkülözött proletárok kapnak sertéshúst itt Veszprémben, s nekem megígérte, hogy szélsőséges gondolkozásom miatt engem biztosan fel fognak akasztani, de semmi esetre sem halok meg természetes halállal.”

S még merje valaki csodálni, hogy a „derék Vörös Hadseregben”, ahol ilyen szigorú kritikát kell túlélni a parancsnokoknak, példás fegyelem dühöng. Sajnáljuk szegény tiszt urakat, hogy így nyilvánosságra kellett hoznunk „szennyeseiket”, de nem tehetünk róla, a parancs az parancs: „mindent a Vörös Hadseregért”. Utóvégre egy kis meghurcoltatás – ők is szenvedjenek valamit, ne csak a szegény proletár katonák: az Ornstein Lajos meg a Piatsek Jakab!

A múlt hét folyamán bemutatkozik az intézetekben Doktor János⁶⁰ színész elvtárs mint a *társadalmi erkölcstannak* a veszprémi középiskolákhoz kinevezett tanára.

Május 12. Magas vendége van a városnak. Hamburger⁶¹ népbiztos elvtárs látogatja meg a vörös katonaságot, beszédet tart hozzájuk a kaszárnnyákban, kifejtve, hogy a régi fegyelem nélkül semmire sem megyünk. Szubordináció, vak engedelmesség a parancsnokokkal szemben!⁶²

Zsurek katonai politikai megbízott plakáton parancsot közöl, mely szerint a kivételesen adott fegyverviselési engedélyek is érvénytelenek, és a teljesen megbízható elvtársak kivételével forradalmi törvényszék elé állítás, esetleg halálbüntetés terhe mellett köteles mindenki 24 órán belül fegyverét beszolgáltatni.

A forradalmi törvényszékről különben semmit sem hallunk, a beígért halálos ítéletek a devecseri ügyben még mindig nincsenek meghozva. Bízunk benne, hogy nem is lesznek. Fő dolog a rémítés!

Este Lusztig elvtárs Székesfehérvárra megy, de távozásának okát és körülményeit homály fedi. Az egyik hír szerint mint letartóztatott, katonai földözet mellett utazik. Állítólagos letartóztatásának oka a terrorcsapat többrendbeli gázsága, melyeket Lusztig utasítására követtek el.⁶³

⁶⁰ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁶¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁶² Vörös Zászló, 1919. máj. 14. Szemle. 3. o.

⁶³ Vörös Zászló, 1919. máj. 17. Politikai megbízott változás. 3. o.

Május 13. Burzsoá körökben levertséget szül a nagy román nekiiramodást föl váltó harctéri mozdulatlanság; kishitűsködünk, s egy-egy rossz órában még a Népszavának is hiszünk: német forradalom, orosz előnyomulás rémes elgondolása zavarja szegény burzsoánál az emésztést.

A város mintha békésebb napok kezdetén állna; mint a megszűnt lidércnyomás után, valami megkönnyebbülés észlelhető Lusztiig távoztával. A terror szűnőben, közelebb bátor kodunk a kommunista berkekhez, s a zsákmány egy-két pikáns adat, amiket eddig hozzáférhetetlen kulisszákkal zárt el előlünk a terror. Megtudjuk, hogy milyen finoman él a Koronában étkező kommunista vezérkar. Sokkal nagyobb igényűek ám, mint a „dözsölő burzsoá”. Két adag leves, két adag pecsenye kell nekik fejenként, s a pecsenye nem ám csak úgy, – hanem válogatva! Van nap, hogy 14 tortát fölesznek. A szesztilalmat szigorúan tartják, a világért nem innának – nyíltan, de titokban annál többet! A direktóriumnak egyik, még a régi korhadt főispános világból ottelejtett alkalmazottja meséli, hogy bizony a nagy hatalmú direktórium sem veti meg a bort, csapon van a hordó a néhai főispáni épületben, s az éjjeli szolgálatos kommunisták nagyokat hörpintenek a jóra való kis szesztilalomból.

Este azt a hírt halljuk, hogy az internált túszo kat szabadon bocsátják.

Május 14. A le nem tartóztatott túszo kat fölmentik a további jelentkezés alól. Szabó Ernő vörösör-ezredparancsnok parancsban közli, hogy fegyveresen az utcán csak szolgálatban levő karhatalmi egyének jelenhetnek meg, átvonuló katonák csak zárt alakulatokban, katonasapkát pedig csak katonák viselhetnek.

A püspöki palota kommunista forgalma nem szűnik; az éj folyamán hárman, délután pedig egy kommunista „államférfi” érkezik feleségével és leányával. A kis nőnek nagyon tetszik a palota, nem is csinál titkot belőle:

– Olyan pompás ilyen palotában járni!

A túszként letartóztatott Gácsér városlódi jegyző felesége a napokban Jankovics elvtárshoz fordul intézkedésért, mert a városlódi munkástanács jogtalanul elrekvirálta sertéseit.

– Mit? – pattant föl a nagy úr – még maga panaszkodni mer? A maga ura a régi rezsim embere, fal mellé állítatom és agyonlövetem!

Május 15. A pénzintézetekben kísért a pénzhiány. A betétek tulajdonosainak már csak 1000 koronát fizetnek ki legnagyobb összegként. A kezdődő pénzügyi krízisre vall egy falragasz is, amely közli, hogy a Tanácsköztársaság ellenőrzése alatt álló pénzintézeteknél május 9-e után elhelyezett összegek „szabad betétek”, melyekkel a tulajdonos szabadon rendelkezik, sőt még 4 % kamatot is kap.⁶⁴

⁶⁴ Vörös Zászló, 1919. máj. 21. Szabad betétek. 2. Ebben a legnagyobb kivehető összeg a betét 10 %-a, de legfeljebb 2000 korona.

Május 16. A március végétől szinte állandó izgalom az utóbbi napokban mintha teljesen elülne a városban. Pár nap óta szokatlan békességet élvezünk. Kommunistaink szorgoskodását szemléljük: a Rada-házban lakó Fodor elvtársék az éjjel alaposan megrakott kocsival érkeznek haza, s míg ők a nehéz csomagokat saját kezűleg cepelik föl lakásukba, a kocsis elárulja, hogy a rédei grófi kastélyból való a sok jó holmi, ő úgy tudja, ruhaneműek. Aznap este a rezidenciabeli kommunista ifjúság bevonásával nagy muri van Fodoréknál, a másnap előkerült palackok tanúsága szerint francia pezsgő és tokaji bor kerültek terítékre. Egy kis szesztilalom a rédei grófék pincéjéből!

Lusztig hol- és hogyléte még mindig sok találgatásra ad okot. Egyesek tudni vélik, hogy három vád terheli őt letartóztatása után: gyilkosságra való fölbujtás, 140 ezer korona elsikkasztása és 1 ½ millió korona jogtalan szétosztása. Hogy tényleg elkövette a vádképp fölhozott gonoszságokat, abban nem kételkedünk, legföljebb az kétes, hogy mindez büntetendő cselekmény-e a tanácsköztársasági fölfogás szerint, különösen, ha egy ügybuzgó politikai megbízott követi el azokat.⁶⁵

Május 17. Négy új plakátnak örülhetünk egyszerre. A 200 holdnál nagyobb birtokok szocializálásáról, a vetőmagvak bejelentéséről, vörösőr-különítmény alakításáról és esti 7 órakor igen fontos ügyben tartandó szakszervezeti gyűlésekről szólnak az új falragaszok. Az esti gyűlések tárgya a vörösőr-különítmény szervezése volt; felszólítják a frontszolgálatra nem alkalmas, fegyverbíró elvtársakat, hogy mielőbb lépjenek be a Vörös Őrség kötelékébe. Az önálló iparosok szakszervezetében Boskovitz Ignác elvtárs beszél, s általános megbotránkozást váltva ki a jelen levő komolyabb iparosokból, ilyesmikkel szórakoztatja hallgatóit: *„Aki önként nem jelentkezik a Vörös Őrségbe, karhatalommal fogjuk kényszeríteni. Lélekkel kell szocialistának lenni! Még mindig vannak, akik unott pofával járnak köztünk, s még mindig arra hallgatnak, amit a papok dumálnak. Majd ellenőrizzük, kik azok, akik nem járnak szakszervezeti ülésekre!”* – Így Boskovitz elvtárs! Hiába, ez

⁶⁵ Hogy milyen nagy véleménynel voltak Kun Béláék Lusztig felől, arról Zsurek elvtárs esete tanúskodik, amelyet Jankovics bűnpörének tárgyalásán adott elő a volt vármegyei katonai politikai megbízott, aki egyébként – saját vallomása szerint – soha életében nem volt katona. A devecseri ellenforradalom után egy éjszaka Lusztig két kézigránátos testőr kíséretében ront be Zsurek Korona-szállóbeli lakására, s így támad rá az álmából fölvert elvtársra:

– Te gazember! Te vagy az oka, hogy Devecserben ellenforradalom támadt. Miért oszlattad föl a terrorszázadot! Megállj! ezért reggel lógni fogsz!

Zsurek nem vette tréfának a dolgot, s nem várva be a reggelt, még hajnalban Budapestre menekült Lusztig haragja elől és egyenesen Kun Bélához ment panaszra. Kun Béla azonban formálisan kidobta a megszeppent elvtársat azzal, hogy hogyan mer olyan derék kommunistára panaszkodni, mint Lusztig Arnold!

csak hasznavehető ember; mindegy ennek, ha munkapárt, ha kommunizmus, ő mindent „lélekkel” csinál és – ez a fontos – *önzetlenül!*

Délután katonai bizottság jelenik meg Farkas Ernő és Magyar József elvtársak kíséretében a restaurálás alatt álló szemináriumban, s rekvirálják az épületet berendezésével együtt katonai kórház céljára.

A délután folyamán egy ötödik plakát tűnik fel: Pogány József elvtárs, a Dunai Hadtest parancsnoka fenyegeti forradalmi törvényszékkel azokat a munkásokat, akik tüzéségnél szolgáltak, és 24 órán belül nem jelentkeznek a katonai ügyosztálynál. Forradalmi törvényszék! Hogy elvesztette már a varázsát ez a mindig csörtetett rossz fringia, mennyire nem ijedezik már tőle sem proli, sem burzsoá! Mintha azt mondaná a plakátot olvasók arca: jobbat kérünk, valami újabbat, ez már nem izgat bennünket!

A Vörös Zászló jónak látja védelmébe venni az eltávozása után alaposan megszapult diktátort, s azt írja, hogy Lusztig elvtársat a belügyi népbiztosság a Veszprém megyében viselt politikai megbízotti állásból fölmentette, s hasonló minőségben a frontra rendelte. A róla terjesztett kósza hírek valótlanak. Utóda Balla Mihály elvtárs lett.⁶⁶

Május 18. Délután a színházban propaganda-előadást rendez a városi művelődési osztály. Jankovics elvtárs tart lendületes beszédet arról, hogy eddig minden csak a vagyonos osztályé volt, de ezután minden – a színház és művészet is – a dolgozóké lesz. A régi időkben a proletár nem juthatott színházba, mert egy színházjegy többbe került, mint a napi keresménye. Ezután a dolgozók mindennapos ingyenes előadásokban fognak részesülni. Eddig a színpadon azt játszották, ami az uralkodó osztálynak kedves volt. Ezentúl a színpadnak is „a mi életünket” kell visszatükrözni! A színház különben teljesen a direktórium útmutatása szerint játszik, van is ám kelete a Mágnás Miskának és a Hejehuja Báronak. A közönség még mindig élénken részt vesz az előadásokban, a színészek megérik csitítani őket. A Vörös Zászlónak az fáj különösen, hogy a klaszszikus szocialista darabot, a Reményt sem hallgatják kellő áhítattal az elvtársak. Főképp az egész kicsiny elvtársak, akik ti. a kedves mamájuk tejével szívják egyelőre még az eszmét. Na igen, mert most ők is „járnak” színházba.⁶⁷

Az eszme, a kultúra bőségesen zuhog a proletárra; annyi ígéretet kap, hogy alig tudja már számontartani. Csak egy dologgal fukarkodik velük szemben a direktórium: a jelen levő jókkal, nevezetesen a népjóléti hivatal anyaga, a még április hóban kizsartolt burzsoá holmik, s a környékből összerabolt értékek, ruhane-

⁶⁶ Vörös Zászló, 1919. máj. 17. Politikai megbízott változás. 3. o.

⁶⁷ Vörös Zászló, 1919. máj. 17. Színház. 3–4. és Vörös Zászló, 1919. máj. 21. Színház. Propaganda előadás. 3–4. o.

műk és élelmiszerek kerülnek gondosan a nincstelenek portáit. Ezekre másoknak van nagyobb szükségük, a protekciósok, a bennfentesek, az 50 korona napidíjért az eszmét terjesztő direktóriumi ifjak serege osztoznak, turkálnak a sok finom holmiban. Ami a főelvtársak és kedves nejeik számára már „elviselhetetlen”, ami sem bőrük alá, sem rá nem fér, azt a rokonság kapja: szép fehérműt, női ruhákat, élelmiszereket. Mihályfi János, akit a kénytelenség vitt az elvtársak táborába, s aki hosszabb időn át a népjóléti ügyek intézője volt, közölt egyet-mást a kommunista népjólét kulisszatitkaiból. Autókkal, kocsiszámra hordják a vörös betörők a sok drága holmit, férfi- és női ruhákat, a sok finom fehérműt, ezüst készleteket stb. A rédei Eszterházy, a dégi Festetich kastélyból, egy egész vagyont hoztak be Gyérey Richard tóti-pusztai házából, s dehogyis vitték volna a sok rablott holmit a népjóléti hivatalhoz, hogy a szegény nép kezébe jusson. A főispáni épület emeletén berendezett népjóléti elosztóhely legfőljebb csak selejtes dolgokat kapott, a finom úri portékák a földszint egyik udvari helyiségébe vándoroltak, ahonnet – mint az épület előtt posztoló jobb érzésű vörös katona egy ízben elárulta Mihályfinak – egész éjjel folyt a batyuzás. Ami a beszállítás közben el nem tűnt, azt innen hordták szét a kiváló bennfentes elvtársak. Mihályfi erélyes közbelépésére a még meglévő értékek fölkerülnek ugyan a népjóléti raktárba, de természetesen innét sem a proletárok kapják a javát. Dr. Sági elvtárs Gyérey Richardék egy több ezer koronát érő szőrmebéléses kabátját 600 koronáért veszi meg; az egyik direktóriumi alkalmazott a havi 1200 korona fizetés mellé nehezek gyanánt egy köteg fehérműt és sonkákat kap. A vagyont érő gyönyörű női darabokra, szőrmekabátokra, boákra stb. a primadonna elvtársnők pályáznak. Jankovicsra hivatkozva kérik a szőrmék kiadását, s ugyancsak hevesen ostromolják ezek a nem finnyás dámák a makacskodó Mihályfit.

A rekvirált fehérművel való sáfarkodást világítja meg a következő eset: egy nagy családú proletárasszony ismételten fehérműt kér a direktoriumtól. A válasz mindig ez: nincs! Ugyanakkor egy elvtársnő 100 koronáért a következő vásárt csinálja: kap egy dunyhahuzatot, több női inget és törülközőt.

A túsok szabadon bocsátását még mindig várjuk. Ma Jókai-Ihász kap ügyeinek rendezésére kétnapi kimenőt, de természetesen kellő vörös őrizet mellett.

Sok reményt fakaszt a mai lapok híradása az aradi ellenforradalmi kormány megalakulásáról. Bízunk az új kormányban, a Népszaváék⁶⁸ nagyon mérgesek rá, nagyon lecsepülik – tehát komoly dologról van szó.⁶⁹ Fiumei csapatszállítasokról is tud a türelmetlenkedő burzsoá.

⁶⁸ *Népszava*, 1919. május 18. Az aradi kormánykarikatúra. 1–2. o.

⁶⁹ Az ellenkormány május elején alakult meg Aradon, elnökéül Károlyi Gyula grófot, Arad megye volt főispánját választották. A kommunista sajtó akkoriban úgy tüntette

Május 19. Hajmáskérről nyugtalanító hírek jönnek. Az ott összegyűjtött vörös tábor, hír szerint több ezer vörös katona, elégedetlenkedik a rossz élelmezés és a férgekkel teli kaszárnnyák miatt; nyugtalankodnak, szét akarnak menni. Tegnap délután szónokok kísérelték meg lecsendesítésüket, de nem tudtak szóhoz jutni, lehurrogták az eszmével tápláló kommunista szájbőriparosokat. Benn a városban a hír nyomában a fenyegető anarchia réme szül aggodalmat.

A munkástanács tegnap esti ülésében határoz a túsok szabadon bocsátása ügyében. Még mindig a papok és apácák foglalkoztatják az előkelő testületet, nincs ínyükre, hogy annyi az egyházi személy a városban.

A szombaton, 17-én történt toborzásnak nincs foganata: a Vörös Őrségbe nemigen jelentkeznek az elvtársak. Hasonló a sorsa Pogány szigorú parancsának is a volt tüzerek bevonulása ügyében.

Délután a szakszervezeti diákok kabarét rendeznek a katolikus legényegylet helyiségében. Dühöng az orfeumstílus, úrifiúk és a serdülőket balletkosztümben lázító úrilánykák kétes szoliditású⁷⁰ táncokat lejtene, míg kicsi zsidó fiúk teli tüdővel szavalják, szórják az eszmét: „Akasszátok föl a királyokat!” A forradalom minden örülete miniatűrben, ezt mutatta a táncsal bezárt diákkabaré!

Május 20-án nagy az öröm: a reggeli órákban szabadon bocsátják a helybeli túsokat. Még a délelőtti folyamán a direktóriumnál kell együttesen jelentkezniük, ahol Jankovics elvtárs tart hozzájuk feltűnően barátságos hangú beszédet. Ne legyenek ellenségeink, hanem segítő társaink a köznyugalom, a rend fenntartásában – kéri az elvtárs a túsokat. Hasonló hangnemben szól hozzájuk Balla elvtárs is.

Valami nagy baj készülhet elvtársék portája körül, ezt sejtjük túsaink szabadon bocsátásából, a megjuhászodott elvtársak magatartásából. Erre vall az erő-

fel ezt a megalakulást, mintha az csak helyi vállalkozás volna. Ugyan az ellenkormány Aradon már május 5-én tette közzétette proklamációját, ám tizenegy napra volt szűksége, hogy ugyanezt a „*Neue Freie Presse*”-ben megjelentesse, és Budapest népe csak ekkor, a bécsi lap közlése révén szerzett tudomást a történetekről. Már maga ez a tény is az ügyetlenség és tehetetlenség bizonyítéka volt, s a kommunista sajtó nem sokat kockáztatott, mikor a szegedi kormányt mindjárt az első napon „*cirkuszkormány*”-nak nevezte el. Júniusban Aradról Szegedre tette át székhelyét az ellenkormány, s miután Bécsből Szegedre költözött politikusokkal is kiegészült, politikai súlya határozottan növekedett. Zichy János gróf, Teleki Pál gróf, Horthy ellentengernagy és mások csatlakoztak az eddigi tagokhoz. Amint a kormány Szegedre költözött, rögtön hozzálátott a „*Nemzeti Hadsereg*” szervezéséhez. Eleinte csak önként jelentkezőket vettek fel, akik jobbára a volt tisztek közül kerültek ki. A szegedi „*fehér hadsereg*” legnagyobb létszáma 3500 tiszt, 2500 legénységi állománybéli és 800 csendőr volt. Forrás: SZABÓ 1919. 225–231. o.

⁷⁰ Vagyis kétes megbízhatóságút. Itt: kétes erkölcsű.

szakolt toborzáskísérlet, az antant csapatszállításairól keringő, ellenőrizhetetlen sok burzsoápletyka. Kezdünk a május 3-át követő apátiából újra éledni, derülünk, s már attól sem félünk, hogy az elvtársak arcunkra forrasztják a mosolyt.

Törődnek is ők a burzsoámosollyal. Az egyik elvtárs hangosan szidja ezt az örömteli „proletáruralmat”, ínség van, nincs semmi Veszprémben, s ugyanakkor Grünfeld elvtárs, megyei termelőbiztos, egész vendély libazsírt és húst tud pesti rokonainak szállítani.

Ungár óbányai (Lókút mellett) üzemvezető megjelenik Schädli püspöki intézőnél, kinél épp egy sereg proletárasszony várakozik, s diszkrétén, hogy a szegény asszonyok ne hallják, 12 kiló vaját kér a *direktórium* számára. A „tapintatlan” Schädli jó hangosan válaszol: nincs vaj, nem vonhatom el a tejet ezektől a szegény asszonyoktól! Mire Ungár elvtárs csak ennyit súg: pszt! – és eltűnik a balfenéken. – A helybeli túsok kiszabadulása után még fogva tartott vidéki túsok érdekében egy rögtönözve verbuvált, helybeliekből és hetivásáros vidékiekből álló küldöttség megy Óvári Ferenc vezetésével a direktóriumhoz. A vállalkozást siker koronázza, dr. Lányi ügyész erélyes sürgetésére déltájt a vidéki túsok is szabadulnak, mély szomorúságára az imigyen teljesen árván maradt poloskahadnak, amely tanácsköztársasági ragaszkodással osztozott szegény túszaikkal a veszprémi Conciergerie-ben⁷¹ eltöltött keserves rabságban.

Május 21. Turánszki vörösőrezred politikai megbízott falragaszon közli, hogy az idegenek és a 24 órán túl itt tartózkodó átutazók kötelesek a Vörös Őrségen jelentkezni, 11 óra után tilos az utcán járni és a lakásokat világítani. A Vörös Zászlóban a szociáletika új tanára, Doktor János követ el egy vezércikket; szomorú kis tollpróbálgatás, ami napnál fényesebben mutatja, hogy igaza van a kiváló „író”-nak, mikor azt állítja, hogy a „*tanítás az elmúlt rendszer alatt csődöt mondott*”. Saját vezércikke mellett még avval is bizonyítja tételét Doktor János, hogy azelőtt a diák nem tanult Adyról, nem ismerte Komjáthy Jenő költészetét, s Petőfi költeményeinek tárgyalásánál sem Az apostolt hirdették a költő legszebb alkotásának. És – ez a fő, itt tudjuk meg a nagynevű szerző vallási hovatartozását – a régi iskola gyűlöletre tanította a gyermekeket a katekizmusban! – Kezembe került – vallja be a szerző – egy katekizmus, és abban ezt olvasom: a zsidók Kaifás elé hurcolták Jézust. Már most, ha ilyesmit olvas és hall a gyermek a zsidókról, a vége az lesz, hogy „*ha a hittanóra után bejönnek az izraelita tanulók, s az ilyen olvasmányokkal táplált katolikus gyerek mellé odakerül egy Mózes-hitű, nem az-e a katolikus gyerek első szava: „Te büdös zsidó!”* – Pedig úgy-e Doktor János elvtárs,

⁷¹ A Conciergerie a francia főváros, Párizs egyik történeti épületegyüttese, a XIV. század második felétől azonban hírhedt börtön működött a falai között. A *conciergerie* magyar jelentése 'házmesteri lakás', itt a várbörtön.

nem is igaz az egész „katekizmusbeli” mese? Ez is épp oly rágalom, mint az, hogy a proletárdiktatúrát a zsidók csinálták! Így aztán végképpen nincs igaza a goromba kis katolikusnak!⁷²

Egy másik színész is ír a Vörös Zászlóba. A színházban nem jutnak szegények szóhoz, hát valahol csak ki kell törni a tehetségnek! Abonyi Tivadar⁷³ a *„Kommunizmus és művészet”* címen tanulja a mondatszerkesztést, de nemigen sikerül neki. Hát még a művészetekhez mennyire ért! De mit gátolja ez a kiváló író, ő a művészetről ír, végre is csak annak árt, aki olvassa. Miután kétséget kizáróan bebizonyította, hogy Michelangelo sokkal többet és szebbet alkotott volna, ha nem feszélyezi őt a klerikális függés (biztos a Fidibusznak rajzolt volna; ez a művészet, nem ám a szenteltvízes michelangelói mázolás!), a végén oda lyukad ki, hogy *„dacára a papok álszenteskedéseinek, a szószerk fenyvegetéseinek, a művészetek között mától kezdve első szerepet fog betölteni a színpad”* (ó mily zengzetes magyarság!) – persze csak úgy, ha a színházi kritika, a művészek eme illetéktelen zavarója megszűnik. – Nem, kedves Abonyi elvtárs – a kritika nem szűnik meg, de önök, hisszük, megszűnnek, legalábbis a művészet berkeiben, s oda kerülnek újra, ahonnét jöttek, a budapesti Rákóczi útra, ahol még nemrég cipőfűzőt árultak.⁷⁴

Május 22. A kommunista pedagógia szépséges kivirágzásában gyönyörködhettünk ma. A szakszervezett gimnazisták bizalmi férfiai, a diákdirektórium följelenti Barna Leander volt piaristát, egyik tanárukat, mert úgy nyilatkozott, hogy ez a kormány úgysem él soká, jön az antant, s az eltörült érettségi is meg lesz tartva. A bevádolt tanárt a Vörös Őrségre citálják és megdorgálják, mialatt a finom lelkű, diadalittas diáknép csoportosan várja a fejleményeket a Vörös Őrség épülete előtt. – Kétségbeejtő a diákság magatartása; papgyűlölet és burzsoáüldözés szelleme szállja meg őket; az egyik osztály boxereket vásárol, hogy kipusztítsa a burzsoát. Az anarchia tombol körükben, szülőik keseregnek túrhetetlen durvaságuk miatt. A Davidikum igazgatóját följelentik a direktóriumnál, 12 diák írja alá a vádat: rossz az élelmezés. A kereskedelmi iskola vezet az anarchiában, tanulásról hallani sem akarnak a növendékek, övék a vezető szerep a diákszakszervezetben, a bizalmiférfi-értekezleteken, amelyek egymást érik. Járnak ki-be a diákbizalmiak az angolkisasszonyok intézetébe is, előadások alatt tárgyalnak az órákról kihívott „bizalmi nőekkel”, de hála az angolkisasszonyok „reakciós” fáradozásának, itt nem sokra mennek.

⁷² Vörös Zászló, 1919. máj. 21. Doktor János: A tanítás. 1. o.

⁷³ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁷⁴ Vörös Zászló, 1919. máj. 17. Abonyi Tivadar: Kommunizmus és művészet. I. rész. 3. o.
Vörös Zászló, 1919. máj. 21. II. rész. 3. o.

A Rada-házban az éjjel megint a szesztilalmat tárgyalták Fodor elvtársék: 11 üveg bor fogyott el. A törvényszéken egy részeg elvtárs garázdálkodik, felírásokat tép le, gorombáskodik, mire a vörösőrök lefülelik és Simon Antal „ügyészhez” viszik. Kiderül, hogy politikai megbízott a csúnyamód beszszelt elvtárs. Mély meghajlás, bocsánatkérés stb.

Róland elvtárs, akit a kapitalista kizsákmányolás megakadályozott abban, hogy neki megfelelő életpályán „termelhessen”, otthagya a rákényszerített és őt szegénységbe döntő cipésmesterséget, rátalált arra az útra, amelyen tehetősége jobban érvényesül. Termel. Mint direktóriumi tag és több tanácsnak tagja „dolgozik”. Először egy házat termel, elkommunizálja egy Amerikába kivándorolt veszprémi lakos házhelyét a félig megépített házzal, azt fölépítteti, s kezd berendezkedni. Bútorokat és – szidják is a proletárasszonyok a „főispán” urat – szakácsnét állít be az új „nyomortanyába”.

Az ügyészségi fogházban megjelenik a mai nap folyamán egy elvtárs, összehívhatja a férfi rabokat, s kijelenti nekik, hogy aki belép a Vörös Hadseregbe, azt szabadnak nyilvánítja a Tanácsköztársaság. A hatás óriási – egyetlenegy sem jelentkezik.

Május 23. Az egyébként csendes, néptelen Vár esténként feltűnően látogatott; politikai megbízottak, termelőszövetkezeti üzemvezetők, szóval kommunista előkelőségek teszik forgalmassá a Várat. Nagyon tetszik nekik a rezidencia: „Pompás épület, kár volna tönkretenni. Ide majd olyan proletárokat teszünk, akik megbecsülik.” Az egyik ilyen főkommunistánál egy egész köteg ezerkoronást látnak. Akad köztük alkalmi kommunista is, nem is egy. Azelőtt rumburgi vászonban,⁷⁵ úri és női divatcikkekben utaztak, most ebből nem lehet élni, hát most kommunizmusban utaznak, és püspöki palotában laknak. Egyik-másik úgy érzi, már nem sokáig. A burzsoá meg föltétlenül erre esküszik, mióta hallotta, a szerencsésebbje látta is Franchet D’Espèray nyilatkozatát a N[eue]. F[reie]. Pressében. „Auf marsch nach Budapest” az örömfakasztó cikk címe: 2–3 hét alatt Pesten akar lenni a tábornok.

Bánó⁷⁶ elvtárs, az új tanügyi politikai megbízott megjelenik az iskolákban, kemény pontokat vagdos az öntudatos ifjómunkások fejéhez, komoly tanulásra serkenti a diáknépet, amely látható elégtelenséggel veszi tudomásul az új

⁷⁵ Lenfonalból készült vászonkötésű szövet, mely a fonál finomsága és a gyártás helye szerint különböző elnevezést kap. Így a legfinomabb lenfonalból készült, de ritka szövésű szövet a batiszt, ami a legfinomabb szövETFajok egyike. A közepes finomságú és tömött szövésű vászon a rumburgi vagy irlandi; a középfinom vásznak alsó határát szepességi vászonnak, míg a len- s pamutfonalból vegyesen szőtt vásznat sziléziainak nevezik. Forrás: Pallas Nagylexikon

⁷⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

rendben szokatlan utasítást. A diákszakszervezet Bánó rendelkezése folytán megszűnik. Zsurek parancsban tesz még egy kísérletet: elrendeli a volt tüzereknek 18–45 éves korhatáron belül való haladéktalan bevonulását.

Május 24. Szűcs Ferenc helybeli kiskgazda és fuvaros az elmúlt éjjel felakasztotta magát. Hátrahagyott írásában azzal okolja meg elhatározását, hogy másfél évi harctéri szenvedés után nem akar újra katonasorba kerülni, s nem tudja tovább elviselni, hogy jószágával a direktórium rendelkezze, húzzák-vonják nap nap után kocsiját, lovát. A Vörös Zászló (május 28.) is közli a halálesetet, de arról, hogy mi vitte sírba ezt a szerencsétlen embert, mélységesen hallgat.

Ma kezdi meg működését az újonnan alakított házassági bíróság, amely a Tanácsköztársaság rendelete szerint az előtte megindított válópereket fogja intézni minden különös teketória nélkül, a válni akaró felek kölcsönös megegyezése alapján egy ültő helyében kimondva akár egy tucat elválasztást. Az új bíróság üzemvezetője egy törvényszéki bíró, tagjai pedig esetről-esetre kiküldött proletárbírák, egy férfi és egy női „bíró”. A kormányzótanács rendeletére alakított bírói tanácsok ülnökei ezek a proletárbírák, kiket a munkástanács jelölt ki e tisztre, 66 férfi és egy pár női tagot, köztük természetesen Jankovicsnét, Rólandnét, Krausz Rózát; közülük delegálja az igazságügyi megbízott a soros bírakat. A mai első tárgyaláson Krausz Róza asszony, biztosítóintézeti alkalmazott a soros női „bíró”.

Bánó elvtárs, tanügyi megbízott új bizalmi férfiak választására utasítja a diákokat, hogy a megválasztottak 3 tanárral együtt intézzék a tanulmányi és fegyelmi ügyeket. Az egybehívott választógyűlésen a diákok jó része nem vesz részt, egy másik rész otthagyja a gyűlést: megunták a komédiát. Zsurek katonai politikai megbízott falragasz útján megparancsolja, hogy a volt tüzerek kötelesek ma este 8 óráig jelentkezni, holnap pedig Hajmáskérre bevonulni. A szakszervezeti tanács főlászlítja az összes szakszervezeti tagokat, hogy másnap reggel lajstromozás végett jelentkezzenek, különben törlik őket a tagok sorából, és elvonják élelmszerjegyeiket. Lusztig Arnold helyett új kormányközeget kap a vármegye Szabó Gáspár személyében, aki ma plakáton közli, hogy a kormányzótanács ki-nevezte őt Veszprém megye területére kormányzótanácsbi biztossá.

Új „főispánunk” 1893. január 21-én született a Hajdú megyei Földesen. Amint állítja, már 10 éves korában árvaságra jutott, 13 éves korában pedig Budapestre került, ahol géplakatosságot tanult. Természetesen ő is szociáldemokrata volt, mint a többi nagy kommunista. A háború előtti időben mint szerelő megfordult Németországban és a Balkánon; a háború alatt az albertfalvai repülőgépgyárban dolgozott. Katona nem volt. A proletárdiktatúra kikiáltásakor a Magyar Repülőgépgyárban volt alkalmazva, azonban nagyszerű barátjának, Rabinovits József elvtársnak ajánlására hamarosan Pápára küldte őt a hadügyi népbiztosság mint a pápai 7-es huszár ezred politikai megbízottját. Programbeszédét Budapesten,

az Átlós úti Rosner-vendéglőben mondta el egy munkásgyűlésen, hangoztatva, hogy „*vérrel kell dolgozni, hadd pusztuljon a burzsuj!*”⁷⁷ Pápán bemutatkozik dr. Tenzlinger⁷⁸ polgármesternél is, akihez ezekkel a szavakkal állít be:

– Na, polgármester úr, hányat akasztatott már fel?

A devecseri ellenforradalom leverése bőséges alkalmat nyújtott a mindenképpen rátermett elvtársnak, hogy programját gyakorlatban is keresztülvihesse. Minden valószínűség szerint épp devecseri „sikerei” tették őt érdemessé az előkelő veszprémi megbízatásra, a kiváló Lusztig Arnold helyének betöltésére. Külseje, – bár cseppet sem bizalomgerjesztő – nem árulja el azt a nagy erélyt, amelyet eddigi „politikai” múltjában tanúsított. Alacsony termetű, rosszul fejlett, vézna legény a „főispán” elvtárs, angolosan stuccolt vörösszőke bajusz, barnás, fölfésült frizura, apró, hiúzszerű szemek, sápadt arc adják az előkelő portrét.

A veszprémi munkások, katonák és földműves-szegények tanácsa Neumayer Imre elnöklésével ülést tart, melyen az elnök bemutatja az új kormányzótanácsi biztost, Szabó Gáspár elvtársat, azután élélmezési, gyermeknyaraltatási ügyekről és vadászcsoporthoz alakításáról tárgyalnak. Balla elvtárs indítványára utasítja a munkástanács az elnököt, hogy távolítsa el a városháza ülésterméből Dunszt és Kovács volt polgármesterek képeit.⁷⁹

A burzsoá jóleső kárörömmel szemléli a kommunisták bajait, bízik a pesti éhínségben, örömmel látja a sorozásoknál észlelhető sikertelenséget, a vörös katonák csekély harci kedvét és – Salgótarján elestéről beszél.

Május 25-én, vasárnap délelőtt fél 11-kor üres ház előtt matinéznak a színészek, a hirdetett szociális előadás is elmarad. A szakszervezetekben nagyon gyéren megy a sorozásra való jelentkezés, a kényszersorozás gondolata aggasztja az intelligenciát. A budapesti angol missziótól származó nyilatkozatot kolportálnak: az antant sajnálja a magyar intelligenciát, de nem volna okos dolog a kommunizmust elnyomni addig, míg a félrevezetett tömegek belecsömörödve az új rendbe, ki nem gyógyulnak a kommunizmusból. Ha most elnyomnák a kommunistákat, rövid idő múltán ismét kiújulna a baj. A kissé már nyúlós helyzetet megunt burzsoálélek hisz mindenben, ami kellemes neki; a tevékeny képzelet szállítja a helyzetet szelídítő „biztos” híreket, s ki-ki azt hiszi, ami neki jólesik: Quod volumus, libenter credimus.⁸⁰

Jankovics elvtárs pedig Zsurekkel, Lukácsi erdőhivatali alkalmazott kíséretében, őzre vadászik a menyékei erdőben.

⁷⁷ Rosner János vendéglős és Szűcs János munkás vallomása a Szabó Gáspár-féle bűnper iratai közt.

⁷⁸ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁷⁹ Vörös Zászló, 1919. máj. 28. A munkástanács ülése. 2. o.

⁸⁰ Szívesen elhisszük azt, amit magunk is akarunk.

Május 26. A katonaköteles korú keresztény fiúk jó része ma már nem jön előadásra, biztos helyekre húzódnak el a fenyegető vörös katonai dicsőség elől. A városban kormányválságról beszélnek. Falragasz jelenik meg: este 10 óra után tilos az utcán járni és a lakásokat világítani, vörös katonák az utcán, szolgálaton kívül nem viselhetnek oldalfegyvert. Egy másik plakát a luxuskocsik bejelentését rendeli el különbeni elkobzás terhe mellett. Grünfeld Sándor, a termelőszövetkezeti központ vezetője az egész püspöki kormányzósági épületet lefoglalja, és Zsitnyánszky püspöki kormányzót kilakoltatja.

Május 27. A direktórium, ráunva a vendéglői kosztolásra, saját konyhát rendez be a főispáni épületben, s az emeleti ebédlőben étkezik a 30–35 tagú társaság: Jankovics elvtárs feleségével és két gyermekével, Fodor elvtárs „feleségével”, Lohonyai elvtárs és a többi kommunista előkelőség: a direktórium irodahelyiségeiben napközben látható egész sereg serdült korú fiatalság. Asztaluknál valamelyik környékbeli kastélyban rabolt ezüst evőeszközöket használnak, konyhaszemélyzetük pedig a Veszprémben rekvirált fehérneműkben, háló- és fésülködőköpenyekben dolgozik. S mikor Budapesten éhínség van, Veszprémben keserves ácsorgás útján lehet néha húshoz, tejhez jutni, a piac teljesen üres, akkor ez a társaság velős palacsintát tízóraizik, délben 5 tál ételt eszik, míg vacsorájuk az egyik napon ez volt: borjúsült salátával és burgonyával, diós és túrós rétes, befőtt, sajt. Hogy mennyire vigyáznak arra, hogy az eszmével táplált proletártestvéreik meg ne tudják valahogy, hogy mi is megy végbe a főispáni épület gondosan elzárt, avatatlanok számára hozzáférhetetlen udvarán és konyháján, jellemzi egy, a napokban megesett disznóölés, amelyet a főispáni ház udvarán ilyenformán hajtottak végre: hogy az áruló visítást, a disznóölés kikerülhetetlen velejáróját elkerüljék, először fejbevágják a sertést, s miután így elejét vették minden ellenforradalmi zajnak, csak azután szúrják meg.

A forradalmi törvényszék ismét hallat magáról: Rimpek Lajos elvtársat, vármegyei közrendészeti megbízottat 3 hónapi fogházra és hivatalvesztésre ítéli a szesztilalom megszegése miatt. Úgy halljuk, hogy Szalay elnök Lusztiggal támadt nézeteltérés miatt hagyta el az elnöki széket, melyet most Lusztig távozása után ismét elfoglalt.

Május 28-án megjelent Vörös Zászlóban Kránitz József elvtárs toborozza a proletárokat a munkás-szabadiskolába.⁸¹ A Magyar Király Szállodát Marx nevével ékesítik föl.⁸² A tanácsköztársasági pénzek, a fehér hátú 25 és 200 koronások rossz hírbe keverednek.⁸³

⁸¹ Vörös Zászló, 1919. máj. 28. Iratkozzunk be a Munkás-Szabadiskolába! 1. o.

⁸² Vörös Zászló, 1919. máj. 28. A „Magyar Király Szálloda” új elnevezése. 3. o.

⁸³ Vörös Zászló, 1919. máj. 31. A 25 és 200 koronás bankjegyeket el kell fogadni. 3. o.

Május 29-én délután a „nevelőmunkások” számára, kötelező megjelenéssel, előadásokat tartanak: Bánó József, volt slöjdtanító⁸⁴ elvtárs, tanügyi megbízott, aki a kormányzótanács iskolareformját ismerteti, Mihályi, volt szentgáli tanító elvtárs, aki szeretne minden tanítóban forradalmárt látni, és külön szervezkedést sürget, míg Kránitz József elvtárs a munkás-szabadiskolának⁸⁵ csinál reklámot, hálás az új szellemnek, s boldognak hirdeti a szülőt, aki az új Magyarországnak nevelhet gyermeket. Jankovics elvtárs is beszél, hogy teljes legyen a jelenlevők megbotránkozása, mellyel az előadók alpári hangját, az előadások nivótlanságát kísérik.

Fodor elvtársék lakására (Rada-ház) ismét egy kocsirakomány érkezik vidékről ismeretlen tartalommal. Este 11 óra után vörös katonák mennek be Radványi püspöki titkárhoz, kérdőre vonják: hogy mer 11 óra után világítani. Eloltják lámpáját azzal, hogy most feküdjék le sötétben.⁸⁶

Május 30. A harctéri helyzet eseménytelensége, az antantakció látszólagos megfeneklése levertté teszi a hamar desperáló burzsoákat. A volt tisztek kötelező jelentkezéséről szóló rendelet sok érdekelt kedélyét borzolja föl: készülnek Kanizsára, ahol jelentkezniük kellene. De egyelőre csak készülnek. Az angolkissasszonyok intézetében megjelenik két ember, Grünfeld megyei termelőbiztos küldi őket, hogy számára a zárdában lakást rendezzenek be. M. Ghimessy főnöknő megütközve ezen a határtalan szemtelenségen, röviden, de eredményes energiával rázza le az új lakót. Elküldi a két munkást, mondván:

– A termelőbiztos úr biztosan elhibázta a házszámot.

Grünfeld elvtárs forradalmi pályafutása iskolás példája a magyar tanácsköztársasági nagyságok keletkezésének. Ispán volt, amolyan botos, minden szakképzettség nélkül, a Zirc környéki Weim-pusztán, a Szávozdt-birtokon. A diktatúra kitörésekor gondolt merészet és nagyot, s megüzente a Pesten tartózkodó tulajdonosnak, hogy – ha jól akar – ne jöjjön haza birtokára, mert a

⁸⁴ Slöjd: a. m. kézi munka, eredetileg minden oly munka, mely gépek nélkül végezhető. Szűkebb értelemben az elemi technika, mely nem ipari, hanem nevelés-egészségügyi szempontból bír fontossággal, és amelyet kézügyesség-fejlesztésnek nevezünk. A slöjd nem új keletű, már két századdal ezelőtt nagy fontosságot tulajdonítottak ennek a gyakorlati oktatási, képzési módszernek, ezzel akarva ellensúlyozni a gyermekek szellemi megerőltetését. Ezért foglalkoztatták a gyermekeket az iskolában hetenként 2-3 órán át mindenféle kézi munkával. Az elv: oly tárgyak készítését tanítani, melynek azonnal hasznát lehet venni, kiindulva abból az elvből, hogy a gyermek munkakedvét fokozza, ha látja, hogy valami használhatót alkotott. A slöjd tanításánál fontos szempont még a gyermekek testtartása is. A slöjdtanító itt a gyakorlati képzés vezetője, oktatója. Forrás: Pallas Nagylexikon

⁸⁵ Vörös Zászló, 1919. máj. 31. Tanítógyűlés. 1–2. o.

⁸⁶ Vörös Zászló, 1919. máj. 28. Zárórak szabályozása. 2. o.

cselédség tudni sem akar róla. A tulajdonos hitt neki: Grünfeld úr teljhatalmú urává lett a birtoknak. A cselédeknek azonban sehogy sem volt ínyére a gazdacseré, megunták Grünfeld elvtárs komiszkodását, megkerestetik a tulajdonost, aki majdnem sóbálvánnyá lesz, mikor hallja, hogy a Grünfeldtől oly veszedelmes forradalmi színben festett cselédség hívja őt, hogy vegye ki a vezetést a tűrhetetlen új földesúr kezéből. Az imigyen becsapott birtokos bejelenti az esetet Svábi akkori központi termelőbiztosnak, aki a tulajdonost bízta meg birtokának vezetésével, Grünfeldet pedig elcsapják. No de nem azért Grünfeld ő, hogy a kidobás után talpra ne essék! Hatalmas elvtársa, Jankovics, aki egyik körútja alkalmával volt szívesen látott vendége Grünfeldnek, pártjára kel a kialakbólitott elvtársnak, kibuktatják Svábit a termelőközpontból, s helyébe – Grünfeld kerül. Így lett a Zirc vidéki botos ispán teljhatalmú intézője egy egész vármegye uradalmainak és szocializált 100 holdon felüli birtokainak, lefoglalja irodahelyiségül a püspöki jószágkormányzói palotát és – a legelőkelőbb zárdában szeretne lakást berendeztetni magának.

Ma halljuk a nem minden humor nélküli hírt, hogy szeretett elvtársunk, Erdős (Deutsch) Béla MÁV-osztálymérnök, aki családját feleségének összes ékszereivel együtt a május 3-i időváltás után apósának Somogyban levő szarvas-pusztai udvarházában helyezte biztonságba, a napokban Kaposvárott keresztvíz alá küldte szeretteit, egyben lépéseket tett Pestre való áthelyeztetése ügyében.

A Rada-ház előtt tündérmajori uradalmi fogat áll meg két hitsorsossal; a kommunista lakásból három koffert cepelnek le, az egyik alatt csak úgy görnyedt a két „államférfi”, s fölrakva a koffereket a kocsira, elhajtatnak. Hová? Mit vihetnek? Kínzó problémák!.. A volt püspöki és káptalani uradalmak rendeletet kapnak, hogy a birkaállomány 50%-át Budapestre kell szállítaniok. A nagy meglebben, étlen-szomjan szállított állatoknak egy része még az úton elhullott. A direktórium a hadvezetőség számára egy pár ökröt vásárol 80 ezer koronaért, egy pár lovat pedig 60 ezer koronaért egy vámosi polgártól. Egy másik polgár csak úgy hajlandó 4 db tináját 60 ezer koronaért eladni, ha képpénzzel fizetnek. – Természetes – mondják a megbízott vörös katonák –, mi csak jó pénzzel fizetünk! Mikor a polgár így fölcsap, kivezetik az állatokat, s fizetni akarnak – fehér pénzzel. A polgár visszautasítja a fölkínált fehérhasúakat, mire a vásárlók oda dobják neki a három köteg 200 koronást, és elhajtják az állatokat.

A nép kezd kijózanodni a nagy boldogságból; fehér pénze van elég, de vásárolni mit sem tud. A falukról semmit sem hoznak be, az üzletek üresek, s ha van is valami, „nincs aprópénz!”⁸⁷ csatakiáltással űzik el a fehér pénzért vásárolni

⁸⁷ Vörös Zászló, 1919. máj. 28. Elkobzott ezüst-aprópénz. 3. o.

akarókat. Hangos szitkokkal dicsérik agyba-főbe ezt a cifra, direktóriumos világot.

Május 31-én Kovács József százados, a tisztí étkező parancsnoka nagy patáliát csinál a városháznál: micsoda dolog az, hogy a tisztí étkezőnek, ahol 70 ember étkezik, 35 kiló disznóhúst utalnak ki, míg a direktórium részére, ahol 32 személy étkezik, ugyanakkor 30 kiló hús jut! Az elvtársak megijednek az erélyes kérdőre vonástól, ígérnek fűt-fát, füstölt húst, disznóölést, csak – ne méltóztatásuk hangosan panaszkodni. Még meg találják hallani a proletárok, hogy a direktóriumi koszt nem is olyan rossz. De mennyire nem rossz! Sőt! Tegnap, pénteken este például így böjtölt a hústalan napon ez a társaság: borjúsült, disznópecsenye, mákos és diós patkó, túrós rétes, s hogy mindezt könnyebben megemésztessék: pezsgőt ittak melléje. Hogy mit emészt föl ez a dözsölő had, mutatják a következő, szemtanútól eredő följegyzések: május 23-án beszállítottak konyhájukra 1 sertést, egy nagy kosár (több száz) tojást és 50 kiló marhahúst, 26-án egy borjút, 30-án 200 darab tojást.

A napokban a jöltáplálkozó direktórium letiltja az állampénztárnál a kék pénzek kiadását, arra nekik van szükségük – mint mondják – textiláruk csempészes útján való beszerzéséhez.

Orosz fogságból szabadult hadifogoly meséli ismerőseinek, hogy Moszkvában öles plakátok hirdetik: *„Proletárok, kitartás! A magyar szovjet-hadsereg közeledik!”* A burzsoá jóízűen mulat a pletykán, ami nincs is minden valószínűség híján. A Vörös Zászló neheztel a proletárásszonyokra, akik a nincstelenség és a nép körében is ismertté lett direktóriumi gazdálkodás miatt ugyancsak minden jót kívánnak a népboldogító elvtársaknak. Pedig – mondja a vezércikk –, ők mindent elkövetnek, hogy kielégítsék a szükségben levőket: *„épp most küldtük el 4 emberünket, hogy életveszély között is csempésszenek át a demarkációs vonalon, amit tudnak, a szerbektől; amint hazajönnek, újból elküldjük őket Szombathely környékére stb.”*⁸⁸ Miért fárasztják ilyen messzire szegény csempészeket? Elég volna csak a direktórium környékére kiruccanni!

A munkástanács mai ülésén az elnök bejelenti, hogy Rimpek Lajos elvtárs, tanácstag *„ifjú könnyelműséggel, bár nem súlyos beszámítás alá eső kihágást követett el, melyért szabadságvesztésre ítéltetett. Mivel nevezett elvtárs a párt hűségese tagjaként mindig hasznos munkásságot fejtett ki a proletárság érdekében, a tanács utólagos jóváhagyásának reményében kegyelmi kérvényt adott be a büntetés elengedése érdekében.”* – Természetes, hogy *„helyben hagyatott.”* – Ugyanezen ülésen Jankovics Lajos elvtárs *„előterjeszti azon értesülését, hogy Neumann Sándor (tanító) elvtárs olyan kijelentést tett, hogy megmutatja, hogy a zsidó*

⁸⁸ Vörös Zászló, 1919. máj. 31. S-i.: Néhány szó a veszprémi proletárásszonyokhoz! 1. o.

iskola mégiscsak zsidó iskola, és ebben ellenforradalmi tényt lát, mert a tanácsköztársaság felekezeti iskolát nem ismer. Indítványozza, hogy a tanács ezen ügyet 3 tagú bizottság útján tegye vizsgálat tárgyává. Neumann Sándor tanácsstag előadván azt, hogy ezen kijelentést ilyen formában nem tette, csupán azt mondotta, hogy a jelzett iskolában a tanulók 90%-a zsidó vallású lévén, a zsidó ünnepek megtartása akadályba nem ütközik.” A tanács a kijelentést tudomásul veszi, és a vizsgálat elrendelését mellőzi.⁸⁹

Este ½ 10-kor riadót fújnak, a faipari telep szirénája jelzést ad, a tűztorony vészharangja is megszólal: Tolnában bajok vannak, a veszprémi vörösekre is szükség van.

⁸⁹ A munkástanács május 31-i ülésének jegyzőkönyve.

Június

A tolnatamási ellenforradalom – Szabó Gáspár esete a miseborral és a törvényszéki ellenforradalmárokkal – Litéri magyarok – Kitör a vasutas sztrájk – Vasutas szolidaritás és instáló elvtársak – Általános sztrájk – Veszprém ostromállapotban – A postások és nyomdászok sztrájkjának letörése – Statárium a sztrájkolók ellen – Jankovics, a galamblelkű – Vasutasok a börtönben – Dr. Kaukát halálra ítélik – A halálos ítéletet hozó vésztörvényszék jegyzőkönyve – Bitófa a Rákóczi téren – Félnapos katonai diktatúra Veszprémben – A Vörös Zászló a vasutas sztrájkról – Riport a pünkösdi vérontó népgyűlésről – Szabó Gáspár kommunizál – Plakátözön – Magyar elvtárs hivatalban – Erdős (Deutsch) Béla búcsúzik – Róland pályafutásának zenitjén – Egy elhagyott kommunista tanya – Politikai nyomozók – A körültekintő burzsoá

Június 1-én, vasárnap délelőtt matiné, vagyis proletáristentisztelet a színházban. Az éj folyamán a tolnai ellenforradalom miatt eltávozott Vörös Őrség helyét itthon a munkásgárda foglalja el. Este már meg is érkeznek a vörösőrök, halljuk, hogy Tolnatamásiban voltak bajok. Május 30-án délután népgyűléssel kezdődött az ellenforradalom, melynek következményeképp a vörös uralommal elégedetlen tamásiak fölfegyverkezve leszerelték a vörösőröket, s azoknak parancsnokát, Gonda hadnagyot alaposan helybenhagyták. Az elvtársak vészkiáltására május 31-én, szombaton délután Dombóvárról érkeznek először vörös katonák, a Pécsről kitelepített bányászok karhatalmi csapata. A tamásiak ellenállnak a vörösöknek, az ütközet azonban, amelynek három fehér áldozata lett, a jól felszerelt vörös sereg győzelmével végződött. A dombóváriak megszállják a községet, s megkezdik még szombat este az ellenforradalmárok letartóztatását.

A veszprémi elvtársak május 31-én este értesülnek a tolnai zavargásról. Kun Béla telefonon utasítja Szabó Gáspárt, hogy menjen karhatalommal Tolnatamásiba, és verje le az ellenforradalmat. Szabó Gáspár erre riadót fúvat, ő maga pedig lakásán, Berger Arnoldéknál készül lázasan vezérkarával az expedícióra. A szomszéd szobában lakó Nagy Sándor mérnök épp otthon tartózkodik, csak egy ajtó választja el szobáját Szabó Gáspáréktól, s így egész jól hallja, hogy odaát mi történik. Szokatlanul hangosak a szomszédok, fegyvereket töltenek, az egyik vendég cigarettáért kiabál, s mondogatják:

– Na! Holnap nagy vadászatot rendezünk!

A mérnök nem tudja mire vélni a dolgot, csak utólag hallja, hogy Szabó Gáspárék embervadászatra készültek.

Május 31-én este indult a veszprémi Vörös Őrséggel Szabó Gáspár, s vele mentek Próder László vörösőrpáncsnok, Turánszki Vendel politikai megbízott és Simon Antal vádbiztos. Szabó Gáspár elemében van; már az úton hangoztatja, hogy akasztatni fog, sőt hóhér is akad Kokics György vörösőr személyében, aki az egyik megállónál kötél után néz. Hajnaltájt, 6 óra körül ér vonatuk Tamási közelébe, s nagy óvatosan mennek be a már pacifikált községbe, melyben már ott találják a dombóvári vöröseket. Az ellenforradalom megtorlása vár csak a veszprémiekre, de ezt a tőle telhető buzgósággal igyekszik végigcsinálni Szabó Gáspár és társasága.

Érkezésük után azonnal megalakítják a rögtönítélő bíróságot, amelynek tagjai Szabó Gáspáron kívül Próder és Simon Antal, és megkezdik a letartóztatott 36 ellenforradalmár vallatását. Szabó Gáspár a dombóvári vörös katonákkal kél versenyre, üti-veri az elébe került nyomorult áldozatokat, Berta Pál hentesnek lábát töri össze puskatussal. Aki még így sem hajlandó vallani, azt kiküldik 10 percre a „gondolkozóba”, ahol a vörös katonák kínozzák a szerencsétleneket. Hogy mi történt a „gondolkozóban”, azt a tolnatamási esperesplébánosnak, Mozolányi Istvánnak¹ esete mutatja. A letartóztatott Madarász József községi rendőrt a vörösek veréssel kényszerítik, hogy valljon rá a papra, akit így vásárnap, június 1-én reggel szintén befognak, s a vészbírák elé állítanak. Szabó Gáspárék kihallgatják őt, de semmit sem sikerül rábizonyítani. Szabó intésére kivezetik az esperest a járásbíróság épületében levő tárgyalóteremből, de tovább is fogva tartják, s a kint ólálkodó vörös csűrhe állandóan a legdurvább szidalmakkal illetve a teljesen ártatlan embert, arra kényszeríti a község papját, hogy vizet hordjon. Egy kannát nyomnak a kezébe, a népes községen át, 10 perces utat téve kell neki a vizet hordania. Hogy mire kellett a víz, azt csak akkor látja, mikor harmadszor hozzák vissza neki az üres kannát: a kanna teteje vérrel van borítva. A „gondolkozóban” folyik a vallatás ...²

A letartóztatottak közt van dr. Frúhwirth ügyvéd két fiával. Őket is véresre verik.

A „kihallgatások” közben érkezik meg a szekszárdi forradalmi törvényszék Aranyos György Tolna megyei kormányzótanácsi biztossal és Tánczos Vendel ügyvédjelölt, vádbiztossal. Heves vita indul meg afölött, ki illetékes ítélni az ellenforradalmárok ügyében. Szabó Gáspár majdnem tettelegességgel menő

¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

² **Mozolányi esperes tanúvallomása Szabó Gáspár bűnperének főtárgyalásán (1919. dec. 18.)**

hévvel kardoskodik a maga joga mellett: Kun Béla őt bízta meg. A szekszárdiak viszont tagadják a veszprémi elvtársak illetékességét a Tolna megyei területen.³

Végre is koalíció lett a nagy harc vége: a veszprémiek eddigi kihallgatásai alapján a szekszárdi forradalmi törvényszék fog ítélni úgy, hogy Szabó Gáspár, Simon Antal és Próder László is részt vesznek a további tárgyalásban.⁴

Déltájban hirdetik ki a közös erővel hozott három halálos ítéletet: Hőrich Imre asztalost, Berta Pál henteset és Madarász József községi rendőrt kötél általi halálra ítélték. A halálos ítéleteket Szabó Gáspár közölte telefon útján az igazságügyi népbiztossággal.

Az ítélet kihirdetése után Imre Jenő rendőrségi alkalmazott, vörösőrt szólítja meg Szabó Gáspár a járásbíróság udvarán. Fejfájásról panaszkodik, majd így szól: – Szorít a cipőm. Elmegyek, kicserélem valahol.

El is megy valamelyik úri házhoz, de cipőt nem talál, egy fényképpel tér vissza pár perc múlva, azt hozta el emlékképpen.

Minthogy a tegnap este óta étlen-szomjan levő veszprémiek zúgolódva sürgetik a hazatérést, bármennyire nehezére esik is, Szabó Gáspár kénytelen lemondani arról, hogy az ítéletek végrehajtását is végigélvezze. Délután 2 óra körül a veszprémi vörösőrök elhagyják Tolnatamását, s az esti órákban hazaérkeznek.⁵

Az akasztásokat a székesfehérvári vörösek, a hírhedt Fabik-különítmény⁶ végezte, kiknek csapata a délelőtti folyamán érkezve, vadállati kegyetlenséggel vett részt a nyomorult vádlottak kínzásában a vallatások alkalmával. Délután 3 és 4 óra között gyilkolja meg a templom előtti főtéren az ellenforradalom három vértanúját. Elsőnek Hőrich Imrét akasztják fel egy lámpadúcra, s mikor a kötél elszakad alatta, s a hátrakötözött kezű áldozat a földre zuhanva nem tud lábra állni, gaz gyilkosai ököllel verik szembe:

– Segíts magadon, te kutya! – és újra felhúzzák. Utána Madarászt és Bertát húzzák föl, mindegyiket más-más akácfára. A gyilkosságokon kívül természetese-

³ Részletesen lásd: K. Németh András: *Ellenforradalom és vörösteror – Tamási 1919*. Tamási, 2009. és K. Németh András: *Ellenforradalom és vörösteror – Tamási 1919. Kommentár*, 2009/2. 71–86. o. Frúhwirth Jenő fia – névváltoztatás után – Tarján Jenő.

⁴ **Tánczos Vendel** szekszárdi vádbiztos Földes belügyi népbiztoshoz [Helyesen: Dr. Földes István helyettes belügyi népbiztos] küldött jelentésében (közölve dr. Szabó László: *A bolsevizmus Magyarországon c. művének 193. s köv. oldalain*) azt írja, hogy a szekszárdi forradalmi törvényszék Szabó Gáspár utasítására alakult át rögtönítélő bírósággá. Mi a fentieket Perczel György veszprémi rendőrfelügyelő, Jeney Pál és Molnár Aladár detektíveknek Szabó Gáspár bűnügyében tett tanúvallomásai alapján közöljük. Nevezettek, mint vörösőrök, részt vettek a tamási expedícióban.

⁵ *Vörös Zászló*, 1919. jún. 4. Ellenforradalom Tolnatamásiban. 2. o. *Vörös Zászló*, 1919. jún. 4. Kirobbant. 3. o.

⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

sen a rablásról sem feledkeztek meg a haramiák; csak Bertáéktól 18 ezer korona kék pénzt raboltak el.⁷

Veszprémben a napokban Somodi Nelli alig 10 éves kislányt bekísérik a direktórium elé, mert nyílt levelezőlapon a kommunistákat szidta. Alaposan megdorgálják a veszedelmes ellenforradalmárt.

Láber Miklós, a Davidikum fiú-nevelő prefektusa a direktóriumhoz megy, misebor vásárlásához akar engedélyt szerezni. Szabó Gáspárnak nem tetszik az instancia:

– Maga be akar engem csapni! – mondja Lábernek, aki hiába igyekszik megmagyarázni az elvtársnak, hogy a miséhez tényleg kell a bor.

– Misézzenek bor nélkül! – oldja meg a bölcs kádi a kérdést. Nem ad engedélyt, inkább más üzletre tereli a szót:

– Kiléphetne, tisztelendő elvtárs, nagyon jó állást tudnék biztosítani. – Ezt viszont Láber nem hajlandó megcselekedni, s így kölcsönösen kiábrándulnak egymásból.

Június 2. Ünneplőruhas „kékmándlisok” küldöttsége jár idebent. Litéri polgárok, Varjas Zsiga módos gazdáért jöttek, akit a vörösek behoztak, mert borozgatáson érték. A litérik ugyancsak erőlyesen követelik földijük szabadon bocsátását. Az egyik – Uram bocsá! – még azt is odavágja a rendeletre hivatkozó direktóriumnak:

– Hát ’iszen maguk is isznak! – Nem mernek nemet mondani a ludas elvtársak, szabadlábba helyezik a náluk mindenestre ártatlanabb litéri polgárt.

Bajok vannak az aprópénz körül. „Szabotál!” Elrejtették a „huligánok”. Detektívek mennek a keresésére, s találnak is valamelyest egy pár takarékos kereskedőnél.

A burzsoá megint jó híreket hall. Nem tetszik neki a változatlan, tespedő állapot, hát jó híreken vigasztalódik. Az antant nagyon előnyös békefeltételeiről tud, nem fog sok elveszni az ország területéből, s a csehek ki fogják üríteni a nem nekik szánt felvidéki részeket, melyeket természetesen a vörösek diadalmasan meg fognak „hódítani”. Így tudja ezt a jól értesült burzsoá június 2-án, s bízik a Népszaváéktól agyonhallgatott szegedi „operettkormányban”.

Este 7 óra tájban halljuk a hírt, hogy vasutassztrájk készül. A beavatottak suttoznak róla.

Június 3-án a vasutasok sztrájkja ejti izgalomba a közönséget. Vasutasaink ma már nem dolgoznak, Veszprémben megállt a forgalom. A kilátások rózsásak: Pesten ínség van, csak három-négy napig bírjuk a sztrájkot – mondják derék

⁷ Özv. Berta Pálné, Bleck István gépész és Berta János földműves, tolnatamásii lakosok tanúvallomásai a Szabó Gáspár-féle bűnperben.

vasutasaink –, ennek a komisz uralomnak befellegzett. A sztrájk Szombathelyről indult ki; az emlegetett okok: az erőszakos sorozás és a fehér pénzben kapott fizetés csak másodrangú ok, az igazi ok – nem is csinálnak belőle titkot a vasutasok – a zsidó kormány megbuktatása. Szombathelyről kapják vasutasaink a sztrájkra felszólító körtáviratot, úgy halljuk, hogy Szombathely után a celli, veszprémi, győri, székesfehérvári vasutasság csatlakozik elsőnek, a mai nap folyamán pedig követi őket Budapesttel a dunántúli állomások nagy része.⁸

Ma délelőtt 10 órára gyűlésre hívja a sztrájkba lépett vasutasokat a direktórium, de csak egy kis részük jelenik meg, azok is kijelentik, hogy ők nem tárgyalnak, a sztrájk nem Veszprémből indult ki, tehát itt be sem szüntethető, ők kitartanak, és szolidárisak a sztrájkban. A sikertelen kísérlet után dobszóval a Vörös Őrségen való jelentkezésre hívják fel őket azzal, hogy semmi bántódásuk sem lesz, de nem akad jelentkező. Sőt, hogy minden erőszakoskodásnak elejét vegyék, a vasutasok egy része a déli órákban elhagyja a várost, elszélednek a környéken. Délután Szabó Gáspár és Róland elvtárs keresik föl az állomás-épületben tartózkodó vasutasokat, puhatolózna, fenyegetőznek, Róland elvtárs megtizedelést helyez kilátásba, de nem használ. A válasz férfias és egyhangú: nem állunk munkába!

A lapok a mai napon már nem érkeznek meg; izgatottan várjuk a fejleményeket. Este terrorcsapat, hír szerint 50 „ember” érkezik a városba, parancsnokuk – úgy hírlik – hóhér.⁹

Június 4. A vasutas sztrájk s a vele járó izgalom tart. 9 óra tájban dobszóval, feltűnően udvarias hangon Szabó Gáspár elvtárs „kéri a vasutas elvtársakat, legyenek szívesek 10 órára a vasutasok értekezletén megjelenni”. Általános derűtséget okoz a hirdető vörössőr „elvtárs”, becsületes városi rendőr, aki mondókája végén sokat mondóan elsóhajtja magát: Áh! – A vasutasok azonban nem állnak kötélnek, nem hajlandók sehol összejönni, azt üzenik Szabó Gáspárnak és elvtársainak, hogy aki beszélni óhajt velük, fáradjon el hozzájuk, akik itthon vannak, a vasúton tálalhatók. Az elvtársak, Szabó és Róland, ki is mennek az állomásra, ahol a vasutasok nevében dr. Kauka Lajos¹⁰ MÁV-fogalmazó mindenek előtt az elvtársak tegnapi durva viselkedéséért részesíti kemény leckéztetésben a két főelvtársat, különösen Rólandot, s a jelenlevő vasutasok zajos helyeslése közt kijelenti, hogy munkába állásról szó sem lehet, ők nem tárgyalnak, majd ha a vo-

⁸ Vörös Zászló, 1919. jún. 7. Ellenforradalom. 1–2. o.

⁹ A Vörös Zászlóban szalagcímként olvasható: „A Forradalmi Kormányzótanács az egész Dunántúlt hadműveleti területnek nyilvánította. A vasútra, postára és távírdára kimondotta az ostromállapotot. A Kormányzótanács megbízta Szamuely Tibor, Vántus Károly és Jancsik Ferenc elvtársakat a statáriális intézkedések végrehajtásával.” Vörös Zászló, 1919. jún. 7. 2. o.

¹⁰ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

nat bejár Veszprémbe, akkor tudják, hogy a sztrájk megszűnt, s ők is felveszik a munkát. Rédey Gyula MÁV-segédtitkár a megtizedeléssel való fenyegetést veti Róland elvtárs szemére, s a jelen levő vasutasok ugyancsak kemény igazságokat vagdosnak a szorítóba jutott elvtársak fejéhez, nyíltan hangoztatva a sztrájk igazsági okát, a kormánnyal való elégedetlenséget.

Az elvtársak csalódva hagyják ott a vasutasokat: szép szóval nem tudnak sikert elérni. A legjobb eredményt várja mindenki a vasutasok összetartásától, imponáló, szép viselkedésétől. Szinte mosolygunk, mikor ilyen hangulatban a szakszervezeti tanács és Zsurek aláírásával megjelent plakátot veszünk észre, amelyen fölhívják az összes szervezett munkásokat, hogy 5-én esti 6 óráig lajstromozás végett valamennyien jelentkezzenek. Ezt ugyan lesheti Zsurek elvtárs és a többi nagyhatalom.

A déli órákban valami lázas hangulat lesz úrrá a városban. A kommunista vezérek lógó orral futkosnak, Jankovics elvtárs idegesen kiabál az utcán, mindenki a vasutasokkal ért egyet, szidják a kormányt, az egész fosztogató, fehér pénzes bandát, s a délután beálló általános sztrájkról beszélnek.

Arról is szó esik, hogy délután sem víz, sem villany nem lesz, gyűjtik hát a háztartásokban a tartalék vizet.

Délután a hangulat izzóvá válik. A postásokat egy szombathelyi távirat hívja föl a déli órákban a sztrájkra, mire postásaink is határoznak, egy órákor ők is sztrájkba állnak. A postásokat követik a többi köztisztviselők. A sztrájkra hívó távirattal Wéninger Ferenc postatiszt Radetzky Károly pénzügyi tanácsoshoz siet, aki erre az összes hivatalok, intézetek bizalmi férfiai – természetesen csak a megbízhatókat – a pénzügyigazgatóságra hívja össze bizalmas megbeszélésre. A meghívást agilis tisztviselőküldöncök, köztük Bertalan László törvényszéki irodafőtitst, dr. Nozdroviczky László pénzügyi segédtitkár végzik. A nagy titkon összeült kis tanács, 14 képviselője az egyes tisztviselő csoportoknak, egyhangúan kimondja, hogy csatlakozik a vasutasok és postások sztrájkjához, s a környék köztisztviselőit is felszólítja az általános sztrájkhoz való csatlakozásra. Merész ellenforradalmárok mennek a szomszédos községekbe, Békeffy Pál szolgabíró Rátótra, Porubszky Elemér vármegyei aljegyző Vörösberénybe, Nozdroviczky László, Bertalan László és Bruzsa Ambrus számvevőszéki tisztviselő Vámosra viszik az értekezlet felhívását. Még javában tart az értekezlet, amikor a vörösek valahogy megneszelik az összejövetelt, kutatják, keresik, hogy hol gyűléseznek a közalkalmazottak, körülzáratják a színházat, csak a pénzügyigazgatósági épületre nem gondolnak.

A köztisztviselőkkel együtt sztrájkba lépnek a többi alkalmazottak és munkások; három óra után már javában áll az általános sztrájk, az összes üzletek zárva, az utcát csoportokban lepik el a kíváncsiak és a sztrájkolók. A meg-

szeppent kommunisták, Szabó Gáspár, Jankovics és társaik, úgy látszik, megtámadtatástól félnek, a legridegebb erőszakkal igyekeznek elfojtani a kitört ellenforradalmat. Az általános munkabeszüntetés után, 3 óra táján, szuronyos járőrökkel rakják meg a fő útvonalakat, géppuskások jönnek az utcára s az Alapítványi Hivatal¹¹ és a direktórium épülete előtt gépfegyvereket állítanak föl. A szuronyos vörös járőrök irgalmatlanul hazazavarnak mindenkit: senkinek sem szabad az utcán tartózkodni. A sétálni indulókat visszarendelik, még az erkélyekről is beparancsolják a kíváncsiskodókat. A mellékutcákon át sikerül csak belopóznunk a „haditerületre”, a főbb utcákra, ahol meghalt az élet, ostromállapotba helyezkedett ez a valamikor oly békés, csendes város. Az üres utcákon szuronyos csöcselék cirkál, a géppuska az Alapítványi Hivatal elől a Rákóczi térre kerül. Két gépfegyver és 30-40 szuronyos, rozoga, alig serdült siheder, s az egyedüli kormányhű faipari munkásság, a munkásgárda: ez Jankovicsék összes mozgósítható hadereje. Megértjük ijedtségüket, érthető, ha annyira vigyáznak a házuk tájára, az utcák kiürítésére. És – eszünkbe jut szegény Tisza István, Werkerle s a többi „zsarnok munkásnyúzó”, akik *„rendőrlovak patáival gázoltattak bele a tüntető munkások seregébe”*. Szabó Gáspárék, Jankovicsék nem ilyen barbárok, ők dehogy tennének meg ilyesmit!!! Milyen kijózanító hatása lehetett ennek a szerda délutáni statáriumnak a félrevezetett munkásságra!

A megrémült direktórium gondoskodik róla, hogy híre szaladjon: Hajmáskérről katonaság érkezik. De bizony nem érkezik egész délután. Az emberek mosolyogva suttoják, hogy egy hajmáskéri menetalakulat, amely ma reggel volt indulóban a frontra, s a vasutassztrájk miatt ott rekedt, éljenzi a vasutasokat. A rossz élelmezés miatt nagy az elégtelenség a táborban, s Jankovicsék biz’ onnan ne sok segítséget várjanak.

A sztrájkoló hivatalnokok, postások egy része a mellékutcákban sétál, hogy otthon ne találják őket a rájuk vadászó vörösek. Hangoztatják, hogy nem nyomorognak tovább, miért nélkülözzenek, mikor az antanttal való békesség egy csapásra jobb viszonyokat teremt. Úgy tudják, hogy a megszállott területeken s Ausztriában nincs ilyen nyomorult nincstelenség, mint a dicső Tanácsköztársaságban.

Négy óra körül kidobolják, hogy ha a vasutasok és postások nem állnak egy órán belül munkába, rögtönítélő bíróság elé állítják őket. A hatás: semmi. Egy másik dobszó a Vörös Hadsereg újabb győzelmét hirdeti, s megtiltja a vízgyújtást, mert a vízszolgáltatás és villanyvilágítás nem fog megszűnni.

A hasztalan ijesztgetés után erélyesebb rendszabályokhoz nyúlnak Szabó Gáspárék. A postások lakására szuronyos katonák, detektívek mennek, s az otthon

¹¹ Ma Városháza az Óváros téren.

találtakat, különösen a nőket, a legválogatottabb gyalázatosságokkal illetve a postára kísérik, s ott kényszerítik őket, hogy munkába álljanak. A postaépület tele van a postásokat őrző fegyveres vörösekkel. A bekísért tisztviselőket Jankovics és Szabó Gáspár fogadják, s igyekeznek a leggaládabb hangon terrorizálni. Szabó Gáspár toporzékol dühében, ordítását már az utcán hallani. Revolverrel fenyegeti a postásokat, s reprodukálhatatlan kifejezésekkel illeti a postáskisasszonyokat.

Váczy Margit fejének revolvert szegez, s így üvölt:

– Olyan lyukat lövök a fejébe, hogy olyant még nem látott Európa!

Brenner Saroltát így fenyegeti:

– Rögtön hasba lövöm, ha meg nem mondja ki volt az, aki magukat a hivatalból hazaküldte. Hasonlóképp revolvert fog Takách Margit és Babos Margit tisztviselőnőkre is.

A két „főcinkosra” azonban hiába vadásznak a bűsz elvtársak, Wéninger Ferenc és Wildenauer László¹² postatisztek, akiknek tevékeny részük volt a sztrájk előkészítésében, csak napok múlva mutatkoznak, amikor ezt életveszély nélkül teheték.

Éppígy összefogdosztatják a nyomdászokat is, a direktórium elé viszik őket, ahol a legkülönbébb halálnemek kilátásba helyezésével igyekeznek a lelükre beszélni. Bauer Károlyt, az egyházmegyei nyomda gépmesterét a fogházba kísérik, mert a szemükbe mondja, hogy nem ismeri el a Tanácsköztársaságot.

A késő délutáni órákban már kimerészkednek a bátrabbak az utcákra, a nagy beijedés szülte szigor enyhül valamelyest, már nem zaklatják a járóelőket.

Este 11 óra körül Hajmáskérrel vörös katonák érkeznek a bajba jutott veszprémi elvtársak segítségére. Parancsnokuk Rákos Ferenc,¹³ Szamuely legmeghittebb suite-jének¹⁴ egyik tagja, aki Pogány utasítására jön avval a parancssal, hogy egy pár vasutast felakasztatva teremtsen rendet Veszprémben. A direktórium épülete elé vonul a felmentő vörös sereg, melyhez a szinte magánkívül levő Jankovics tart beszédet az erkélyről olyan hangon, hogy az angolkisasszonyoknál, egy jó utcahossznyira is megérteni minden szavát. Fékevesztett módon tüzeli a vöröseket a sztrájkolók ellen – „*vagy azok döglenek meg, vagy én!*” – üvölti a dühöngő elvtárs,¹⁵ és hangja nyomán rémület kél a nyugovóra tért sztrájkoló város éjszakájában. Utána még Rákos és Róland lázítják a vörös katonákat, akik így alaposan fölparikázva azonnal munkához látnak. Még éjfél tájban elfogják

¹² Névváltoztatása után Járfás László.

¹³ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

¹⁴ kíséretének

¹⁵ A június 8-i népgyűlésen Jankovics kijelenti, hogy ha az ellenforradalom legkisebb jele is mutatkozik: „*vérfürdőt fogunk Veszprémben rendezni. (Úgy van! Éljenzés.)*” Vörös Zászló, 1919. jún. 11. Népgyűlés. 1. o.

és bebörtönzik Milhoffer Nándor távirda-felvigyázót, egy másik csoport pedig Jaszevics elvtárs vezetésével dr. Kauka Lajos államvasúti fogalmazó lakásába ront be, letartóztatják és a direktórium elé kísérik, ahol a bosszúvágytól lihegő haramiavezéreik raja mint a sebzett fenevad támad rá a védtelen emberre. Szabó Gáspár, revolverét Kaukára szegezve, ordít:

– Agyonlőlek kutya!

– Ne bánts! – mondj a Jankovics – új kötelet kap!

Kauka kérni akarja őket, engedjék legalább meg, hogy védelmét előadhassa, de alig ejt szót, egymás után úgy vágják két oldalt arcul, hogy beletántorodik.

A gazságnak tanúja a szintén jelen levő dr. Sági (Schwarz) Ede¹⁶ ügyvéd, főelvtárs. Kauka őrá hivatkozik mint ismerősére, aki tanúságot tehet amellett, hogy ő nem izgága természetű ember, ő nem bűnös a vasutassztrájk kitörésében. De Sági, jóllehet nagyon gyakran találkozott Kaukával, s jó ismerősök, a legerélyesebben tiltakozik az ismeretség ellen, kijelentvén, hogy sohasem látta dr. Kaukát. Szabó Gáspár pedig gaz módon inzultálva a szegény áldozatot, a nyakát markolja meg, s így üvölt:

– Gazember! A te nyakadra is passzol a kötél!

A „kihallgatás” után az ügyészégi fogházba vitetik Kaukát, belökkik egy cellába, ahol már szegény Milhoffer sóhajtozik, és várja a kilátásba helyezett biztos halált.

Június 5. *„Csúnya világ lesz ma Veszprémben!”* – harangozzák be vörösek a mai napot. Reggel már egy hasonlót sejtető statáriális plakát várja a közönséget:

„PARANCS. – Megparancsolom a veszprémi összes szakmai munkásoknak, hogy holnap délelőtt 10 óráig nemre való tekintet nélkül mindenki foglalja el munkahelyét. Aki ezen parancsot nem teljesíti és munkáját nem kezdi meg, elfogatása után a helyszínen fog agyonlővettetni. – Szabó, kormányzótanácsi biztos.”

A város képe a reggeli órákban nagyon mozgalmas. Az üzletek még 9 óra-kor is zárva vannak, csoportosan tanácskozó, sétáló tisztviselők, sztrájkoló munkások botránkoznak, hogy a munkásság ellen ilyen fegyverrel lépnek föl a „munkások”, a „proletárok”. Várja mindenki a 10 órát, amikor a legfőbb jó, az élet megmentése mégiscsak munkába fogja állítani a sztrájkoló munkásságot, mely bölcsebb lett egy nagy tapasztalással: ezt a „kormányt” nem lehet politikai eszközzel, sztrájkkal megbuktatni, ezek nem ismernek politikai becsületet, s a munkásság, ha nem hajlandó az ő ízlésük szerint „boldog” lenni, hát a legborzasztóbb tömeggyilkolásra lehet elkészülve.

Már a reggeli órákban látjuk, hogy a sztrájkolók csatát vesztek, le fogják törni a terror mindet eszközével a mozgalmat.

¹⁶ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

Jankovics elvtárs már reggel 8 órakor akcióba lép, s mint egy felbőszített vad futkos az utcán, űzi a hatalmára tört rémet, a sztrájkot. Revolvert szorongatva lőt-fut az utcán, s először az adóhivatal előtt álló tisztviselőknek ront neki: „Mit ácsorognak itt! Maguk is sztrájkolnak?!” – majd a hivatalába tartó Hübner Béla¹⁷ pénzügyi főszámtanácsost támadja meg, revolvert szegez mellének, s rárivall: „Miért nincs hivatalban?” – Lecsirkefogózza, legazemberezi a köztisztületben álló hivatalfőnököt, s megfenyegeti, hogy ma még lógni fog. Így fizet a proletárállam egy becsületben élemedett robotosnak. Régi jó szolgabírák, népnúzó, csend-őrszuronyok, rendőrlópaták, szégyelljétek magatokat!

Tíz óra után a város rendes képet mutat. A tömeggyilkolás kilátásba helyezése megtette a hatását, az üzletek nyitva, a postások, tisztviselők hivatalban, győzött a terror, melynek megtestesítői, az érkezett terroristák a piac utcáin cirkálnak. Haramia alak mind a hány, kézigránáttal felszerelve az oldalfegyver helyett.

A vasutasok közül még az éj folyamán letartóztatják Lázár Győző főellenőrt, s a fogházban Kaukával és Milhofferrel zárják közös cellába. Ma délelőtt pedig, 11 óra táján, Rédey Gyula MÁV-segédtitkárt fogják el, s a direktórium elé kísérik. Szabó Gáspár fogadja őt: – *Te vagy az a híres Rédey?! Most sztrájkoltok, gazember vasutasok, amikor Csehország is tanácsköztársaság lett?! Ott fogsz lógni a másik mellett!*

– *Majd meglátjuk!* – válaszol a toporzékoló elvtársnak Rédey, aki a harcteret járt emberek bátorságával áll szembe a dühödt fenevaddal, s kijelenti neki, hogy ő már szemközt nézett párszor a halállal, most sem ijed meg az emlegetésétől, mert nem érzi magát bűnösnek.

Míg Rédey a direktórium épületében van, a szomszéd szobában Rákos elvtárs telefonál. Hajmáskérrel beszél, ahonnét azt a jelentést kapja, hogy a vörös katonák nyugtalanok.

– *Adjatok meg, ígérjétek meg mindent* – mondja Rákos –, *mi majd itt rendet csinálunk. Négy-öt vasutas lógni fog.*

A direktóriumtól Rédeyt is a fogházba kísérik, amelynek udvarán már vagy harminc fegyveres pribék tanyázik, szidja, űzi, hajtja, s akasztófa emlegetésével rémítgeti a karmaik közé került áldozatokat. Rédeyt a törvényszék első emeleti folyosóján kísérik végig, a vádbiztoshoz viszik jelentkezésre. A folyosón találkozik Kaukával, akinek ügyében most ítélik a rögtönítélő „bírák”. Épp szünet van, a tanúkra várnak, s a vádlottat a szünet idejére a folyosóra kísérik. Köszöntik egymást a halálra szánt rabok, Kauka agyon van verve, az arca tele véraláfutásokkal. Kilenc óra körül volt a „kihallgatása”, Lőrincz vádbiztos, s még

¹⁷ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

pár gazember ütlegekkel, rúgásokkal igyekezett vallomást kicsikarni a szegény vádlottból.

Rédeyt a jelentkezés után lekísérik börtönébe, fenn az esküdtszéki kisteremben pedig folytatódik dr. Kauka ügyének tárgyalása. Az emelvényen ülnek a „bírák”: Bulsán Miklós budapesti vasmunkás: Szabó Gáspár „titkára”, Sikos Gyula 20-22 éves budapesti szerelő és Magyar József veszprémi elvtárs. Lőrincz István vádbiztos és Kiss György járásbírói irodatiszt, a „törvényszék” jegyzője teszik teljessé a gyönyörű társaságot, mely Rákos Ferenc és Szabó Gáspár parancsára igyekszik bitóra juttatni ártatlan embereket. Megérkeznek a „tanúk”: Szabó Gáspár, Jankovics Lajos és Róland Ferenc. Csupa elfogulatlan, mindig igazat mondó egyének. Szegény Kauka szeretne velük szemben némi védelmet, dr. Csomasz Béla ügyvédet kéreti be a tárgyalásra, aki meg is jelenik a teremben, kéri a „bírószék”, hogy engedelmezően védhesse dr. Kaukát.

– *Nincs rá szükség! Ügysem adunk rá semmit!* – utasítja el dr. Csomaszt Szabó Gáspár, aki lovaglopálcával verve lábszárát, türelmetlenül sürgeti a vészbírakat:

– *Mit teketóriáztok annyit?! Eddig már öttel is végeztem volna!*

Az imigyen megsürgetett rögtönítélők a tanúkihallgatások után visszavonulnak a fogházudvarra néző kis szobába, és 10 percnyi megbeszélés után kihirdetik az ítéletet, mely szerint dr. Kaukát kötélt általi halálra ítéli a „rögtönítélő bíróság”, s az ítélet végrehajtása végett átadja az elítéltet a vádbiztosnak.

Dél múlt, amikor a halált kimondják Kaukára. A kétségbeesett ember alig tud hinni abban, hogy teljesen ártatlanul meg merjék ölni őt, a másik pillanatban meg a menekvésben nem hisz, s már-már arra gondol, hogy öngyilkossá lesz, leveti magát a börtönfolyosóról a mélységbe.

Annak emlékezetére, hogy milyen „alapos” indoklással ítélték ezek a banditák akasztófára egy teljesen ártatlan, szelíd lelkületű, szeretetre méltó tisztviselőt, álljon itt a halálos ítéletet tartalmazó hiteles tárgyalási jegyzőkönyv:

„Rögtönítélő bírósági jegyzőkönyv. Veszprém, 1919. június 5.

Dr. Kauka Lajos államvasúti fogalmazó elleni lázítási bűnügyben. Jelenlevők mint szavazóbírák: Bulsán Miklós, Sikos Gyula és Kiss György. Mint vádbiztos Lőrincz Gáspár. Vádbiztos vádat emel dr. Kauka Lajos ellen azért, mert nyílt gyűlésen a vasutasokat sztrájkra izgatta. Vádlott tagadja, hogy ő a sztrájkra izgatott volna, ő csak annyit jelentett ki, hogy a veszprémi vasutasok a szombathelyi üzletvezetőség határozatával szolidarisak. A rögtönítélő bíróság elrendeli a vádbiztos által indítványozott Jankovics Lajos és Róland Ferenc tanúk kihallgatását a vád igazolására. A tanúk kihallgatása elrendeltetvén, az a köv. foganatosított:

Jankovics Lajos 38 éves városi tanácselnök jelen volt a vasutasok gyűlésén, hol vádlott azt a kijelentést tette kihívó modorban: „most már szorúlnak és könnyörognek.” Halottam másoktól is, hogy vádlott a munkatársai bizalmát és intelligenciáját nem arra

használta fel, hogy a vasutasoknak megmagyarázta volna a vasúti sztrájk óriási veszedelmét, s a sztrájkról őket leintette volna, hanem inkább maga is arra serkentette őket, hogy a sztrájk mellett kitartsanak. Ő az egészben valóságos ellenforradalmi ténykedést lát, amelynek egyik irányítója a vádlott. Egyebet nem tud.

Róland Ferenc: Vádlott magatartása arra enged következtetni, hogy a veszprémi vasutasok sztrájkjában irányító, vezető szerepet játszott.

Vádbiztos bebizonyítva látja a vádat, hogy vádlott ellenforradalmi ténykedést fejtett ki. Legsúlyosabb megbüntetését kéri. Vádlott újból kijelenti, hogy ő ellenforradalmi ténykedést szándékosan kifejtetni nem akart, ő csak a szombathelyi üzletvezetőség határozatával vállalt szolidaritást.

Ítélet:

Vádlott bűnös a sztrájkra való izgatás, a proletariátus hatalma elleni lázítás büntetésében, hivatalos hatalommal ezáltal visszaélt, lázító kijelentéseivel a sztrájkra buzdított, és ezért kötél általi halálra ítéltetik.

Indokok: A kihallgatott tanúk és az ismert tények **bizonyossá tették**, hogy Kauka Lajosnak a vasutassztrájk kitörésében része volt. Mint intelligens embernek tudnia kellett volna a sztrájk óriási következményeit, és köteles lett volna munkatársait munkára serkenteni, de mert éppen az ellenkezőjét tette, a legszigorúbban kellett büntetni.¹⁸

A tárgyalásról menet, a törvényszék folyosóján is statáriumot rögtönöz Szabó Gáspár. Csak úgy harsog, úgy ordít a megbokrosodott elvtárs. Először egy felírás ötlük a szemébe: „Szolgák szobája.”

– Micsoda disznóság ez! – üvölti –, itt nincsenek szolgák, csak elvtársak! – és leszedeti a táblát.

Alig tesz pár lépést, egy újabb ellenforradalmi felírás miatt zúg fel pusztító haragja. „Polgári és büntető kiadó.” Még csak ez hiányzott!

– Miféle gazemberség ez! – Itt még polgárokat mernek emlegetni. Nincs polgár! Én csak embert ismerek!

Az épp ott tartózkodó Haschka Róbert irodatisztet támadja meg a merénylő felírásért: – Ha le nem veteti, holnap lógni fog!

Közben Paiss Dénes¹⁹ és Sándorfi Dezső bírák jönnek érdeklődni a Kauka-ügyben. Sándorfi meglátja az egyik hivatalszolgát, és utána szól, csak úgy,

¹⁸ A jegyzőkönyv Kiss Györgyöt mondja harmadik „szavazóbírónak”, holott a valóságban Magyar elvtárs töltötte be ezt a szerepet. Kihagyták az elvtársak a jegyzőkönyvből Szabó Gáspár tanúvallomását is, aki Róland szellemében tanúskodott.

¹⁹ Paiss Dénes dr. ügyvéd. Apja Paiss Mihály, anyja Sárközy Jolán. Felesége Kacsukovics Ilona. Az igazságügyi miniszter 1914. március 20-án nevezte ki a kaposvári járásbíróság jegyzőjévé. 1916. szeptembertől a veszprémi járásbíróság albirája, majd bírása. Később Marcaliban ítélőbíró 1933 végéig. 1934-től a kaposvári törvényszék bírása. 1941-től a pécsi törvényszék tanácselnöke. 1946. májustól – saját kérelmére – az igazságügy-miniszter a kaposvári törvényszékhez helyezte át. Forrás: *Igazságügyi Közlöny*.

mint azelőtt: „Lajos!” – Na iszen! – Szabó Gáspár fülét megüti a gőgös burzsoá-hang, mint a karvaly, úgy csap le a két bíróra, számonkéri, ki volt az, aki ezt kiáltotta:

– Vegyék tudomásul, hogy az maguknak nem *Lajos*, hanem *elvtárs*. Elvtársnak meg különb, mint maguk!!!

Turánszki vörös őrségi politikai megbízott falragaszon közli, hogy a fegyverengedélyeket a Vörös Őrségen láttamoztatni kell, míg dobszóval a vörös had új győzelmét, a cseh Tanácsköztársaság megalakulását hirdeti egy vörösőr. Szegény – nem tehet róla – de oly kevesen hisznek már neki. Szabó Gáspár pedig, hogy annál vígabban menjen az ellenforradalom letörése, 55 ezer korona értékű trafikot osztat ki a hajmáskéri vörös katonák és a helybeli munkásgárda tagjai között. Ugyanekkor, amint az elosztást intéző Raabe főbiztostól halljuk, 8-10 skatulya finom szivar kerül rekvirálás útján terítékre, amin szédületes gyorsasággal Szabó Gáspár, Simon Antal és Fodor Pál főelvtársak osztozkodnak.

Az új „rend” egy szegény áldozata halt meg ép most, kevéssel déli 12 óra után. Molnár Dénes kanonok jóságos öreg testvérét, özv. Raftné²⁰ ölte meg a vörös brutalitás. Az éj folyamán fogatot rekviráló vörös katonák dörömbölnek házuk ajtaján, a hónapok óta tartó állandó rémítésekől agyonzaklatott matróna fölkel a zajra, hallja a durva ajtórugdosást, az egyik betörő fegyverének felhúzásával csap zajt, és fenyegetőzik, s a halálra rémült úrnő ájultan esik össze. Agyvérzést kap, s mostanáig vívódik a halállal.

Az ebéd utáni órákban tetőfokra hág a rémuralom tobzódása. Már a délelőtti folyamán sutognak róla, hogy a vörösek akasztófát ácsolnak a Faipar telepén, s két óra körül megborzadva halljuk, hogy a Rákóczi téren már állítják is a bitófát. A megpattanásig feszülnek idegeink, borzongás fut rajtunk végig, amikor meggyőződünk a rémes hír való voltáról. Óriási sokadalom verődik össze 2 órakor a készülő bitófa körül, Szigeti József faipari főelvtárs útmutatása szerint készül a bitó, pár perc, s már áll is a tér közepén, szemben a Pósa-házzal az irdatlan tölgyfa gerenda, tetejébe erősített, hátrahajlított vaskampóval. Futótűzként terjed el a szörnyű hír: a halálraítélt dr. Kaukát ma délután fél 4 órakor fogják kivégezni.

Három óra. A rémület és izgalom leírhatatlan. A gyengédebb lelkületűek az iszonyatot keltő hír hallatára hazamenekülnek emésztő izgalmukkal az utcáról, a nép pedig, a kíváncsi „fölséges nép” tódul a vesztőhely felé. Szuronyos vörös katonák jönnek, kétoldalt sorfalat állnak a bitófa körül. Már a széket is odaállítják a gerenda tövébe, arra kell majd az áldozatnak föllépnie. A Pósa-házon akad

²⁰ Raftné valóban meghalt. Az anyakönyvi bejegyzés szerint: özv Raft Pálné szül.: Molnár Emília 1919. június 5-én reggel 7 órakor halt meg 72 éves korában. A halál oka agyvérzés. Lakása a Vár utca 8. szám alatt volt.

meg a szemünk: az egyetlen ház, ahol az ablakok le vannak függönyözve... Egy vörös haramia megy be Pósaékhoz: a ház erkélyét rekvirálja, onnét akar fényképfelvételt készíteni a készülő gyilkosságról.

A plébánián is értesülnek a dologról. Perényi Antal kanonok-plébános és Kőszeghy Antal karkáplán a törvényszék épületébe sietnek, hogy engedélyt kérjenek a halálraítelt meglátogatására. Lőrincz István vádbiztoshoz utasítják őket, akinél együtt találják a vészbírákat, Magyar elvtársat s a két másik apagyilkos alakot, Bulsánt és Sikost. Előadják kérésüket: vallásának utolsó vigaszában szeretnék részesíteni a halálraíteltet.

– A Tanácsköztársaság nem tűr semmi teketóriát! – utasítja el őket Lőrincz elvtárs, s csak hosszas magyaráztatás, kérlelés után enged meg annyit, hogy kísérettel bemehessenek az elítélthez. Kőszeghy igyekszik a kísérettől szabadulni, megkísérli megmagyarázni az elvtársnak, hogy talán tudja, miről van szó: gyónásról, amit tanúk nélkül szokás végezni. Hasztalan. Lőrincz nem akar tudni a dologról:

– Én felekezetenlküli vagyok! – mondja, s ragaszkodik ahhoz, hogy csak kísérettel mehetnek be dr. Kaukához, arról pedig, hogy valaki a vesztőhelyre is kikísérje őt, egyáltalán nem akar hallani. Siettetí a látogatást, csak fél óra van még a kivégzésig, ebből 10 percet ad a papnak.

Míg a vádbiztos a látogatójegyet írja, Kőszeghy látja az asztalon heverő félív papíron kék ceruzával, nagy betűkkel írva a következőket:

„A rögtönítélő bíróság dr. Kauka Lajos magyar államvasúti fogalmazót izgatás és ellenforradalmi üzelmekben való részesedés miatt kötél általi halálra ítélte.”

A bitófára szánták az írást. – A kapott látogatójeggyel Wohlmuth Imre²¹ karkáplán, az elítelt ismerőse megy be Kaukához, hogy az egyház vigaszában részesítse őt. A cella ajtaja nyitva, vörösörök lesik minden szavukat, s így lehetlenné teszik, hogy gyónását rendesen elvégezhesse a halálra ítélt rab. Kauka ártatlanságának tudatában alig tudja hinni, hogy az ítéletet végrehajtják, csak akkor látja, hogy komoly a dolog, amikor a pap belép hozzá.

– Hát ennyire vagyunk?! – mondja a papnak, de a legférfiasabb nyugalommal viseli kegyetlen sorsát. A vigaszt adó percek után üzenetet ad át édesanyja számára. Szeretné, ha Wohlmuth kikísérné őt utolsó útjára, de – sajnos – az elvtársi gabszág erre nem ad engedélyt.

A kitűzött idő már jól elmúlt, lépések hallatszanak a folyosón, mire a pap és a halálraítelt elbúcsúznak.

Három órára dr. Rosenberg Jenő és dr. Wallner Emil orvosokat is fölrendelik a törvényszékre, hogy a kivégzésnél a beállott halált megállapítsák.

²¹ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

Pár perc van még. Kimerült idegzettel, már szinte apatikusan lessük a percek múlását... A „törvényszék” táviratot kap, a sürgönyhordó újságolja: nem lesz akasztás. A kormányzótanács letiltotta az ítélet végrehajtását. A bitófán hamarosan megjelenik egy szétlapított skatulyafödélén az írás: *„Az ítélet végrehajtása egyelőre föl van függesztve.”* A tömeg elolvassa a közlést és egykettőre szétoszlik.

A rögtönítélő hóhértársaság a távirat vétele után telefon összeköttetést kér Budapestről, mert – mondják – a távirat hamis is lehet, és csakis Kun Bélával folytatott telefonbeszélgetés után állnak el a gaz gyilkosság végrehajtásától.²² Szegény meggyötört áldozattal csak másnap reggel közli Lőrincz vádbiztos, hogy nem végzik ki, másnap reggelig hagyják kínzó bizonytalanságban ezek a fekete lelkű haramiák.²³

Még fél négy táján falragasz jelenik meg, Rákos elvtárs Szabó Gáspár ellenjegyzésével parancsban közli, hogy egyetértve a direktóriummal, a mai nappal

²² Minden bizonnyal a háttérben lefolytatott tárgyalások hatására – amiben a vasúti közlekedés leállítása is szerepelt – volt sikeres a közbenjárás. Június 11-én Landler Jenő táviratban kérte Böhm Vilmost egy rendelkezés kiadására. Táviratában Landler utalt arra, hogy *„Vasútigazgatóság, direktórium és Pogány jelentése szerint a vasúti forgalom teljes egészében helyreállt. Ennek ellenére, bár megállapodás történt, hogy üldözés nem fog történni, vasutasokat Dunántúlon letartóztatnak, halálra ítélnék, sőt értesüléseim szerint kettőt ki is végeztek.”* Böhm a távirat vétele után a következő rendeletet adta ki, ami gyakorlatilag megegyezett Landler idézett rendeletének teljes tartalmával: *„Miután a Dunántúl hadműveleti terület lévén, elsőrangú fontosságot képez, hogy a polgári forgalom minden körülmények között biztosítva legyen s a vasutasok elkeseredését ne fokozzuk. Ebből kifolyólag a következőket rendelem el: a vasutasokra kimondott s végre nem hajtott halálos ítéletek nem hajthatók végre, az elítélteknek kegyelem adandó. A kormányzótanács által kiküldött dunántúli bizottság a jövőben vasutas ügyekben csakis a kormányzótanács jóváhagyásával kiküldött Weisshaus elvtárral egyetértésben működhetik s az ő meghallgatása nélkül vasutas ügyben a bizottság ne rendelkezék. Súlyos okok kényszerítenek e rendeletem kiadására, miután a Dunántúl levő csapatokkal a legközelebbi órákban, vagy napokban rendelkezni akarok s minden tervünket megghiúsítaná egy esetlegesen feléledő vasutas sztrájk. Kérem ezen rendeletem kézhezvételét igazolni s a tett intézkedésről kérek jelentést. Böhm. 1004/hfp.”* Forrás: SZABÓ 1919. 98–99. o.

²³ Az ítélet végrehajtását letiltó távirat története a következő: Jankovics a halálos ítélet meghozatala után, délután fél egy órakor, találkozik az utcán Siklós Béla MÁV-mérnök feleségével, s újságolja neki, hogy Kaukát három órakor fel fogják akasztani. Siklósné a hírt közli férjével, aki Erdős Bélával együtt a szombathelyi üzletvezetőséget szolítja fel telefonon gyors közbelépésre. Medanich üzletvezető és Löhnert üzletvezető-helyettes viszont a szombathelyi direktórium elnökét, Kovács elvtársat veszik rá, hogy járjon közbe a tanácskormánynál a halálraítélt Kauka érdekében. A Kun Béláéknál befolyásos Kovács közbenjárásának eredménye az utolsó percben érkezett életmentő távirat.

A halálos ítéletet hallva Neumayer, Hajós és Erdős elvtársak Szabó Gáspárt kéri meg az ítélet végrehajtásának megakadályozására. A legridegebben elutasítja őket *„Kauka föl lesz akasztva!”*

átveszi Veszprém város és vidéke fölött a katonai parancsnokságot, és katonai diktatúrát léptet életbe. Tilos mindennemű csoportosulás az utcákon, nyilvános vagy magánházakban. Az utcán igazolvány nélkül csak esti 8 óráig szabad tartózkodni, a városból engedély nélkül távozni tilos. Mindennemű fegyvert a fegyverengedéllyel együtt be kell szolgáltatni. Az itt tartózkodó idegenek jelentkezni tartoznak. A parancs végrehajtását házkutatásokkal fogják ellenőrizni, s az ellene vétőket rögtönítélő bíróság halálra fogja ítélni.

A délutáni órákban már a „városparancsnokság” székel a direktórium helyiségeiben, uniformisba bújt tipikus arcvonású ifjak járnak ki-be, parancsokat adnak és vesznek. Az utcákon pedig egy-egy vörös lovas járőr tűnik föl, végigszáguldja a várost, és utána jelentést tesz tapasztalatairól a parancsnokságnak.

A Vörös Őrségen a közalkalmazottak sztrájkjának előkészítőit nyomozzák a mai napon – eredménytelenül. A tegnap délután tartott bizalmas értekezlet résztvevői közül valamilyen besúgás alapján letartóztatják és a Vörös Őrségen kihallgatják Kletzár Miksa árvaszéki ülnököt, Radetzky Károly pénzügyi tanácsost, Mattuschek Richárd kereskedelmi iskolai igazgatót, dr. Karsay Sándor törvényszéki bírót és Gubicza Lajos tanítót, akiknél egyszersmind házkutatást is rendeznek. A délután folyamán történnek a letartóztatások, de az érdekelték már délelőtt értesülnek a fenyegető veszedelemről, s így valamennyien az előre megbeszélt egyöntetű vallomást adják: tartottak ugyan a sztrájk ügyében megbeszélést, de nem politikai, hanem kizárólag gazdasági sztrájkról volt szó. A legrosszabb eshetőségektől való félelmen kívül nagyobb baj nem érte a kihallgatás után szabadon bocsátott tisztviselőket. Velük egy időben dr. Fassánok Gábor ügyvédet, a keresztényszocialisták vezető emberét is letartóztatták és kihallgatták, mert őt is az a gyanú terhelte, hogy része volt a sztrájk előkészítésében.

A rémnapi estéjén gyönyörű napnyugta aranyozza be ezt az agyonzaklatott várost. Este nyolc óra. Rakott szénásszekerek, legelőről megtérő csordák zajától hangosak a mellékutcák, ahol gyereksereg játszik, felnőttek tereferélnek, majd fél kilenc táján üres lesz az utca. S amint beáll a késői nyári alkony, csak a politikailag megbízhatók, egy-egy sietve haladó elkésett s a kézigránátos pribék-patrujok kopogása hallatszik...

Nyugovóra tér az izgalmak napja után a város, melyben a jobb ügy – egyelőre – alulmaradt, csatát veszített.

Június 6. A tegnap átélt borzalmak hatása alatt állunk még a mai nap reggelén is. A városból kivezető utakat fegyveres vörösek szállják meg, visszaterelik a földjeikre vagy a szomszédos falvakba igyekvőket: csak engedéllyel lehet a városból távozni.

A délelőtt folyamán a városban szinte meglepetésszerűen, minden átmenet nélkül a rendes pénteki kép tűnik szemeink elé. Hetivásáros sokadalom, sehol

sem láthatók a még tegnap itt kóborló vörös banditák: a direktórium tája is a rendes képet mutatja, bent az épületben sem látható katonanépség. Az egynapos rémuralom, mintha a reggeli friss szellő fújta volna ki a városból, eltűnt, Rákos elvtárs és hóhérgárdája az állomásparancsnokság erélyes követelésére odébbállt, csak a piactéren álló bitófa emlékeztet a tegnapi gyalázatos bolsevik trükkre, mellyel egypár elvetemült zsidó siheder maroknyi felfegyverzett börtöntöltelékkel le tud hengerelni, agyon tud terrorizálni egy egész várost. Veszprém tehát szemtől szembe láthatta egy napra az igazi „világmegváltó” bolsevizmust, ezt az orosz földről keleti kezekkel ideplántált gyalázatot. S míg mi ártatlan embertársaink életéért reszkettünk, a gonosztevők gyilkosjaival körülsáncolt hős makkabeusok kaján vigyorgással, lekicsinylő gúnnyal szemlélték a védtelenségében tehetetlen polgári társadalom vergődését. Mikor a budapesti elvtársak a sztrájk hírére terrorcsapat leküldését helyezik kilátásba, a katonai állomásparancsnokság politikai megbízottja, Neumann Jakab elvtárs, a veszprémi „écesz-republik”²⁴ IV. Neumannja, fáját jellemző pökhendiséggel kiáltja bele a telefonba:

– Minek, kérem, igazán nincs rá szükség! Olyan gyáva a veszprémi burzsoá, hogy anélkül sem lesz nehéz leszerelni ezt a komédiát!

Vitéz Rákos elvtárs pedig távozása előtt 200 ezer koronát akart felvenni az állampénztárból minden kiutalás és további nélkül, csak úgy! Szerencsére nem volt.

Még a délelőtt folyamán megkapjuk az elmúlt három napnak a vasutas-sztrájk²⁵ miatt elmaradt lapjait; jóízűet derülünk Népszaváék gaz hazudozásán, a vörös had „diadalmas” előnyomulásán, mellyel pár nap alatt vármegyényi területet „hódítanak” meg, s bizakodva olvassuk vörösék düh-kitörését a szege-di „operett-kormány” proklamációja miatt. A cseh tanácsköztársaság azonban, mely *Veszprém*ben kitört, nemcsak Csehországban, de még a Népszavában sem található!

Délután két detektív letartóztatja és a Vörös Őrségre kíséri dr. Szeiberling Rezső vármegyei árvaszéki ülnököt. Letartóztatásának és mai vallatásának nagy előzményei vannak. Szeiberling, aki csakis tisztviselőtársai unszolására s

²⁴ Tanácsköztársaság. 'Écesz' jiddis nyelven tanács.

²⁵ Gutheil Jenő a vasutassztrájkról emlékezett meg 1936-ban, amikor az állomásépületen emléktáblát terveztek állítani. Az írás az e könyvben leírtakon alapul. *Veszprémi Hírlap*, 1936. márc. 29. Dr. Gutheil Jenő: A veszprémi vasutasok ellenforradalma. 3–4. o. Ugyanekkor, tehát az 1919-es vasutassztrájjal egy időben sztrájkoltak, vagyis csatlakoztak a vasutasok sztrájkjához a veszprémi postások is, amiről viszont kevés szó esik Gutheil könyvében. Ezt pótolja a postások képviselője. *Veszprémi Hírlap*, 1936. máj. 3. Homoki Ferenc: A 19-es ellenforradalom postás vonatkozásai. 3–4. o.

az összes vármegyei tisztviselők közt utolsónak lépett be a szociáldemokrata pártba azzal a nyílt kijelentéssel, hogy belépését tisztán külsőségnek tekinti, és semmiféle szakszervezeti mozgalomban nem fog részt venni – aki meg merete tenni azt, hogy ez idő szerinti hivatali főnökét, Jankovics megyei tanácselnök elvtársat egyszerűen nem ismerte, s aki a kommün egész ideje alatt még Hajós (Neumann) főelvtárs számára is „doktor úr” maradt, megundorodva teljesen a tanácsköztársasági szolgálattól, már május 13-án kéri betegség címén állásától való felmentését. Kérését nem teljesítik, szabadságot ajánlanak föl neki, de Szeiberling ezt nem veszi igénybe. A június 4-én és 5-én történtek hatása alatt újból kéri a tegnapi nap folyamán felmentését. Kérvényében hivatkozva „Garbai tanácselnök úr” egy nyilatkozatára, melyben felszólítja a tisztviselőket, hogy aki nem tudja szívvel-lélekkel szolgálni a Tanácsköztársaságot, az álljon félre, Szeiberling leplezetlenül kijelenti, hogy ő ilyennek érzi magát, ő nem híve a Tanácsköztársaságnak, tehát kéri felmentését.

Ezért a meggyőződéses, férfias tényéért felel ma Szeiberling a Vörös Őrségén. Egy teljes órán át vallatják, faggatják őt ellenforradalmi gyanú miatt Turánszki és a detektívek, de – visszautasítva az ellenforradalmi mozgalmakban való részesség vádját – itt is csak a kérvényben említett álláspontját ismétli és fejti ki: nem volt soha szociáldemokrata, érzi, hogy nem is lesz soha. Az elvtársakat különösen az izgatja, hogy mint vagyontalan tisztviselő mit fog csinálni és miből fog élni?

– Hol van az egyáltalán megírva, hogy minden áron meg kell élni? – adja az elvtársakat lefegyverző választ Szeiberling.

Az őszinte, imponáló állásfoglaláson kívül semmit sem tudnak kivenni a „vádlotból”; két detektív vele megy lakására, és átkutatva összes iratait, minden terhelő adat híján megszüntetik ellene az eljárást.²⁶

²⁶ Kérvényének következményeképp június hó 14-én kapja meg Szeiberling felmentését. A következő napokban jóakaróinak figyelmeztetésére távozik a városból, ahova csak a kommün bukása után tért vissza. Távozása után, június 20-án idézéssel keresik lakását: Szabó Gáspár kerestette, persze hiába. Hogy milyen szándékkal, azt nem lehet tudni. – Jankovics két ízben is megemlékezett a nyilvánosság előtt Szeiberlingről. Először a kommün idején, egyik népgyűlési beszédében aposztrofálja Szeiberling „nyílt és becsületes magatartását” és hasonló eljárásra buzdítja a titokban ellenforradalmár tisztviselőket; másodízben bűnperének főtárgyalásán hivatkozik saját mentségeképp Szeiberling esetére, azt óhajtván ezzel igazolni, hogy ő a burzsoát nem üldözte, hisz’ Szeiberlinget, akinek egyéniségéről – mondja Jankovics – csak a tisztelet hangján tud szólni, bár kijelentette, hogy nem hívük, még sem bántották. Barmiképp vélekedjünk is egyébként Jankovics kijelentéseiről, annyi tény, hogy a vörös zászlót meghajtották Szeiberling előtt. Illik, hogy az elfogulatlan krónikás is tiszttelegjen a megalkuvást nem ismerő elvhűség és puritán jellem előtt.

Egy türelmes kommunista hivatalvezetőtől búcsúzunk a mai napon: Mezriczky László egyetemi hallgató elvtárs megvált a napokban az egyházi javakat likvidáló hivataltól. Helyét egy mérgesebb hívükkel, Czecz Flórián faipari munkással töltötték be az elvtársak.

A rossznyelvű burzsoák Rólandné esetén mulatnak a napokban. Az előkelő elvtársné valamelyik kastélyból elcepelt perzsaszőnyeget kommunizál, de bajban van vele: kissé nagy a szőnyeg. Forgatja így, forgatja úgy, sehogy sem fér el szobájában. Segít hát a bajon: elvágja a vagyont érő szőnyeget, s az egyik darabját – a konyhába teríti...

Június 7. A kommunisták sztrájkletörő garázdálkodása alaposan kijózanítja a munkásság komolyabb részét. A népsöpredék marad az egyedüli kormányhű elem. A legelkeseredettebb hangon tárgyalják a néhai elvtársak azt a gazságot, amelyre a bitorolt hatalmát féltő kommunista had velük szemben vetemedett. Mennyi itt egyszerre az ellenforradalmár!

Délután kidobolják, hogy a Vörös Hadsereg „elfoglalta” Kassát, Selmechánnyát, Nagysurányt és Korponát, miután – ezt természetesen nem dobolták ki – a csehek kiűritették ezeket a városokat. A nagy „diadalok” öröme „győzelmi” ünnepet űl a proletariátus, a házakat föl kell lobogózni, ma este zenés fölvonulás, és 11 óráig szabad az utcán tartózkodni. Este csinálnak is valami felvonulásfélét: a direktóriumparti csöcselék, a vörös katonák kisded csoportja a búzapiacról a Rákóczi térre vonul zeneszóval, de egy jótékony zápor véget vet a komédiának.

Jankovics elvtárs falragaszon közli a kormányzótanács határozatát a proletárok általános védkötelezettségéről.

A Vörös Zászló a legalpárabb hangon támadja a vasutasokat a sztrájk miatt „Ellenforradalom” című cikkében, de arról egy szót sem szól, hogy a vasutasokon kívül mások is sztrájkoltak Veszprémben. Elismeréssel emeli ki, hogy három vasutas elvtárs rögtön a sztrájk kitörése után megjelent Szabó Gáspárnál, s kijelentették, hogy nem azonosítják magukat a sztrájkoló vasutasokkal. Vala pedig ez a három „derék” elvtárs: Szalay Ferenc mozdonyvezető, Erdős Béla osztálymérnök és Markó Vilmos jutasi fűtőházi főnök. Mit sem tud természetesen a Vörös Zászló a 4-én és 5-én történekről, szerinte a sztrájknak egyetlen következménye a „főkolomposoknak”, dr. Kauka és Rédeynek a szombathelyi statáriális bíróság elé való állítása lesz. Hogy Veszprémben is statárium volt másfél napig, hogy akasztatni akartak stb. – minderről nem tud a kis igazmondó. Sőt ma már viccelni is mernek az elvtársak. Így ír ez a kis kölyök-Népszava: *„Vettetek-e észre, hogy a vörös óriás csak mosolygott a ti ellenforradalmatokon?”*²⁷ – Nos, hát ezt igazán nem vettük észre. Először: nem is olyan óriás ez a „vörös óriás”,

²⁷ Vörös Zászló, 1919. jún. 7. Ellenforradalom. 1–2. o.

inkább vakmerően szemtelen, másodszor: ami a mosolygást illeti, de csúnya lehet Jankovics elvtárs és a többi hóhér elvtárs, mikor haragusznak, ha az elmúlt napokban „mosolyogtak”.

Este a Vörös Őrség közli, hogy mivel a városban a rend helyreállt, a mai naptól esti 10 órakor van a záróra, és engedély nélkül 11 óráig lehet az utcán tartózkodni.

Június 8. Pünkösddvasárnap. A Várban hatalmas tömegekben hullámszik 10 óra után a hívők serege, a Barátok templomát²⁸ majd szétfeszíti a sokaság. Jaj, de nehezen is megy az elvtársak „népfölvilágosító” munkája, borzasztó, milyen „sötétek” az emberek. Még mindig hisznek a „népbutítóknak”, s nekik, kik mindig az igazságot hirdetik, csak nem akarnak hinni. Ma például plakáton hirdetik, hogy a kék pénzt ki fogják²⁹ vonni a forgalomból, s egyedül a fehér pénz lesz értékes. Azt hiszed, kedves olvasó, elhiszi nekik ezt valaki?

Borzasztó ez a nép! Pedig hogy művelik, hogy nevelik. Még pünkösddvasárnapján sem kímélik magukat az elvtársak: délelőtt a „Remény” igazságai-val táplálják a fölvilágosulni akaró proletárokat a színházban,³⁰ délután pedig három szónok is nekilát, döngetik a reakció sötét várának kapuit, ölik, szúrják, akasztják az ellenforradalmárokat rogyásig, csak úgy ömlik a vér a nagy ünnepi népgyűlésen. Hát mit csináljanak még?!

A délutáni népgyűlés méltó utóhangja volt a június 4-i és 5-i rémnapoknak. Még mindig a sztrájk réme üldözi a megijedt „vörös óriást”, ezért van szükségük a szóbeli nagy vérengzésre. Rácz Sándor központi kiküldött az első szónok, igazi habzó szájú demagóg a munkakerülő „munkások” agitátor gárdájából. A sztereotip bölcsességeket szavalja el a kapitalizmus rablóbékéjéről, hazudik nagyokat arról, hogy mit tanít a kommunizmus a családról, a vallásról, s ünnepli a vörösek diadalait. Európa új térképét óhajtván bemutatni, egy zsebkendőszerűen összegyűrt papírt húz elő a zsebéből, arról igyekszik a földrajzi neveket felolvasni, de nehezen megy szegénynek a sok fránya idegen név. Eltéved a sok városban, országrészben, megakad, újrakezdi, de – és ez a fő – ha az olvasás nem is megy, hanggal győzi a dolgot, zsebre gyűri a jajdehányszor elolvasott papírlapot, s a betű nyűgétől megszabadulva fújja a leckéjét, csak úgy harsog. Gesztikulál, izzadni kezd, gombolkozik, a kabát után a mellény is kinyílik, s a végén kifáradva bevallja, hogy – „*nagyon ki vagyok már merülve*”. Csak annyi ereje van még, hogy nagy hatással, mint az elszavaltak egyedüli bizonyítékára, rámutasson a tér közepén pompázó bitófára, és végkimerülten hullik le a szószékről.

²⁸ A ferences templom a veszprémi Várban.

²⁹ Vörös Zászló, 1919. jún. 7. Bevonják a „kékhasú” bankókat. 2–3. o.

³⁰ Vörös Zászló, 1919. jún. 7. Színház. 4. o.

Még lenyűgözőbb jelenség a következő szónok, Bojtor József elvtárs. Az osztálygyűlölet mesébe illően sikerült szobra. Zömök természetén sörényszerűen hátrafésült, dús fekete hajjal díszes fej, tökéletes betörőarc, vad oláh arc kifejezéssel. Sötét szemöldök és fekete nyírott bajusz árnyalják misztikusan sötétre a jól táplált alakot. Katonazubbony van rajta, az első taglejtés elárulja a hónalj folytonossági hiányát. Fegyenc típus a legsötétebb Csillagbörtön mélyéről. Mikor a szószékre lép, és pár másodpercen át hangtalanul, szikrázó szemekkel mustrálja végig a mérsékelt nagyságú hallgatóságot, szinte jólesik az embernek, hogy fényes nappal, sokadalom közepette s nem magányos erdei sétán látja magával szemben ezt a Lombroso-alakot. Még mindig hangtalanul, meredt tekintet kíséretében, széttárja mindkét karját, s végre hangot ad. De még milyet! Beleremeghetne az ember, ha október 31-e után nem lenne túlontúl megedződve minden ilyesmivel szemben. „Jézus Krisztus!” – üvölti a széttárt karú vad első szava gyanánt, s a hatást keltő jelenet lejátászása után megismétli, halkabb hangon: „Jézus Krisztus eszméit valósítja meg a próletárdiktatúra...” Kegyetlenül rossz, románt jellemző tájkiejtéssel, rossz magyarsággal beszél, ami már bevezető szavai nyomán hangos kacajt fakaszt hallgatóiból. Témája nincs, csak beszél, üvölt, és a legrémesebb módon vérengzik szavaiban ez a dúvad. Tipikus lázító; terrorista, aki kézigránát helyett szóbombákat hajigál. „Ha haazamegyek az én szép Erdély haazámba a diadalmas Vörös Hadsereggel, az első dolog lesz nekem, hogy leszúrom minden pópá, mert bútitota a népet, mert mütata neki a kereszt, krúcse és mondta: csókold meg és menj a háboru, öld meg apádat, testvéredet!”

Kitér a lezajlott vasutas sztrájkra, burzsoáhiénák művének mondja, akik sugdosással akarják megbontani a proletáregységet. „Ha sugdos neked próletártestvér a búrzsoa, vedd elő a bicska és szúrd le, küld el szent Péterhez, hogy nyisson neki a kapu! Nekem nem meri sugdosni a búrzsoa, mert én leszúrom, én tudom kibabrálni vele!” – S a maroknyi mob³¹ elhiszi neki, tetszik a vérengző vad, tapsol. Ha a vérengző komédiást szemrebbenés nélkül hallgatjuk is, nem nagyon izgat már az ilyesmi bennünket, a csőcselék tapsa kellemetlenül hat, megrémít. Hát ide jutottunk? Ember! mi lett belőled? gyilkosoknak tapsolsz?! – Buzdítja ez a gonosz alak „testvéreit”, hogy szálljanak „sziklára” a proletárok ügyéért, „a műügyünkért”, s dehogy mulasztaná el, hogy rámutasson ő is a bitófára, amely a burzsoáhiénáknak készült.

Jankovics elvtárs a következő szónok. Igyekszik lehetőleg mindvégig a Bojtor-féle színvonalon tartani beszédét, melyet a veszprémi legyőzött ellenforradalomnak szentel. A legperfidebb módon teszi hasonszőrű hallgatósága előtt neveltség tárgyává a vasutasokat és a többi sztrájkolót, előadja a vasutassztrájk

³¹ csődület

„hiteles” történetét: hogyan rombolták szét több helyütt a síneket, petróleummal leöntve felgyújtották a vasúti hidakat, föl akarták robbantani a fűtőházat, ki akarták siklatni a hajmáskéri vörösek vonatát. S mikor már sikerült annyira izgatnia maroknyi csőcselékhadát, hogy minden, kezük ügyébe kerülő vasutast meglincselnének – ha ahhoz nem kellene nagyobb bátorság, mint a Rákóczi téri üvöltésekhez – akkor a nagy hatalmú elvtárs kegyelmet oszt. Megbocsát. Milyen szép tőle! No de ha még egyszer megismétlődik ez Veszprémben, hát „*olyan vérfürdőt csinálunk – mondja a vitéz Jankovics –, hogy még a csecsszopóit is kiirtjuk azoknak, akik ellenségei a mi ügyünknek*”.³²

Bojtor elvtársnak tetszik az ilyen beszéd, ott áll a briganti alak a szószék mellett s közbeszól. Mikor szavaló elvtársa arról zeng, hogy „*milyen bután mentek a vasutasok a lepénzelt burzsoábérecek után*” – Bojtor elvtárs közbekiált: „*Le kell szűrni a búrzsoa-hiéna! Itt vannak az ablak! Néznek!*” –, s odafordulva a szószék mögötti, Rákóczi téri épületekre mutat, melyeknek ablakaiból az ott lakók és páholyvendégeik, nagyobbreszt hölgyek, hallgatják az ugyancsak nem nekik való galádságokat. – Mintha végigöntötték volna őket, úgy kiürülnek a megszállt ablakok. Egy német kisasszony könyököl csak tovább, szegény, ő még Bojtor elvtársnál is kevesebbet tud magyarul: semmit, nem érti hát, hogy mivel fenyegetőzik a szeretetre méltó elvtárs.

Beszéde végén Jankovics nem tudja eltitkolni abbeli keserűségét, hogy az elvtársak olyan kis számban vettek részt a gyűlésen, majd a kormányzótanácsnak címzett hódoló távirat fölolvásával zárja be az undorítóan szépen sikerült gyűlést.

Itt említjük, hogy a népgyűlésen szakadt, rossz katonazubbonyban szónokló Bojtor elvtársat pár nappal a gyűlés után kifogástalan öltözkében, gomblyukában rózsával láttuk a városban cirkálni.

Dr. Kaukát és Rédeyt a mai nap folyamán katonai őrizet mellett Szombathelyre szállították.

Hír szerint Jankovics és Szabó Gáspár között adáz viszály tört ki. Szabó Budapestre autózik, s fenyeget, hogy föltárja a veszprémi direktórium szennyesét, viszont Jankovics is ígéri, hogy ha mennie kell, majd ő is fölnyitja a száját, és mond szépeket az itt történekekről. Egész bizonyosra vesszük, hogy a mostani bölcs kormányzat nem fog módot adni nekünk arra, hogy gyönyörködhessünk a két elvtárs mindenestre érdekes leleplezéseiben. Sokkal jobban vigyáznak ezek a cég becsületére.

Június 9. A délelőtt folyamán megjelenik a postahivatalban Jankovics elvtárs, és valami bocsánatkérés-félét mond a június 4-i „heveskedésekért”. Kijelenti,

³² Vörös Zászló, 1919. jún. 11. Népgyűlés. 1. o.

hogy a sztrájk miatt senki ellen sem folytatnak eljárást, és kéri a testületet, tekintse a dolgot meg nem történtnek. Ismétlődés esetére a legszigorúbb rendszabályokat helyezi kilátásba.

A pünkösdi délutáni korzó korkép a proletárdiktatúra idejéből: divatos, se-lyembe öltözött s mindenfajta burzsoá ékességgel díszes ifjú proletárnők, feltűnően urasan öltözött, fehérnadrágos, sőt főúri bricseszekben pompázó elvtársak serege andalog a pünkösdi királyság sétányain.

A piacon is más világ van, mint a kizsákmányolás idején volt: egy pár rántani való csirke 100 korona, 1 db tojás 5 korona, 1 kiló hús 60 korona. Egy csere-üzlet-ről hallottunk ma: 1 öltöny használt férfiruha = 250 darab tojás.

Este a színházban Jankovics elvtárs fölszólítja a vörös katonákat, hogy hagyják el a színházat, s vonuljanak kaszárnyáikba, mert még az éj folyamán a front-ra fognak vonulni.

Június 10. Második napja, hogy nem kaptunk újságot a pünkösdi ünnepek miatt, máris se szeri, se száma az ellenőrizhetetlen híreknek. Egyik jobb, mint a másik. Az antant újabb ultimátumáról, a szegedi fehérek megmozdulásáról, komáromi akcióról esik szó a jól értesült burzsoák körében. Az antantultimátum, úgy látszik, ebben az esetben a valóságban is megtörtént, a Hétfői Újságban olvashatjuk is a „hiteles” szöveget. Talán készül valami.

Két új falragaszt olvasunk ma, az egyik az összes volt tisztek jelentkezését írja elő városunkban legkésőbb június 18-ig,³³ a másik pedig a csempészet megakadályozására és a határvédelem céljából alakítandó vörösőr-különítményekről szól.

A napokban Szabó Gáspár lakást rekvirál magának. A házmesternő tiltakozása ellenére álkulccsal behatol a távollevő Berger Arnoldék lakására, és – otthon érzi magát. Ney Jakab, Berger sógora kéri a direktóriumot, hogy legalább egy szobát hagyjanak meg Bergeréknek, de nemcsak elutasítják, hanem majdnem úgy dobják ki a hivatalból. A lakásnak egyik udvari szobájából kocsira rakják a bútort, s viszik Rosenberg dr. ügyvéd Rákóczi téri lakásába egy odatelepített proletárcsalád számára. Rosenberg dr., ennek felesége és két felnőtt leánya laknak a négyszobás lakásban a legszűkösebb polgári kényelemben. Palocsai elvtárs állít be hozzájuk két fegyveres vörösőrrel, és kijelenti, hogy két szobát ezennel lefoglal, mégpedig pont a két középső szobát. Az ügyvéd leánya tiltakozik a szükséges lakás lefoglalása ellen, mire Palocsai elvtárs a következő döntő érvvel némítja el a tiltakozást:

– Vigyázzon ám magára, mert én már hét évet ültem! – Ide hozzák Berger Arnoldék bútorait, s behelyezik a lakásba Szabó Gáspár titkárát és feleségét, egy szülő asszonyt.

³³ *Vörös Zászló*, 1919. jún. 11. Hirdetmény. Volt tisztek jelentkezése. 4. o.

A következő pár nap bizalomteljes várakozásban, minden különösebb esemény nélkül múlik el. Jankovics elvtárs családjával együtt még 11-én virradóra Budapestre utazik mint a vármegyei munkástanács kiküldötte az országos tanácskongresszusra. Követi őt a napokban a másik főelvtárs és delegátus, Róland elvtárs is. Reménykedve nézünk az összeülő szocialista pártkongresszus (jún. 12–13.) és az országos tanácskongresszus elé, sokan bizakodnak, hogy a nagy tanácskozás a helyzet fölborulására fog vezetni, a kommunista kisebbség és a szocialista többség éles összetűzését várják. Ki tudja, hányadszor, de újra az az érzés lesz általános, hogy a nagy változás nem késhet soká.

A június 12-én megjelent Vörös Zászló Pogány rendeletét hozza, mellyel a Dunántúlt hadművelleti területté nyilvánítja, s óva inti a volt uralkodó osztályokat minden ellenforradalmi bujtogatástól.³⁴

A katolikus hitközség megbízottai szorgalmasan végzik a tagok összeírását, a legszebb megnyilvánulásait tapasztalják a hívők vallásuk érdekében való alkotatkészségének, hithűségének.

Június 14-e helyreüti az előző napok mulasztásait, amikor – csodák csodája – még a mindennapi plakátunkat sem kaptuk meg a nagy eseménytelenség mellett. No de ma aztán van benn részünk bőségesen. Hat új falragasz ront ránk a délelőtti folyamán, azt sem tudjuk, melyiken kezdjük. Az egyik, legalább 4 méteres plakátóriás, vörös zászlóval a háttérben, hatalmas munkásalakot ábrázol, kinek izomdús felsőtestét jórészt födetlenül hagyja a melles kötény. Üllő előtt áll, lebecsátott kezében kalapács. Vörös katonácska áll az óriás mellett, annak vállához emeli kezét, és biztatja: „Proletár, ne hagyd a tanácsköztársaságot!” A másik másfél méteres plakát új színekkel pompázik, fehér alapon sárga nyomású, ötágú szovjet csillag a falragasz közepén, s nagy vörös betűkkel a szent háború toborzója:

„Proletárok! A mi ügyünk a világforradalom ügye, a mi győzelmünk a haladás győzelme, a mi kitartásunk a fejlődés ereje! Egész Európa proletárjainak jövedje a ti harcokban dől el! Ha ti elbuktok, a világ minden proletárjának minden küzdelme válik

³⁴ Az említett Vörös Zászló június 11-én jelent meg, benne az első oldalon az említett rendelettel. „RENDELET! A Forradalmi Kormányzótanács az egész Dunántúlt hadművelleti területnek nyilvánította. A vasútra, postára és távírdára kimondotta az ostromállapotot. A Kormányzótanács megbízta Szamuely Tibor, Vántus Károly és Jancsik Ferenc elvtársakat a statáriális intézkedések végrehajtásával. A dunánnduli [sic!] hadtest egész területén a legnagyobb nyomattékkal érvényt fogok szerezni a Forradalmi Kormányzótanács rendeletének. Fölszólítom a Dunántúlt egész ipari és földműves munkásságát, hogy támogassa a proletárdiktatúrát. Az ellenforradalmárokkal vívott küzdelemben nyomatékosan figyelmeztetem a volt uralkodó osztályokat, hogy a saját érdekükben tortózkodjanak [sic!] minden ellenforradalmi mozgalomtól és bujtogatástól, mert a statárium teljes erejével fog lesújtani mindenkire, aki ellenállást próbál a Tanácsköztársaság uralmával szemben. Pogány József, a II. hadtest parancsnoka.”

hiábavalóvá. Európa munkásságának szeme a ti harcotokon van. Proletárok, kitartás! Rajta! Fel hát a mi szent háborúnkra!”

Egy hasonló nagyságú falragasz a szöveg fölött fehér alapon vörös mógendóveddel³⁵ és rózsákkal ezeket suttogja fekete betűkkel:

„Dunántúli Magyarok! Pokolba kergettük a Zichyeket, Festeticseket, Batthyányiakat, Eszterházyakat, a földbérlőket s pesti népnőzőket. A nép szabad és a föld az övé! Dunántúl népe! Egyedül a ti áldotta földetek nincsen ellenség. A többi vidékeken harcolva vívjuk ki győzelmeinket, míg nálatok nyugodtan folyik az átszervezés. Bánjatok el irgalmatlanul avval, aki ebben kételkedik! Verjétek ki a bitangot, aki rémhíreket terjeszt! Üssétek le a gaz árulót, aki az új rend ellen izgat! Mindenekelőtt pedig dolgozzatok! A köztársaság, amely szabadságot hozott, ezerszeresen fizet vissza nektek, gyermekeiteknek azért, amit neki adtok munkában, élelemben. Munka, bizalom, kitartás! Győzelmünk teljesen bizonyos!”

Egy másfél méteres falragaszon vörös katona áll virágcsokros vörös zászló mellett: „Velem, vagy ellenem!”

Az ötödik falragasz a szesztilalmat igyekszik népszerűsíteni:

„Az alkohol öl, butít, nyomorúságba dönt! Öntudatos proletár, értelmes munkásasszony, józan gondolkodású ifjú teljes erejével küzd az alkohol ellen.”

Mind az öt falragasz a közoktatásügyi népbiztosság propagandaosztályának műve.

A hatodik falragasz szerény kis helybeli plakát. A pénzügyi népbiztosság Veszprém megyei megbízottai közlik, hogy az aprópénzhiány megszüntetése végett elrendelték, hogy a veszprémi pénzintézetek pénztárjegyeket bocsásson ki, amelyeknek értéke bankjegyekben a Pénztárkezeti Központnál van letétbe helyezve. Aki a pénztárjegyeket hamisítja, vagy el nem fogadja, forradalmi törvényszék elé kerül. Egyelőre 10 koronás pénztárjegyek kerülnek forgalomba, melyeknek nagysága körülbelül a 2 koronás bankjegyeké, a szélén kék nyomású levélgirland fut körül, a közepén sárga nyomású vízszintes szalagdísz osztja ketté a teret, s ugyancsak kék nyomással a következő szöveg olvasható a veszprémi bankon: „Pénztárjegy 10 Korona, azaz tíz koronáról. Ezen pénztárjegyet alulírott pénzintézetek a forgalomban levő pénzjegyekre hat hónapon belül beváltják. Veszprém, 1919. június 7. Veszprémi Takarékpénztár, Veszprém megyei Takarékpénztár, Közgazdasági Bank és Takarékpénztár.” A nevezett pénzintézetek részéről a pénztárjegyeket aláírják Sári vagy Gratzl, Popper vagy Vég és Wertheim pénztárkezeti tisztviselők. Ezenfelül minden pénztárjegy a sorozat

³⁵ Mógendóvid – Mogen David, vagyis Dávid Csillag, vagy Dávid pajzsa, askenázi ejtésben mógendovid. Forrás: SZUNYOGH Szabolcs: *Jákób csillaga: Zsidóság: vallás, hagyomány, kultúra*. Noran Libro Kiadó, 2015. Itt: ötágú vörös csillaggal.

betűjével (A, B, C, D) és sorszámmal (minden sorozat 1–10000 számig) van megjelölve.³⁶

A nap különben esemény nélkül múlik el. Az állampénztárban őrzött kommunizált értékeket, a kastélyok arany- és ezüstneműit, a beszolgáltatott 2000 koronánál értékesebb ékszereket két pénzügyi tisztviselő a napokban Budapestre szállítja.

Június 15. A püspöki székesegyházban délután 4 órakor tartják meg nagy közönség és a szülők jelenlétében az elemi iskolás fiúgyermekek hittanvizsgáját. A mostoha körülményekhez mérten elég szép feleleteket adnak a kicsikék. A vas-, fa- és szabómunkások kabarét rendeznek – mint a falragasz mondja – „*egyleti helyiségükben (volt róm. kath. legényegylet) házalapjuk javára.*” Utána tánc, bele az éjszakába, amikor természetesen nincs hiány a villanyban. Mintha csak az az átkozott burzsoá dőzsölne!³⁷

Két direktóriumi tisztviselő is görbe napot rendez ma. Almádiba kocsiznak, s a szesztilalom nagyobb dicsőségére alaposan leisszák magukat. Hazafelé palackokban bort hoznak, s a kocsis megjegyzésére: hát szabad ez? – azt felelik, hogy a szesztilalom csak a vörös katonákra áll, hogy bajt ne csináljanak.

Június 16. Délelőtt kétségbeesett proletárasszonyok járnak siránkozva az utcákat, utazási engedélyt kérnek, mert azt hallják, hogy a csehek Érsekújvárnál fölrobbantották a katonavonatot, férjeik és fiaik holttestei garmadában hevernek a harc színhelyén. Zsurek elvtárs falragaszon igyekszik a siránkozókat megnyugtatni; ellenforradalmi mesterkedésnek tudja be a vészhiért, mert a 49-es veszprémi vörös ezrednek csak egyetlen súlyos sebesültje van.³⁸

Délután két suhanc kiveszi a Rákóczi téren állított bitófát, s taligára téve a direktórium udvarára viszik.

Június 17-én a nyugtalankodó asszonyok egy csoportja a direktóriumhoz megy, odadobják az elvtársaknak a tanácsköztársasági 200 koronásokat, s fiaikat, férjeiket követelik, akiket halálba kergettek. Az egyik „felekezetenlküli” elvtárs föl pattan: „*Hogy lehet így beszélni, hisz’ a mi ügyünkért harcolnak a vörös katonák?!*” – „*Hát ha a maguk ügyéért kell meghalni, maga miért van itthon?*” – adják fel a nehéz kérdést az asszonyok, de az elvtárs biz adós marad a felelettel.

A városban az érsekújvári tömeges vörösirtás a szóbeszéd tárgya.

Június 18. A postahivatalt ellenőrző politikai megbízott, Hunyadi János(!) elvtárs „értékes” munkájáról esik szó. Közel 100 korona a napidíja a fontos ténykedésért: minden levelet végigvadászik az elvtárs, és irgalmatlanul törli a

³⁶ Vörös Zászló, 1919. jún. 14. Tízkoronás pénztárjegyek Veszprémben. 2. o.

³⁷ Vörös Zászló, 1919. jún. 18. Kabaré-estély. 2. o.

³⁸ Vörös Zászló, 1919. jún. 18. A 49-esek jól érzik magukat. 2. o.

talált címeket és rangokat. A püspök postája ad szegénynek legtöbb dolgot, a borítékon és az érkező fölterjesztések szövegében is gondosan törli a méltóságos címet, a „püspök úr”-ból pedig „püspök elvtársat” csinál. – A kávéházak ablakain és belsejében a június 14-i propagandaplakátok újabb színekkel, s némileg módosított szöveggel tüzelik harcra, győzelemre a proletárokat, míg egy újabb szöveg a „kizsákmányolás hitvány örömeit, a prostitúciót és alkoholt” ítéli halálra. Nem féltjük egyiket sem. A pesti gettóból idecsöppent elvtársak egyáltalán nem tartják ilyen hitványnak ezeket az örömeket. Sőt!...

Simon György dr. apátkanonoknál³⁹ még április elején hat katona jelenik meg, s egy cédulát mutatva föl, melyen a félelmes „Róland” név fenyeget, elemelik a kanonok zongoráját a mozi céljaira. Mivel a színházi előadások idején a mozi szünetel, Simon kanonok Róland elvtársnak *címzett* levélben kéri a napokban zongorájának visszaadását. Zongora helyett a legnagyobb meglepetésére ma a következő pöcsétes bullát kapja: *Minthogy a zongorát nem mi vitettük el, a további intézkedésre sem vagyunk illetékesek: Neumayer int. biz. elnök.* – Tessék ezt a proletár bürokratikus rébuszt megfejteni! Mennyivel egyszerűbben intézte el az ügyeket például Magyar József elvtárs, amíg a közoktatás élén állott mint „tanügyi népbiztos”. A néhai cipész-proletár örökre tönkretette az apellesi törvényt: *Ne sutor ultra crepidam: a cipész maradjon a kaptafánál!*⁴⁰ Megmutatta, hogy ő nemcsak a kaptafakezelésben mester, de az ügydarabok elintézésében is. Mint a tanügyek rátermett intézője, rövid pár nap alatt 200 aktát „elintézett”. Úgy, amint kell! Minden bürokrata hókuszpókusz, betűragás stb. nélkül. Aláírta és „ad acta” tette őket, be az elintézett ügyek temetőjébe. A tanítók jó idő múltán érdeklődnek: mi lesz már az ő illetményeik kiutalásával? A tanfelügyelőségen megindul a kutatás, hol is tévedtek el a tanítók beadványai? Hosszú keresés után rájönnek, hogy hisz’ minden rendben van, Magyar elvtárs már „elintézte” ezeket az aktákat: aláírta őket. Na igen, mert ő már cipész korában tudta, hogy az urak milyen könnyen élnek, csak aláírnak, és húzzák a nagy fizetést. Most, hogy úgy fordult a sor, ő is ezenmód igyekezett eljárni. Amint az eset mutatja: sikerrel.

A Népszava értesít a nagy eseményről,⁴¹ hogy kiváló országgyűlési képviselőnk, Jankovics Lajos elvtárs fölszólalt a gazdasági vitában és sürgette a volt

³⁹ Dr. Simon György (1863–1945) apostoli protonotárius, székesegyházi nagyprépost.

⁴⁰ Plinius szerint egy varga Apelles (híres portréfestő, Macedóniai Nagy Sándor barátja) képen kifogásolta, hogy egyik cipőn egy fűzőlyukkal kevesebb van, mint kellene. A művész megigazította a cipőt, de midőn másnap a sikerében elbizakodott varga az alak combját is kifogásolni kezdte, Apelles bosszúsan rákiáltott: *Ne sutor ultra crepidam!* Ezért közmondásszerűen alkalmazva azt fejezi ki, hogy mindenki csak abba szóljon bele, amihez ért. Forrás: Pallas Nagylexikon

⁴¹ *Népszava*, 1919. jún. 18. A tanácsok első országos gyűlése. 4. o.

tulajdonosoknak eltávolítását a gazdaságok vezetéséből, mert az ellenforradalom a kastélyokban parázsluk. *„Inkább a béresgazda vezesse a birtokot, mint a volt földesurak, akik még gazdatisztnek sem jók, hisz’ ők maguk sohasem gazdálkodtak. Ellenben van rájuk szükség más téren, amihez nem kell szakértelem. Nevezetesen a Bakony erdőihez nem kapunk favágó munkásokat. Tessék összefogni őket családtagjaikkal együtt, tessék favágó munkára fogatni őket. Nem kell kímélni őket, majd mi elbánunk velük, de a kastélyból el kell távolítani őket.”*⁴² – Büszkeséggel vesszük tudomásul a kiváló politikus, nagynevű megyefőnökünk és képviselőnk tartalmas országházi szereplését.⁴³

Június 19. A munkás-, katona- és földműves-szegények tanácsának rendelete jelenik meg falragasz alakjában az összes szakszervezeti tagok lajstromozásáról. Három csoportra osztja a szakszervezeteket, s az egyes csoportok számára június 20., 21. és 22. napját jelöli meg a sorozás idejéül. Minden 18–45 éves korú szervezett munkás tartozik megjelenni lajstromozás végett; aki elmarad, karhatalommal lesz előállítva.

A Vörös Zászló, mely eddig mint a Veszprém megyei szocialista párt hivatalos lapja szerepelt, a mai napon már az országos tanácskongresszus határozatának megfelelően mint a veszprémi és Veszprém megyei szocialista-kommunista munkások pártjának hivatalos lapja jelenik meg.⁴⁴ Mióta Hajós dr. megvált a lap szerkesztésétől, ismeretlen – valószínű pesti – sajtógyerekek csapják össze minden helyi vonatkozást nélkülöző, központból küldött cikkekből a lapot; helyi hírszolgálatuk alig van, s így bizony meglehetősen unalmas vörös limonádé az egész fércelmény. A mai szám – kivételesen – „tartalmas”. A (bm)⁴⁵ jelzésű vezércikk az első szovjetgyűlést tárgyalja, a legszenyesebb demagóg hangon szidja a múltat, az „undorító ezerévet”, melyben „Munkaadók. Gyárosok. Börzianeerek [tőzsdések vagy börzések]. Hadimilliomosok. Papok.” voltak az urak, kiknek

⁴² A Jankovics-pőr ügyirataiból: hiteles gyorsírói följegyzés.

⁴³ Jankovics Lajos a június 17-i ülésnapon szólalt fel. Beszédében sérelmezte, hogy a termelési biztosok autókön furikáznak családtagjaikkal együtt, a megye vezetésének pedig postakocsit kell igénybe venni a késve érkezett rendeletek továbbítására. A képenz-fehérpénz vitára is kitért, jelezve, hogy a Dunántúlon nincs értéke a fehér pénznek. A nagybirtokon meghagyott tulajdonos foglalkoztatását is sérelmezte, szerinte a volt birtokos nem értett a mezőgazdasághoz. A bekiabálók lehurrogták, hogy a szakismerete miatt maradt meg a volt földbirtokos. Parázs vita alakult ki a kérdésben, végül Jankovics kijelentette: küldjük el a Bakony rengetegébe őket, vágják a fát, ott nem kell szakértelem. Tanácsok országos gyűlésének naplója, 1919. I. kötet. 1919. jún. 14. – 1919. jún. 23. Jankovics felszólalása a 69–71. oldalakon olvasható.

⁴⁴ A Vörös Zászló említett kiadása 1919. június 18-án jelent meg először.

⁴⁵ Amint később megtudtuk, a (bm.) jelzés alatt az új lapszerkesztő, Berger Marcell budapesti hitsorsos lapult meg.

azonban most már kampec: „kirúgtuk őket”. De azért – folytatja – még mindig nagy nehézségeket okoz „az imperialisták csordája, (...) a papoktól, földesuraktól, dzsentriktől elbutított elmék konoksága”.⁴⁶

Egy másik cikk a termelőszövetkezeti központ munkájáról⁴⁷ számol be, nagy fantáziával írván a központ hivatalos helyiségéről, a püspöki jószágkormányzósági épületről, hogy ez eddig „előkelő zárt palota volt, belsejét csak a kiváltságosak láthatták, szegény proletárok közül senki”. No de most más világ van ám! Most „szöges csizmák kopognak a márványos, tükrös folyosókon, munkában megkérgesedett kezek nyomják le a díszes kilincseket.” Pompás! Ezt nem is tudtuk. Sőt egész másképp tudtuk. Úgy tudniillik, ahogy tényleg van a dolog: nem szöges csizmák, hanem Grünfeld elvtárs és még egy egész sereg „grinföld” tanyázik a zsinagógának nézett palotában, s azok a kérges tenyerek nem annyira a kilincsekre, hanem a nemrég leborotvált tincsek hűtlen gazdáira szeretnének rányomódni s egy pár ilyen erőteljes nyomással mielőbb kitisztítani a szép úri épületet ezektől a műproletároktól.

A cikk keretében Grünfeld úr beszámolót ad; megtudjuk, hogy a központ, amely május közepén alakult meg, 180 ezer holdon garázdálkodik, s „kezeli” a már április eleje óta zár alatt levő papi birtokokat is, bár ezek majd csak a likvidálás lebonyolítása után lesznek termelőszövetkezetekké átszervezve. Grünfeld elvtárs bevallása szerint eddig 10 000 birkát, 4000 szarvasmarhát, több vagon élelmiszert: zsírt, sertést, kenyérmagvakat stb. stb. raboltak el a „kezelésbe” vett uradalmakból, s szállítottak – tekintettel a veszprémi proletárok túlságos bő ellátására – a pesti „proletároknak”.⁴⁸

Ugyancsak a Vörös Zászlóból értesülünk a vasutasoknak múlt vasárnap tartott értekezletéről,⁴⁹ amelyen a „vasutasok” kijelentették, hogy rendületlenül kitartanak a proletárdiktatúra mellett, s elítélik a lezajlott sztrájkot. Úgy-e milyen különös emberek ezek a „vasutasok”? A Vörös Zászló név szerint is megmondja, kik beszéltek ilyeneket: Koszorús Gábor elvtárs, központi kiküldött, szájbőriparos és Neumayer elvtárs, azelőtt nyomdász, most „polgármester”. Tehát ezek a „vasutasok” szavaztak bizalmat a kormánynak. Az igaziak? – azok egészen mást mondanak.

A legpikánsabb a lap utolsó oldala, ahol a nyílt-téri rovatban a következő könnyefakasztó sorokat olvassuk: „Búcsúzó. Az idő rövidsége és elfoglaltságunk miatt ezúton veszünk búcsút jóbarátaink és ismerőseinktől. Erdős Béla és neje.” Hát nem

⁴⁶ Vörös Zászló, 1919. jún. 18. (bm): Az első szovjetgyűlés. 1. o.

⁴⁷ Vörös Zászló, 1919. jún. 18. A termelő szövetkezeti központ munkája. 1–2. o.

⁴⁸ Az eddig kimutatott kár, melyet a kommunista gazdálkodás a veszprémi püspökségi uradalmakban okozott, kerek számban 546 ezer korona, míg a káptalan birtokain csak az állatállományban 2 millió 600 ezer korona az okozott kár.

⁴⁹ Vörös Zászló, 1919. jún. 18. Hírek. Vasutasok gyűlése. 2. o.

szomorú dolog ez, így egymásután minden jóbarátunkat elveszíteni minden szívélyesebb búcsú nélkül. Lusztig mellett most már Erdősék után is sírhatunk. Értjük őket. Akiiktól annyian szeretnének érzékeny búcsút venni, jobb, ha így mennek el. Búcsúzzunk hát, Erdős elvtárs, de – a viszontlátásra! Akit egy egész város egyértelműen marasztalna soha nem felejtendő érdemeiért, attól nem vá-lunk meg örökre. Úgy-e elvtárs, visszajössz még? – énekeljük könnyezve, szaba-don Fráter Loránt⁵⁰ után.

A közalkalmazottak június 16-án tartott üléséről⁵¹ is referál a veszprémi vö-rös kürt, de nagyon röviden és mérgesen. Haragszik a közalkalmazottakra, és mi megértjük haragját. A gyűlésen az eddigi vezetőség az érdemdús elnökkel, Kacska László elvtárrsal együtt lemond. Enged a közóhajtásnak. Csajághy Ká-roly⁵² mondja a kimúlt vezetőség fölött a gyászbeszédet, amely – írja a Vörös Zászló – „*emlékeztet a régi hivatali basák fölényes rendreutasítására*”. Bizony csú-nyán kikaptak Kacska, Csuka és a többi tulipiros elvtársak, s a tetejébe még ki is buktak az új, titkos szavazással eszközölt választásnál. Az új vezetőségben Bokrossy Jenő elnök és még néhány „reakciós” kapott tisztséget.

A hiszékeny burzsoák körében nagy megrökönyödést kelt Clemenceau távirata a „magyar” kormányhoz.⁵³ Hát mégis tárgyalnak Kunékkal? Siratják a jelentés szerint kicsire szabott országot. A hitetlenek azonban egy szót sem hisznek az egészből. Clemenceau – mondják – egész mást üzenhetett Kunéknak.

⁵⁰ Fráter Loránd (Érsemjén, 1872. január 13. – Budapest, 1930. március 13.) földbirtokos, honvéd huszárszázados, országgyűlési képviselő, dalszerző. A dal minden bizonnyal a „*Ketten vagytok a szívemben*” című nóta. Életéről lásd: *Napkelet*. 1930. ápr. 1. M.: Fráter Loránd. 394–395. o.

⁵¹ *Vörös Zászló*, 1919. jún. 18. Közalkalmazottak veszprémi szakszervezete. 2. o.

⁵² Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁵³ Június 13-án kapta meg a tanácskormány Clemenceau táviratát, mely a Tanácsköztár-saságtól igen erőiesen követeli, hogy a Vörös Hadsereget azonnal vonja vissza a demarkációs vonal mögé. Clemenceau kilátásba helyezte, hogy ha ez megtörténik, akkor a román hadsereg is visszavonul a Tiszától a demarkációs vonal mögé. A hadsereg-fő-parancsnokság néhány napi habozás után teljesítette e követelést, és június 17-én ki-adta a parancsot a harc beszüntetésére, a csapatoknak a demarkációs vonal mögé való visszavonására. Ám a románok a megígért visszavonulást többrendbeli táviratváltás után sem tették meg, így a hadvezetőség elhatározta, hogy a románokat megtámadja, és a demarkációs vonal mögé veti vissza. A támadás azonban hamar kifulladt, a román ellentámadás teljes sikerrel záródott. Más vélemények szerint Clemenceau a követe-léssel, illetve a távirattal „lépre csalta” Kun Bélát, aki abban a hiszemben volt, hogy az antant tárgyalni fog a tanácskormánnyal, így megmentheti romló helyzetét. Ennek megfelelően válaszolt egy terjedelmes táviratban, majd hozta meg a Vörös Hadsereg visszavonásáról szóló határozatát. Az utána történt események a Vörös Hadsereg nagymérvű demoralizálásához, majd végül felbomlásához is vezettek. Forrás és Kun Béla távirata: SZABÓ 1919. 102–106. o.

Június 20. A veszprémi vörös katonák súlyos veszteségeiről elterjedt hírek még mindig tartják magukat. – A város új „könyvtárral” gazdagodik: kommunista „könyvtár” nyílik az Elite kávéházzal szemben levő Deutsch Izidor-féle üzlet-helyiségben. Amolyan propaganda-könyvesbolt, ahol jó pénzért a kommunista irodalom összes termékeit, röpiratait, plakátjait árusítja Ludasi Béla rövidárus elvtárs. A kirakat, a polcok mind a propaganda-falragaszokkal vannak teleaggatva, a polcok fiókjai pedig csak úgy roskadoznak a temérdek új nyomású „fölvilágosító” röpirat tömegeitől. Mintha papírtengerbe zuhannánk, mikor a boltba lépünk. Itt mondja valaki, hogy papírinség van. Mennyi, de mennyi – sajtupapír!

A püspöki rezidencia sem panaszkodhatik, hogy üresen áll. Sőt! Jelenleg a következő notabilitások érzik otthon benn magukat: Turánszki Vendel vöröskereszt politikai megbízott feleségével, 4 éves kisleányával és nagybátyjával; Kövér Dezső detektív, Katz Izidor feleségével és sógornőjével, Walter kommunista feleségével. Az utóbbi hitsorsos Wéber püspöki titkárral beszélgetve a következő államférfiúi éleslátásra valló nyilatkozatot teszi:

– A magyar parasztot ismerni kell! Ha okoskodik, jól el kell verni, mindjárt beveszi a kommunizmust!

A ma megkezdett szakszervezeti sorozásokon csak egy kis töredéke jelentkezik a soron levő szakszervezetek tagjainak.

Az országos tanácskongresszus külügyi vitája a legjobb hangulatba ringatja a burzsoákat. Mégiscsak az optimisták sejtették jól a dolgot: Kun Béla expozéja, Pogány, Szamuely felszólalásai, Kunfi beszéde mind azt mutatják, hogy szó sincs béketárgyalásokról, hanem parancsot táviratozott Clemenceau, amit nyíltan hirdet Pogány. Hogy mi volt a parancsban, még nem tudjuk, de majd ki fog derülni. Kun Bélának marasztalása aligha.

Június 21. Városszerte bizakodó a burzsoá hangulata. Hisszük, hogy az ugyan-csak érlelő meleg be fog fűteni a kommunistáknak. Ma megint plakátáradat önti el a türelmes falakat, sőt a kirakatok tábláit sem kíméli a tolakodó propaganda. Vagy hatféle különböző színű plakát rikít, kiabál az utcasarkokon, a közoktatásügyi népbiztosság propagandaplakátjai ismétlik, variálják a június 14-én ismertetett szöveget kitartásra, győzelemre buzdítva a proletárokat s a közönség csoportokba verődve élvezi a sok szép ígéretet, mosolyog a nagyszabású erőlködésen. Egy újabb szöveg az adót törli el, a másik fürdésre buzdítja a proletárokat, mondván: *„A tisztaság eddig a gazdagok kiváltsága volt. Míg a burzsoá későn kelő felesége kibújva puha, fehér, selymes ágyából, illatos fürdőbe ment, és órákig ápolta elpuhult testét, a proletárasszonynak sietve kellett elhagyni piszkos vackát és gondozatlan gyermekeit.”*⁵⁴

⁵⁴ A plakát teljes szövege: PROLETÁROK! A tisztaság eddig a gazdagok kiváltsága volt!!!

A sorozások a legkisebb érdeklődéssel folytatódnak, a karhatalommal való fenyegetőzés, úgy látszik, nemigen indítja meg az elvtársakat.

A Népszava közlése szerint az országos szovjet földinket, Róland Ferencet bevásáztatja az országos hadügyi bizottságba.⁵⁵ Tűnjetek el Szmirna, Rhodosz, Kolophón, Szalamisz, Khiosz, Argosz és Athén, akik Homéroszért versengtetek, nem lévén bizonyos, melyiktek szülte őt. Róland elvtárs biztosan a miénk, s a mai naptól az egész Tanácsköztársaságé, amely, úgy látszik, elirigyelte tőlünk. Ó, hogy dagad a kebelünk! Hisz' mi volt Homérosz? Költő és semmi más! Milyen egyszerű, őskori kis lény a mi Rólandunkhoz képest.

Ki tudná elszámolni rövid három hónap alatt végigszáguldott karrierjének minden állomását. Az egyszerű cipész, akit a burzsoá elnyomatás ültetett zsarnoki erőszakkal a háromlábú székre, amint a bilincseket lerázva szabadon szállhat a lángész lendületével, egy csapásra mint szocialista vezérférfitű tűnik elénk, azután mint pap jelenik meg, s eltemeti Magyar elvtársának kis gyermekét. Máskor mint költő lép elénk, aki olthatatlan tűzzel költeményeket ad elő, hamarosan munkástanácsi elnök, majd direktórium tag lesz, s mint ilyen, vármegyénket kormányozza a legnagyobb hozzáértéssel. Csakhamar kinő nagy szelleme a vármegye szűk kereteiből, pártja az országházba küldi, hogy ott mint kiküldött képviselje a vármegyét. Itt hibázták el elvtársai a dolgot, evvel tették ki városunkat és megyénket annak a veszedelemnek, hogy elveszítjük őt: az országos tanácskongresszus – hiába! sok okos ember ül itt együtt – rávetette Rólandunkra szemét, s fölfedezve itthon elhanyagolt tehetségét, marsallbotot nyomott a kezébe. Szinte szédületes karrier, följebb, följebb, még följebb... hol fog ez végződni? Sötét kapitalizmus! mely ezt a tehetséget arra kárhoztattad, hogy cipőket gyártson. Csoda-e, ha majd éhen halt a nem neki való robot mellett?

Június 22. A Vörös Zászló csitítja a vörös katonák sorsa miatt lázongó aszszonyokat, a rossz híreket munkásnőknek öltözött dámáknak, papok hitvány

A burzsoa későnkelő asszonya hófehér selymes ágyából illatos fürdőbe léphetett és órák hosszát ápoltatta elpuhult testét. A proletárásszony kénytelen volt kora hajnalban elhagyni piszkos vacskát és gondozatlan gyermekeit, hogy a falat kenyérért késő estig robotoljon. Sem pénze sem ideje nem volt a tisztálkodásra. PROLETÁROK! A Tanácsköztársaság nemcsak szellemi tisztaságot, lelki felszabadulást jelent, hanem módot arra, hogy szépek és egészségesek legyetek. A tisztaság fegyver a járványok ellen. Vigyázzatok saját és gyermekeitek tisztaságára. Tartsátok rendben és szellőztessétek a lakást. A tiszta ruha megóvja a testet a sok betegségtől. Tiétek a fürdő: fürödjetek! Munka és a tisztaság szépsége a proletár gazdagsága!!! Forrás: LDM Plakátok – Röplapok 1919. év 66.926–66.1031

⁵⁵ Gutheil Jenő ebben tévedett. A hadügyi bizottságba a 7. ülésnapon, június 20-án Jankovics Lajost választották. Tagok lettek még: Horti Emil, Farkas István, Deutsch Jenő, Schneff János (Nagykanizsa). Forrás: Tanácsok országos gyűlésének naplója, 1919. I. kötet. 1919. jún. 14. – 1919. jún. 23. 147. o.

bérenceinek tulajdonítja.⁵⁶ A pártvezetőség a munkások nevelésére pártiskolát szervez, és minden szerdán párnapot fog tartani.⁵⁷

Hosszú szünet után a forradalmi törvényszékről is hírt ad a Vörös Zászló a következőkben:

„A veszprémi forradalmi törvényszék a következő ítéleteket hozta: Horotháy Lajost halált okozó súlyos testi sértésért 5 évi fegyházra, Fekete Juliannát csavargásért 1 havi fegyházra, Branizsa Ignácnét szesztilalom áthágásáért 200 K. pénzbüntetésre vagy 10 napi elzárásra, Forgács Aladárt csalásért 3 évi fegyházra, Patkó Gábort orgazdaságért 1 évi fegyházra, Zahorecz Ferencet dohányelrejtés és hivatalos hatalommal való visszaélés miatt 3 havi fegyházra, Rimpek Lajost szesztilalom áthágásáért 3 havi fegyházra, Stréber Jánosnét lopásért 3 havi fegyházra, Schek Györgyöt orvvadászat és hatósággal szembeni fegyveres ellenállásért 5 évi fegyházra, Vörös Jánost orvvadászatért 1 ½ évi fegyházra és végül Németh Károlyt orvvadászatért 500 korona pénzbírságra ítélte.”⁵⁸

A burzsoá nagy élvezettel olvassa Böhm elvtárs hadügyi expozéját: a Vörös Hadsereg körében levertség honol, nincs utánpótlás, körháború fenyeget. A legszebb reményeket táplálja a „gonosz kizsákmányolók” tábora, és a kommunizmus gyors pusztulásában bízik.⁵⁹

Már június 23-án tárgyalják a rossznyelvűek, hogy Szabó Gáspár körül bajok vannak. A neves kormányközeg Berger Arnoldéktól kommunizált lakásán feltörte a szekrényeket, s az ott talált fehéreneműket „kommunizálta”. Hasonlóképp feltörte és „köztulajdonba vette” Bergerék éléskamráját is. A befőttekből esténként vidám kanalizásokat rendez a kormányzótanácsbi biztos és bizalmas környezete, míg az elemózsia másik része a ruhaneműekkel együtt kofferszám Budapestre vándorol Szabó Gáspár feleségéhez.⁶⁰

⁵⁶ Vörös Zászló, 1919. jún. 21. (bm): Proletárasszonyok. 1. o.

⁵⁷ Vörös Zászló, 1919. jún. 21. Pártiskola felállítása. 2. o.

⁵⁸ Vörös Zászló, 1919. jún. 21. A forradalmi törvényszék ítéletei. 3. o.

⁵⁹ A helyzetértékelést Böhm Vilmos a Tanácsok Országos gyűlésének 1919. június 21. ülésén mondta el. Beszámolójában megemlítette többek között, hogy a Vörös Hadsereg katonái már nem harcolnak lelkesen, megmetyelvezte őket a kishitűség, az ott-honról kapott rémhírek áradata. Nem jutnak újsághoz, amiben – véleménye szerint – leírják a valós helyzetet, az ellenőrizhetetlen híreket viszont azonnal megismerik. A csapatok nem kapnak utánpótlást, késik minden szállítmány, nem pótolják kellőképpen a létszámban beállott csökkenést sem, ugyanis az elesettek, sebesültek és eltűntek révén keletkezett 40 %-os fogyatékkal 7%-ot tesz ki a pótlás. Ha ez így folytatódik, akkor a lövészárkokban csak Pogány, és Böhm fekszik, katona nem lesz a hátuk mögött. Forrás: Tanácsok országos gyűlésének naplója, 1919. I. kötet. 1919. jún. 14. – 1919. jún. 23. Böhm helyzetértékelése a 193–204. oldalakon olvasható.

⁶⁰ Bűnperének főtárgyalásán Szabó Gáspár csak annyit ismert be, hogy három üveg lekvárt szállított el Budapestre. Hogy az üvegek össze ne törjenek, csak ezért csavarta azokat Bergerék ruhaneműi közé.

A Szabó Gáspárral szemben meglepően szigorú kommunista közvélemény „betöréses lopást” emleget és ró fel bűnül a kormányzótanácsi biztosnak, aki pedig legföljebb avval vádolható, hogy következetes volt a kommunizálásban. Ha nem bűn a tulajdonost kidobni a lakásából, s a lakással együtt elvenni a teljes berendezést – ezt gyakorolták március 21-e óta városunkban, de országszerte is a kommunisták –, ha szabad elrabolni a burzsoá házát, mezejét, ökrét, szamarát és minden egyéb nemű jószágát, hát miért olyan nagy bűn, ha Szabó Gáspár a szekrények és éléskamra tartalma után érdeklődik. Mennyivel nagyobb betörő ő, mint Kun Béla és összes társai? Az „erkölcsi tisztaságot” sürgető kommunisták azonban nem így vélekedtek, ők szigorúbbak voltak, s június 24-én a veszprémi forradalmi törvényszék lopás miatt egyévi elzárásra ítéli a következetes „főispán” elvtársat.⁶¹

Szabó Gáspár balesete mellett egyéb öröme is akad a közönségnek: jobbnál jobb hírek hoznak derűt a kétségbeesítő várakozásba, a bécsi lapok nagyobb antant-haderő közeledéséről beszélnek, melynek célja a bolsevizmus teljes kiirtása Magyar- és Oroszországban. Kalocsától Dunaföldvárig terjedő ellenforradalomról,⁶² a fenyegető budapesti fölfordulásról hallunk jóleső híreket.

Rédey és dr. Kauka, kálváriát járt vasutasaink megérkeznek Szombathelyről, ahol a tegnapi napig, június 23-ig fogva tartották őket, s a tegnapi kihallgatásuk után mindkettőjüket fölmentették. Ideiglenesen elhelyezték őket Veszprémből avval a megokolással, hogy esetleges újabb zavarok esetén ne legyen ismét bántódásuk.

Amint a Népszava értesít, az országos tanácskongresszus Jankovics elvtársat beválasztotta a 150 tagú „szövetséges központi intézőbizottságba”,⁶³ amely a csak időnkint összeülő tanácskongresszus megbízásából és ellenőrzése mellett legfőbb kormányzó, törvényhozó és végrehajtó szerve, amolyan parlamentféléje a

⁶¹ Június 26-án Zsurek Géza táviratban kereste meg a Belügyi Népbiztosságot: „Veszprém 1. 269 66 2, 58 s Belügyi népbiztosság, Budapest. Szabó kormányzótanácsi biztost az itteni forradalmi törvényszék egy évi fogházra ítélte lopás miatt. Kérek kiküldöttet az ügy megvizsgálására, hogy a tényállás valódiságáról a népbiztosság tudomást vegyen. Zsurek, vm. hadügyi megbízott.” Forrás: SZABÓ 1919. 196. o.

⁶² A Duna–Tisza közí, ún. kalocsai ellenforradalom 1919. június 10–20. között zajlott. A vörös uralom ellen föllázadt nép leverésére Fehér ezredes csapata, a Petzkay-zászlóalj érkezett. Dunapataj (48 halott), Harta, Kecel, Solt és Tass határában ütközetek voltak. Miután a túlerő az ellenállást fölszámolta, megérkezett Szamuely Tibor és 30-40 fős csapata, akik raboltak, majd megkínózták és kivégezték az elfogottakat. Június 23-án Dunapatajon 14 embert fölakasztottak az útszéli fákra, és megöltek két budapesti élelmiszer-vásárlásra odakerült férfit. A véletlenül összeszedett embereket Szamuely kihallgatta, a verés alatt védekezőket megkínózták. Június 24-én és 25-én fölakasztottak Kalocsán a Fő utcai fákra 16 embert, június 25-én három, 26-án egy főt agyonlőttek a törvényszék udvarán. Forrás: Magyar Katolikus Lexikon.

⁶³ Vörös Zászló, 1919. jún. 28. Személyi hír. 2.

Tanácsköztársaságnak. Róland elvtárs, a másik vármegyei delegátus megérkezik Budapestről.

Június 25. A budapesti ellenforradalom híre teszi izgalmassá a napot. Már a reggeli órákban elterjed a hír, hogy komoly támadás veszélyezteti az új „rendet”, monitorokról lövik a fehérek Budapestet.⁶⁴ Sem telefon-, sem távirat-összeköttetés Budapesttel egész napon át nincs, délután csak a tegnapi esti Vörös Újságot kapjuk meg, a délelőtti folyamán Székesfehérvárról érkezett vonat hiába várta a budapesti vonatot, viszont a Budapest felé indulók csak Börgöndig mehettek a Balaton-parti vonattal. Délután várakozásteljes csend ül a szokatlanul néptelen utcákon, hír szerint Szamuely Tibor időzik városunkban. Izgatottan várjuk a pesti újabb híreket és – Kunék bukását.

A tegnapi elítélt Szabó Gáspárt Lőrincz István elvtárs le akarja tartóztatni, hogy a fogházba kísértesse, de a delikvens ellenszegül, revolvert fog Lőrinczre. A délután folyamán Turánszkinak sikerül őt a fogházba szállítani. Hogy hol végzett a nagy rangú tisztviselő politikai előtanulmányokat, azt a róla vett ujjlenyomat lesz hivatva kideríteni.

⁶⁴ 1919. június 24-én robbant ki a Tanácsköztársaság ellen szervezett legjelentősebb puccskísérlet, melyet Lemberkovics Jenő vezetett, a Ludovika Akadémia növendékeinek részvételével. A Ludovika Akadémiáról indított kommunistaellenes puccsot már hosszú hetek óta szervezték a tanári kar egyes tisztjei, elsősorban Lemberkovics Jenő százados – a Hadügyi Népbiztosság tanügyi osztályvezetője – Schranz Ödön alezredes és Hőnig Vilmos tüzérőrnagy. Az összeesküvők úgy vélték, esetleges megmozdulásuk elnyeri majd a város katonai parancsnoka, a volt szociáldemokrata Haubrich József hadügyi népbiztos támogatását, a Budapest feletti irányítás megszerzése után pedig nem tűnt nehéz feladatnak a közismerten kommunistaellenes vidék megnyerése. Lemberkovics 1919. június 24-én délután 4 órakor, 254 növendék élén indította meg a felkelést, melyben az akadémia számos tisztjére és a dunai flotta egy részének segítségével számíthatott. A kadétek hatalmukba kerítették a Ludovika épületét, Szikora főhadnagy vezetésével pedig egy másik osztag elfoglalta a József-telefonközpontot. Nem sokkal ezután három monitor, a Csaba, a Maros és a Pozsony kitűzte – a vörös helyett – a nemzeti lobogót, majd a Lánchíd alá hajózott, ahonnan három lövést adott le a Hungária Szállodára. Itt laktak – és ülészttek – ugyanis a Tanácsköztársaság legfőbb politikai vezetői. Ám a zendülők hibásan mérték fel az erőviszonyt. Az elfojtott próbálkozásukat természetesen vérfürdő követte volna, azonban Guido Romanelli, az antant Magyarországra küldött megbízott erélyesen lépett fel Kun Bélával szemben, és követelte tőle a foglyokkal való méltányos bánásmódot. Az olasz tiszt bátorságával megmentette a három felkelő vezető életét, egyúttal önmérsékletre utasította a kalocsai parasztlázadás leverésére kiküldött Böhm Józsefet is. Közbenjárása miatt később hősként tisztelték Magyarországon. Forrás: Tarján M. Tamás: Puccskísérlet a Ludovikán. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/1919_junius_24_puccskiserlet_a_ludovikan/ (Letöltés ideje: 2018. 08. 10.)

A kék és fehér pénz harca nem szűnő hevedésséggel folyik. A kékek állják a támadást, hatás nélkül pattan vissza róluk minden tanácsköztársasági argumentumlövedék, semmiféle erőlködés sem tudja megingatni a beléjük helyezett bizalmat. Még maguk az elvtársak is szóba állanak velük, ha szerét ejthetik. A napokban egy sereg kék pénzt rekvirálnak valahol, a direktórium elé kerül az „értéktelen” zsákmány, s az elvtársak érthetetlen sietséggel igyekeznek átcserezni fehér bankóikat a jó öreg kékhasúakra.⁶⁵

Június 26. Már megint korán örültünk. A budapesti ellenforradalom leverve... erőt vesz rajtunk ismét a katzenjammer...

A budapesti olasz misszió vezetőjének, Romanelli alezredesnek Kun Bélához intézett kemény hangú figyelmeztetése az elfogott ellenforradalmárok ügyében, az antant készülődéséről érkező újabb hírek enyhítik némileg a levertséget. A bizakodó hangulat viaskodik a következő napokban a türelmetlenkedés, a lemondás és apátia lehangoltságával.

A városban június utolsó napjaiban nincs semmi jelentős esemény; mintha uborkaszazon ütött volna be a nemrég még mozgalmas kommunista berkekben. Bár Jankovics elvtárs is itthon van már, a direktórium tája szinte kihalt, a máskor oly népes főispáni épületben alig lézeng valaki. Még a Várban is szokatlan csend honol: a Rada-ház lármás fiatalsága, a Fodor-pár – úgy látszik, Szabó Gáspár esetén okulva – jobb hazába költözött. Az utóbbi időben már négy tagot számlált az előkelő család, az „anyós” is részt kért, egy kislánnyal érkezve, a kommunista mézesetekből. Érthető, ha az eddig zavartalan „családi” együttlét zajossá lett az „anyós” érkezéssel, avagy talán a kommunizmus egén tornyosuló vészfelhők szülték a sok vihart: annyi azonban tény, hogy az utolsó hetekben borzalmasan dúlt a családi béke Fodoréknál. Szinte mindennapossá lett köztük a csendes Vár lakóit felferő csatazaj. A sors mostohasága ím’ ettől az élvezettől is megfosztotta a reakciós Várat, Fodorék elköltöztek, bár – mint mondták – csak ideiglenesen. Gyengéd teremtések, bizonyosan azért beszéltek így, hogy Rada prelátus kétségbe ne essék távozásuk miatt.

Alkalmunk volt megtekinteni az elhagyott kommunistafészket, ezt a napsütéses, valamikor a tisztaságtól ragyogó, féltő gondossággal őrzött, csínnal összeválogatott bútorokban gazdag két emeleti vendégszobát. Rada prelátus kalauzol bennünket, mondja, hogy a milieu már változott, a cselédség már nagy munkát végzett: 3 kosár szemét már eltűnt a mindig fess vörös arisztokraták lakosztályából. A szenesláda nagy gondossággal összezúzott, apróra tört üvegcsereppel volt tele, az egyik cserépdarabon – úgy látszik, kikerülte a „takarító” elvtárs

⁶⁵ Vörös Zászló, 1919. jún. 28. Bankjegyek bevonása. 2. o.

figyelmét – egy vignetta: „Château Ménes”.⁶⁶ Az egyik szekrényfiókban 59 db Győr–Dombóvári vasúti elsőbbségi részvény: valamelyik kastélyból kerülhetett az értéktelen papírokban kincset sejtő Fodor elvtárs kezeihez, s most itthagyták őket – talán házbér fejében. Az előszobában az „asszony” előkelőségét kiabáló illat fogad bennünket, benn a szobákban pedig az elszállt jómadarakat gyászoló bútorok... Szegény lakás, mi lett ebből!... A gyönyörű parkett tele tinta- és fekete festékfoltokkal, az ágy körül összeégetve: az égve eldobott cigaretták nyomai. A kis asztalt tönkreáztatta, szívta a ráborított meleg víz, a plüss szalongarnitúra agyonkopva, tele zsírfoltokkal, az egyik széktámla késsel átszurkálva. A ruhaszekrény egyik ajtószárnya középen végighasítva, bezúzva. Egész biztosan valamelyik családi jelenetnek áldozata. Letört rézfogantyúk, kitört ablaktáblák beszélnek hangos szóval arról, hogy mi lenne a világból, ha valaha úgy járna, mint ez a nyomorult ország, s úrrá lenne rajta a kommunista „kultúra.”

A Vörös Őrség a Vár 6. szám alól az igazságügyi épületbe költözik át a napokban, ahol egy újabb intézmény Boda táblabíró⁶⁷ hivatalát kommunizálja: a vörösek detektívjei ütik itt fel sátorfájukat, s berendezik a „politikai nyomozó hivatalt”. Egész sereg detektív érkezik újabban a városba, s vigyáz az ellenforradalmárookra. Egymásután részesülnek a gyanús burzsoák a letartóztatás és kihallgatás gyönyöreiben. A budapesti ellenforradalom hírére Fodor Ferenc könyvkereskedő a következőket mondja Istvánffy Miklós ezredesnek: „*Reméljük ezredes úr, ha bekövetkezik a fordulat, átveszi a városparancsnokságot?!*” A reményteljes kijelentés fülebe jut a vörös kopóhadnak, letartóztatják az „összeesküvőket”, mindkettőjükénél házkutatást tartanak, Puskás és Szántó detektívek pedig nagy segédlettel vallatják a két vádlottat, nagyobb szabású ellenforradalmi készülődést sejtve a vigyázatlan széptevés mögött. A veszedelmes városparancsnok-jelölt 6 hónapi fogházbüntetést kap az ügyből kifolyólag rémhírterjesztésért, de az ítélet végrehajthatlan maradt.⁶⁸

Rosszabbul jár szegény Szigethy Miklós katonaiskolai növendék, akit atyjához írt levelének őszinte hangja dönt bajba. A zsidó gyerekek uralmát szidja és pogromot emleget levelében, amely a postán az elvtársak kezébe jut. A detektí-

⁶⁶ Ménes (románul: Miniș) falu Romániában, Arad megyében, Aradtól 22 kilométerre keletre, a Zarándi-hegység nyugati lábánál fekszik. Az Arad-hegylajai borvidék déli, vörösbortermelő részének hagyományos központja. Fő szőlőfaj, mely a legtöbb aszút adta, az úgynevezett kadarka (fekete szőlőfaj). Forrás: Fényes Elek: *Magyarország geographiai szótára*. Pest, 1851. A Ménes-magyarádi borvidékről lásd: <https://www.pecsiborozo.hu/blog/a-nemes-menesi>

⁶⁷ Dr. Boda Antal (Veszprém, 1866. jún. 1. – Veszprém, 1931. jún. 17.) kir. járásbírósi elnök. Apja Boda István törvényszéki ülnök, anyja Simor Katalin. Felesége Pösch Mária.

⁶⁸ *Vörös Zászló*, 1919. júl. 26. A forradalmi törvényszék ítéletei. 3. o.

vek 28-án este letartóztatják a 16 éves ellenforradalmárt, aki csak 30-án szabadul kétségbeesett hozzátartozóinak utánjására a fogházból. Közben természetesen bőséges alkalma nyílik a nyomorult fiúnak megismerni a kommunista inkvizíció embertelenségét. Még 28-án este kezdik, s 29-én folytatják vallatását a detektív-haramiák, ütik, rúgják, ököllel verik arcul, s így akarják belőle kicsikarni a vallomást: melyik pap diktálta neki a levelet, s miért járt papi gyűlésekre?

A propaganda-könyvesbolt fölött megjelenik a vörös-fekete firma, ékes magyar fogalmazással így hirdetvén a bolt mineműségét: „A közoktatásügyi népbiztosság szellemi termékek országos tanácsa elosztóhelye.” De szép is Kun Bélának „magyar” nyelve! Új örömmel is kedveskedik a neves üzlet a veszprémieknek, a Vörös Újság legújabb híreit függesztik ki naponta a kirakatablakra,⁶⁹ s így már reggel tisztában vagyunk avval, hogy mit fog hazudni a délután érkező Népszava.

Hangok a nép köréből: az Alapítványi Hivatal körül egy szegényes külsejű asszony megszólít egy arra járó kanonokot, s egy marékra való 20 filléres bélyegget kínál neki, hogy vegye meg, adjon pénzt helyette. Keserűen panaszkodik, hogy a munkásbiztosító pénztárnál bélyeggel fizetik ki a szegény embert:

– Tudja, tisztelendő úr, én zsidó asszony vagyok, de mégis csak azt mondom, hogy a tisztelendő uraktól, ha megszorultunk, hát kaptunk egy kis segítséget, de most éhen veszhet a szegény ember!

Szinte irigység fog el, mikor halljuk ezeknek a szegény becsapott proletároknak hangos keserveit. A beígért kommunista boldogságot várhatják ugyan, de nekik legalább van egy nagy jussuk: szidhatják, ahogy jólesik, az új „rend” gyalázatosságait. A proletárnak szabad hangosan szidni a direktóriumos, munkormányos világot, de ha jókabátos (?) burzsoá teszi ezt, rögtön jön a letartóztatás, egy-két napi fogság, esetleg több is, jó esetben még kötelet is ígérnek neki a bőkezű proletárzsandárok. Milyen csöndes, milyen „körültekintő” is lett ez a valamikor oly nyílt, oly hangos magyar burzsoá! Ha ki akarja önteni szíve keserűségét, menekül a fórumról, s ha nincs ideje a városon kívül néptelen mezőkre menni, hát legalábbis kevésbé forgalmas utcába húzódik el, s bár még meg sem kezdte az új „rémhír” előadását, máris többször körültekint: nem követi-e valami gyanús külsejű idegen, detektív vagy megbízhatatlan. S ha biztonságosnak ítéli a környéket, megindul a sugdosó politizálás, az újabb értesülések közlése, melyekből természetesen ritkán igaz valami. De hát ebből él szegény burzsoá, a mindennapi jó hír kijár neki, e nélkül már rég kétségbeesett volna. Nem törődik avval, hogy a tegnapi hírt már megcáfolva látja, nem teszi őt kételkedővé ezernyi újabb csalódás, a legújabb jó hírt olyan rendületlen hittel fogadja, viszi és

⁶⁹ Vörös Zászló, 1919. júl. 2. Szerkesztőségi értesítés. 2. o.

adja tovább, mintha soh'sem csalódott volna. Hajtogatja szegény, hogy ő bizony már semmit nem hisz, de azért szinte beteg, ha nem örülhet nap nap után újabb „biztos” értesüléseknek. S ilyesmikben nincs hiány. Annyi a jó hír, hogy minden napra bőségesen kijut belőle. Mint a koromsötét éjszaka vándorát, úgy vezetik a reménytelenség proletárdiktatúrás éjjelén ezek a ki-kigyúló csalóka kis hírcsillagok, illúziórakéták, áldott, termékeny fantáziák protuberanciái a már-már kétségbeeső reményvesztett, meggyötört burzsoát.

Július

Sikertelen sorozások – Sági (Schwarz) vádbiztos – A csereüzlet kifosztása – Hadüzenet a falvaknak – Likvidálnak a Várban – Ellenforradalom a szakszervezetekben – Tanárok és tanítók „átképzés” alatt – Faber Oszkár Veszprémbe – Rimpek elvtárs rehabilitálása – Árak a szovjetpiacon – A sorvadó szovjet – Reményteljes napok – Magyar elvtárs a fogházban – Idegesek az elvtársak

Július 1. A Gizella tér 4. szám alatt új látványosság akad: az „élelmiszeri diktatórium” boltját, az országos csereakció veszprémi elosztóhelyét rendezi be a parasztfogó kommunista furfang. Ökrös szekereken hordják a boltba a rengeteg rablott holmit, mindent, ami *nincs*: cipőt, csizmát, talpat, selymet, szövete-
ket, gyufát, petróleumot, trafikot, edényfélét, ásót, kapát s a kocsikenőcsig minden finom holmit, amikből azok a boldog halandók részesülhetnek, akik élelmiszert hoznak a boltba az éhező ipari proletariátus javára, amely – mint a csereakció plakátja a legnagyobb szemérmertlenséggel újságolja – följánlja saját termékeit a földmunkás testvéreknek élelmiszerekért.¹

Szabó Gáspárt a mai nap folyamán az ügyészségi fogházból katonai fődözet-
tel Budapestre szállítják.²

Július 2. A deveçseri ellenforradalmárokat szabadlára helyezi ma a tanács-
köztársasági irgalom. Hogy túlságosan ne örüljenek, csak „ideiglenes” a szaba-

¹ *Vörös Zászló*, 1919. júl. 2. A falu népéhez! 1. o.

² A veszprémi forradalmi törvényszék ítéletét, mellyel – amint ezt már említettük – 1 évi fogházzal büntette lopás miatt a vádlott kormányzótanácsai biztost, Zsurek katonai politikai megbízott közölte a belügyi népbiztossággal, s vizsgálatot kért a népbiztosság részéről is Szabó Gáspár ügyében. A belügyi népbiztosság a vizsgálat megejtésére Sallai (Friedlender) elvtársat küldi Veszprémbe, aki jelentésében igazolja a veszprémi forradalmi törvényszéket, sőt még 16 ezer korona elsikkasztásával is megvádolja az elítélt Szabó Gáspárt. Vagyis: Sallai elvtárs is abba a hibába esett, amivel a veszprémi elvtársakat annak idején vádoltuk, ti. a fejlettebb kommunista jogérzék híján igazságtalanul ítélte Szabó Gáspárról.

No de a följevbiteli fórum kiköszörülte a még nem eléggé öntudatos alsófokú bírák ejtette csorbát. A budapesti központi forradalmi kúria, újra letárgyalva a Szabó Gáspár elleni vádakat, így ítélte: „A forradalmi törvényszék Szabó Gáspár volt veszprémi kormányzótanácsai biztost a betöréses lopás vádja alól fölmenti, lopás miatt megdorgálásra ítéli, különben nem bűnösnek mondja ki, és az ellene emelt vádat elejti.” – Ez már beszéd! Így kell ítéletet hozni! Nem is ám úgy, mint a veszprémi elvtársak, akik fogházra ítélnek egy érdemes gyakorlati kommunistát a gyűlöletes magántulajdon illő kezelése miatt! (A Szabó Gáspár-féle bűnpör ügyiratai alapján.)

don bocsátásuk, amit azonban a jó devecseriek sem tartanak valami veszedelmes fenyegetésnek. A napokban Neuwirth Rezső katolikus legényegyleti tagot bocsájtják el a fogházból, akinek május folyamán 10 kemény esztendő telt el a fejére, mert egy autóból látva a direktórium előtt, azt merte mondani, hogy Kun Béla azon az autón fog elillanni. A félelmes 10 esztendőből 58 napot kellett kitöltenie. Elképzelhető, milyen hálás, milyen ragaszkodó hívei az ilyen kegyelemben fölmentettek az emberséges Tanácsköztársaságnak.

Július 3-án és a következő napokban megint örülhet a burzsoá. A jótékony pletyka angolokkal, nemzetközi csendőrséggel szállatja meg Budapestet, leszedeti a budapesti utcákon a vörös zászlókat és kilakoltatja a királyi palotából Kun Béláékat, akiknek napjai ismét megszámlálhatatlanak.

A püspöki palotának az új korszakban szokatlan vendége van: Radnai Farkas³ beszercebéányai megyéspüspök, volt v. b. t. t.,⁴ akit a csehek magyarsága miatt elűztek egyházmegyéjéből. Mint püspökünk vendége, városunkban talál menedéket ebben a szomorúságában is dicsőséges számkivetésben.

Július 4-én délután a veszprémi 49-es vörös ezred érkezik meg teljes hadifelszereléssel a cseh frontról.⁵ Nótaszóval vonul be Jutasról a „diadalmas” ármádia a városba, ahol a Vörös Hadseregnek antantparancsra történő leszereléséről beszélnek, míg a másik hír arról tud, hogy a románok ellen fognak vonulni vörös földijeink.

Július 5-én a Vörös Zászló a járási munkástanács rendeletét közli, mely szerint a veszprémi járásban július 8., 9., 10. és 11-én lesznek a sorozások. Az egyes községek állításköteles proletárai, köztük az idegen munkással nem dolgozó kiszagdák, Veszprémbe kötelesek jönni sorozásra a kitűzött napon.⁶

A városban egymás után tünedeznek föl a kommün szülöttei: az ipari proletárok, a segédek és önként belépő kisiparosok közműhelyei. Cipésszöszműhely, gépjáratörő közműhely, gépjáratörő vállalkozások hirdetik a „kizsákmányoló” kisipar halálát; a kézműseprést állami üzemvezetés intézi, míg az építkezéseket kizárólagos joggal csak az építőüzem végezheti.

Július 6-án a járási munkástanács ülést tart, amelyen a Mihályfi János lemondásával megüresedett elnökséget Czeiner János elvtárral töltik be, majd Kántor (Singer) Iván elvtárs a Tanácsköztársaság új alkotmányát ismerteti. A mai napon nyílik meg a felnőttek oktatását célzó munkás-szabadiskola. Az új ipariskola-

³ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

⁴ valóságos belső titkos tanácsos

⁵ Az említett ezred – ami indulásakor menetzászlóalj volt – 1919. május 12-én indul a frontra. *Vörös Zászló*, 1919. máj. 14. Elindult a menetzászlóalj. 3. o. Olvasható még az ezredről: *Napló*, 1979. júl. 4. Csaba Imre: Győztesen hazafelé a veszprémi 49-es Vörösezred. 4. o.

⁶ *Vörös Zászló*, 1919. júl. 5. Sorozás. 3. o.

ban tartott ünnepélyes megnyitón Jankovics elvtárs a munkástanács nevében üdvözlö az új intézményt. Eddig – mondja – a tanítók azt tanították, hogy a világot Isten teremtette, pedig a világ magától van... Legyen vége egyszer már a népbútításnak, kultúra kell a népnek, és nem biblia, ami köztudomás szerint mesegyűjtemény. Így Jankovics elvtárs, aki azt is bevallja a nagy tudományán álmélkodó hallgatóságnak, hogy ő csak 3 elemi iskolát végzett, s hogy mégis *ennyit* tud, azt magánszorgalmának köszönheti. Kránitz József tanító, a szabadiskola vezetője ismertette ezután az új iskola célját.⁷

Július 7-én két budapesti lapszerkesztő kénytelen tapasztalni, hogy Veszprémben milyen szigorúan őrködnek a forradalom rendje fölött. A városunkban időző Turi Bélával, az „Alkotmány” pap-szerkesztőjével találkoznak, s beszélgetnek az utcán, amiért letartóztatják őket, ellenforradalmi üzelmekkel gyanúsítva a papokkal paktáló két újságíró. A napokban még Schandl Gábor⁸ 70 éves öregúr és Medgyaszai Jenő⁹ színész kerülnek bajba, s pár napos vizsgálati fogsgába egy-egy kevésbé óvatos nyilatkozat miatt.

Július 8-án, az első járási sorozó-napon Várpalota, Hajmáskér, Gyulafirátót és még pár község van behíva sorozásra. A körülbelül 2500 állításköteles közül 22 várpalotai bányamunkás jelentkezik; a falusi munkástanácsok szomorúan jelentik, hogy nem tudnak érvényt szerezni a járási munkástanács sorozórendeletének.

A Vörös Zászló közlése szerint az igazságügyi népbiztosság kinevezte dr. Sági (Schwarz) Edét a veszprémi forradalmi törvényszékhez vádbiztossá.¹⁰

Július 9-én Szentgál, Herend, Márkó, Városlőd stb. képviselőiben egy hülye jelentkezik sorozásra. Még maguk a munkástanácsi tagok sem mernek a falvakból bejönni. Délután a városi intézőbizottság tart ülést, amelyen – az egyik résztvevő vallomása szerint – ugyancsak úrrá lett a reménytelenség a vezető elvtársakon. Már-már a lemondás gondolata kísérti a közellátás és rendfenntartás nehézségeivel birkózó elvtársakat, kiket Jankovics buzdít a végsőig való kitartásra. Jankovics és Magyar elvtársak indítványára elhatározzák, hogy tűzifát csak a dolgozók fognak kapni, míg a nemdolgozók csak úgy juthatnak tüzelőhöz, ha kezük munkájával, maguk vállalják a fakitermelést.

⁷ Vörös Zászló, 1919. júl. 8. A veszprémi járási munkás-, katona- és földművestanács. és Közművelődés. A szabadiskola megnyitása. 2. o.

⁸ Schandl Gábor földbirtokos, 1928. június 13-án halt meg Veszprémben.

⁹ Medgyaszai Jenő a marosvásárhelyi színház bonvivánja, kabarészínész, majd Budapestre szerződött. 1922-ben kormányzósértésért egy előadás alatt letartóztatták, de kegyelmet kapott. Forrás: Színház és Társaság, 1922. jún. 24. Kormányzói kegyelem egy színésznek. 28. o.

¹⁰ Vörös Zászló, 1919. júl. 8. Vádbiztos kinevezés. 3. o.

Kisfaludy Géza kúriai tanácsjegyzőt ellenforradalmi nyilatkozatok és izgatás gyanúja miatt letartóztatják, kihallgatják, s a kihallgatás után ideiglenesen szabadon bocsátják. Kisfaludy, hogy a további zaklatást kikerülje, a városból ismeretlen helyre távozik, mire a detektívek feleségét vonják kérdőre férjének eltűnése miatt, letartóztatást helyezve kilátásba az úrinőnek, ha férje meg nem kerül.

Két nap múltán, július 12-én az új vádbiztos, Sági (Schwarz) Ede dr. elrendeli Kisfaludyné letartóztatását, a legdurvább hangon tárgyal a beteges úriaszszonnyal, akit csak azért bocsát szabadon, mert orvosi vizsgálat megállapítja róla, hogy súlyos természetű szívbajban szenved.

Városszerte megbotráncozással emlegetik Sági dr. szereplését, a kéméletlen proletárdurvaságot, melyet vádbiztosi minőségében tanúsít ez a megtévelyedett lateiner. Az egyik ügyben védőként szereplő ügyvéd Sági elvtárs ügyvéd voltára hivatkozik, mire kereken kijelenti, hogy ő nem ügyvéd, hanem forradalmár.

Július 10-e zajos napja Veszprémnek. Amolyan proletárlázadás-féle ejti rémületbe az elvtársakat, s tölti el kárörömmel a rosszmájú burzsoát. A siralmas közellátási állapotok, az élelmiszerek és a közszükségleti cikkek teljes hiánya miatt eddig csak zúgolódó szegénység a cselekvés terére lép, és a kora délelőtti órákban először Neumayer elvtársat inzultálják a piacon, majd a csereakció üzletét rohanják meg a proletárok, s szinte teljesen kifosztják azt.

A nép zöme kiábrándult már a népboldogító elvtársakból, megelégtelte a tanácsköztársasági „boldogságot”. Órák szám kell naponta hosszú sorban ácsorgnia, hogy egy kis tejhez, néhanapján húshoz juthasson. A piac üres, a falu a fehér pénzért nem hajlandó odaadni élelmiszereit. A cipője rongy, talphoz nem juthat, ruhaneműt nem kap, szappan híján mosni nem tud, nincs gyufája, petróleumja, s ugyanakkor a lerongyolódott, koplaló szegénység szeme láttára teletömnek az elvtársak egy nagy üzletet minden ritkaságszámba menő ipari cikkel, mindennel, ami után sóvárog a városi nép, s azt mondják neki: ebből neked majd csak úgy koppan! ezt mind a falu népe kaphatja csak élelmiszerért cserébe, s hogy még jobban örülj a pompás csereeszmének: az így összeszedett élelmiszert elvisszük Pestre az éhező – népbiztosoknak.

Kell-e ennél oktalanabb izgatás a betörésre? Szükség volt-e arra, amit a Vörös Zászló gyalázatos módon állít, amikor azt írja, hogy „*munkásruhába bújt burzsoá asszonyok, papok szeretői, gazdaasszonyai, bérencei*” bujtogatták az öntudatlan asszonyokat. Dehogy volt szükség ilyen bujtogatásra, elvégezték ezt sokkal hatékonyabban a vezető elvtársak, kiknek feleségeit hiába keressük az ácsorgó szegények soraiban. A nép rájött már arra, hogy míg ő nyomorog, míg neki a

kommunista boldogságból csak türelem és fehér pénz jut, addig a „benyálósak”, a főelvtársak és környezetük egész jól élnek.¹¹

A nagyszabású zendülés nyitánya a Rákóczi téri piacon játszódtott le. A húskimérő sátor körül nagy csoportban várnak és elégedetlenkednek a reggeli órákban az asszonyok, amikor megjelenik Neumayer Imre intézőbizottsági elnök, és kiadja a parancsot, hogy a húsadagokat le kell szállítani, különben nem jut mindenkinek. Több sem kellett az ugyancsak harcias hangulatban levő asszonyseregnek. A szitkok özöne szakad szegény Neumayer elvtársra, a nagy dörgés villámlással járt, mely bizony le is ütött közben úgy, hogy futással igyekezett a megrémült elvtárs menekülni a népharag sújtásai elől, a maga bőrén tapasztalva keservesen, milyen hálátlan dolog a polgármesterség.

Sajnáljuk, hogy éppen Neumayernek jutott ki ez a kemény lecke, hiszen a Veszprémben szereplő nagyságok közül még őt tartjuk a legszánalomraméltóbbnak. Bár nagy részben az ő fanatizmusának köszönhető, hogy az október végi nagy felfordulás után a szociáldemokraták oly nagy erővel jelentek meg Veszprémben, annyit azonban el kell ismernünk, hogy becsületes, dolgozó ember volt, amíg a dicső proletáruralom és saját téves meggyőződése el nem vonta a kenyérkereső munkától. Mint a veszprémi proletárdiktatúra egyik vezető embere, több igyekezettel, mint hozzáértéssel, de mindenesetre tiszta szándékkal igyekezett betölteni azt a helyet, melyre ezt a jobb sorsra méltó megtévelyedett munkást balsorsa sodorta.

A piacról kilenc óra körül a Gizella téri csere-üzlet elé vonul a proletáruralmat magasztaló asszonysereg, amelyhez férfiak, vörös katonák is csatlakoztak, s hevesen zúgolódva követelik, hogy az áruhalmazból a legszükségesebb háztartási cikkeket pénzért vásárolhassák. Az üzletben alkalmazott elvtársak és megbízottak, látva a tömeg fenyegető magatartását, lezárják az ajtó vasredőnyét, mire a tömeg megrohanja a lezárt üzletet, bezúzza a két hatalmas kirakatüveget, felszakítja az ajtó vasredőnyét, s megszalasztva a szorult helyzetbe került cserés elvtársakat, nekilát az üzlet kiürítésének.

Mint a megzavart hangyaboly népe, úgy kavarog az üzlet előtt és annak belsejében a sok pakkoló proletár, vörös katonák, férfinép, túlnyomó számban pedig szegény asszonynép. Egymás hegyén-hátán jutnak be az ajtón, a kibontott kirakatokon, míg a már megrakodott szerencséseket a bejáróknál tülekedők vállain keresztül segítik ki alapos lendítéssel a belül dolgozó vörös katonák. Kibomlott hajú asszonyok, a kirakatablak szilánkjaitól megvérzett kezű proletárok cepelik, húzzák, vonszolják a nyüzsgő kavarodásban a kommunizált drágaságokat. –

¹¹ Vörös Zászló, 1919. júl. 13. Kifosztották az árucsereüzletet. 2. o. Benne az elfogott személyek neveivel.

„Minden a miénk!” – hát valóra váltják a kommunista káté tanítását, viszik a sok finom portékát, annyit, amennyit ki-ki elbír: egész köteg bőrt, hatalmas tábla talpbőröket, végszámba a jó posztót, selymet, zsákszámba a dohányt, szivart. Az egyiknek csak egy pár bakancs jut, a másik két pár csizma mellé még három pár bakancsot is szerez. Az adakozóbbak a kinnrekedteknek is juttatnak, a vörös katonák bajonettel osztognak a bőrféléken, egy másik a hátán cepelt dohányzsákot vágja föl késével, s közprédára bocsátja a szerteszóródó dohánycsomagokat, az illatos kurtaszivarokat.

Félóráig tart a zavartalan, tobzódó „cseremunka”. Már szinte teljesen elkészült az üzlettel a nyüzsgő, szorgoskodó sokaság, mikor végre sikerül az elvtársaknak összeszedni a katonáktól hemzsegő városban valami készületség-félét. Vidéki vörösek csapata lepi meg a „dolgozókat”, a detektívek pár lövést tesznek a levegőbe, mire a sűrű gomolyag bomladozni kezd. Az utolsó zsákmányolók sietve tűnnek szanaszét portékáikkal, az üzletben rekedteket pedig Próder elvtárs körülzáratja a szuronyos rendcsinálókkel, s a Vörös Őrségre kísérteti. Az utca szinte tömve a sok néppel; a nagy kiárulásban meghempergett proletárok, lekéssett szegény nép, kíváncsi városiak kavarognak a kifosztott üzlet táján.

A vörös vitézek erőlködnek, hogy oszlásra bírják a tömeget, míg mások a zsákmányt cepelőket veszik űzőbe, miközben az asszonyok ugyancsak nekik esnek, s mindennek elmondják Kun Béla fiait. A kiürített üzlet valóságos csatatéri képet mutat. Az ezer darabra zúzott kirakatablak, az ajtó- és ablakrációk romjai, szétfúzott állványok hevernek szanaszét; az üzlet padlózatát teljesen elborítja valami meghatározhatatlan fehér-szürke törmelék: az összetaposott gyertya, só stb. vegyülete, melyben a még ottmaradt áruk hevernek, a nagy küzdelem összemarcangolt áldozataiképp.

A széthordott árucikkek felkutatása és összeszedése még a délelőtti folyamán megkezdődik, délután pedig házkutatásokkal igyekeznek visszaszerezni a még biztos helyre nem került holmikat. A kézre került tettesek seregét a Vörös Őrségről a fogházba kísérik, míg egy falragasz amnesztiát ígér mindazoknak, akik délután 5 óráig visszaviszik a náluk levő csereárukat. Egy része így megkerült ugyan a szétszedett cikkeknek, a nagy rész azonban már nemigen volt mozgósítható.

A Vörös Zászló szerint háromnegyed millió korona az üzlet kára.

Ma délelőtti 10 órakor kezdődött meg a veszprémi „nevelőmunkások”: tanárok, tanítók három hetes „átképző” tanfolyama, amelyen Szentgyörgyi Ede elvtárs, központi kiküldött igyekszik majd jobb útra téríteni az eddigi burzsoábérenceket.

A püspökség javainak likvidálására minisztériumi tisztviselőkből álló bizottság érkezik.

A járási sorozáson a mai napon Vámos, Veszprémfajsz, Tótvázsony, Hidegkút stb. volnának a soron, de ezekből a községekből senki sem kér részt a vörös dicsőségből, egy lélek sem jelenik meg a hirdetett sorozáson.

A városi munkástanács az élelmezés nehézségeivel küszködik a mai ülésben. A hatalmukat féltő elvtársak a végsőre szánják el magukat, a falvak állatállománya rá mondják ki a halálos ítéletet. Róland Szentgál község nagy marhaállománya hívja föl a figyelmet, hasonlóképp Neumann Sándor volt hadnagy is, aki a következő módon tüzel az erőszakoskodásra: *„Az élelmezés ma azt jelenti, hogy élünk, vagy nem élünk. A parasztság ellenforradalmár, az könnyűszerrel nem adja meg magát, a rekviráláshoz kell nyúlni, még ha vérontásra kerül is a sor.”* Ő is a szentgáli 3000 db többletet követeli, amit az állatállomány ott felmutat. Jankovics szerint *„ha a paraszt fehér pénzért nem adja oda marháját, rá kell erőszakolni. A katonaságot ő – nem várva be a hadügyi népbiztosság engedélyét – kirendelteti a rekvirálásokhoz, mert ki kell húzni az ellenforradalom méregfogát.”*¹² Róland azt indítványozza, hogy a napokban tartandó szentgáli vásárra egy zászlóalj katonaság vonuljon ki, s a marhákat foglalja le. A tanács Jankovics indítványát fogadja el, s megbízza Magyar és Neumann elvtársakat, hogy kellő karhatalommal hajtsák végre a rekvirálást. Jankovics indítványozza még munkáskataszter készítését oly célból, hogy csak a dolgozók kaphassanak élelmiszert.¹³

Július 11-én Szentkirályszabadja, Balatonalmádi, Ősi, Peremarton stb. vannak behíva sorozásra, de mindössze 25 ősi proletár és 5 almádi munkástanácsi tag jelentkezik, úgyhogy a négynapos járási sorozás a következő végeredménnyel záródik: a körülbelül 9000 állításköteles közül sorozásra jelentkezett 52 ember, alkalmasnak nyilvánítottak 8 embert.

A plébánián megjelenik a veszprémi plébániai és káptalani javakat likvidáló bizottság, melynek tagjai Czech Flórián elvtárs, faipari munkás a bizottság elnöke, Nagy Kálmán és Garamszeghy Sándor kirendelt adótisztek, s megkezdik a likvidálást. Leltárt készítenek a plébánia tulajdonát alkotó irodai bútorzatról, átveszik a plébánia kezelésében levő alapítványok betétkönyveit és a készpénzt, majd az épületet és fölszerelését (kályhák, villanyfölszerelés stb.), mint káptalani tulajdont, leltározzák. Hasonlóképp leltároznak a napokban a többi kanonokházban is.

A proletárfegyvelmen a tegnapi napon esett csorbát gyűlésekkel igyekeznek ma az elvtársak kiköszörölni, az ékesen szólás, ígérlet és fenyegetés eszközeivel sietvén alátámasztani a nyomorúság és nélkülözés fakasztotta zúgolódás

¹² A munkástanács július 10-i ülésének jegyzőkönyve.

¹³ Az ülésről beszámolt a Vörös Zászló is, majd ismertette a keddi (július 15-i) ülés lefolyását, amit már a beteg Neumayer helyett Farkas Ernő vezetett. *Vörös Zászló*, 1919. júl. 16. A városi munkástanács ülése. 2. o.

ostromában már-már ingadozó proletáruralmat. A kaszárnyában kezdik a gyűléseket még a délelőtti folyamán, ahol a 20-as vörös ezred katonái esküsznek a Vörös Zászló híradása szerint örök hűséget a Tanácsköztársaságnak, s elítélik a félrevezetett veszprémi proletárok tegnapi „garázdálkodását”.¹⁴

Délután a szakszervezetekben szerettek volna az elvtársak hasonló határozatokat hozni, de nemigen ment a dolog. Valóságos ellenforradalom volt minden szakszervezet gyűlése, ahol a hallgatóság még eddig nem tapasztalt bátorsággal szállt szembe a szónokolni akaró elvtársakkal, s ahelyett, hogy a megszokott kritikátlan, ájtatos csendben végighallgatva az elvtársi maszlagolást, elítélte volna a tegnapi „huligánságot”, a szónokló elvtársakat ítélték el, róluk rángatták szűnni nem akaró közbekiáltásokkal a leplet úgy, hogy alig juthattak szóhoz. A kath(olikus). kör kerthelyiségében, a vas-, fa- és szabómunkások gyűlésén Jankovicsot zavarják szüntelen az ébredő proletárok, kiknek sürgetésére Jankovics megígéri, hogy a ma délelőtti szabadon bocsátott „csereakcióso” után még azt az egy foglyot is szabadon bocsátják, aki az ügyből kifolyólag még fogva van. Ígéri, hogy lesz élelem. – Eddig is volt, de ellopták! – Tönkretették az országot! – zúgják az „öntudatlan” proletárok, akik az összes direktóriumai gazdaságokat a fejéhez vagdossák a hatalmas szájbőriparosnak.

A köztisztviselők gyűlésén Sági elvtársat éri hasonló malőr. Őt is minduntalan zavarják, helyeslik a tegnapi üzletkifosztást, sőt még azt is kétségbe merik vonni, hogy a széthordott drága holmikat csakugyan a pesti proletárok küldték a falu lakóinak élelemért, mondván: honnan van a pesti proletárnak táblaszámra talpbőre? Hogy tehetett szert a pesti vasmunkás egész tehénbőrökre?

Bizony-bizony rosszul sikerültek az elvtársak számára a július 11-i gyűlések! Látniuk kellett, hogy a régi jámbor közönség helyett zúgó, zajongó ellenzék áll velük szemben, amelynek a száját nem lehet többé betömni türelmet prézsumitáló igékkel, fehér pénzzel, a távoli jövő boldogságának emlegetésével. A burzsoá viszont örömmel látja, hogy a tanácsköztársasági szélhámosság biztos megölője, a proletárok kritikája megkezdődött, a kételkedés, a bizalmatlanság, a vezér-rablóktól való elfordulás meg fogja adni az utolsó lökést az amúgy is tántorgó, tisztán a fegyveres csőcselék erőszakán nyugvó „proletár”- uralomnak.

Július 12. A szellemi proletárok is rosszalkodni kezdenek. Az „átképző” iskolába beültetett tanító bácsik nem akarnak szépen, csendben figyelni a Pestről jött, tehát föltétlenül mindentudó Szentgyörgyi elvtárs előadásaira, hanem közbeszólnak, kritizálnak. Ilyen rendetlenséget! Pedig vigyázójuk is van: a tanácsköztársasági kiskönyvben legjobb viseletű tanító bácsi, Neumann izr. tanító elvtárs. S ha az öreg diáksereg zúgni mer, hát a vigyázó föláll az első sorban, és

¹⁴ Vörös Zászló, 1919. júl. 13. Katonagyűlés a Kun Béla laktanyában. 1–2. o.

szigorú arccal végignézi a háta mögött zajongókat. Ma azonban már nagyon megharagudott Szentgyörgyi tanárátképző elvtárs. Nem is csoda! Föláll az egyik kekk „diák” és azt meri mondani, hogy a dolog nem is úgy van, ahogyan a főtanár elvtárs mondja, hanem egész másképp! Hát nem kibírhatatlan állapot ez?! Szegény Szentgyörgyi elvtárs be is jelentette ma, hogy ő már nem bírja tovább, elmegy Veszprémből. Ha mindenáron sötétek akarnak maradni a veszprémiek, hát maradjanak, ő nem bánja. A kurzust majd Bánó elvtárs, a helybeli közművelődési megbízott folytatja tovább.

A délelőtt folyamán letartóztatják és a forradalmi törvényszék elé állítják Kohlbach György volt tűzmestert. A legnagyobb meglepetéssel hallja az ellene emelt vádat, amely szerint mint felbújtó bűnrészes a csereüzlet kifosztásában. Hiába tiltakozik az alaptalan vád ellen, hiába igazolja, hogy ő 10-én reggel érkezett meg Pápáról, tehát nem bujtogathatott a 10-én reggel történt fosztogatásra. Sági (Schwarz) vádbiztos nem ismer irtalmat:

– Aki ellensége a Tanácsköztársaságnak, le kell lőni, mint a kutyát! – dörög zsarnoki pózzal a sikerült vádbiztos, és hasztalan bizonyítja Kohlbach tanúkkal is igazát, 10 napot kap bujtogatásért. A legalsó fogházfolyosó egyik sötét cellájába zárják, ahol az első napot – bármennyire dörömböl is – étlen-szomjan kell töltenie, s hogy még jobban le legyen kötelezve a Tanácsköztársasággal szemben, mindezek tetejébe még 12 500 korona készpénzét is elrabolják.

Július 13. A Vörös Zászló közlése szerint a hadsereg-főparancsnokság Veszprém városparancsnokává Próder Lászlót, helyettesévé pedig Róland Ferencet nevezte ki.¹⁵ Délután a Rákóczi térre népgyűlést hirdet a pártvezetőség, melynek úgy igyekszik közönséget biztosítani, hogy az elvtársakat szakszervezetként óhajtja fölvonultatni. Az elmúlt napok ellenforradalmi hangulata után kíváncsian készülünk a délutáni gyűlésre, annyival is inkább, mert a kiküldött szónok a vallásügyek országos likvidátora,¹⁶ a galileista ifjúság szemefénye, Faber Oszkár,¹⁷ volt piarista papnövendék.

¹⁵ Vörös Zászló, 1919. júl. 13. Kinevezések a vörös őrségbe. 3. o.

¹⁶ Rott Nándor 1919. április 9-én az 1991. számú körlevelében közölte a vallásügyi likvidáló biztos, Faber Oszkár utasítását, elsősorban azért, hogy a vidéken élő papok is pontos ismereteket kapjanak. A likvidáló biztos utasítása: „*Utasítom az összes helyi szovjeteket, hogy írásos felhatalmazásom nélkül semminemű foglalkozásokat és külön intézkedéseket a felekezeti vagyoni ügyekben ne tegyenek. Minden intézkedés kizárólag az én írásos engedélyem alapján történhetik. Felekezeti ügyekben eljáró megbízottaim csak az általam aláírt arcsképes igazolvánnyal hajthatják végre intézkedéseimet. A körtávirat szerint csak a megőrzésről kötelesek a helyi szovjetek gondoskodni, de külön intézkedéshez írásos rendeletemre van szükségük. Faber Oszkár.*” Forrás: Litterae Circulares ad Venerabilem clerum dioecesis Wesprimensis anno 1919. 45. o.

¹⁷ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

A gyűlés nem egészen programszerűen intéződött el. Elsősorban nem a Rákóczi téren tartották, hanem a sétatéren, ahol, lévén vasárnap délután, már készen kapták az elvtársak a közönséget, melyet fúvószenekar csalogatott az árnyas fák alá állított szószék köré. A szakszervezetek felvonulása legfőljebb annyiból állt, hogy az érkező rezesbandát egy sereg katona követte vörös zászló alatt. Jankovics elvtárs megnyitván a gyűlést, kéri a hallgatóságot, hogy közbeszólással ne zavarja a szónokot. Kérésének nagyobb nyomatékaul az egybecsődített vasárnapi közönséget szuronyos vörös katonák óvják az esetleges ellenforradalomtól. A neves központi szónok a belpolitikai helyzet ismertetésével kezdi beszédét, elrettentő színekkel ecseteli a régi proletárnyomorúságot, s óva inti hallgatóit annak visszakívánásától. Alig mond pár mondatot, már otthon van, s az egyháznak, a türelmet prédikáló papoknak ront neki.

– A papokat ne vegye bele! – hangzik egy erőyes férfihang tiltakozása, melyre kórusként zúg fel a szónokot egy percre elnémító tömeges ellenmondás.

Egyelőre tehát békét hagy a papoknak, de csak azért, hogy némi szünet után a bibliai hét ördög gonoszságával térjen vissza kedvenc témájához. A pogromról beszél mint ellenforradalmi manőverről, s védi a zsidóságot, sőt – és most jön az igazi faberoszkári gaz rabulisztika – statisztikai zsonglörködéssel arra a ki nem mondott következtetésre jut, hogy Magyarországon nem a zsidóság az üldözendő rossz, hanem a vagyonban, számarányban túltengő egyház és egyházi személyek.

Egy bizonyos: a papságnak nem ártott, a tisztességes zsidóságnak még kevésbé használt ez a rafinált prókátorság, bármennyire hivatkozott is ellenőrizhetetlen statisztikájának hitelül olyan nagy egyházi tekintélyre, mint Balthazar¹⁸ „püspök”, aki szerzője az elrecitált logikátlan számszerűséseknek. A külpolitikai helyzet előnyös voltával untatta még a hosszú előadás miatt már zajongó hallgatóit a kis Julianus Apostata,¹⁹ ügyes szónoki mesterfogással vágva ki legalább a beszéd végén hangosabb éljenzést a beszéd közben nemigen tapsoló közönségből.

Jankovics elvtárs zárószót mond. A szuronyos garnírun g bátorító földözete mellett ismét ellenmondás nélkül ronthat neki az üzletfosztogató proletároknak s névtelen levélíróknak, akik – mint mondja – nap nap után lelövással fenyegetik őt s kiirtással családját. Keményen megbélyegzi a veszprémi vörös katonákat,

¹⁸ Életrajzát lásd az ÉLETRAJZI ADATTÁR mellékletben.

¹⁹ Flavius Claudius Julianus a Római Birodalom császára volt másfél évig, 361 és 363 között. Keresztény oktatói voltak, de felhagyott a kereszténység tanainak követésével, ezért Julianust az „Apostata”, azaz „Hitehagyott Julianosz” melléknévvvel tartja számon a keresztény hagyomány.

Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/J/Julianus.html> Letöltés ideje: 2018. 07. 23.

akik szintén odaálltak a „félrevezetett” s a proletárállamot súlyosan megkárosító „csőcselék” mellé.²⁰

Még a délelőtti órákban ismertté lesz a városban a N. Fr. Pressé-ben megjelent újabb antantjegyzék,²¹ melynek kemény pontjai: Kun Béláék távozásának követelése, Vágó és Szamuely kiadatása, a Vörös Hadsereg teljes leszerelése és hadifogolytáborokba való összpontosítása stb. nagy örömet szereznek a hír első hallatára még hívó burzsoának. A sok csalódás azonban már szinte kiölte belőlünk a bizalmat: délután már a Pressé-t is megbízhatatlannak tartjuk.

A következő hét eseménytelen fásultságban múlik el. Kósza hírek, hiú reménykedések, tiszavirágéltű bizakodások szülnék bennünk váltakozó hangulathullámokat; már-már kételkedünk az annyszor várt közeli jobb időkben, míg a nap másik felében az anarchia rémével kezdünk valahogy megbarátkozni.

Július 15-én a munkástanács ülésén a július 10-i izgalmakba belebetegedett Neumayer helyett Farkas Ernő elvtárs elnököl. Az elnök betegségének idejére elnökhelyettesül Róland Ferencet választja meg a munkástanács. Még aznap megjelenik az első falragasz, egy gépirásos félv, Róland intézőbizottsági elnökhelyettes saját kezű aláírásával, a nagy papírinség kiáltó jeleként ilyen szegényes formában szólítva föl az itt tartózkodó politikai megbízottakat, agitátorokat, hogy igazolás végett jelentkezzenek Róland elvtársnál.

Július 17-én a vörös katonák, majdnem az egész veszprémi haderő, négy gépfegyverrel Szentgálra megy, hogy a marhaállomány 5%-át a város élelmezésére behozza. Az összerabolt csorda július 19-én érkezik meg Veszprémbe, körülbelül 170 darab állatot rekviráltak el a vörösek a megszállott községből.

Július 19-én a munkástanács ülést tart, amelyen Róland elnök indítványozza, hogy az ülésekre hívják meg Rimpek Lajos elvtársat is, mert a szesztilalom áthágása miatt reá kirótt, s immáron elengedett büntetéssel nem lett megfosztva politikai jogainak gyakorlásától. A magas protekció hatott: nemcsak az indítványt fogadja el a munkástanács, hanem az intézőbizottságba is bevásztja Simon Antallal együtt a kiváló Rimpek elvtársat, Neumayer Imrének pedig betegsége miatt 5 heti szabadságot szavaznak meg.

A Vörös Zászló július 19-i száma a papírinség miatt csak két oldalon jelenik meg – s még arról is elvtársi panasz zokog. A megalakítandó szakszervezeti bizottság 18-án este tartott alakuló üléséről referál a lefogyott vörös kürt, amely-

²⁰ Vörös Zászló, 1919. júl. 16. Néggyűlés. 1–2. o.

²¹ A *Neue Freie Presse* megjelenési ideje: 1919. július 11. A napilap terjedelmes, több oldalt szentel a magyar eseményeknek. Gutheil írása arra enged következtetni, hogy az osztrák napilapot a megjelenése utáni 2. napon már olvashatta, vagy a könyv megírásakor „emelte be” annak tartalmát.

ben Kis György elvtárs szomorúan állapítja meg, hogy a városunkban viruló 35 szakszervezet közül csak 19 küldött megbízottakat.

Egy másik tudósítás a forradalmi törvényszék serény munkájába ad bepillantást; csupa jelentéktelen ügy, nagyrészt fehér pénztől irtózó kékpénzesek megrendszabályozása foglalkoztatja az igazságosztó elvtársakat.

Július 21-e, a napokon át kürtölt dátum: a „világsztrájk” napja teljesen csendben múlik el városunkban. Az esti 7 órára hirdetett nagy népgyűlést elmossa az eső, de hogy a központból leküldött szónok egészségében kárt ne tegyen a bennszorult dikció, a színházban mondja el majdnem kizárólag vörös katona hallgatóság előtt az unalomig ismételt mentegetőzést: a mai ínségnek nem a proletáruralom az oka, hanem a háború; továbbá: a proletárnak most egy nagy kötelessége van, s ez a *türelem*.²²

Csodálatos, milyen sűrűen emlegetik, prédikálják a bajba jutott elvtársak ezt a szomorú erényt! Hja! nekik szabad, de ha pap prédikál türelemről egy eljövendő szebb világ reményében, akkor – agyon kell ütni, mert bilincset rak a szegény nép kezeire, hogy a nyomorúság ellen föl ne lázadjon.

A mindjobban növekvő ínség eleven képét mutatják a hetipiac árai: egy szál foghagyma 4 korona, egy darab tök 25-30 korona, egy kiló bab 25 korona, 1 karalábé 4-5 korona, egy pár baromfi 300 korona, 1 hizott réce 340 korona, 1 kiló vaj 180 korona – persze mind jó kék pénzben. A falusi asszonyokat, akik a piacon kívül csereüzletek útján szeretnének terményeikért ruhaneműhöz, cipőhöz jutni, vörös katonák s még vörösebb külvárosi gyalogsátának fülelik le, s kísérik, hurcolják nagy csoportok közepette a piacra, ahol pénzért kell elárusítaniuk a sírdogáló asszonyoknak a behozott jó holmikat.

Míg a pénzügyi és gazdasági krízisben nyakig úszó proletáruralom imigyen vergődik, szegény burzsoá minden különösebb, biztatóbb remény nélkül várja kínos bizonytalanságban az eljövendőket. Nem tud már hinni a rablóuralom végében, s szinte beleborzong az eshetőségbe: mi lesz velünk, ha Kun Béláékkal kell kitelelnünk?! Nem fog-e megerősödni az országrontó banda a megindult aratás végeztével, a termés kommunizálásával? Sötét gondjaiba, lemondó fásultságába a vörösek részéről július 20-án megindított tiszántúli offenzíva hoz némi derűt, július 23-án tudjuk meg az eseményt, s felsóhajtunk: végre! Csak-hogy történik már valami megmozdulás ebből az emésztő tespedésből! Bizakodunk, hogy a tiszántúli merész kirándulás valamerre elfordítja a sorsunkat, s az antant az akarata ellen akcióba lépő vörös armádiát meg fogja rendszabályozni. A támadást kísérő vörös diadalok nem ejtenek kétségbe, ismerjük már az ilyen dicsőséges előnyomulást az ellenségtől kiűrt vidékeken.

²² *Vörös Zászló*, 1919. júl. 23. Rabinovits József elvtárs Veszprémben. 1. o.

Július 26-án olvassuk az első reménykeltő harctéri jelentést: a románok erősen védekeznek, s a Népszava, amely az elmúlt napokban tobzódott a vörös hódítások dicsőítésében – ma már orosz hadi sikerekről vezércikkezik. Szóval baj van Tiszántúl, megakadt a „győzelmes előnyomulás”. Másnap, július 27-én már kénytelen elárulni a Népszava, hogy a Vörös Hadsereg kiűrtette a Tiszántúlt, természetesen minden veszteség nélkül.²³ Hogy a valóságban is így történt a „kiűrtés”, ebben eszünk ágában sincs kételkedni. Hisz’ a Népszava mondja, akkor csak igaz!?

A bizalmát veszttett burzsoá aggodalmas sóhajjal kíséri a román fronton mutatkozó pompás eseményt: csak hát meg ne álljon a román reakció a Tiszánál!²⁴

Ezalatt itthon, a veszprémi kommunista körökben nagy csend honol. Grünfeld elvtárs szólja csupán el magát, de ez aztán alaposan. Budapestről érkezik

²³ *Népszava*, 1919. júl. 27. A románok túlerővel támadnak. 3. o.

²⁴ Clemenceau június 13-i jegyzékének elfogadását követően a Vörös Hadsereget visszavonták a jegyzékben megadott határig. Stromfeld egyet nem értése jeléül lemondott vezérkari főnöki tisztről. (Posztját viszont csak július 3-án hagyta el, ugyanis kötelességének tartotta, hogy a hadsereget a kialakult válságos helyzeten átsegítse.) Helyére július 3-án Julier Ferenc lépett. Amikor július 10-én Böhm hadsereg-főparancsnok lemondott, az ő posztját 14-én Landler Jenő vette át. Miután a román csapatok nem teljesítették a jegyzékben foglaltakat, a magyar hadsereg vezetése már július 5-én kiadta a tiszai támadás előkészítésére vonatkozó intézkedését, miszerint a hadsereg zömével a Tiszán át kell kelni és egyelőre a demarkációs vonalig előnyomulni. Július 10-én tárgyalta meg a kormányzótanács a vezérkar tervét a tiszai támadásra, de annak elfogadása előtt még diplomáciai lépéseket tett. Végül azonban a fegyveres fellépés mellett döntöttek. A július 19-ről 20-ra virradó éjjel megindított támadás során a III. hadtest csapatai Tokajnál, az I. hadtest egységei Szolnoknál és Szentés–Csongrád között átkeltek a Tiszán, és visszaszorították a román csapatokat. A további sikeres előnyomulást megállította a román hadsereg nagy erőket felvonultató ellentámadása, amely a főerőkkel a szárnyaktól és a tartalékoktól elvágott I. hadtest ellen irányult Karcag térségében. A visszavonulásra kényszerült csapatokon kívül július 26-án a Hadsereg-parancsnokság azok számára is visszavonulást rendelt el, amely alakulatok még a siker reményében vehették volna fel a harcot az ellenséges erőkkel. A vezérkariak egy részének árulásán kívül a hadműveleti tervek hibái, a csapatok ellátatlansága s az esetenkénti fegyelmetlenségek is hozzájárultak a katonai összeomláshoz. Július 27-én a Vörös Hadsereg ismét a Tisza jobb partján állt, de már meggyengülve, alacsony harckészséggel. Eközben a románok felkészültek az átkelésre, csapataikat megerősítették, így összerajuk 119 zászlóaljra, 98 ütegre és 60 lovasszázadra emelkedett. Július 30-ra virradó éjjel Holban tábornok 1. és 2. vadászadosztálya Tiszabőnél elkezdte az átkelést, másnap pedig újabb alakulatok hajóztak át már Kiskörénél is. Elesett Jászladány, Tokaj, Tarcál. Augusztus 1-jén az I. hadtest Szolnoknál ellentámadásba lendült, visszavonulásra kényszerítették a 6. román hadosztály balszárnyát, s a városban lévő két zászlóaljat is sikerült kiszorítani onnan. Hamarosan eljutott azonban a csapatokhoz is a tanácskormány lemondásának híre. Ekkor számtalan tiszt megtagadta a parancsok végrehajtását, vagy elhagyta csapattestét. Volt olyan alakulat, mely tisztjei

a napokban a kitűnő termelőbiztos hitsorsos, s imigyen köszönt be hivatalába:

– Reszkess, Magyarország! Ilyen erős még nem volt a proletárdiktatúra!

Ez legalább őszinte beszéd! Ebből megtudja minden magyar, milyen érzelmekkel kellene elteltetnie, ha a proletáralom tényleg oly erősen állna, mint Grünfeld elvtárs mondja. A többi vezető elvtárs pedig közben fehérpénz-lecsapoló módozatokon töri a fejét. Hogy a boldog proletárok rá ne jöjjenek valahogy arra, hogy a nagy bőségben termelt tanácsköztársasági papírokért csak levegőt kaphatnak, gondoskodni kell a fehér pénz gyümölcsöző elhelyezéséről. Erre kell a sok színházi attrakció, hadd fogyjon a sok jó kunbéli-bankó. Csupa szórakozás a proletár élete.

A színészek távozása után először Doktor János tart szavalóestélyt,²⁵ melyen kívül Vertesy Gyula és Berger Marcell, a Vörös Zászló szerkesztője szórakoztatják a közönséget, a hét folyamán „frontszínház” címen szereplő színészkülönítmény játszik, míg a jövő hétre a „budapesti pantomimszínház” plakátjai ígérnek minden jót.²⁶

Július 26-án a munkástanács a szabadságolt Neumayer helyébe Szigeti József faipari munkást, a veszprémi szocialista-kommunista párt titkárát választja meg a városi intézőbizottság elnökévé.

A Vörös Zászló mai számának²⁷ közlése szerint az igazságügyi népbiztosság Simon Antalt felmentette a forradalmi törvényszéki vádbiztosság tisztétől, s helyébe Babos Géza elvtársat nevezte ki.

Július 27-én vöröskatona-napot rendeznek a városunkat boldogító kanizsai vörös ezred vitézei. A nyitánynak tervezett nagy népgyűlés, melyet délelőtt a Rákóczi térre hirdettek, az eső elől a színházba szorul.²⁸ A munkásság alig vesz tudomást a gyűlésről, aminek a szónokló Molnár elvtárs szerint az az oka,

vezetésével hagyta el az arcvonalat, s menetelt a Dunántúlra. A hadsereg felbomlott. A Peidl-kormány hadügyminisztere, Haubrich József is az ellenállás beszüntetésére szólított fel, de egyes csoportok folytatták még a fegyveres harcot a románokkal szemben, akik azonban akadálytalanul nyomulhattak már előre. Augusztus 1-jén megszállták Jászberényt, Füzesabonyt, 2-án Ceglédet. Augusztus 4-én vonultak be Budapestre. Elfoglalták Vácot is, augusztus 6-ig pedig Győrt és Veszprémet. A tiszai hadműveletek alatt – július utolsó napjaiban – a csehszlovák hadsereg megszállta a július 1-jén létesített felvidéki semleges zónát. Így a júliusi hadműveletek során elszenvedett vereség az ország katonai megszállásához vezetett. Forrás: Magyarország a XX. században. Főszerk.: Kollega Tarsoly István. Szekszárd, 2009. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/56.html> (Letöltés ideje: 2018. 08. 11.)

²⁵ Vörös Zászló, 1919. júl. 23. Irodalomért – művészetért. Doktor János recitáló estélye. 2. o.

²⁶ Vörös Zászló, 1919. júl. 16. Színház és művészet. és A Nyáray-társulat vendégszereplése. 4. o.

²⁷ Vörös Zászló, 1919. júl. 26. Személyi hír. és Felmentés – kinevezés. 3. o.

²⁸ Vörös Zászló, 1919. júl. 26. Vörös katona-nap. 3. o.

mert a veszprémi munkásságot már teljesen megfertőzte a burzsoázia. A legnagyobb fokú részvétlenség jegyében zajlik le az egész vörös ünnep: a délelőtti gyermekmatiné, a délutáni népünnepély a Plosszer sétányon s a frontszínház esti kabaréja.

– Egész vasárnap csak mosolygó proletárkatonát lehetett Veszprémbe látni – írja a Vörös Zászló riportere, pedig a mosoly a burzsoáarcokon derült a szájalmas erőlködés, a népszerűtlenséggel viaskodó vergődés láttára. Az igaz, hogy a hős vörös katonák sem voltak valami rosszkedvűek. Katonanapjuk avatóünnepé volt a módosított szesztilalmi rendeletnek, a *dolgozóknak* kegyesen engedélyezett fél liternek.

Már a délelőtt folyamán mutatkoznak az első pityókos áldozatok, míg a délután folyamán már támológó vörösek tanúsítják, hogy a „dolgozók” milyen alaposan megfelelnek a tanácsköztársasági fél liternek. A népszerűtlenség mellett amolyan világvégi hangulat lengi át a mulatók körében a neves vasárnapot, a tiszántúli nagy baleset híre ismeretessé válik a vörös katonák között is, akik szinte szórják a sok jó fehér pénzt, s nyíltan kifejezést adnak abbeli aggodalmuknak, hogy úgysem tart már sokáig a bál, hadd fogjjon a hervadozó fehér bankó!

Július 28-án egy Jutasra érkezett sebesültszállító vonat híre ad nagyobb súlyt Vágó Béla nyilatkozatának, mely szerint a dicsőséges Vörös Hadsereg „*egy papucsszöveget sem hagyott ott a tiszántúli harcokban*”. A városunkban július utolsó napjaiban uralkodó csend és eseménytelenség közepette minden figyelmünk az országos eseményekre tapad: a románok győzelmes előretörése, a július 29-i hír az esetleges budapesti riadóról, a július 30-i antantjegyzék, mely a terroron nyugvó Kun-kormány távozását és a népakaratot képviselő új kormány alakítását jelöli meg a tárgyalások föltételül: mindmegannyi fénysugár, mely erős reménységet gyújt a lelkekben, hogy talán mégis vége lesz egyszer már a kálváriának, s megérjük valahára a föltámadást.

Július 31-én a kormány bukásáról suttognak a bizakodók, s reményüknek csak tápot ad az a hivatalos távirat, mely a vármegyei és városi intézőbizottsághoz érkezik a mai napon, s a hivatalos elnevezéseket módosítva (nem *forradalmi kormányzótanács*, hanem csak *kormányzótanács*, nem *direktórium*, hanem *intézőbizottság* stb.) arról tanúskodik, hogy a vörös uralom mintha fakulóban volna. Népszaváék harctéri jelentése már a Tiszán innen folyó erős harcokról csak fokozza a reménykedők örömét.

A burzsoáderűt emeli egy kis helyi epizód is: Magyar elvtárs letartóztatása. Babos vádbiztos rendeli el az érdekes vezérember elfogatását azért, mert a rédei Eszterházy-kastélyban rekvirált aranyórát a zsebében felejtette. Mikor a vörösörök kísérik a letartóztatott nagy idealistát, inasok, sihederek raja szegődik a nyomába, és Magyar elvtárs egyik saját szerzeményű, az egyik népgyűlésen

előadott versének refrénjét: *Gyere, elvtárs, gyere velem...* imigyen nótázzák a fegyveres örök közt vonuló elvtárs fülébe:

*Gyere, Magyar, gyere velem,
Mebánod, ha nem jössz velem!*

Csak természetes, hogy a letartóztatásnak nem lett súlyosabb következménye; a másik vádbiztos, Sági (Schwarz) Ede, valószínű avval a megokolással, hogy Magyar tisztán szórakozottságból felejtette zsebében a szép művű aranyórát, szabadlábra helyezette a foglyot, aki azóta nyom nélkül eltűnt a hálátlan város tájékaról.

A proletáruralom végét sejtők örömevel együtt nő a hatalmukat féltő vörös haramiák idegessége. Csírájában igyekeznek elfojtani minden vészjósló örvendezést, ami a biztató előjelek nyomán hangos szóban fakad ki az emberek lelkéből. Freud Miksa ügynök augusztus 1-én a hetipiacon árusító Georgi könyvkötő egy piros díszítésű könyvét látva azt találja mondani:

– Georgi úr, tegye el azt a könyvet, az a szín már kiment a divatból!

Alig hangzik el a tréfás kijelentés, máris lecsap a gyorsan dolgozó vörös ököl, egy ott ólálkodó vörös detektív letartóztatja a vigyázatlan ügynököt.

Hasonló sors éri Ujj Gyula sekrestyés feleségét is. Megszólítja valaki:

– Elvtársnő! – mire az asszony így utasítja vissza a megszólítást:

– Nem vagyok én magának elvtársa, büdös zsidó! Menjen Palesztinába, ott vannak a maga elvtársai!

Letartóztatják és lecsukják a szókimondó asszonyt, aki ilyen durva módon vétett az előkelő tanácsköztársasági hangnem ellen.

Ezt a finom tanácsköztársasági tónust ékesen szemlélteti Szigeti „polgármester” elvtársnak következő hivatalos írása:

„Veszprém város intézőbizottságától.

Földművelésügyi Népbiztosság Budapest.

Boskovitz Ignác elvtárs, kit só ügyben küldtünk fel, T. Elvtársaktól azzal jött vissza, hogy Nyisztor elvtárs azt a kijelentést tette, hogy „a veszprémi fehér csirkefogó bandának” sőt nem adnak, úgyis a veszprémiek a „feketelistán” vannak.

A vádra vonatkozólag kijelentjük, hogy fehér csirkefogók nem vagyunk, úgy a városi, mint a vármegyei intézőbizottságok tagjai régi, kipróbált szocialisták, akiknek a múltjuk a legnagyobb biztosíték a szocializmusra, – mégis megdöbbenéssel hallottuk ezt a kijelentést, holott erre az elvtársnak semmi okuk és joguk nem volt. – Igenis voltak Veszprémben csirkefogók, s ezek azok voltak, akiket a budapesti népbiztosság küldött ide kormányzótanácsai biztosokul, akik úgy a város, mint a vármegye rendjét erőszakoskodásokkal, durva kíméletlenségekkel a legnagyobb mértékben felizgatták, úgyannnyira, ha volt is itt a népbiztosságok ellen felzúdulás, mindig ezeknek a megbízottaknak volt

köszönhető.

A Budapestről leküldött politikai megbízottak viselt dolgaival foglalkozni nem kívánunk, s ezt mint keserű emlékezést a múltnak engedjük át, bár megszámlálhatatlan esetet tudnánk felsorolni.

Kérjük a T. Elvtársat, szíveskedjék Nyisztor elvtársat kijelentésének visszavonására utasítani és az ért sérelemért bennünket rehabilitálni és bennünket erről értesíteni.

Veszprém, 1919. július 31-én

Szigethy, int. biz. elnök."

Kár, hogy ez a szépen induló affér az idő rövidsége miatt nem folytatódhatott. A pesti népbiztosságnak s Nyisztor népbiztos elvtársnak az idők mostohasága miatt hamarosan sürgősebb teendői akadtak az érzékenykedő veszprémi elvtársak „rehabilitálásánál.”

Augusztus

Augusztus másodika – Az utolsó városi tanácsülés – A Vörös Zászló utolsó száma – Szökdösnek a népboldogítók – Augusztus hatodika – Jankovics hattyúdala – Leszerelés – Szebb idők hajnalán – Kommunisták a fogházban – Nagytakarítás

Augusztus 1-én bár a Népszava szerint külföldi vélemények Kun Béla kormánynak helyzetét szilárdnak mondják,¹ a városban az esti órákban a bolsevik kormány bukásáról beszélnek.

Augusztus 2-án megjött a biztos hír: végre valóra vált a fegyveres népsöpredék elnyomása alatt immáron hónapokon át nyögő ország hő óhaja: a hazugságon, népámításon és terroron épült fürtelem, Kun Béláék istentelen uralma augusztus 1-én összeomlott² a román előretörés hatása alatt. Szombati nap volt. A vármegyház alispáni helyiségében, Jankovics elvtárs hivatalában a déli órában megszólal a telefoncsengő. A vármegye mindenható tanácselnöke Budapesttel beszél, de oly halk az utóbbi napokban a beszélgetés, hogy az előszobában mit sem hallhatnak az ott dolgozó tisztviselők. Egyszerre föltáru az előszobára nyíló ajtó, Jankovics megjelenik az ajtóban, s színpadi pózzal ennyit mond:

– Urak! Szenzáció! Kormányválság van. Kun Béla és kormánya lemondott, Peidl lett a miniszterelnök, s fölkértek, vállalam a kormánybiztosságot.³

A tisztviselők alig akarnak hinni füleiknek. „Urak!” – jól hallanak-e? Jankovics „elvtárs” szólítja így őket!

Egy menekült jegyző, aki ügyes-bajos dolgait eligazítandó, a direktóriumot kereste, tanúja volt Jankovics kijelentésének, s mikor miniszterelnököt, kormánybiztost hall emlegetni, kitör belőle a magyar őszinteség:

– Micsoda? Kormánybiztos? – hisz’ akkor visszajön a régi vármegye! Ott egye a fene ezt az egész bandát! – s kiperdülve az ajtón, otthagyja Jankovicsot s az egész társaságot.

Közben a város közönsége is értesül a változásról, s a városház előtt csoportokba verődve tárgyalják déltájt a rég várt nagy eseményt. Mintha álmot

¹ *Népszava*, 1919. aug. 1. Hogy ítélik meg a Kormányzótanács helyzetét külföldön? 4. o.

² *Népszava*, 1919. aug. 2. Magyarország népéhez! 1. o. A kiáltvány dátuma: augusztus 1. A kiáltvány végén a lap közli az új miniszterelnök, Peidl Gyula kormányának névsorát is. *Népszava*, 1919. aug. 2. Lemondott a Tanácskormány. 2. o. A lemondás az Antant követeléseinek hatására történt.

³ *Vörös Zászló*, 1919. aug. 2. Lemondott a kormány. 1. o. Az újság ebből az egy lapból állt.

álmodnánk. A még bátorosan öröm viaskodik a hónapokon át gyötört, agyonterrorizált lelkekben a kétkedéssel, de a biztos értesülés végre utat vág a fojtott örömnél, a feltámadás hozsannás érzelme ejt lázba, s a bátrabb örvendezők gomblyukában megjelenik a mi sárba gázolt, meggyalázott, de új megjelenésekor csak annál gyönyörűségesebben ragyogó nemzeti színünk.

Alig fakad fel a lelkek öröme, a változásról tudomást venni nem akaró vörösteror azonnal munkához lát. Neumann Sándor volt hadnagy, a veszprémi vörös ezred politikai megbízottja, látva a csoportosulást és megvadulva a trikolórtól, riadót fúvat a vöröseknek. Ugyanakkor – egy óra lehetett –, a faipari gőzsíp is jelt ad, mire a munkásgárda és vörös katonák fegyveres raja lepi el az utcát, hogy letörje az örvendezők örömet. A legvadabb durvasággal zavarják szét a fegyveres banditák a főtéri csoportosulást, s inzultálják igazi vörös brutalitással a nemzetiszínű szalagot viselőket. Szigeti József, Róland Ferenc és Próder László intézik Neumann elvtárral együtt a „rendcsinálást”, melyben Pap Gábor kőműves, vörös gárdista szerzett gaz durvaságával piros babérokat. A nemzeti színű szalag miatt inzultálják s őrizetbe veszik Tihanyi Kiss Sándor református lelkészt, akit estig fogva tartanak, Parragh Gyula századost, Farkas hadapródot, kiket a katonai állomásparancsnokság szabadított ki a fogságból. Hasonló sors érte Szász Ferenc takarékpénztári ügyészt, akit Szigeti és Róland tartóztatnak le azért, mert a takarékpénztár épületén dísztelenkedő vörös zászlót bevonatta. Raabe Róbert pénzügyőri főbiztos, tart. százados a városházán lengő vörös zászlóra tesz megjegyzést, ami az elvtársak fülébe jut. Pap Gábor jelenti a dolgot Pródernek, akinek rendeletére Pap Gábor s egy másik munkásgárdista letartóztatja Raabet, s a Vörös Őrségre kíséri. A Vörös Őrségen Jeney detektív vészjóslóan figyelmezteti a főbiztost, hogy baj van, az elvtársék szerint Raabe azt a kijelentést tette, hogy *„holnap reggel fogják felakasztani a kommunistákat”*. Az őrszobában, ahol Raabet fogva tartják, megjelenik Róland, gúnyosan vágja a főbiztos szemébe: *„Na! hát holnap kommunista akasztás lesz?”* Utána Simon Antal nyit be hozzá, s végigmustrálja, mintha mértéket akarna róla venni. A főbiztos, akinek ugyancsak sok titkon végzett ellenforradalmi lázítás nyomja a lelkét, már-már kezdi magát kényelmetlenül érezni, s a laktanya pinchelyiségének gondolata borzongatja őt, amikor Foghtüy állomásparancsnok jön segítségére, s némi huzavona után őt is kiszabadítja a fogságból.

Este az Elite kávéházban tör ki az új, szebb idők reménysége, öröme. Katonatisztek a Himnusz hűzátják. A közönség állva hallgatja a rég hallott szépséges muzsikát, csak egy asztal körül maradnak ülve: Neumann politikai megbízott, Próder és más elvtársak nem akarnak tudomást venni a magyarok imádságáról. Neumann elvtárs az Internacionálét parancsolja, mire a közönség kivonul a kávéházból.

Hogy mennyire fájhatott ezeknek a gyászalakoknak a szovjetvilág bukása, mi sem bizonyítja jobban, mint Neumann, Molnár (azelőtt?) politikai megbízottak s még pár hasonló emberszabású siheder tervezgetése: ők nem veszik tudomásul a pesti eseményeket, hanem kikiáltatják az önálló veszprémi szovjetet.

A városi munkástanács is ülésezik – utoljára – augusztus 2-án. Egész nyugodtan tárgyalnak az elvtársak, hisz' az új „államfő”, Peidl, szintén elvtárs, és az egész új kormány csupa tizenhárom próbás lelki rokona Kun Bélának. Csak a cégjelzés változott, a cég maga a régi. Így vélekedett Jankovics elvtárs is, aki az új kormánnyalakulást és annak okait ismertette a munkástanács előtt, biztosítva az elvtársakat, hogy valami nagy rendszerváltoztatástól nem kell tartaniuk, hisz' a hatalmat a szervezett munkásság tartja a kezében. Érthető, hogy a tanács a legnagyobb lelkesedéssel vette tudomásul Jankovics elvtárs előadását, kivéve két elvtársat, akik megérezve, hogy Jankovics szép szavainak ellenére sincs minden rendben Dánia körül, a mai ülésben bevonják a vörös lobogót: Farkas Ernő és Krausz Róza lemondanak a munkástanácsi tagságról. Rimpek Lajos, a városi közellátás intézője a közellátási állapotot ismerteti, s több apróbb ügy közt a proletárzenekar ügye foglalkoztatja a munkástanácsot. A zenekar ugyanis, mely még Erdős Béla indítványára alakult, sokba kerül: Mentler Mihály jelenti, hogy eddig 12 ezer korona kölcsönt emésztett fel ez a népgyűlési attrakció, kéri ennek megtérítését. Mint-hogy Jankovics szükségesnek tartja a zenekart, a tanács úgy határoz, hogy a rezesbandát fenntartja ugyan, de a 12 ezer korona kölcsönt nem téríti meg.

S még ezt a tanácsot merik rágalmazni a rossznyelvűek, hogy nem ért a dolgához, s nem látja el mindennel a proletárokat. De mennyire ellátja! Hát még az állampénztárt?! Azt is ellátja.⁴

A Vörös Zászló is megjelenik augusztus 2-án, rendkívüli kiadásban közli a kormányváltozást és Jankovics elvtárs felhívását, amelyben a nyugalom és rend megőrzésére hívja fel a város közönségét. Harctéri jelentést is ad a helyi hivatalos közlöny: a tiszai fronton a helyzet változatlan. Ez volt a végelgyengült veszprémi vörös kürt utolsó hazugsága, amely után örökre elnémult ez a népálmító Népszava-csemete.

⁴ Az állampénztárból a szabályszerűen kiutalt és elszámolt összegeken kívül az állampénztári igazgató nyilatkozata szerint körülbelül 1 millió 500 ezer koronát hordtak el a kommün alatt a politikai megbízottaknak egyszerű, papírdarabokra írt parancsára. Hasonló körülmények közt a Veszprémi Takarékpénztárból 150 ezer koronát, a Veszprémmegyei Takarékpénztárból 110 ezer koronát, az Egyházmegyei Alapítványi pénztárból 60 ezer koronát, a Közgazdasági Bank és Takarékpénztárból 50 ezer koronát vittek el az elvtársak, míg az 1919. december 16-án tartott megyegyűlés alispáni jelentése szerint a vármegyénél a különféle alapokból és letétekből elherdált 649.591.03 korona siratja a kommunizmust.

Augusztus 3-án, vasárnap hivatalos rendeletre bevonják a vörös zászlókat. Eltűnnek a kommunistaforradalom uralmát jelző vörös rongyok, de sajnos még mindig nem láthatjuk helyükben a mi nemzeti lobogóinkat. A hatalom – úgy látszik – egyelőre annak a gyűlöletes társaságnak a kezében marad, amely eddig is bitorolta azt. A szebb, a jobb időkre tehát még mindig várnunk kell, az eltemetett nemzeti érzés még mindig száműzött e hazában. Különösen városunkban áll rendületlenül a régi rezsim, a vörös zászlók bevonásán kívül semmi jele a beállott változásnak.

A kétkedő bizonytalanság közepette némi megnyugvást szül, hogy a vörös zászlókkal együtt eltűnedeznek a veszprémi kommün parazitái is, ezek a jellegzetes arcvonásokkal ékes népboldogítók, politikai megbízottak s egyéb hitközségi vezér ifjak. Kun Béla bukásával lebukott reménységük csillaga, s amint a nemzetköziség sorvasztó éjszakáját zavarni kezdte az új idők hajnalfénye, szétszaladtak ezek a csatornalények, mentették irhájukat. A Várban érzik magukat legkevésbé biztonságosan, innét már augusztus 1-e körül kitakarodnak, míg a város más részeiben tanyázó szovjethősök, köztük kiváló földink, Neumann Sándor volt hadnagy, a hónap első napjaiban illannak el a Peidl-uralom védőszárnyai alatt.

Augusztus 4-én arról tudnak a városban, hogy a Peidl-kormány Jankovicsot kormánybiztossá nevezte ki. A kinevezésnek semmiféle írásos, hivatalos bizonyítéka nincs, a főelvtárs játssza tovább megyefőnöki szerepét ama kormányrendeletnek megfelelően, amely szerint mindenki a helyén marad. Szó sincs róla, ez a kiváló kommunista szívesen maradna kormánybiztosi, sőt akár főispáni minőségben is a vármegye élén, puhatolózik is, először a vármegyeházán, azután a szakszervezeteknél, vajon szívesen látnák-e őt tovább is eddigi vezető állásában, de formális kinevezésének nyoma sincs.

Augusztus 5-én, kedden a még mindig egyeduralmú népszavai sajtó értesít, hogy a románok a tegnapi nap folyamán megszállták Budapestet, a Peidl-kormány helyzete szilárd, s hogy még szilárdabb legyen, a rendelkezések halmazával dönti romba a gyönyörű kommünt, a birtokszocializálást kivéve megszüntet minden szocializálást, visszaállítja a rendőrséget, sajtószabadságot, bíróságokat, katonai rangfokozatokat és hivatali címeket. Szamuely öngyilkossága, az Ausztriába meglépett népbiztos elvtársak szökése a szóbeszéd tárgya. A városi rendőrkapitányi teendőket ideiglenesen Szabó Ernő vörösörparancsnok veszi át, s falragaszokon rendre, nyugalomra inti a nagy változások sejtelmei közt élő lakosságot.

A szentgáliak kommunista rabságba hurcolt marháik kiszabadítására Veszprémbe jönnek, s részben visszaszerzik a július 17-én elrekvirált állatokat.

Augusztus 6-a (szerda) történelmi dátum, a kommunista-szocialista rablólóralom teljes kimúlásának örökre nevezetes napja, melyen újraéledt a nemzet, s a

négy és fél hónapon át fékevesztetten garázdálkodó kalandortársaságot félretaszítva nekiláthatott, hogy a romokban heverő ezeréves hazát újraépítse.

A nap nyugodtan indul, városunk közönsége apátiával vegyes kíváncsisággal várja az események kibontakozását. Déltájban terjed el a hír, hogy Jankovics kormánybiztosságának vége, a politikában valami nagy fordulat állott be, de hogy miben állott ez, 6-án még nem tudtuk. A vármegyeiházán a déli órákban Jankovics elvtárs Budapesttel folytatott telefonbeszélgetés után megbízást ad dr. Schmidt Imre szolgabírónak, hogy délután 4 órára hívja össze a vármegyei tisztviselői kart. Schmidt kérdezi Jankovicstól:

– Talán valamilyen értekezlet lesz?

– Nem – feleli Jankovics –, Budapestre kell mennem, újabb fordulat állott be, lehet, hogy kormánybiztosi megbízást kapok, de mindenesetre direktívát szeretnék ott fönn kérni. Búcsúzni akarok, ezért kérem az urakat, s az alispán urat is délutánra.

A kitűzött időben a vármegyeiház kistermében gyülekeznek a vármegyei tisztviselők. Itt zengi el Jankovics elvtárs mélabús hattyúdulát. Valami siralomházi tónus ömlik el utolsó szónoklatán, melyben köszönetet mond, mosakodik, bocsánatot kér, és búcsút mond ez a beszédeiben még nemrég annyira vérengző, de immáron megjuhászodott jómadár, s a vármegye vezetését átadja dr. Bibó Károly alispánnak.

Jankovics búcsúzása az utolsó akkordja a dicstelenül kimúlt veszprémi bolsevizmusnak. Ami ezután következett, az már a nagytakarítás munkája volt. A pénzügyigazgatóság vezetését dr. Jóga pénzügyi főtanácsos veszi át Mentler elvtárs pénzügyi megbízottól, aki az összehívott pénzügyi tisztviselők jelenlétében adja át hivatalát.

Ugyancsak 6-án, szerdán délután történik meg a vörös katonaság leszerelése is arra az utasításra, melyet a mai nap folyamán a hadügyminisztériumból kapott az állomásparancsnokság. A legkisebb ellenállás nélkül rakja le a fegyvert honvédlaktanyáinknak ez a szégyengárdája, a város közönsége pedig föllélegzik, mikor így kimúltni látja a sokat rettegett vörösterroret.

A rend és közbiztonság fenntartását egyidejűleg új karhatalmi alakulat veszi át, mely az említett hadügyminiszteri utasítás értelmében volt hivatásos tisztekből, továbbszolgáló altisztekből, csendőrökből és pénzügyőrökből létesült, s parancsnokává báró Gayer Jenő vezérkari alezredest nevezte ki a II. hadtestparancsnokság. A városban feltűnnek az érdemrendes, csillagos tiszti uniformisok, bár a tisztek nagy része még rangjelzés nélkül vagy polgári ruhában jár. A karhatalmi alakulat különítményei házkutatásokat rendeznek a vezető kommunistáknál, 6-áról 7-ére virradó éjjel pedig a tiszti járőrök letartóztatják és az Almádi úti honvédlaktanyába internálják Jankovics Lajos, Róland Ferenc, Próder László

és dr. Sági Ede elvtársakat, s még néhány társukat. Az őrizetbe vett kommunista korifeusokat augusztus 7-én délelőtt szabadon bocsátják avval a megokolással, hogy letartóztatásuk nem jogszerű, mert ellenük sem bűnvádi följelentés, sem felsőbb letartóztatási parancs nem érkezett a hatóságokhoz.

Augusztus 7-én, csütörtökön, a reggeli órákban vesszük a tegnapi politikai fordulat hírét: az ellenforradalmi körök Friedrich István nyug. államtitkár vezetésével s a minisztériumok képviselőinek egyetértésével augusztus 5-én elhatározzák, hogy a Peidl-kormányt lemondásra kényszerítik. A határozathozatal után Alcsútra mennek, s József főherceget kérik fel, vegye kezébe a válság megoldását. József főherceg a kérésnek engedve Budapestre megy, s augusztus 6-án szerdán, az antantmissziókkal folytatott tárgyalás után kinevezi az ideiglenes *polgári kormányt* Friedrich István kormányelnöksége alatt.⁵

Öröm és megnyugvás kél agyonzaklatott polgári közönségünk lelkében a hír hallatára. Vége hát az elnyomatásnak, a kisebbség hatalombitorlásának, magyarok lehetünk újra, s ha meggyötörve, kifosztva is, de mégis bízhatunk nemzetünk új, szebb jövőjében. A karhatalom nemzetiszínű karszalagjai, tisztjeink csillagai a kínos, hosszú éjszaka után ránk virradt szebb idő gyönyörűséges hajnalsugaraiként ötlenek örömtől csillogó szemeinkbe.

A Vörös Hadsereg után annak minden magyar érzést vérig sértő címtáblái is eltűnnek városunkban a mai napon. Bemeszelik a kaszárnnyák otromba jelzéseit, eltűnik a Marx, Lenin és Kun Béla laktanya fölírás, miután négy hónapon át botrántkoztunk fojtott dühvel azon, hogy ősi Veszprém kaszárnnyáinak ormán három kommün-zsidó neve csúfосkodott!

A kommunista vezérek szabadon bocsátása az egész városban, de különösen a vasutasok körében nagy és érthető elégedetlenséget váltott ki. Ez a becsületes magyar testület, amelynek örök érdeme a bolsevik rémuralom alatt tanúsított imponáló magatartása, hangot adott a közóhajnak, s Radocza Vince MÁV-felügyelő, állomásfőnök vezetésével 150 tagú küldöttségben keresi fel dr. Bibó Károly alispánt, kérve a még mindig veszedelmes kommunista vezetők ártalmatlanná tételét. Az alispán nem térhetett ki az alaposan indokolt megkeresés elől, s így a vasutasok érdeme, hogy az elmúlt keserves hónapok hősei méltó helyükre kerültek. Jankovics elvtárs, felhasználva a hatóságilag visszanyert

⁵ Az augusztusban történt eseményekről egy rövidebb beszámoló olvasható az újraindult *Veszprémi Hírlapban*. A tudósítás írója – bár nincs a cikk aláírva – minden bizonyossal Gutheil Jenő volt. *Veszprémi Hírlap*, 1919. aug. 10. Az átalakulás napjai Veszprém-ben. 3. o. Augusztus 9-i dátummal jegyzi fel naplójába Kerényi Károly városi főorvos, 1848/49-es honvédtiszt a következőket: „Hosszú idő után áll ismét a szabadság szolgálatába a sajtó [...] Bárcsak a sajtó is tanulna a múltból.” Bővebben lásd: KERÉNYI 1919. és MIHÁLYFI 1920 (2017)

szabad mozgást, a déli órákban szép csendben kereket oldott, úgy, hogy mire a letartóztatás határozatba ment, már hűlt helye volt az érdemes direktóriumi elnöknek. Megkerítésére megtették a szükséges intézkedéseket. A többieket augusztus 8-ára, péntekre virradó éjjelen letartóztatják, s az Almádi úti laktanyába gyűjtik. Ez alkalommal a következők jutnak a hatóság őrizetébe: Róland Ferenc, *Szigeti József, dr. Sági Ede*, Neumann Sándor *tanító*, Rimpek Lajos, Boskovitz Ignác, *dr. Kántor Iván*, Jaszevics Béla, Baumgarten Zeddor, Pap Gábor, Próder László, Babos Géza, Piatsek Jakab, Czeiner János, Szegletes János és Kertész Gyula. A letartóztatott kommunistákat még péntek délelőtt a laktanyából az ügyészségi fogházba szállítják, s így a hetipiac közönségének alkalma nyílik illő ovációban részesíteni a veszprémi népboldogítókat.

A közönséget napokon át Jankovics Lajos szökése foglalkoztatja. Még péntek délelőtt híre szalad, hogy Balatonfüreden elfogták, mire dr. Török Gyula rendőrkapitány, aki augusztus 7-én belügyminiszteri rendeletre átvette hivatalát, automobillal megy utána, hogy hazaszállítsa. A közönség nagy csoportokban lepi el a füredi utat, s készül a szökevény fogadására, azonban hiába, a rendőrkapitány üresen tér vissza, az elfogatásról szóló hír nem volt igaz.

Majdnem egy hónapig várta a veszprémi közönség Jankovicsot, mígnem a Budapesten már augusztus 9-én letartóztatott tanácselnök elvtársat az érte küldött karhatalom szeptember 5-én a szintén Budapesten elfogott Szabó Gáspár volt kormányzótanácsi biztossal s Palocsai István volt direktóriumi taggal együtt Veszprémbe szállította. Bizony az útját legföljebb a Népszava mondaná diadalútnak: már Almádiban, ameddig vonattal jött a társaság, zajos fogadtatásban volt részük, s az Almádiból a veszprémi rendőrségig vezető kocsizás közben a kísérő karhatalomnak ugyancsak erélyes éberségére volt szükség, hogy a szentkirályszabadjaiak s a veszprémi várakozók meg ne lincseljék a vásra vert elvtársakat.⁶

⁶ Jankovics Lajos ügyét október 22-én és 23-án tárgyalta a veszprémi büntető törvényszék kebelében a 4039. számú kormányrendeletre a kommunista bűnpereknek gyorsított eljárással való letárgyalása céljából alakított ötös tanács. A tárgyalási termet mindkét nap zsúfolásig megtöltötte az érdeklődő közönség. Az akrobata termetű, jól öltözött, kemény tartású néptribun helyett egy meggyötört, szánalmat keltő, toprongyos rab ül a vádlottak padján. A beteg emberek fátyolozott hangján beszél, de az esze, az a helyén van. Ámulatba ejt a zseniális eszélyesség, a mesteri védekezés, mellyel igyekszik kibújni a vádindítvány súlyos terhe alól s kivédeni a terhelő tanúvallomásokat. Férfias önérzetnek, cselekedeteiért való helytállásnak nyoma sincs viselkedésében, a szánalomkeltés, megalázkodás s minden védőügyvédet felülmúló leleményesség eszközeivel iparkodik kivonni magát a felelősség alól. Másfél órás hatalmas védőbeszédet mond maga mellett, melyben szónoki képességének nem kis erejével kísérli meg tisztára mosni magát, s a felelősséget

Közben itthon egyre tart a notóriusabb kommunisták letartóztatása. A már korábban hűvösre tett Grünfeld Sándor⁷ termelőbiztos után dr. Hajós Zoltán, Simon Antal, Krausz Róza, Kis György, Kerepeszky, a volt terroristák s más helybeli és megyebeli kommunisták népesítik be az ügyészségi fogházat. A foglyok közül 39-et augusztus 23-án a katonai parancsnokság rendeletére⁸ s a

részben a vele szemben is terrorral dolgozó fölöttes hatóságaira, részben a kényszerhelyzetre, melybe akaratán kívül belesodródott, áthárítani. A bíróság Jankovicsot bűnösnek mondta ki 1. gyilkosság büntetében, mert május 6-án ő rendelte ki a devecseri ellenforradalom elfojtására a vörös karhatalmat, s így mint felbújtó részes Bőnyi Gyula meggyilkolásában; 2. bűnös a magyar alkotmány erőszakos megváltoztatására irányuló lázítás büntetében; 3. bűnös a Veszprémben megszámlálhatatlan alkalommal, beszédek tartásával elkövetett izgatás büntetében. Mindezekért a bíróság *életfogytiglani fegyházra* ítélte Jankovicsot.

Szabó Gáspár bűnperében december 18-20. napjaiban ítélezett az ötös tanács. A devecseri és tolnatamási gyilkosságoknak s a veszprémi vasutas sztrájk letörésének egyik főhőse, a proletárdiktatúra ezernyi gonoszságának megtestesítője áll a bíróság előtt, s a közönség a háromnapos tárgyalás szenzációs tanúvallomásaiba összesűrítve szemlélheti a négy és fél hónapos rémuralom minden undorító aljasságát, elvetemültségét. A kétnapos bizonyító eljárás után, melynek folyamán a véreskezű haramia egyedül a tagadás eszközével igyekezett enyhíteni előre látható sorsán, december 20-án hirdette ki a bíróság az ítéletet. Bűnösnek mondta ki Szabó Gáspárt három rendbeli gyilkosság büntetében mint felbújtót (tolnatamási akasztások), két rendbeli gyilkosság büntetében mint bűnsegédet (Baják és Ferenczi meggyilkolása Devecserben), ezenkívül bűnösnek mondta ki a bíróság egy rendbeli gyilkosságra való szövetkezés büntetében. (dr. Kauka halálra ítéltése Veszprémben), hét rendbeli rablás, egy rendbeli lázadás (csékúti eset), továbbá lopás, izgatás, többrendbeli személyes szabadság és magánlakás megsértése miatt, s mindezekért összbüntetésül *kötél általi halálra* ítélte.

A Kúria elutasította Szabó Gáspár kegyelmi kérvényét, s így az ítéletet Veszprémben, az ügyészségi fogház udvarán 1920. január 10-én reggel 8 órakor Bali Mihály állami hóhér és két segédje végrehajtották.

⁷ Letartóztatásáról a Veszprémi Hírlap írta: „Grünfeld Sándort, vármegyei központi termelési biztost a vörösörség hosszabb ideig tartó nyomozás után letartóztatta. A gyanú ellene az volt, hogy volt gazdája bútorait magával vitte és annak kárára egyéb szabálytalanságot is elkövetett. A vizsgálat ebben az ügyben folyamatban van, melyben Grünfeld magát ártatlannak vallja.” Veszprémi Hírlap, 1919. aug 17. Vizsgálat. 3. o.

⁸ Lányi Sándor ügyészt – főleg a veszprémi szóbeszédben – a kommün bukása után a „siófoki ügyésznek” is hívták, érzékeltetve azt, hogy – ha nem is közvetlenül –, de szerepe volt a siófoki tömeggyilkosságban. Rupert Rezső egy írásában védelmébe vette Lányit. Tény – írta Rupert –, hogy a 38 szerencsétlent, kiknek nagy többsége – mint ma már megállapítható – ártatlan volt, kiadta a felügyelete alatt álló fogházból a Siófokról értük jövőknek. És ez hiba volt. Majd így folytatta: „A győzelmes ellenforradalom, helyesebben talán felszabadítás első napjait éltük. Veszprém román megszállás alá került. Majd az egész polgárság bosszúért szomjazott. Mindenki félt, hogy a lecsípett »kommunisták« – akkor még sok ártatlan, kényszerből alkalmazkodó embert annak tartottak – a románok szélnek ereszt-

Veszprémet augusztus 16-án megszállott román csapatok parancsnokságának beleegyezésével további eljárás és ítélelhozatal végett Siófokra szállították.⁹

hetik. Már úgyis bosszankodtak, hogy a hatóságok lanyhasága miatt a főkolomposok elmene-
kültek. Eközben érkeztek Veszprémbe a siófoki emberek. Hozták a siófoki parancsot és a román
parancsnok hozzájárulását is. Azt követelték, hogy a kommunistákat adják ki nekik, mert mint
háborús idők lázadói és fegyverrel küzdők fölött hadbíróság fog ítélni. Az adott viszonyok közt s
a város hangulatára tekintettel is, az ügyész nem mert ellenállni. Román fedezet mellett útnak
indították tehát Siófokra a szerencsétlen embereket, kiknek nagy része – most a lehiggadás ide-
jén már megállapítható – ártatlan volt. Szállongó hírekből csak napok múlva értesültünk arról,
hogy Siófokon szörnyű hekatomba áldozataul estek. Mindenki megborzadt. Ki hitte volna, hogy
ezért... és nemcsak biztonságba helyezés céljából, nehogy az igazságszolgáltatás kezéből kies-
senek, transzferálják őket Siófokra. Nem hihette ezt a szörnyűséget az ügyész sem!” Gutheil
Jenő bevezetőjében köszönetet mond Lányi Sándornak a segítségért, amit a könyve
megírásához adott. Kizárható, hogy Lányi ne adott volna felvilágosítást a szerzőnek
a kiadás tényéről, okáról, a foglyok további sorsáról és érzéseiről. Forrás: *Világ*, 1922.
máj. 3. Két nyilatkozat (Rupert Rezső, Rainprecht Antal). 2–3. o.

- ⁹ Kétséges, hogy Gutheil Jenő ne szerzett volna tudomást a foglyok sorsáról. Egy tanul-
mány szerint – ami már 1919 októberében a *Népszavában* megjelent –, Hayden Iván
Mátyás volt foglár számolt be a történetekről (Hayden – aki szélhámosságairól volt
ismert az első világháború előtt – a fővárosból érkezett és elvállalta a foglárságot.
Álörmmesterként és katonaszökevényként 1913–1916-ig sok munkát adott a rendőrség-
nek. Az első világháborúban katonai fogdák és nemibeteg-kórházak lakója volt. Úgy
gondolta, hogy 1919 augusztusában érkezett az ő ideje és a románok által megszállt
fővárost otthagya, (ál)örmmesteri egyenruhában és vásárolt kitüntetésekkel Siófokon a
térparancsnokságon vállalt állást. Október 4-én már napvilágot látott – épp az ő elbe-
szélése nyomán – a tömeggyilkosság.) Majd 1920 novemberében megjelent egy másik
interjú, amit az egyik megmenekült szemtanúval, Klinger Hugóval készített Lovassy
István. (LOVASSY István: Egy siófoki Bertalan éj. *Proletár*, 1920. november. Megjelent:
Magyar Pokol. Budapest. 1964. 114–119. Klingert 1919. augusztus 6-án Nagyesztergá-
ron tartóztatta le a zirci rendőrség, augusztus 7-én került börtönbe, és augusztus 23-án
éjjel a Siófokról érkezett tisztek hurcolták el 39 társával együtt.)

A szemtanúk elmondása szerint a Varasdi-Deutsch fogdából 1919. augusztus 26-ról
27-re virradóan következett a siófoki „Szent Bertalan-éjek” közül a legborzalmasabb.
Az emlékezetes éjszakára Hayden Iván Mátyás, volt siófoki börtönfoglár így emlé-
kezett vissza néhány hét múlva a *Népszavában*. „Az őrzésemre bíztak egy éjjel 47 embert,
akiket Veszprémből és Balatonfüredről hoztak. Ez augusztus vége felé volt. Augusztus 26-ról
27-re szombattól vasárnapra virradó éjszaka 2 órakor Freisberger százados azzal jött hozzám,
hogy a foglyok közül negyvenkettőt elvisz. Tartottam magam a parancshoz és írásbeli utasítást
kértem. – Fogd be a pofád! – felelték nekem a tisztek –, mert különben te is közéjük kerülsz. –
Nem volt mást tennem, mint kiadnom a 42 embert. Freisberger százados Lészay főhadnagy
határrendőrségi főügyelőhöz fordulva így szólt: – Lészay, rád bízom őket. A 42 ember közül
14–15 volt zsidó, a többi pedig valamennyi keresztény munkásember.” (i. *Népszava*, 1919. okt.
4. A siófoki fehér terroristák foglárja. 3. o.)

Karlicsek Ferenc siófoki lakos – aki 1919 őszén szemtanúja lehetett a Prónay-féle gyil-
kosságoknak –, negyven év múlva megírta azon a napon történeteket és a meggyilkol-
takra vonatkozó adatokat. Visszaemlékezésében beszámol arról, hogy a románok által

megszállt Veszprémbe 1919. augusztus 23-án éjjel – a megszállók hívására – Bibó Dénes főhadnagy és Kohlbach őrmester parancsnoksága alatt egy tiszt járőr érkezett. A fogházgondnok és az egyik fogházőr segítségével kiválasztották a tanácsköztársasági vezetőket: „Próder László vörösőrpapancsnokot, volt rendőrfogalmazót, az örökké forrongó, képzett, magábonult, forradalmi lélek. Rimpek Lajos megyei hivatalnokot, Bibó alispán személyesen gyűllötte, becsületes szocialista gondolkodása miatt, apró testvéreit és özvegy édesanyját tartotta el. Dr. Sági Ede Oroszországot járt, rokkant, fellábú ügyvéd, vádbiztos, képzett szocialistát. Simon Antal szabómestert, volt vádbiztost. Oroszországból hazatért, lelkes elvtárs volt, két gyermek atyja. Róland Ferenc cipésmunkást, megyei direktóriumi tagot. Több mint egy évtizede vett részt a megyei munkásmozgalomban. Fanatikus híve volt a kommunizmusnak. A képzett, becsületes elvtárs mintaképe volt. Szintén családos. Komlós Jenőt, a Vörös Hadsereg toborzóját, lelkes fiatal elvtársat, Klinger Hugót, zirci járási megbízott, Kisfaludy Gyula balatonalmádi, Erhardt József deveçseri és Szigeti József veszprémi munkástanácsi elnököket, s a következő vörös proletárkatonákat: Pap Gábor, Cserényi László, Oravecz József, Süle Béla, Király Lajos, Schwarcz Gyula, Krausz Lajos, Szlavoniits János, Simon Benő, Stumpfhauser János, a három testvér: Krammer Ede, Viktor és Béla, Schneider József, Tamásovics Sándor, Zazvonics János, Varga Lajos, Sági József, Göndöcs János, Pap József, Szabó János, Baor István, Plank István, Mayer Gyula, Herke János, Illikmann Lajos, Amrein Kálmán, Hitter Kálmán, Simon József, végül Bogdán Kálmán elvtársakat.”

Veszprémből Balatonfüredig kocsikon, majd a Helka hajón szállították őket Siófokra. „[A] Foglyokat a Fő utcai Varasdi-Deutsch magtárba zárták és éjfél tájban kihajtották az összes foglyot az utcára. A menetet vagy két tucat Erdélyből Siófokra menekült csendőr kísérte. Egyik jobban be volt rúgva, mint a másik. Amikor megérkeztek arra a helyre, ahol a tabi vasútvonal elágazik a budapest-kanizsai vonaltól, kijelölték a helyet, és, hogy milyen hosszú és széles árkot ássanak. Kiosztották a szerszámokat és megkezdődött az ásás. Amikor az árok megfelelő nagyságúra elkészült, a szerszámokat felrakatták az ott várakozó kocsira és a foglyokat parancskiadás címén visszatartották. A foglyokat sorakoztatták. Amikor ez megtörtént, a csoportot körülfogták a részeg csendőrök, akik időközben erősítést is kaptak és mintegy vezényszóra kezdetét vette a védtelen emberek lemészárlása. Lőfegyvert nem használtak, szuronnal, rohamkésekkel, ólom-bunkóval ütötték, verték, szúrták őket, mindaddig, amíg csak halálhörgésük hallható volt.” A halálra szánt csoporthoz csapták Halász Lajos (1893–1919) siófoki asztalossegédet is. Hayden 1919-ben visszaemlékezésében, melynek címe „Feljegyzéseim 1919. augusztus 26-tól szeptember 24-ig”, a gyilkos tisztek közül megemlített néhányat: Ezek Bibó Dénes fhdgy., Lészay fhdgy., Rozgonyi fhdgy., Fényes fhdgy, Sipos fhdgy. és Perczel százados. A gyilkosságban részt vett Báthory és Süli őrmester. A mészárlást egyedül(?) Klinger élte túl, akit egy fehér katona mentett meg és később a Balaton partjára kísért. Klinger ezután egy elkötött csónakon evezett át a túlsó partra, majd onnan a fővárosba ment. Később kiderült, hogy megmenekült még Kertész Gyula is, akinek elbeszélésében ismertté vált Kiss Gáspár altiszt neve is, aki segédkezett a kivégzéseknél.

A gyilkosságra – amely az ún. Csicsali kanyarban történt – 1947 áprilisában, a mártírok exhumálásakor derült végrelegesen fény. A 7-es számú műúttól kb. 25–30 méterrel és a vasúti síntől kb. 3–4 méterre találták meg a tömegsírt. A tömegsír Palkovics József – Halász Lajos fia – 1947 kora tavaszán találta meg és az ő útmutatása nyomán kezdődött meg az exhumálás. „Lassan, elővigyázatosan folytattuk a sírgödör felnyitását. Egymás után jöttek elő a villanydróttal és szíjakkal gúzsba kötött csontvázak. Egy, kettő, . . . tíz, . . . húsz és a végén 40 koponya jelentette a Horthy pribékek kegyetlen vérfürdőjét. Volt olyan csont-

A szállítmánnyal a következő kommunisták búcsúztak Veszprémtől:

Róland Ferenc direktóriumi tag, Próder László vörösőrpáncsnok, Sági (Schwarz) Ede dr. vádbiztos, Szigeti József városi tanácselnök, Simon Antal vádbiztos, Rimpek Lajos közrendészeti megbízott, Komlós Jenő toborzó, Pap Gábor munkásgárdista, Cserényi László, a veszprémi terroristák szervezője, Oravec József, Süle Béla, Király Lajos, Simon József, Schwarc Gyula, Krausz Lajos, Szlavonits János, Simon Benő, Stumpfhauser János, Krammer Ede, Krammer Viktor, Krammer Béla, Schneider József, Tamásovics Sándor, Zazvonics János, Varga Lajos, Sági József, Göndöcs János, Pap József, Szabó János, Baor István, Plank István, Mayer Gyula, Herke János, Illikmann Lajos, Amrein Kálmán, Hitler Kálmán és Bogdán Kálmán terroristák, Kisfaludy Gyula balatonalmádi di-rektóriumi tag és Erhardt József, a devecseri munkástanács elnöke.¹⁰

váz, amely állt a gödörben, kapaszkodott kifelé és közben fejére kapta az ütést.” Az exhumálás-nál jelen lévő dr. Kállai Magda tisztiorvos megállapította, hogy a koponyák többségén egy kis felületű, rendkívül nagy ütőerőt képező tárgytól eredő koponyasérülés volt tapasztalható. Forrás: ANDRÁSSY Antal: Katonai terror Somogyban 1919 őszén. *Somogy Megye múltjából*, szerk.: Kanyar József. Kaposvár, 1979. 315–316. és ANDRÁSSY Antal: A siófoki mártír-emlékmű története. *Somogyi Szemle*, 1967/ 2. 74–75.

„A siófoki negyvenegyedik” címmel közölt interjút a *Somogyi Néplap* 1969-ben. Váratlanul bukkantak rá Budapesten a Veszprémben volt direktóriumi tagra, Kertész Gyulára, akinek szintén erről a kivégzési helyszínről sikerült megszökní. Elmondása szerint a Vár-börtönben egy Weisz Pál nevű veszprémi mészárossegéddel bilincseltek össze, majd a kivégzés helyszínére szállították a többi áldozattal. (Weisz Pál nem szerepel a felsorolt áldozatok között – Földesi). Az interjúban elmondja sikeres szökésének történetét, és leírja Weisz Pál meggyilkolásának pillanatait is.

Kertész Gyula mondta 1948. október 31-én Siófokon Megyeri Barna „Mártírok” emlékmű avatásán az emlékbeszédet. Az alkotás, amit a siófoki vasútállomás előtti tér főút felőli szélén állították fel, az 1919. augusztus 27-én kivégzett harminckilenc veszprémi és egy siófoki áldozatnak állít emléket. A mészáros posztamenten álló bronz szobor két faággal viaskodó munkást ábrázol. Az alkotást a 60-as években lebontották és áthelyezték a főút bővítése miatt.

Bors István „Mártírsírató” alkotását, ami egy álló női és a fekvő férfialakból álló kompozíció, a hajóállomás közelében a Jókai parkban adták át 1971. augusztus 27-én, majd innen 2001-ben került a siófoki Kele utcai temetőbe, ahol jelenleg is látható. Az új helyén egyesítették az első, a „Mártírok” síremlékkal, amely a szoborkompozíció mögött található (*Siófoki Hírek*, 2014. július. Rekonstruált Mártírsírató. 4–5. o.) A síron a tábla felirata: „Itt nyugszanak az 1919. évi ellenforradalomban legyilkolt kommunista mártírok. Meghaltak az eszméért!” 2011. január végén az alkotás fekvő alakját fémtolvajok ellopták. Ezt a siófoki önkormányzat 2014-ben pótolta. Forrás: *MTI belföldi hírek*, 1948. okt. 31. *Somogyi Néplap*, 1969. febr. 16. W. E.: A fehérterror jelképe volt. 5. o. *Somogyi Néplap*, 1969. márc. 16. Wallinger Endre: A siófoki negyvenegyedik. 6. o. *Somogyi Néplap*, 1971. aug. 28. Emlékezett, sírt az ég is... 5. o. Bibó Dénesről adalék, lásd: *Új Élet*, 1962. augusztus 1. Sós Endre: Gondolatok a szegedi „Hungária” teraszán. 3. o.

¹⁰ Talán nem véletlen, hogy Gutheil kanonok nem adott hitelt a pogromokról szóló hírek-

Pár nappal később 104 kommunistát a románok Hajmáskérre szállítottak kényszermunkára. Ezeket szeptember végén Székesfehérvárra irányítják, ahol egy részük, ellátva a székesfehérvári román parancsnokság igazoló iratával, szabadlábra kerül, a másik rész pedig avval az óhajtással, hogy román alattvalók akarnak lenni, tovább megy Románia felé. A kiszabadultak, bízva a jótékony román megszállásban, részben Veszprémbe tértek vissza, ahol újra fogházba kerültek, részben biztosabb irányban kerestek menedéket.¹¹

nek, amelyek leginkább a *Népszava* hasábjain látott napvilágot. Egyébként is – olvasva könyvében a megjegyzéseit – hiteltelen újságnak tartotta a lapot, így amikor éppen a *Népszavában* megjelent egy alább is olvasható közlemény, még inkább minden alapot nélkülözőnek tekintette a Nemzeti Hadsereg tisztjei által elkövetett gyilkosságokról szóló tudósításokat.

„Folyó hó 24-én meglátogattam Siófokot, hogy a Magyar Nemzeti Hadsereg szervezését mint a Szövetségségi Bizottság tagja megvizsgáljam. Ottani tartózkodásom ideje alatt megvizsgáltam a zsidók bántalmazására, gyilkolására és a pogromokra vonatkozó jelentéseket. Alaposan betekintettem az ügyekbe, érintkezésbe lépve úgy a szomszédságban levő zsidókkal, mint a Magyar Nemzeti Hadsereg tisztjeivel és azt találtam, hogy ámbár tényleg előfordult több bebizonyított eset, melyben a zsidókat bántalmazták, sőt meg is gyilkolták, ezek az esetek legtávolabbról sem vezethetők vissza a Magyar Hadsereg hatóságaira. Ellenkezőleg, ezek a hatóságok mindent elkövettek, hogy az alájuk rendelt területeken minden igazságtalanságot és rendzavarást megakadályozzanak. Egyéni kihágásokat rendkívül szigorúan büntetnek, ha ily kihágásról jelentés érkezik, azt alaposan megvizsgálják. Ámbár kétségkívül sok helyen folyt zsidóellenes agitáció, meg vagyok győződve, hogy az úgynevezett „fehér terrorra” vonatkozó hírek alaptalanok. Személyesen beszéltem a Magyar Nemzeti Hadsereg számos tisztjével és azt találtam, hogy mindnyájan a hazafiasság és legmesszebbmenő kötelességtudás és igazságosság érzelmeitől vannak áthatva. A jó viselkedésű zsidónak vagy kereszténynek nincs oka tőlünk tartani. Aláírva: Horowitz Náthán, az Egyesült Államok ezredese.” Közlemény a sajtó részére. *Népszava*, 1919. okt. 7. 4. o.

- ¹¹ Október 28-án Budapestről meghozzák Balla Mihály direktóriumi tagot és Csomor Gábort, a terroristák alparancsnokát, a kenesei gyilkosság tettesét. Csomor – amint a veszprémi rendőrségen vallotta – 22 éves, a háború előtt Bábólnán volt lovász, s a háborúban mint huszár teljesített szolgálatot. A márciusi forradalom idején ismerkedett meg Budapesten Lusztiggal, aki akkor a II. kerületi munkástanácsnak volt elnöke. Vele jön Veszprémbe, ahol eleinte mint Lusztig testőre és kísérelője, később mint terrorista működik. A kenesei gyilkosságot beismeri, de több gyilkosságról nem akar tudni. Veszprémből a terrorcsapat feloszlása után a kenesei gyilkosság miatt letartóztatva Budapestre kerül, ahol Korvin (Klein) Ottó szabadlábra helyezteti, s a parlament épületében alkalmazza mint politikai fogoly-órt. Később a szovjetháznál (Hungária) teljesített kapuőri szolgálatot, innét a Mozdony utcai tanítóképzőben elhelyezett Cserny-féle terrorcsapathoz került, ahol – mint vallja – az ő otléte idején, de az ő részvétele nélkül gyilkolták meg terrorista társai Fery Oszkár csendőrtábor-nagyot, Borhy Sándor és Menkina János csendőrezredeseket. Ezeknek hulláit ő vitte többbedmagával a gyilkosság éjszakáján a lágymányosi Duna-partra, ahol a holttesteket a Dunába dobták. A diktatúra bukása után vidékre ment, de fehér tisztok kezébe került, akik szeptember 5-én a budapesti gyűjtőfogházba szállították őt (Csomor vallomása a veszprémi rendőrkapitányi hivatalban, 1919. október 30-án.)

A bolsevik főkolomposok zár alá helyezésével egyidejűleg minden vonalon megindult a tisztogató munka, a letűnt szomorú hónapok még meglévő emlékeinek eltakarítása. Az illetéktelenek kezében levő fegyverek kutatása és össze-szedése, a közműhelyek felosztatása, a kommunista könyvtár megsemmisítése adtak dolgot a hatóságnak. Két szemeteskosci telt meg roskadásig a kommunis-ta könyvtár anyagával, s vitte a szellemi fertő ezernyi mételyező maszlagját a vízvezetéki gépházhoz, ahol a gépek fűtésére tüzet gyújtottak a rengeteg pénzt felemészített agitációs nyomtatványokkal.

A hatósági nagytakarítást kiegészítette a társaskörök, testületek, egyesületek tisztogató munkája, mellyel kizárták kebelükből mindazokat, akik a nemzetron-tó vörös uralom idején való dicstelen szereplésükkel erre okot szolgáltattak.

November végén ismét Budapestre kísérik Csomort, ahol a Cserny József és társai ügyében indított hatalmas bűnper (terroristák bűnpere, nov. 24. – dec. 9.) keretében tárgyalja a budapesti büntető törvényszék Csomor bűnügyét is. Terrorista társainak vallomásaiból kiderült, hogy a három csendőrtisztnek július 21-éről 22-ére virradó éjjelen végrehajtott kegyetlen meggyilkolásában Csomor Gábor a legvadabb bru-talitással vett részt. A december 12-én kihirdetett ítélettel a bíróság Csomort három rendbeli gyilkosságban való bűnrészesség és egy rendbeli egyedül végrehajtott gyilkosság miatt 13 terrorista társával együtt *kötél általi* halálra ítélte. Az ítéletet december hó 18-án hajtották végre a budapesti Margit-körúti fogház udvarán. A többi veszprémi főcinkosról, Lusztig, Perwanger stb. egyenlőre semmi hír. Ha-sonlóképp szökésben van Erdős (Deutsch) Béla is, akit a veszprémi hatóságok meg-keresésére letartóztattak ugyan Budapesten, de kieszközölte, hogy kezesség mellett szabadlábra helyezték, s így sikerült megugrania.

MELLÉKLETEK

1919. augusztus 10-én a *Veszprémi Hirlap* tudósítója – a szöveg stílusából következtetve: Gutheil Jenő – ezt írta: „Augusztus 6. A város nyugodt. Az emberek derültebb hangulatban várták az események torlódását. Dél felé híre jött, hogy Jankovics kormánybiztosságának vége. A hír bevált, mert szerdán délután a vármegyei tisztviselőkar jelenlétében átadja hivatalát Bibó Károly dr. alispánnak.”¹

Két héttel a fent leírt esemény bekövetkezte után már az alábbi hirdetést jelentet meg a *Veszprémi Hirlap*: „A kommunisták uralma Veszprémben.² Ezen a címen Gutheil Jenő dr. tanár megírta a kommunizmus történetét Veszprémben. A körülbelül 180 oldalúnak ígérkező könyv a városunkban 1919. március 21. óta történt események naplószerű leírásán és méltatásán kívül tartalmazza a helybeli kommunista pártlap, a Vörös Zászló érdekesebb cikkeinek kivonatát, az összes nevezetesebb falragaszok szövegét, az elhangzott szónoklatok ismertetését.

A jelenlegi nyomdatechnikai viszonyok miatt a könyv kinyomtatása előtt kénytelenek vagyunk eddig kevésbé gyakorolt módszerhez nyúlni. Kérjük olvasóinkat, jelezzék akár szóval, akár írásban szerkesztőségünkben, ki volna hajlandó a könyvet megszerezni. Ha azt látjuk, hogy a kellő számú jelentkezés folytán a nyomdai költség megtérül, hozzáfogunk a kinyomtatáshoz. A mai árviszonyok mellett a mű kiállítása darabonként előre láthatólag 15 koronába kerül.”

Decemberben arról tájékoztatták az olvasókat, hogy „... a jövő héten kezdik szedni Gutheil tanár könyvét a kommunizmus történetéről Veszprémben.”³ A következő, 1920-as év elején már a könyv megjelenést közölték, miszerint „... dr. Gutheil Jenő tanár ily című könyve – *A kommunisták uralma Veszprémben* – 360 nyomtatott oldalon, csinos kiállításban a jövő hét folyamán megjelenik. Mivel a könyv egyelőre csak 1000 példányban készült, figyelmébe ajánljuk az érdeklődőknek az előjegyzésre való jelentkezést”.⁴ Sokat az első könyvismertetésre sem kellett várni. 1920. február 29-én Illés Dezső a *Veszprémi Hirlap* hasábjain ajánlotta az olvasók figyelmébe Gutheil Jenő könyvét.

¹ *Veszprémi Hirlap*, 1919. aug. 10. Az átalakulás napjai Veszprémben. 3. o.

² *Veszprémi Hirlap*, 1919. aug. 24. 2. o. Több lapszámban is

³ *Veszprémi Hirlap*, 1919. dec. 7. 4. o.

⁴ *Veszprémi Hirlap*, 1920. febr. 19. 2. o.

Első recenzió – Dr. Illés Dezső:

A kommunisták uralma Veszprémben⁵

Ezen a címen dr. Gutheil Jenő tollából, az Egyházmegyei Könyvnyomda kiadásában egy 352 oldalas, vaskos kis kötet könyv hagyta el a sajtót, mely magában foglalja a kommunizmusnak Veszprémben lejátszódott történetét. E könyv naplószerűleg van megírva, vagyis úgyszólván minden napnak dátumszerűleg megírja a történetét. De hónapok szerint is tagolva van a könyv úgy, hogy az ennél fogva, az előszótól eltekintve, hat fejezetre oszlik, a kommunizmus történetének ismertetésére Veszprémben március, április, május, június, július és augusztus hónapokban. A kommunizmus köztudomásúlag március 21-én ütött ki és augusztus 6-án ért véget, tulajdonképpen tehát négy hónapig tartott uralma. Ezek a hónapok csonka részei a kommunizmus történetének.

Gutheil könyve naplószerűsége dacára nem nélkülözi a nagyobb vonalakat. Nagyobb vonalúsága különösen két irányban mutatkozik, ami könyvének az irodalmi érték műbecsét is megadja.

Szerencsésen és plasztikusan látja a könyvből az olvasó, hogy jóllehet a kommunizmus március 21-én tört ki, mégis a társadalmi és lelki téboly kitöréseiben, akarásaiban és szándékainak leplezéseiben már május elején, tehát alig negyven napi uralom után elérte a klimaxot.

Természetesen a kommunizmus történetének fonala grafikailag nézve nem március 21-én kezdődik, hanem 1918. október havában, a Károlyi-forradalom kitörésével. Innen indul a vonal hegynek. Május 1-én eléri a tetőpontot, s innen kezdve tagadhatatlanul folytonos esésben van, míg végre 1919. augusztus 6-án beleolvad a normális és józan lehetőségek síkjába.

Gutheil könyve igen szemléletesen ábrázolja azt az örült nekilendülést, melylyel a kommunizmus nekiront márciusban, uralmának negyven első napja alatt az emberiség legbecsesebb kincseinek, vallásnak, családi életnek, sajtó- és egyéni szabadságnak. De már május havában tudatára jut, hogy az állami életben a legszebben kiépített, elméleti rendszerek sem érnek semmit, mert ott minden intézkedésnek a gyakorlati élet követelményeihez kell alkalmazkodnia, s már május havában megkezdzi a visszavonulást a vallásnak és a magántulajdonnak tett engedményekkel. Sőt már május havában olyan kijelentések történnek, me-

⁵ *Veszprémi Hírlap*, 1920. febr. 29. 1–2. o.

lyek a komikum erejével hatnak, amikor ugyanis a katonai népbiztosok arról szavalnak, hogy fegyelem nélkül a Vörös Hadsereg fenn nem állhat, és amidőn a megkerült diákságot arra inti a közoktatásügyi népbiztos, hogy a diákoknak tanulniuk is kell.

Június havában a 25 és 200 koronás pénzjegyekről kisül, hogy azok közönséges hamisítványok, ami a forgalmi életben vészes hatását hamar kezdi éreztetni. A proletárok látják, hogy hamis pénzzel bőven ellátják őket. De azért semmit kapni nem lehet, ami felett való megbotránkozásuknak a proletárasszonyok – akik különben is a legöntudatosabban és legjózanabban viselkedtek a proletárdiktatúra alatt – nem áttallanak hangos kifejezést adni.

Június 3-án már kiüt a dunántúli vasutassztrájk. S ennek a hónapnak folyamán mindig kirívóbb lesz, hogy a gyűléseket úgy a szakszervezeti tagok, mint a közönség folyton gyérebben és gyérebben látogatják, a Vörös Hadseregbe való sorozásnál a város, de különösen a falu lesújtóan tartózkodik. Június 25-én lezajlik a budapesti ellenforradalom, július elején már a veszprémi munkástanácsban is a kedvetlenség és lemondás szándékának tünetei mutatkoznak, július 10-én a proletárok maguk kirabolják a veszprémi csereboltot, a július végére beharangozott és a világproletariátus diadalát jelentő világsztrájk elmarad, a vörös offenzíva vérbe fullad, s minden nagyobb megrázkódtatás nélkül összeomlik a kommunizmus légvára.

Megtörténik a nagy színváltozás, eltűnnek a vörös drapériák, zászlók és szalagok, és visszanyeri uralmát a nemzeti szín, mely ezer esztendeje uralkodott ebben az országban, melyet bolondul magyar szemnek teljesen idegen s magyar lélekkel soha be nem fogadható vörös színnel akartak helyettesíteni.

A kommunisták veszprémi uralmáról szóló munkának nem kis érdeme, hogy az összes veszprémi kommunista szereplő egyének neveit a legnagyobb gondossággal megőrökíti a jövőendő emlékezet számára. E nevek elolvasása után elszörnyülködünk. Önkéntelenül fel kell kiáltanunk és meg kell borzadnunk, mikor látjuk, milyen vakmerőséggel vállalkoznak minden tehetség és minden felelősségérzet nélkül emberek a világ megváltására.

Gutheil könyve elég részletesen ismerteti a beszédeket, melyeket a kommunista szereplők az egyes gyűléseken elmondottak, még nagyobb részletességgel, a fontosabbaknál teljes szövegükben közli a falragaszokat, melyeknek egész áradata lepte el a kommunizmus uralma alatt házaink falait. Ezekből a szellemi termékekből megdöbbenéssel veszünk tudomást a proletáruralom szónokainak és agitátorainak alacsony szellemi és szívbeli világáról. Hiába keresünk bennük új hangokat. Meg kell állapítanunk, hogy gondolatviláguk és kifejezésük, szellemi fegyvereik semmiben sem különböznek a régi rozsdás fegyverektől, sőt azokat a régi világban a kortesek sokkal több leleményességgel, furfanggal és

humorral forgatták. Ilyen szegényes volt különben a proletárok találékonysága a mulatságok, színelőadások és hangversenyek rendezésében is, ahol két véglet érintkezett egymással; a magasabb nivójú produkciót a proletárok meg nem értették, az alacsony színvonalút pedig a posványba még jobban lerántották.

Gutheil könyvének, szerintem, azonban legsikerültebb vonása, nagyobb vonalúságának második bizonyítéka, ami egyenesen irodalmi ízt és lelki gyönyört ad az olvasónak, az a szelíd, de az egész könyvön átvonuló gúny, amellyel a magyar burzsoázia teljes tehetetlenségét, összeroppanását s a magyar nemzet bukását okozó vészes opportunizmusát jellemzi. A komoly és tárgyilagos olvasó sok szórakoztatást fog találni a könyv erre vonatkozó részeinek elolvasásában, melyek annak minden lapján fel-felcsillannak. Látni fogja a magyar polgárt egész szálnalmas tehetetlenségében, amint a forradalom kezdetén meg sem mer mukkanni, később pedig csak a neki kedvező álhírekből táplálkozik, gyerekesen elhisz minden képtelenséget, antant segítséget, színes csapatoknak Fiumében való kihajózását, Franchet D’Espèray-nek Bécsből kiinduló és Budapestre irányuló Aufmarschát, a Budapestet megszálló nemzetközi csendőrség megjelenését, szóval minden badarságot, ami megmenthetné őt a végpusztulástól anélkül, hogy ő maga a kisujját is megmozdítaná.

Vannak a könyvnek még egyéb előnyei is, melyek közül ki kell emelni őszinteségét, tárgyilagosságát, az aprólékos adatok összegyűjtésében páratlan gondosságát, nyelvének magyaros lüktető elevenségét, melyek alapján a könyvet a közönség jóindulatába a legmelegebben ajánlhatom. Nekem a könyv a legnagyobb élvezetet a magyar burzsoá természetrajzával nyújtotta, mely elfelejtette velem pillanatokra azt a véres szatírárt, amelyet a magyar burzsoá bukása a valóságban jelent s mely isteni kacajra késztetne, ha az Olympuson ülnék, nem pedig a mindennapi élet gondjainak vakondtúrásán s ha csak egy mondatról volna szó, melynek folytatása nem következik.

Második recenzió – Balanyi György:

Történeti irodalom⁶

1. Szabó László: *A bolsevismus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból.* Budapest, 1919. Athenaeum. 240 o.
2. *A proletárdiktatúra Magyarországon. A bolsevista rémuralom hiteles története.* Kiváló szakférjak közreműködésével szerkesztette Huszár Károly Budapest, 1920. 219 l. Ára 40 K.
3. Gutheil Jenő: *A kommunisták uralma Veszprémben.* Veszprém, 1920. VIII+352 l.
4. Fraccaroli, Arnoldo: *Magyarország a bolsevismus alatt.* Budapest, 1920. Athenaeum. 142 l.

Nem kétséges, hogy a jelen és a közelmúlt történetének megírása a legnehezebb történetírói feladatok közé tartozik. Főleg két dolog teszi szerfölött nehézé: 1. az anyaggyűjtés erősen korlátolt lehetősége, 2. az ún. történeti távlat hiánya. A *histoire contemporaine* [kortárs történelem] írójának rendszerint nem, vagy csak nagyon korlátolt mértékben állanak rendelkezésére azok a források, melyekből a történetírók egyébként meríteni szoktak: egykorú hiteles följegyzések, hivatalos okmányok, memoárok és kész feldolgozások, s ez okból kénytelen másod-, sőt harmadrendű forrásokkal: újságcikkekkel, szóbeli közlésekkel, közszájon forgó, de majdnem mindig ellenőrizhetetlen hírekkel és bizonyos egyoldalú célzatossággal nyilvánosságra hozott hivatalos adatokkal beérni. Az ilyen zavaros forrásokból meríthető anyagnak azután a hiányosságon kívül rendesen még két más nagy fogyatéka is van: 1. egyoldalú megvilágításba helyezi, és 2. elszigetelten, összefüggésükből kiszakítva mutatja be a tényeket. Holott a történetírónak éppen az a feladata, hogy szerves kapcsolatukban s előzményeikkel és következményeikkel való benső összefüggésükben tüntesse fel a vizsgált jelenségeket.

Szorosan összefügg ezzel a másik nagy nehézség: a megfelelő történeti távlat hiánya. A jelen történetírójának nem lezárt fejlődéssorokkal és véglegessé merevedett, változásnak többé alá nem vetett jellemekkel van dolga, s ezért ál-

⁶ Könyvismertető. *Századok*, 1920. április–június. Budapest, 1920. 393–398. o. Gutheil Jenő könyvén kívül a recenzióban feltüntetett könyvek ismertetője is olvasható a hivatkozott irodalomban, azok közlésétől eltekintek.

landóan fenyegeti az optikai csalódás veszedelme. Mindig ki van téve annak a veszélynek, hogy tévesen ítél meg, kelleténél magasabbra értékel vagy lebecsül eseménysorozatokat, melyeknek előzményeit, gyökereit csak hiányosan, további fejlődésük irányait, végső tendenciáját pedig egyáltalában nem ismeri.

E kétségtelen nehézségek daczára a közvélemény mindig nagyobb és nagyobb érdeklődéssel fordul a jelen és a közelmúlt története felé. Érdeklődése könnyen érthető és teljes mértékben jogosult. Mindnyáján tudni óhajtjuk, hogyan, minő fejlődési fokokon át s minő egyéni és tömeghatások, minő erények és bűnök révén jutottunk abba a helyzetbe, amelyben jelenleg vagyunk. Az érdeklődés jogosságának elismerése pedig implicite magában foglalja a kielégítésére irányuló törekvés jogosultságának elismerését is.

A *histoire contemporaine* művelése tehát kétségkívül jogos és komoly tudományos feladat, mely éppen úgy elismerést érdemel, mint a történelem bármely más korszakának művelése. De mégis bizonyos korlátozást kell alkalmaznunk vele szemben. Nevezetesen mindig szem előtt kell tartanunk immanens, benső lényegéből következő fogatkozásait, s a termékeiből kibontakozó képet nem szabad véglegesnek, olyannak tekintenünk, melyen a jövő történetírásának már nincs mit változtatnia. Sőt ellenkezőleg, tisztában kell lennünk vele, hogy a jelen történetére vonatkozó művek legtöbbje nem tekinthető másnak, mint a szó általánosabb értelmében vett *adaléknak*, mely majdan hasznos utalásokat és több-kevesebb okulást nyújt a jövő kedvezőbb helyzetben levő, több és megbízhatóbb anyaggal rendelkező s az objektivitás nagyobb mértékét biztosító viszonylatban álló történetírójának. Minél nagyobb ambícióval fekszik neki az író az anyaggyűjtésnek, és minél szerencsésebb intuícióval állapítja meg az események benső összetartozását, annál nagyobb szolgálatot tesz a jövő történetírásának, és – a jelenre való tekintet mégiscsak fontosabb, mint a jövő érdeke – annál inkább megkönnyíti kortársainak a kor nagy kérdéseivel szemben való orientálódását.

Ebből a látószögéből kell elbírálnunk a magyarországi bolsevizmus egyre terjedelmesebbé dagadó irodalmának termékeit is. Ezekben sem szabad mást látnunk és keresnünk, mint kisebb- nagyobb terjedelmű adalékokat, melyeknek értéke és hasznavehetősége elsősorban a bennük felhalmozott anyag mennyiségén és minőségén, másodsorban pedig az egyéni megfigyelések élességén és az események csoportosításának alapjául szolgáló szempontok helytállóságán fordul meg. Minél több és megbízhatóbb anyagot ölelnek magukba, s minél logikusabb és valószínűbb adatok szerint vannak adataik csoportosítva, annál nagyobb a tudományos értékük. Az alábbiakban ilyen megvilágításban mutatjuk be a bolsevik történet néhány újabb termékét, melyek mindegyike más és más típust képvisel.

*

3. **Gutheil Jenő könyve** ismét más típust képvisel. Nem a bolsevizmus általános történetével foglalkozik, hanem csupán egy földrajzilag pontosan elhatárolt területen belül észlelhető megnyilvánulásait vizsgálja. Tehát monográfiát ad a szó igazi értelmében. És éppen ebben rejlik legfőbb értéke. Szerzője igen éles szemű és jó megfigyelőképességű ember, aki nem filozofál, nem tér mellékvágányokra, de viszont annál aprólékosabb gonddal ügyel rá, hogy minden tárgyára vonatkozó adatot felkutasson és értékesítsen. Figyelmét egyetlen valamirevaló mozzanat sem kerüli el. Amellett nem közönséges írói tehetség. Ahogy leperegteni előttünk a veszprémi szovjeturalom történetét sokszor felháborító, sokszor tragikomikus részleteivel, és sorra bemutatja főbb szereplőit, minden sorából az élet eleven lüktetése árad felénk. Naplószerű előadása több helyütt a regény érdekességével hat reánk; nyomán valósággal átéljük az egymást űző eseményeket. A devecseri ellenforradalom részletes története és a júniusi vasutasstrájk veszprémi utórezgésének ismertetése szép példája a plasztikus leírásnak. Általában Gutheil könyve a legjobbak közé tartozik, amiket irodalmunk eddig a bolsevizmus történetét illetőleg termelt. Különös érdeme, hogy *in concreto* [valóságban], gyakorlati keresztülvitelükben szemlélteti a bolsevista elveket, és apró, mindennapi tetteikben örökíti meg a bolsevik „hősöket”. Kifogásként csupán a stílusában itt-ott mutatkozó egyenetlenséget említhetjük. Mindenesetre kíváncsok, hogy más városokban és megyékben is akadjon hozzá hasonló jó szemű és élénk tollú megírója a proletárdiktatúra helyi történetének.

Életrajzi adattár

Abonyi Tivadar (Budapest, 1887. okt. 18. – Budapest, 1968. okt. 9.) színész, rendező, festő.

Iparművésznek készült. A Színművészeti Akadémiát 1907-ben végezte el, s előbb a Magyar Színházhoz, majd 1908-ban a Népszínház-Vígoperához szerződött. 1908–09-ben Farkas Ferenc társulatában, 1909–1911 között Pécsen, 1911-től 1914-ig Kassán szerepelt. Harcolt az I. világháborúban. 1918-tól a Belvárosi, 1920–1923 között az Andrásy úti, 1923–24-ben a Blaha Lujza, 1924–1927 között a Magyar, 1929–1933 között pedig ismét az Andrásy úti Színház tagja volt. 1936–44-ben a Nemzeti Színházban játszott és rendezett. 1945-től a szegedi társulat, 1949–1951 között az Operaház rendezője volt. 1957–58-ban újra Szegeden rendezett. Színpadi sikereit bonviván- és hősszerelmezzerepekkel aratta. Festményeivel több kiállításon szerepelt.⁷ Abonyi Tivadar első ízben 1919. május 1-én lépett fel a Fodor Oszkár vezette társulattal.⁸ Első fellépése május 8. és 9-én Michaelis: *Forradalmi nász* című darabjában volt. A beszámoló szerint: „Ez előadás keretében mutatkozik be a társulat új szerelmes színésze, Abonyi Tivadar, ki a vidék egyik legkiválóbb drámai tehetsége.”⁹ A megjelent kritika dicsérte játékát, de elmarasztalta – a közönséget. Megrovás illeti – írja –, mert folytonosan zavarta az előadást. Idegeség az oka, véli a cikkíró, de minden bizonnyal nem értették meg a Bourbonok és a Kommün párharcát.¹⁰

Ágoston (Augenstein) Péter (Zsombolya, 1874. márc. 15. – Párizs, 1925. szept. 6.) jogtudós, történész, szociáldemokrata politikus.

Tanulmányai után bíró, majd a nagyváradi jogakadémia tanára. 1905-től a nagyváradi városi tanács tagja, 1918-ban a nagyváradi Nemzeti Tanács elnöke, majd Bihar vármegye kormánybiztos-főispánja. 1919 januárjában belügyi államtitkár, a Tanácsköztársaság alatt külügyi népbiztos-helyettes, majd a Peidl-kormányban külügyminiszter. 1919 novemberében letartóztatják, majd halálra ítélik. 1922-ben fogolycsere-egyezmény keretében a Szovjetunióba kerül, ahonnan 1924-ben Franciaországba távozik.¹¹

⁷ Forrás: Magyar Színházművészeti Lexikon. <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz01/16.html> (Letöltés ideje: 2018. szept. 2.)

⁸ *Vörös Zászló*, 1919. máj. 1. Színház. Jön a színtársulat. 4. o.

⁹ *Vörös Zászló*, 1919. máj. 7. Színház. Heti előadások. 4. o.

¹⁰ *Vörös Zászló*, 1919. máj. 10. Színház. Beszámoló. 3–4. o.

¹¹ Forrás: VASS 1972. 18–19. o.

Ashmead-Bartlett, Ellis (1881–1931) angol újságíró és haditudósító.

Ellis Ashmead-Bartlett – a búr háború veteránja és a japán–orosz háború, később pedig a Magyar Tanácsköztársaság elleni harcok szemtanúja, sőt résztvevője – kendőzetlenül ostromozta az angol hadvezetés gallipoli hibáit, ugyanakkor elismerően nyilatkozott az ANZAC-alakulatok kitartásáról, ezzel jelentősen hozzájárulva azok formálódó hírnevéhez. Kimenő cikkeit cenzúrázták, ám Londonban járva személyesen is megosztotta benyomásait több befolyásos politikussal, majd pedig interjút adott a Sunday Times-nak a témában. Később előadó körútra indult, és könyvet is írt a hadműveletről.

1919-ben Ashmead-Bartlettet alkalmazta a Daily Telegraph és a London Times közép-európai tudósítóként. Leveleket, beszámolókat küldött a közép-európai eseményekről. Több hónapot töltött Ausztriában, Lengyelországban, Romániában és Magyarországon. Budapesten közvetlenül is részt vett a politikai intrikákban. Szerepének megítélése ellentmondásos volt, ki szélhámosnak, ki befolyásos, fontos egyénnek tartotta. Több alkalommal fogadta őt Lloyd George miniszterelnök is. Magáévá tette az akkor kialakult „zsidó összeesküvés” elméletét is, így nem meglepő, amikor újságjának küldött tudósításában kifejti, hogy a magyar kormányt megbuktató „Nemzeti Tanács” szerinte a szociáldemokratáknak, a zsidó maffiának és a régi függetlenségi párt radikális szárnyának vezetőiből állott.

Könyvében (*The Tragedy of Central Europe*, Thornton Butterworth, London, 1923) írja: „Március 29. A délután folyamán hosszú megbeszélést folytattam Brown professzorral, az amerikai megbízottal. Brown tipikus wilsonista, félig tanító, félig ideológus, és halvány fogalma sincs az európai viszonyokról. Szerencsétlenségére mindent elhisz, amit a szovjet vezetők mondanak neki, s így rendkívül téves jelentéseket küld Párizsba a Legfelsőbb Tanácsnak. (...) A professzor igen bizakodó ember, és hisz a bolsevista vezetők becsületességében és szándékaik tisztaságában. Úgy tekinti őket, mint méltó letéteményeseit a demokrácia új korszakának, amely a boldogság és jólét ragyogó jövőjét fogja biztosítani Magyarországnak és a szomszédainak Közép-Európában.

1919. február 28-án Sir Thomas Montgomery-Cuninghame a bécsi brit katonai misszió vezetőjeként Budapesten volt kivizsgálni azt a csehszlovák panaszt, hogy a magyarok katonai akciót terveznek a csehek ellen. Cuninghame kísérője volt Ellis Ashmead-Bartlett is, akit a brit ezredes ideális személynek tartott a magyarországi katonai helyzet megfigyelésére. Meg kell jegyezni, hogy Ashmead-Bartlett kevéssé rokonszenvezett Károlyival és kormányával, mert úgy vélte, hogy „a miniszterek és támogatói tagjai voltak az ország söpredékének, főleg a zsidóknak”. Annak ellenére, hogy ilyen negatív volt a brit újságíró véleménye, valójában nem tudta megerősíteni a vádakat.

A tény, hogy Gutheil ismerte Bartlett nézeteit, sőt azok lényegi elemeit beemelte a könyvébe, arra enged következtetni, hogy olvasta a brit újságíró tudósításait.¹²

Baják Béla (Devecser, 1870. ápr. 20. – Devecser, 1933. ápr. 18.) műasztalos.

Szülei Baják Gyula asztalos és Rupert Terézia. Iskolái elvégzése és a szakmai képesítés megszerzése után apja műhelyében dolgozik. Emellett tevékeny részese Devecser közéletének. A századfordulótól választmányi tagja és a Polgári Lövéde Egyesületnek, a Polgári Olvasó Egyletnek. 1907-től felügyelőbizottsági tagja az Iparostanonc Iskolának, 1909-től iparhatósági megbízott, és haláláig községi képviselő, illetve előljáró. Ő készíti az 1910-ben megnyíló Berta Kórház bútorait. 1914-től iskolaszéki tag. Részt vesz a világháborúban. Az 1919 februárjában megalakult Kisiparosok Szövetségének háznagya, 1929-ben a Járási Ipartestület asztalos szakosztályának elnökévé, 1930-ban az Ipartestület előljárójává választják.¹³

Baják István (Devecser, 1897. máj. 20. – Devecser, 1919. máj. 7.) hadnagy, tanító.

Szülei Baják Béla asztalosmester és Huppán Etelka. Az elemi iskolát Devecserben, a polgárit Pinkafőn, a tanítóképzőt Pápán végzi. Még csak 18 éves, amikor 1915 júniusában katonai szolgálatra jelentkezik. 1916. februártól 1918. novemberig frontkatoná. 1919. februárban tartalékos hadnagyként szerel le. Kitüntetései: III. osztályú Vaskoronarend, Katonai Érdemkereszt, Signum Laudis kardokkal, II. osztályú ezüst vitézségi érem, III. osztályú bronz vitézségi érem, Károly-csapatkereszt. 1919. május 6-án „közfelkiáltással” bízzák meg a devecseri vörös uralom ellen fellépő civil és fegyveres polgári csoport vezetésével. Másnap, 7-én, a várost elfoglaló vörös katonai különítmény Szabó Sámuel vádbiztos vádbeszéde alapján a templom előtti téren – a kivezényelt lakosság előtt – akasztással kivégezteti. 8-án papi szolgálat nélkül elhantolják. Díszes külsőségek közötti újratemetésére csak a tanács hatalom bukása után, dr. Rott Nándor püspök celebrálásával 1919. november 2-án kerül sor. 1941-ben a kormányzó posztumusz Nemzetvédelmi Kereszt kitüntetésben részesíti.¹⁴

¹² Források: <http://www.magtudin.org/Toth%20Tibor%20-%20Gyaszbeszedek.htm>. EGEDY Gergely: A brit külpolitika és Trianon, 1918–1919. *Magyar Napló*, 2010. június. Bryan, CARTLEDGE: *Trianon egy angol szemével*. Officina '96 Kiadó, Budapest, 2009. *Apponyi és Amerika*. Írta: Dr. JOSIKA-HERCZEG Imre, szerző kiadása, New York, 1926., <http://www.hungarianhistory.com/lib/wils/wils12.htm>. (Letöltés ideje: 2018. 08. 08.) Hungary between Wilson and Lenin: The Hungarian revolution of 1918–1919 and the big three, by Peter Pastor. East European Quarterly, boulder distributed by Columbia University press New York 1976, East European Monographs, XX

¹³ Forrás: TILHOF 2007.

¹⁴ Forrás: TILHOF 2007.

Balla (Blum) Róbert (Pápa, 1865 – Devecser, 1919. szept. 26.) fogorvos.

Szülővárosában érettségizett, majd Budapesten és Berlinben folytatott orvosi tanulmányokat, fogászati szakvizsgát tett. 1890-ben Budapesten kezdett dolgozni, ott lett tagja a Szociáldemokrata Pártnak. Pápára 1906-ban költözött haza, az 1906–1908-as években épített és szervezett Munkásotthon alapítója; 1910-től tagja a városi képviselőtestületnek, 1911-től a Pápa és Vidéke Önszegélyező Szövetkezet igazgatóságának, 1918 novemberében a városi Nemzeti Tanácsnak, 1919-ben a Pápai Direktóriumnak; egyik szervezője a katonai sérültek számára felállított vöröskeresztes kórháznak; 1919. május 12-től a Pápai Vöröskereszt Egylet titkára. Pápa város küldötteként a Megyei Nemzeti Tanács egyik albizottságába, 1919 februárjában a Megyei Néptanácsba választották. A Tanácsköztársaság bukása után, augusztus 8-án letartóztatták, szeptember 26-án a Devecser melletti Meggyes-erdőn 22 pápai társával együtt kivégezték.¹⁵

Balthazár Dezső (Hajdúböszörmény, 1871. nov. 15. – Debrecen, 1936. aug. 25.) református püspök, jogász.

Teológiai tanulmányai után Tisza Lajos nevelője volt, közben jogi doktorátust szerzett. 1898-tól a kultuszminisztériumban működött, 1900-tól lelkész Hajdúszoboszlón és Hajdúböszörményben. 1907-ben az általa szervezett Országos Református Lelkész Egyesület elnöke, 1911-ben a tiszántúli egyházkerület püspöke, 1914-ben a főrendiház tagja, 1917-ben a református zsinat, 1918-ban a konvent elnöke lett. Az ellenforradalmi rendszer társadalmi, politikai életében liberális álláspontot foglalt el. 1927-től felsőházi tag. A Horthy-rendszer társadalmi, politikai életében liberális, míg a teológiában ortodox álláspontot képviselt. Következétesen kiállt az antiszemitizmus ellen, 1923-ban az Erzsébetvárosi Demokrata Kör vacsorájára volt hivatalos Stern Samuval együtt, ahonnan elkésett, így túlélte az ellenük forralt merényletet. Balthazár Dezsőt 1936. augusztus 29-én temették, temetésén személyesen megjelent Stern Samu udvari tanácsos, az Országos Izraelita Iroda vezetője és dr. Schlesinger Sámuel főrabbi, a debreceni izraelita hitközség küldöttségével.¹⁶

Balthazár Dezső fokozott érdeklődést tanúsított a zsidó vallás és a történelem iránt. Már kinevezése után felhívta magára a zsidó közvélemény figyelmét álláspontjával. Egyik cikkében – amit 1911-ben jelentetett meg – kiemelte a zsidó vallás egyetemes kultúrtörténeti és erkölcsi jelentőségét. Az 1917-ben kibontakozó, a magyar zsidóság társadalmi helyéről és szerepéről, a felekezetek viszonyáról kibontakozó országos vitában ismét csak hangsúlyos véleményt fogalmazott meg az *Egyenlőség* című folyóiratban. Kijelentette, hogy a zsidó nem foglalja le erősza-

¹⁵ Forrás: Veszprém megyei életrajzi lexikon.

¹⁶ Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon.

kosan sem a kereskedelmet, sem a szellemi foglalkozásokat. Versenyben nyeri a pozíciókat, nem erőszakkal, hiszen arra előfeltétele nincs. Fejtegetése végén még rámutatott arra, hogy a zsidóság kellően hazafias és áldozatkész.¹⁷ Véleménye miatt a zsidóság ünnepelte, a konzervatív ellenzék támadta.¹⁸

Bánó József (Ipolyság, 1890. márc. 18. – 1940) újságíró, rajztanár.

1918-ban az *Ungvári Munkás* szerkesztője, a Tanácsköztársaság alatt az Ung megyei direktórium és a Szövetséges Központi Intézőbizottság tagja, Veszprém megyei művelődési biztos. Az emigrációban 1922-ig Olaszországban, majd Párizsban élt, retu-sórként dolgozott. 1925–1929-ig a Magyar Liga titkára, megszervezte a franciaországi Világosság csoportot, melynek a háború kitöréséig titkára volt. Jelentkezett a francia hadseregbe, és annak tagjaként esett el 1940-ben.¹⁹

Belák Endre, dr. (Enying, 1885. május 18. – 1949 után) járási főszolgabíró.

Szülei Belák István ügyvéd és Huszár Margit. A középiskolát Székesfehérváron és Sopronban, a jogi egyetemet Budapesten végzi. 1907-ben Veszprémben gyakornok, 1908-tól Devecserben dolgozik, ahol előbb szolgabíró, 1924-ben járási főszolgabíró. Főfoglalkozása mellett számos egyéb közéleti szerepet is ellát. 1910-től választmányi tagja a Devecser Vidéki Gazdakörnek, 1911 és 1945 között felügyelője az ajkai és a somlószőlői evangélikus gyülekezetnek. 1916-ban a Vöröskereszt titkárává, 1926-ban a Polgári Lövölde Egyesület díszelnökévé, 1927-ben a Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Iparbank igazgatósági tagjává, a Kaszinó alelnökévé, majd elnökévé, 1928-ban a Járási Közművelődési és Gazdasági Egyesület társelnökévé, 1930-ban a Társadalmi Egyesületek Szövetsége kerületi elnökévé választják. 1930. március 9-én az új ajkai községháza avatásakor érdemei elismerésül Ajka, 1935. szeptember 15-én Devecser, 1936 februárjában Pusztamiske díszpolgárává választják. 1937-től a Somló Bizottság alelnöke, 1940-től a Vöröskereszt devecseri szervezetének tiszteletbeli elnöke. 1916-ban a Vöröskereszt hadiékítményes ezüst díszérmével, 1941-ben pedig Nemzetvédelmi Kereszttel tüntetik ki. A Tanácsköztársaság idején a májusi devecseri ellenforradalomban való szerepe miatt a kommunisták először halálra, majd kegyelemből hatévi börtönbüntetésre ítélik. 1944 októberében a Nyilaskeresztes Párt hatalomátvétele után nyugalomba vonul.²⁰

¹⁷ *Egyenlőség*, 1917. ápr. 3. Dr. Balthazár Dezső: „A zsidók útja.” 1–4. o.

¹⁸ Bővebben lásd: *Debreceni Szemle*, 1993/2. Siro Béla: Baltazár Dezső református püspök és a magyar zsidóság. 228–237. o. A cikkben pontos hivatkozások az *Egyenlőség*-ben írt írásokra.

¹⁹ Forrás: HAJDU Tibor: Károlyi Mihály levelezése III. 1925–1930. Budapest, 1991. 889. o. és <http://resolver.pim.hu/auth/PIM45240> (Letöltés ideje: 2018. 08. 08.)

²⁰ Forrás: TILHOF 2007.

Beöthy Dezső Miklós (Püspökladány, 1885. ápr. 2. – Veszprém, 1956. márc. 11.) vezérőrnagy.

Apja Beöthy Gábor, veszprémi törvényszéki bíró.²¹ Anyja Hubay Katalin. Felesége Parthy Matild Rózsa tanítónő, akivel 1916. május 11-én kötött házasságot²² Veszprémben. Középiskolai tanulmányait Hajdúnánáson a Református Gimnáziumban kezdte 1894-ben. Az V. osztályt 1898-ban már Veszprémben folytatta a piarista gimnáziumban, érettségit 1901-ben szerzett. 1905-ben végzett a Ludovika Akadémián, majd 1905. augusztus 18-tól hadnagyként a munkácsi 11. gyalogezredhez nevezték ki első tiszti beosztásába. 1908. március 27-től a székesfehérvári 17. hv. gyalogezredhez helyezték. 1912. augusztus 28-tól a székesfehérvári 17. gyalogezred Veszprémbe kihelyezett szűkebb, előkészítő törzsének főhadnagya, majd 1913. február 8-tól a megalakult veszprémi 31. hv. gyalogezred tisztje. A 31. hv. gyalogezred felállításától az ezred felszámolásáig annak kötelékében harcolt az I. világháború alatt. A 31/79. menetzászlóaljjal, mint a 2. század parancsnoka esett át a tűzkeresztségen az oroszok elleni harcokban. Részt vett a II. leMBERGI csatában (Rawa-ruska), 1916-ban a Stochod melletti harcokban, az olasz hadszíntéren a kostanjevicai állásharcokban, a X., XI. és XII. Isonzó-csatákban, valamint a Montellóval szemben lévő frontszakasz harcaiban. Beosztásában volt század-, zászlóaljparancsnok, ezred első segédtiszt és egyidejűleg pótszázad parancsnok. 1918 novemberében Veszprémben a tisztikar nevében támogatásáról biztosította a Nemzeti Tanácsot, miután az Intézőbizottság tagjává választották. 1919. március 23-án helyet kap a háromtagú Veszprémvármegyei direktóriumban, mint a katonatanács elnöke. Direktóriumi tagságát csak néhány napig tarja meg, ugyanis március végén lemond, és visszavonul a közélettől. 1919-től különböző csapattiszti beosztásokat tölt be. 1927-ben a Veszprém-jutasi altisztképző tanára, 1935–1938 között ezredesi rangban az iskola parancsnoka. 1938-ban, tábornoki rangban nyugállományba helyezték. A Magyar Élet Pártjának elnökeként aktívan vett részt a város közéletében, országgyűlési képviselőnek is megválasztották. A 2. világháború után nyugdíját megvonták és 1950-ben kitelepítették Felsőörsre.²³ Sírja elhanyagolt állapotban a veszprémi Alsóvárosi temetőben található.

Előléptetései: hadnagy: 1905. 08. 18., főhadnagy: 1910. 05. 01., százados: 1915. 01. 01., őrnagy: 1921. 09. 01., alezredes: 1926. 05. 01., ezredes: 1933. 05. 01., tábornok (címzetes vezérőrnagy): 1938. 11. 01. Kitüntetései: Magyar Érdemkereszt III.

²¹ Beöthy Gábort hivatali fegyelem megsértése miatt eljárás alá vonták, majd annak tisztázása után 1899. január 24-től maga kérte, hogy Hajdúdorogról Veszprémbe helyezték.

²² A házassági tanúk tisztjársai, Schlemmer Ödön és Parragh Gyula voltak.

²³ Erről adalékot lásd: *Veszprémi Szemle*, 2022/3. Lázár Péterné Lechner Ágnes: Az én Nándortelepem – I. rész. 139–141. o.

osztálya (elnevezése 1935-től Magyar Érdemrend tiszti keresztje); Katonai Érdemkereszt III. osztálya hadidíszítménnyel és kardokkal; Ezüst Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján kardokkal; Bronz Katonai Érdemérem a Katonai Érdemkereszt szalagján kardokkal; Károly Csapatkereszt; Magyar Háborús Emlékérem rohamsisakkal és kardokkal; Katonai Jubileumi Emlékkereszt; Porosz Vaskereszt II. osztálya.²⁴

Berger Arnold (1858? – Veszprém, 1936. nov. 9.) borkereskedő.

Apja Berger Jakab, felesége Griener Gizella. Híres bortermelő, aki külföldi tanulmányai után elismert úttörő munkát végzett a Balaton mellett. 78 éves korában hunyt el. Temetése a veszprémi izraelita temetőben 1936. november 10-én volt.²⁵

Bibó Dénes (Kiskunhalas, 1896. aug. 3. – Red Bank [USA], 1980. jún. 7-én) főhadnagy, gépészmérnök.

Apja Bibó Dezső szunyog-pusztai (Veszprém megye) születésű földbirtokos. Anyja Negró Helén, Peresztegen (Sopron megye) született.

Az I. világháborúban a kassai 5. huszárezred tisztje, majd a nevét viselő vadász-különítmény parancsnoka. Az orosz fronton tanúsított legendás haditetteiért az „összes” hadikitüntetések – mint például az Arany sarkantyús Vitézek Díszjele és a Mária Terézia-rend keresztje – birtokosa lett. Frontszolgálatát 30 hónapig tartott.

A Tanácsköztársaság alatt Szántó Béla hadügyi népbiztos mellett teljesített szolgálatot. Később Szegeden csatlakozott Prónay Pál különítményéhez, ahol – a leírások szerint – rettegett hírnévre tett szert. 1920 nyarán már a Prónay-különítmény egyik vezető tagja. A Britannia Szálló pincéjében, a kelenföldi laktanyában és dunántúli városokban követte el alakulatával a jogsértéseket, gyilkosságokat és megtorlásokat. A nyomozások szerint a Somogyi-Bacsó-gyilkosság egyik tettese volt.

A konszolidáció alatt rövid időre átlép a polgári életbe, és gépkocsi-kereskedést, műhelyt alapít. A gépkocsimotorral kapcsolatos találmányait a szabadalmi hivatal is nyilvántartásba vette. Számos, a rádiótechnika terén tett felfedezését a Magyar Honvédségnek ajánlja fel, miután az első rendszeresített katonai adóvevő állomásoktól róla nevezik el. A harmincas években neves rádióamatőr, a Magyar Rövidhullámú Amatőrök Országos Egyesületének alelnöke.

Később ismét a honvédség tagja. Főtisztviselő, majd 1938-tól visszakapja rendfokozatát, őrnagy, alezredes. 1944-ben belép a Keleti Arcvonal Bajtársi Szövetségbe és különítményt szervez Héjjas Ivánnal együtt. A második világháború végén nyugaton angol fogságba esik.

²⁴ Forrás: Születési, házassági és halotti akv. Püspökladány, Veszprém. FÖLDESI 2010. 82–83. o.

²⁵ Forrás: *Az Est*, 1936. nov. 11. 2. o. és 9. o.

1948-ban a népbíróság tárgyalta Bibó Dénes ügyét, elsősorban az 1919-ben végrehajtott kegyetlenkedései miatt. Vádat emelt ellene a népügyészség azért is, mert az 1920-at követő években polgári ruhában Bécsbe utazott, baloldali magyar emigránsokkal ismerkedett össze, hazacsalta őket, majd az osztrák–magyar határon lefogatta és kivégeztette a foglyokat. A vádirat szerint Enyingen 64 embert végeztetett ki. Siófokon szintén 64 politikai foglyot kínzott meg, és őket egy kivételével ki is végeztette. A bűnügyi tárgyalás Bibó Dénes távollétében folyt le, így a bíróság csak tanúkat hallgathatott ki, akik súlyosan terhelő vallomást tettek Bibó ellen. A népbíróság távollétében, kötél általi halálra ítélte.

1948-ban Bibó Ausztriában tartózkodott, ekkor a magyar igazságügyi hatóságok az amerikai megszálló csapatoktól a kiadatását kérték. Az angolok kiadták, de az USA biztonsági szervei megszöktették. Bibó Dénes a Samaria nevű személyszállító hajóval Kanadába távozott. Később a mexikói kormány hívta meg „rendcsinálásra”. 1955-től az USA Army Electronic Command egyik vezetője. 1968-ban nyugállományba ment, de folytatólagosan megmaradt tanácsadói minőségben. 84 éves korában hunyt el az Amerikai Egyesült Államok New Jersey államának Red Bank városában.²⁶

Bibó Károly (Fürged pusztá, 1866. dec. 18. – Veszprém, 1927. jan. 1.) I. alispán.

Születésekor apja, Bibó Dénes uradalmi gazdatiszt a Tolna megyei Fürged-pusztán. Anyja Péter Zsófia, felesége Bíró Erzsébet volt. Bibó Károly már egészen fiatalon – egyetemi tanulmányainak végeztével – megyei szolgálatba lépett mint közigazgatási gyakornok, s fokról fokra haladt az aljegyzőségen, másodfőjegyzőségen és főjegyzőségen át a megye első tisztviselőjének állásáig. 1917-ben Véghely Kálmán váratlan halála után választotta Veszprém vármegye közönsége alispánná ellenjelöltjével, Belák Lajos főszolgabíróval szemben, s mindjárt székfoglaló beszédével megnyerte az ellenpárt rokonszenvét és bizalmát is. Bibó Károlyt egy csecsemőkori betegség bal kezére és jobb lábára bénává tette, s később, diákkorában egy baleset folytán csontszú fejlődött béma lábában, mit többszöri műtét után végre is amputálni kellett. Éles esze és törhetetlen energiája kiváló tisztviselővé tették, a helyesen fölismerő igazságból nem engedett soha. Tanácsbíróként működött a veszprémi református egyházmegyében; a politikában pedig a régi Szabadelvű Pártnak, majd Tisza Istvánnak volt híve. A szélsőségektől mindig tartózkodott, a más felekezetűekkel is jóban volt, a politikai véleményszabadságot is tiszteletben tartotta. Temetése 1927. január 3-án történt Veszprémben, az Alsóvárosi temetőben.²⁷

²⁶ Összeállítva az ARCANUM adatbázisának felhasználásával.

²⁷ Nekrológját közölte: *Budapesti Hirlap*, 1927. jan. 4. Bibó Károly. 3–4. o.

Bognár József ács, iparos.

Az I. világháborúban orosz hadifogságba esett, ahol csatlakozott a Vörös Hadsereghez. Moszkvában belépett a Kommunisták Magyarországi Pártjába. Propaganda- és agitációs feladatokkal küldték haza. 1919. jan. 6-án a pápai kommunista párt alapszervezetének egyik alapítója, titkára. Március 24-től a pápai direktórium elnöke. Áprilistól a Pápai Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa tagja. A bukás után, 1919. decemberben 5 esztendei fegyházbüntetésre ítélték. Megjárta a hajmáskéri internálótábor is.²⁸

Boskovitz Ignác (? – 1944?) kárpitos.

Műhelye Veszprémben volt az Aranyoskút utca 7. számú házban. Az 1919. decemberi perek során a veszprémi törvényszék a volt veszprémi élelmezési népbiztost izgatás vádjával négyhavi fogházra ítélte.²⁹ Az ügyvédi kamara az 1920-as években felülvizsgálta az ún. bolsevista bűncselekményekkel vádolt egyének védőügyvédeknek magas honoráriumköveteléseit, köztük Boskovitz Ignác esetét is. Ahogy a tudósításban olvasható: *„Boskovitz Ignác kárpitost bolsevista bűncselekmények gyanúja miatt letartóztatták és négy hónapig fogva tartották. Négy hónapig volt fogságban, pozitívumot nem tudtak ellene bizonyítani, végül mint nem kívánatos elemet internálták. Dr. László István ügyvéd vállalta, hogy 25 000 koronáért 14 napon belül kihozza az internáltságból. Az asszony összekoldulta a pénzt és kifizette az ügyvédet, akinek azonban nem volt alkalma Boskovitzot kiszabadítani, mert az még a tizennégy nap letelte előtt meghalt. A honoráriumot az ügyvéd nem akarja visszafizetni.”*³⁰ Boskovitz Ignác felesége Schwarcz Cecília volt, aki 1875-ben született Homokbödögen. Boskovitz családjának minden tagja – felesége, valamint gyermekeik: az 1900-ban Budapesten született Olga 7 gyermekével, továbbá az 1908-ban Veszprémben született Andor és felesége Krausz Erzsébet, valamint a szintén veszprémi születésű Jenő – a zsidó deportálások alatt tűnt el, 1944. július 9. után Auschwitzban, illetve 1944. november 4-én Hegyeshalomnál.³¹

Bőnyi Gyula (Devecser, 1899. jún. 1. – Devecser, 1919. máj. 6.) földműves.

Szülei Bőnyi Ignác földműves és Dani Teréz. A családi gazdaságában dolgozik, s még nincs 20 éves, amikor bevonul katonának. A cs. és kir. 19. gyalogezred kötelékében Olaszországban a Piave-fronton harcol, megkapja a Károly-csapatkereszt

²⁸ Forrás: *Veszprémi Hírlap*, 1919. dec. 4. Kommunista-pörök tárgyalása Pápán. 2. o., CSA-BA 1959.

²⁹ *Magyarország*, 1919. dec. 23. Kommunista perek a vidéken. 5. o.

³⁰ *Pesti Napló*, 1921. márc. 13. Az ügyvédi kamara a nagy honoráriumot követelő ügyvédek ellen. 3. o.

³¹ *Magyar Közlöny*, 1948. júl. 1. Holtnaknyilvánítások. 3. o.

kitüntetését is. Részt vesz az 1919 májusi devecseri ellenforradalomban. Elfogják a tanácshatalom vezetőit, bezárják őket a járásbíróság börtönébe. Őrzésüket rá, mint volt katonára bízják. Amikor az ellentámadó vörös katonák május 6-án bevonulnak a községbe, a járásbíróság épülete előtt fegyveresen őrt álló katonát, Bőnyi Gyulát lelövik. Május 8-án papi szolgálat nélkül eltemetik. A Tanácsköztársaság bukása után, 1919. október 29-én kihantolják és november 2-án – dr. Rott Nándor megyés püspök celebrálásával – ünnepélyesen eltemetik. 1941 novemberében a kormányzó (posztumusz) Nemzetvédelmi Kereszt kitüntetésben részesíti.³²

Buxbaum Béla (Pápa, 1897. aug. 31. – 1959) jogász.³³

Apja pápai sütőmester. Galántán járt rabbiképzőbe, majd Prágában jogi végzettséget szerzett, és ügyvéd lett. Az első világháborúban tisztként a fronton szolgált. 1918-ban, a fordulat után Pápán ő vezette a rendőrséget, majd részt vett a zsidó Önvédelmi Liga szervezésében, hogy segítse a fellobbanó antiszemitizmus megfékezését. A Tanácsköztársaság idején tagja volt a Lenin-fiúk csapatának. A reá váró és távollétében valóban kimondott – halálbüntetés elől Csehszlovákiába menekült. Ott csatlakozott a cionista mozgalomhoz. 1926-ban Bécsből Palesztinába emigrált, letette az ügyvédi különbözeti vizsgákat, talmudi tanulmányokba fogott, és Jeruzsálemben részt vett az Agudat Jisraél életében. 1934-ben ő védte a bíróság előtt egy jeruzsálemi mozi tulajdonosát, aki németországi nemzetiszocialista filmeket mutatott be. Maga Buxbaum vallásos életvitelt folytatott, szerepet játszott az Aguda irányításában. A szervezet 1937. évi bécsi kongresszusán, ahol előadását plakátokon hirdették, az osztrák rendőrség felismerte, és a Magyarországon kiadott körözés alapján letartóztatta. Csak az angol hatóságok segítségével sikerült elérni, hogy ne Magyarországnak adják ki, hanem a meghatalmazott hatóságoknak. Az 1950-es évek elején Jeruzsálem helyettes polgármestere volt. Veje, Menachem Elon (1923), pályája csúcán a jeruzsálemi Héber Egyetem professzora, a Legfelsőbb Bíróság bírója (1977–1993), egyidőben (1988–1993) helyettes elnöke, az Israel Prize kitüntetettje (1978), a zsidó jog (mispát ivri) nemzetközi tekintélye. Az idézett életrajzi leírásban Buxbaum Mártonként (Mordechai Buchsbaum) említik.³⁴

Chlepkó (Hlepkó) Ede (Diósgyőr, 1883. jún. 5. – Szovjetunió, 1939?) vasesztergályos.

Szociáldemokrata, majd kommunista tagként részt vett a Kommunisták Magyarországi Pártja (KMP) megalakításában. A Tanácsköztársaság idején előbb a

³² Forrás: TILHOF 2007.

³³ Születési anyakönyv szerint: Buchsbaum.

³⁴ Forrás: <http://www.szombat.org/politika/4367-zsidok-a-tanacskozarsasagban> (Letöl-

kispesti járás kormányzótanácsi biztosa, majd a Vörös Őrség országos politikai megbízottja volt. A bukás után emigrált. Előbb Csehszlovákiában, Ausztriában, később Németországban végzett pártmunkát, majd 1923-tól a Szovjetunióban különböző gazdasági és párttisztviselőket töltött be. 1938-ban letartóztatták, elítélték. 1938-ban (egyres források szerint 1939-ben) hunyt el. Felesége Csapó Paula volt.³⁵

Czapáry László (Nagykanizsa, 1859. febr. 24. – Zirc, 1938. máj. 4.) ciszterci szerzetes, irodalomtörténész.

1877-ben lépett a ciszterci rendbe, 1883-ban szentelték pappá. 1912-től Nagytevelen, 1914-től 1933-ig Tósokberénden volt plébános. 1919 májusában néhány bódéi lakos lázítással vádolta, feljelentésük nyomán bebörtönözték, halállal fenyegették. Nevéhez fűződik Tósokon az 1930-as Szent Imre-ünnepség megszervezése, a templom körüli hársfák ültetése. 1933-tól haláláig nyugdíjasként Zircen élt.³⁶

Csajághy Károly (Csajág, 1873. nov. 13. – Veszprém, 1961. szept. 6.) kúriai bíró.

Apja Csajághy József, anyja Ujhelyi Eszter. Feleségével, Varga Emmával Rédén kötött házasságot 1902-ben. Középiskoláit Pápán, jogi tanulmányait Debrecenben végezte. 1898. február 7-től törvényszéki aljegyző, majd jegyző Veszprém-ben. Később tanácsjegyző a győri kir. ítélőtáblán, majd alügyész Komáromban. 1905. május 5-én tett bírói vizsgát. 1913. október 31-ig ügyész Zalaegerszegen. 1913. december-től törvényszéki bíró, 1920. novembertől törvényszéki tanácselnök, 1922. augusztustól 1942. április 1-ig törvényszéki elnök kúriai bírói címmel Veszprém-ben. 1935. szeptembertől az Országos Bírói és Ügyészi Egyesület társelnöke. 1942. április 1-én vonult nyugállományba. Élénk társadalmi életet élt. Kiváló szónok, beszédei gondos felépítésükkel tűntek ki. A Veszprémi Dalegyesület elnöke (1914-től), a Veszprémi Köz- és Magántisztviselők Egyesületének alapító tagja, a Magyar Országos Dalosszövetség alelnöke (1924-től), a Veszprémi Nemzeti Kaszinó igazgatója, a Veszprémi Vívó Klub választmányi tagja, a Veszprémi Mentőegyesület díszelnöke, a M. Kir. 31. Honvéd Gyalogezred Bajtársi Szövetségének tiszteletbeli tagja, református presbiter, az egyházmegyei és a dunántúli református egyház tanácsbírája.³⁷

Csaplár János (Bakabánya, 1878. febr. 23. – Veszprém, 1920. aug. 3.) tanító.

Szülei Csaplár József és Godány Márta, felesége Dióssy Margit. Apja fiatalon meghalt, az özvegy 3 gyermekével Győrbe költözött. Tanítói oklevelét Győrben szerzi 1898-ban. Első szolgálati helye Sopronkövesd. 1901. január 1-jétől a deve-

tés ideje: 2018. 08. 14.)

³⁵ Forrás: DONÁTH 2012. 149. o.

³⁶ Forrás: <https://sematizmus.veflevertar.hu/node/4836> (Letöltés ideje: 2025. 02. 21.)

³⁷ Tevékenységéről: JAGUDITS-NAGY 2016. 115–122. o.

cséri r. kat. elemi iskola tanítója. 1903-tól a Devecseri Társaskör választmányi tagja, könyvtárnoka, 1912-től a Daloskör karmestere. A háborúból tüdősérüléssel tér haza. Az 1918. évi polgári forradalom után a földosztást szorgalmazza. A Tanácsköztársaság idején Devecserben iskolaigazgatónak nevezik ki. 1919 áprilisában a községi direktórium, majd május 5-én a kirobbant devecseri ellenforradalom tagjai felett ítélező rögtönítélő bíróság tagjává választják. A Tanácsköztársaság megdöntése után bujdosik, 1919 novemberében felismerik, letartóztatják, majd kivéggik.³⁸

Csomasz Béla, dr. (Mezőszentgyörgy, 1865. okt. 3. – ?) ügyvéd, közjegyző.

Apja Csomasz Dénes református iskolatanító, majd 1871-től a veszprémi adóhivatal tisztje. Anyja Varga Róza. Felesége Pap Irén Mária, aki Tótvázsonyban született 1876-ban.³⁹

Csomor Gábor (Jászmihálytelep, 1897. dec. 13. – Budapest, 1919. dec. 18.) lovasz.

Apja Csomor Orbán, fia születésekor 27 éves, anyja Tóth Márta, fia születésekor 19 éves. Az első világháborúban a cs. és kir. 13. „Jász-Kun” huszárezrednél szolgált. A proletárdiktatúra kikiáltása után a II. kerületi munkástanácshoz került, majd egy héttel később Lusztig Arnold teljhatalmú politikai megbízott mellé osztották be kísérről, akivel együtt Veszprémbe utazott. Csomor Gábor kegyetlenségéről volt híres. Büntetőperében elmondta, hogy húsvét előtt kapta azt a parancsot, hogy túszoikat kell szedni. Csomor Török Gyula főkapitányt fogta el, míg Szigethy Gusztáv dégi kereskedőt Lusztig személyesen hozta Siófokról Veszprémbe. Szigethyt azért kellett letartóztatni – vallotta Csomor Gábor –, mert gróf Festetich volt hadügyminisztert lakásán rejtegette. Ezután Pervangertől azt a parancsot kapta, hogy Szigethyt, mint ellenforradalmárt, ki kell végezni. Csomor volt az, aki Fery altábornagy és a két csendőralezredes kivégzésében legbuzgóbban tevékenykedett. Menkina János alezredest, amikor a vízvezetéki csőről, ahova felakasztották, lezuhant, rohamkésével megölte. A bíróság négyrendbeli gyilkosság büntetében bűnösnek találta és halálra ítélte. Az ítéletet Budapesten a Margit körút 85. szám alatti fogházban 1919. december 18-án végrehajtották.⁴⁰ Doktor János (Bécs, 1881. júl. 19. – Budapest, 1942) színész, rendező.

A Színművészeti Akadémiát 1904-ben végezte el. 1904–05-ben a Népszínház tagja volt, és csatlakozott a Thália Társasághoz. Játszott Kassán, Miskolcon, a Royal Orfeumban, Faragó Ödön társulatában, Pécsen, az Intim, és a Fekete Macs-

³⁸ Forrás: TILHOF 2007.

³⁹ Forrás: szül. akv. Mezőszentgyörgy és Veszprém.

⁴⁰ Forrás: szül. és halotti akv., *Az Est*, 1919. nov. 25. 3. o. és *Pesti Hírlap*, 1919. dec. 3. 5. o.

ka Kabarében, Újpesten, a Kis Komédiában, Forgács Rózsi Kamaraszínházában, valamint az Országos Kamara Színházban. 1927–28-ban Szegeden rendező volt. 1929-ben visszavonult a színpadtól. 1934-ben bekapcsolódott az Új Thália munkájába. 1936–1937-ben a Magyar és az Andrássy úti Színházban kisebb szerepeket kapott. A modern színjátszó stílus markáns képviselője volt. Jellemszerepeket formált meg. Klasszikus és modern műveket állított színpadra.⁴¹

Engelhardt Ferenc, dr. (Székesfehérvár, 1878. jan. 8. – Veszprém, 1956. máj. 21.) esperes, plébános.

A középiskolát szülővárosában végezte, 1894-ben a Veszprémi Papi Szemináriumba került, majd 1898–1900 között Bécsben tanult. Először Ugodon, 1901-től pedig Murakeresztúron káplán. 1904-ben került Veszprémbe, ahol szemináriumi tanulmányi felügyelő és a szentírástudomány helyettes tanára, 1907-től az Angolkisasszonyok Veszprémi Sancta Maria Intézetében a tanítóképző igazgatója. 1919 és 1935 között Tapolcán plébános, kerületi esperes és tanfelügyelő. 1936-tól újra szentszéki bíró, 1937 után hantai prépost, a polgári iskolák és a tanítóképzők egyházmegyei főfelügyelője. Munkássága főként Tapolcán és környékén hagyott mélyebb nyomokat. A Tapolcai Újságban az 1920–1930-as években jelentek meg írásai. A veszprémi Alsóvárosi temetőben nyugszik.⁴²

Erdős Béla (Felsőpéc, 1874 – Bécs, 1936) (1891-ig Deutsch) MÁV osztálymérnök.

Apja Deutsch (Erdős) Sándor Ignác kocsmá tulajdonos (1841–1897), anyja Perl Mária (1841–1931). A Veszprémvármegyei Vasutas Szakszervezet elnöke. 1904-ben a veszprémi vasutasok is csatlakoztak a vasutassztrájkhoz. Az Erzsébet Szálló nagytermében tartott nagygyűlésen ő volt a szónok, illetve javaslatára fogadták el azt a feliratot, amiben fizetésrendezést követelnek.⁴³ 1907. május 29-től a nagyvárad vasutas szervezet jegyzője, amikor egy nagygyűlésen petíciót fogalmaztak meg, tiltakozva a kormány készülő vasúttörvénye ellen.⁴⁴ 1915-ben, amikor kialakították az Óvári utcát, veszprémi MÁV-osztálymérnökként – a városi főmérnököt helyettesítve – ő készíti a városháza (Kapunaváry ház) átalakítási terveit. 1919. március 23-án vármegyei közlekedési népbiztos, majd a vármegyei szociális termelési ügyosztály vezetője. Április 9–16. között a városi tanács intézőbizottságában a gazdasági ügyek intézője. 1919. június 28-i hír szerint szolgálati érdekből

⁴¹ Forrás: Magyar Színházművészeti Lexikon, <http://mek.oszk.hu/02100/02139/html/sz01/16.html> (Letöltés ideje: 2018. 09. 2.)

⁴² Forrás: <http://www.ekmk.hu/lexikon/talalatok3.php?beture=ENGELHARDT%20Ferenc> (Letöltés ideje: 2018. 07. 25.)

⁴³ *Pesti Napló*, 1904. márc. 16. Vasutasok mozgalma. 11. o.

⁴⁴ *Népszava*, 1907. jun. 1. A nagyvárad vasutas munkások. 10. o.

áthelyezték Budapestre az államvasutak építési és pályafenntartási osztályára.⁴⁵ Elfogásáról, majd Veszprémbe szállításról olvasható: Erdős Bélát elfogták.⁴⁶ Letartóztatása után Veszprémbe szállították, de kérte kezesség melletti szabadon bocsátását. Elengedték, és ezalatt megszökött. A Tanácsköztársaságban való szerepvállalása miatt Bécsbe emigrált, ahol később házkezelő irodát tartott fenn, több ház kezelését vállalta. Ott halt meg 1936-ban. Felesége Darvas Ilona (1891–1981.) Két fia volt, Sándor (1910. dec. 28.)⁴⁷ és Endre (1908–1980).⁴⁸

Erhardt József (Devecser, 1887 – Siófok, 1919. aug. 27.) női szabó.

Apja Erhardt Ferenc kisbirtokos. A család öt gyereke közül ő a legidősebb. Elvégezve iskoláit, szabómesterséget tanul. Évekig Budapesten szabósegéd, ott kerül kapcsolatba a baloldali eszmékkel. 1919-ben már Devecserben dolgozik. A Tanácsköztársaság idején megválasztják a devecseri direktórium elnökévé, a forradalmi törvényszék tagjává, a községi tanács elnökévé. Május 5-én az ellenforradalmárok elfogják, fákamrába zárják, megverik, majd átviszik a járásbíróság fogdájába. Május 6-án a vörösök kiszabadítják. Augusztus 12-én, a Tanácskormány bukása után letartóztatják, Veszprémbe szállítják, augusztus 23-án 39 társával együtt Siófokra hurcolják, és ott meggyilkolják. 1945 után Devecserben utcát neveznek el róla, amit a rendszerváltozás után, 1991 októberében Patak utcára változtatnak.⁴⁹

Faber Oszkár (Spalitz, Szilézia, 1879. ápr. 4. – Bécs, 1945) tanár, piarista rendi szerzetesnövendék.

1897-től próbaidős szerzetesjelölt, 1899-ben a váci, majd a kecskeméti szemináriumokban tanult. 1900-ban Budapestre került. 1902. május 20-án kivált a rendből, és csatlakozott a szociáldemokrata mozgalomhoz, majd nemsokára megnősült. Debrecenben párttitkár, Budapesten a pincérszakszervezet titkára, valamint a Fővárosi Könyvtár napidíjasa, az Új Század irodalmi, politikai hetilap szerkesztője, a Szabadgondolkodók Magyarországi Egyesületének titkára. 1908-ban a főváros szolgálatában állott, 1913-tól a IX. kerületi felsőkereskedelmi iskola tanára volt. Antiklerikális propagandatevékenysége miatt 1918-ban 4 évi fegyházra ítélték. A Tanácsköztársaság idején az egyházi vagyon államosításával foglalkozó Országos

⁴⁵ *Vörös Zászló*, 1919. jún. 28. 2. o.

⁴⁶ *Veszprémi Hírlap*, 1919. aug. 24. 3. o.

⁴⁷ Dr. Erdős Sándor 1934. június 9-én Budapesten kötött házasságot Zsigmondy Edittel. Az egyik házassági tanú Mezriczky László volt.

⁴⁸ Forrás: https://kapuvar.blog.hu/2009/04/02/erdos_sandor_es_tsai_egy_csaladregeny_vege (Letöltés ideje: 2018. 08. 14.)

⁴⁹ Forrás: TILHOF 2007.

Vallásügyi Likvidáló Bizottság vezetője. Jelentős szerepet játszott a szabadoktatásban, mint a Társadalomtudományi Társaság, a Szabadgondolkodók Magyarországi Egyesülete és az Úttörő Társaság tagja. A Galilei-körben is működött. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták, 1921-ben 14 évi fegyházra ítélték. 1922-ben a fogolycsere-akció útján az SZU-ba került, ahonnan Németországba, majd Ausztriába költözött, és Kismartonban, majd Bécsben dolgozott mint nyelvtanár. A II. világháború idején aktív résztvevője volt az antifasiszta ellenállási mozgalomnak. A hitleristák meggyilkolták.⁵⁰

Fabik Károly (Nagykanizsa, 1890 – ?) rézműves.

Apja Fabik Tivadar városi főkertész. Fabik Károly 1916-ban a haditengerészethez vonult be, majd kiképzését követően Polába került. Később Cattaróban a Szent György csatahajón teljesített szolgálatot, ahol 1918 elején (állítólag) részt vett a nevezetes matrózlázadásban. Ez irányú tevékenységéről azonban bölcsen hallgatnak a bécsi hadilevéltár matrózperei. Fabik az összeomlás után ért haza szülővárosába, és hamarosan – dr. Hamburger Jenő megbízásából – létrehozott egy 100-120 főnyi, zömében kipróbált és harcedzett hajóslegényből álló fegyveres karhatalmi osztagot. Kezdetben a Fabik-féle forradalmi tengerészkülönítmény markáns és fegyelmezett csapat benyomását keltette. 1918 őszén például a „zöld káder” (délsláv rablóbanda) elleni sikeres bevetésükkel még hazafias szolgálatot is tettek a nemzetnek. A következő év elején Hamburger intézkedésére a Fabik-csoportot Budapestre vezényelték. Feladatuk elsősorban a Hadügyminisztérium védelme volt, de számos jobboldali szervezkedés felszámolásában is jeleskedtek. A Tanácskormány hatalomátvétele után azzal a céllal, hogy a vérszomjas Lenin-fiúk példáját követve részt vegyenek a vidéki ellenforradalmi mozgolódások eltiprásában, április 23-tól a fehérvári püspök rezidenciájára tették át székhelyüket. 1919. június 1-én a Fabikosok három ártatlan embert ítélték halálra és akasztottak fel Tolnatamási községben. Kivégzésüket az alakulat atlétatermetű hóhéra, Anka Flórián tengerész őrmester irányította, aki pusztá kézzel törte el az áldozatok nyakcsigolyáját. A holttesteket elrettentésül a kötélen hagyták, a fejük fölé tett vörös táblára pedig a következőket írták: *„Így pusztul el a proletárság minden ellensége.”* A Tanácsköztársaság megdöntése utána a csoport több mint negyven tagját elfogták és bíróság elé állították. 1919 őszén terror terror követett. A megtorlástól való félelmében Fabik elmenekült, sorsát nem kerülhette el: a sztálinista személyi kultusz idején tették el láb alól a Szovjetunióban.⁵¹

⁵⁰ Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon.

⁵¹ Forrás: <https://www.zaol.hu/hetvege/a-voros-terror-buvoleteben-1745708/> (Letöltés ideje: 2018. 08. 08.)

Ferenczy Lajos (Devecser, 1887. márc. 24. – Devecser, 1919. máj. 7.) rendőr szakszervező.

Szülei Ferenczy Antal földműves és Bakos Anna. Felesége – akivel 1912. november 5-én Devecserben kötött házasságot – Szabó Terézia. Iskolái befejeztével a szülei gazdaságában dolgozik. A világháborúban az olasz fronton harcol. A Károly-csapatkereszt tulajdonosa. 1916-tól rendőr. 1919. május 5-én többedmagával megtámadják és lefegyverezik a helyi Vörös Őrséget, ezután elfogják a direktórium vezetőit és bezárják a Járásbíróság fogdájába. Május 6-án a Veszprémből érkező 49/I-es számú vörös zászlóalj három szakasza leveri a devecseri lázadást. Az esti órákban a vezetőket – köztük Ferenczy Lajost – elfogják, halálra ítélik, és május 7-én 17 órakor a templom előtti téren akasztással kivégzik. Május 8-án papi szolgálat nélkül elhantolják. A Tanácsköztársaság bukása után, 1919. október 29-én exhumálják, és november 2-án díszes külsőségek között újratemetik.⁵²

Fodor Pál (Veszprém, 1893. jan. 6 – ?) volt főhadnagy, zászlóalj-parancsnok.

Apja Fodor Pál, anyja Széll Terézia. Feleségével Krehnyay Erzsébettel – aki 1902. február 26-án született Budapesten – Veszprémben 1919. április 12-én kötött házasságot. A házassági tanúk Lohonyai Sándor és Bonyhádi Tibor voltak.⁵³

Gvárdián József (Veszprém, 1888. febr. 2. – Noszlop, 1966. jan. 10.) káplán.

Gvárdián József szűrszabó és Csomay Rozália gyermeke. A gimnáziumot szülővárosában járja, 1910-ben érettségizik. 1914. június 30-án szentelik pappá. Ezután káplán Gógánfán, Kisgörbőn, Látrányban, Taliándörögdön. 1917. december 17-től Devecserben szolgál káplánként. 1919. május 6-án a devecseri ellenforradalom idején a vörösök letartóztatják, és túszként tartják fogva. 1921-ben négy hónapig ő a plébánia vezetője. 1923 májusától plébános Noszlopon.⁵⁴

Hajós Zoltán, dr. (Balatonfüred, 1884. jan. 15. – ?, 1967. szept. 18.) (1900-ig Neumann) ügyvéd, politikus.

Apja Neumann Lajos (1854 – Veszprém, 1915. dec. 11.) biztosítási ügynök, majd Veszprémben fűszerkereskedő, anyja Süsz Nina (a halotti anyakönyvben Szüsz Lina) (1863 – Veszprém, 1901. nov. 28.) A Neumann – Hajós családi névváltoztatásra 1900-ban került sor, a BM 124559/1900 engedély alapján, ami csak Zoltánt érintette. Apja és testvérei megtartották a Neumann családi nevet.

⁵² Forrás: TILHOF 2007. és szül. akv. Devecser. A születési anyakönyvben a családi neve Ferenczi.

⁵³ Forrás: házassági akv. Veszprém.

⁵⁴ Forrás: TILHOF 2007.

Apjának az első házasságából – Zoltánon kívül – Jenő és Hedvig, majd Lipschitz Teréz között második házasságából Erzsébet, Sára és Hedvig nevű gyermekei születtek. Rokoni szálak fűzték a Gunst családhoz és Stern Hermannhoz.

Iskoláit Balatonfüreden, majd 1893-tól Veszprémben a Kegyes-tanítóréndiek Főgimnáziumában (Piarista Gimnázium) végezte. Osztálytársa volt az 1901. évi érettségi idején – többek között – Apponyi Rezső gróf (később császári és királyi kamarás, majd Tolna megye főispánja), Bokrossy Jenő (később Veszprém város főmérnöke), Deym Béla esperes-plébános és Esterházy Pál gróf, aki a galíciai fronton halt hősi halált 1915-ben.

Jogi tanulmányait 1901-ben kezdte a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen, ahol ügyvédi oklevelet kapott. 1910. február 17-én ügyvédjelöltként vették nyilvántartásba, majd az ügyvédek lajstromába 1911-ben a székesfehérvári ügyvédi kamara vette fel Veszprém székhellyel.⁵⁵

A honvédségnél 1912. január 1-től tisztjelölt, 1914. augusztus 1-én hadnagyi, 1916. május 1-én főhadnagyi kinevezést kapott. Nincs információ tényleges katonai vagy harctéri szolgálatról.

1919. március 21-én a Veszprém vármegyei munkás- és katonatanács igazságügyi népbiztosává választották. Bár a lap címdalán nem tüntették fel, de a március 29-én alapított *Vörös Zászló* hetilap főszerkesztője. Írásait '(H)', valamint 'h. z.' monogrammal jelölte. Április 9-től a Veszprém járási intézőbizottság tagja. Május 7-én leköszönt a főszerkesztői beosztásából. Ettől az időponttól már nem írt névvel vagy monogrammal ellátott cikket a lapba. Gyakorlatilag eltűnik a város politikai- és közéletéből. Június 1-én a Hadirokkantak, Hadisérültek, Hadiözegek, Hadiárvák Országos Szövetsége Veszprém megyei fiókjának ügyészévé választották.

1919. augusztus 6. után – Gutheil Jenő írása szerint – letartóztatták és a veszprémi várbörtönbe zárták. Innen bizonyára elbocsátották, mivel 1920. február 8-án a budapesti államügyészség utasítására „bolsevizmus” vádjával tartóztatták le, majd február 14-én átszállították a gyűjtőfogházba.⁵⁶ Minden bizonnyal ennek hatására 1920. május 20-án a székesfehérvári ügyvédi kamara az ügyvédi hivatás gyakorlásától felfüggesztette.⁵⁷ Ugyancsak a székesfehérvári ügyvédi kamara függesztette fel egy hónapra fegyelmi vétség miatt 1922. július 1-től is.⁵⁸ Ismételt működését 1922 decemberétől engedélyezte. Az 1920-as évek elejétől már újra folytatja ügyvédi praxisát. Budapesten 1945-ig a Nagyatádi Szabó István utcában

⁵⁵ *Budapesti Közlöny*, 1911. dec. 8. 5. o.

⁵⁶ Budapest Fővárosi Levéltár, VII.102.a. 1094. sz. fogolytörzskönyv és *Kis Újság*, 1920. febr. 17. 5. o.

⁵⁷ *Budapesti Közlöny*, 1920. máj. 29. 4. o.

⁵⁸ *Budapesti Közlöny*, 1922. júl. 1. 2. o.

tartott fenn ügyvédi irodát. Több, Budapesten lefolytatott becsületsértési és rágalmazási perben volt dr. Rupert Rezső országgyűlési képviselő védőügyvédje, illetve úgy szerepelt, mint Rupert országgyűlési képviselő irodavezetője. De védője volt Veszprémben is egy sajtóperben.⁵⁹ Ugyancsak egy rágalmazási perben védte Rupertet 1925-ben,⁶⁰ majd újfent egy sajtóperben dr. Benárd Ágoston felperes ellenében. Védőügyvédje volt továbbá – többedmagával – az egyik vádlottnak az 1925-ben kipattant frankhamisítási perben is.

1944. április 14-től – hivatkozva az 1210/1944. M.E. rendeletre, amely a zsidó ügyvédek működését megvonta – a Budapesti Ügyvédi Kamara törölte az ügyvédek jegyzékéből. E zsidótörvény miatt elvesztette a Somogy és Zala megyékben lévő jelentős földterületeit is.

Az 1945. évben Veszprémbe költözött, és ügyvédi praxist nyitott. A Budapesti Ügyvédi Kamara emiatt 1946-ban törölte nyilvántartásából, és átjegyezte a veszprémi ügyvédi nyilvántartásba.

1967. szeptember 18-án halt meg, temetése szeptember 22-én volt Veszprém-ben. Síremlékét 1968. december 7-én avatták fel a Vámosi úti temetőben.⁶¹

Hamburger Jenő (Udvarnok, 1883. máj. 31. – Moszkva, 1936. dec. 14.) orvos, politikus.

Nagykanizsán 1918-ban sztrájkot szervezett, majd még abban az évben a hadbíróság börtönre ítélte. 1918-ban a Szociáldemokrata Párt központi titkára, 1919 tavaszán a dunántúli földfoglalások szervezője. A Tanácsköztársaság alatt földművelésügyi népbiztos, majd hadtestparancsnok. A Tanácsköztársaság bukása után Ausztriába, majd a Szovjetunióba menekült. 1922-től Moszkvában a Központi Röntgenológiai Intézet igazgatója.⁶²

Hanauer Árpád István (Pápa, 1869. dec. 28. – Vác, 1942. jan. 15.) váci püspök.

Iskoláit Pápan és Kalocsán végezte, Kalocsán is érettségizett 1887-ben. 1892-ben szentelték pappá, majd ettől az évtől lelki igazgató a veszprémi szeminárium-ban. 1913-tól veszprémi kanonok, 1919. szeptember 19-től váci püspök. 1927-től az országgyűlés felsőházának tagja. Sírja a váci székesegyházban található.⁶³

⁵⁹ *Világ*, 1923. ápr. 18. Elítélték Rupert rágalmazóit. 4. o., *Az Est*, 1923. ápr. 18. Elítélték Rupert Rezső rágalmazóit. 4. o.

⁶⁰ *Esti Kurír*, 1925. máj. 15. Jäger Károly Máv. titkár szerepe a Landau-ügyben. 5. o.

⁶¹ *Napló*, 1968. dec. 8. Ünnepek Veszprém-ben a Magyar Sajtó Napján. 1. o.

⁶² Forrás: VASS 1972. 194–195. o.

⁶³ Forrás: PFEIFFER 1987. 111–112. o.

Hübner Béla (Szombathely, 1870. jan. 2. – ?) pénzügyi főtanácsos.

Apja Hübner Ágoston zongoratanár, anyja Schelle Kamilla. Feleségével Fejes Antóniával – Fejes Antal veszprémi városi rendőrkapitány lányával – 1896. július 18-án kötöttek házasságot Veszprémbe.

Hübner Béla gimnáziumi tanulmányai elvégzése után a szombathelyi pénzügyminisztériumi számvevőséghez került gyakornoknak, majd Szekszárdon számvevőségi főtanácsos lett. Innen Szombathelyre, végül utolsó működési helyére, Veszprémbe került. Értékes hivatali ténykedésén kívül tagja volt a városi képviselő-testületnek, a katolikus egyházközségnek, elnöke a Katolikus Körnek, a Rákóczi Körnek és három évig az Adófelszólamlási Bizottságnak. 1928-ban történt nyugdíjaztatásakor – pénzügyminisztériumi I. osztályú főtanácsos – miniszteri elismerésben részesült.

Fia, Hübner Béla (Veszprém, 1897. júl. 4. – Veszprém, 1976) okleveles mérnök. Az I. világháború befejeztével hadnagyi rendfokozattal szerelt le. Kommün alatti szerepéért ki akarták végezni. Részt vett az 1937-ben átadott Petőfi híd (akkor Horthy Miklós híd) építésében. A Magyar Királyi Állami Vas-, Acél- és Gépgyárak mérnökeként a vasszerkezetek helyszíni összeszerelését irányította. Munkájáért kormányzói elismerést kapott. Hübner Béla vezetéknevét 1937-ben Hornyai-ra változtatta (8146/1937. III. a. B. M.).⁶⁴

Jankovics Lajos (Felsősegesd, 1881. aug. 8. – Szovjetunió, 1939 ?) politikus, vas-munkás.

Apja uradalmi béres volt. 1895-ben Budapestre ment vasipari tanoncnak. Mint vasipari munkás belépett a Magyarországi Szociáldemokrata Pártba. 1919-ben Budapestről Veszprémbe helyezték. A jobboldali Veszprémi Köztársasági Polgári Párt január 19-én tartotta alakuló ülését a Petőfi Színházban, ahol felszólalt. Neumayer Imre más posztra kerülése után átvette a Szociáldemokrata Párt, későbbi nevén Szocialista Párt megyei titkári teendőit. 1919. március 22-én a Veszprém Megyei Munkás- és Katonatanács háromtagú ideiglenes direktóriumot választott a megye élére, amelynek Róland Ferenc, a munkástanács elnöke és Beöthy Dezső, a katonatanács elnöke mellett ő is tagja a Szocialista Párt titkáráként. Március 23-án a Veszprém Megyei Forradalmi Tanács elnökévé választották. Az áprilisi választások után a Megyei Tanács elnöke. A Tanácsköztársaság bukása után le tartóztatták, Veszprémbe életfogytiglani fegyházra ítélték. 1921-ben fogolycserével a Szovjetunióba került. Később a moszkvai főposta expedíciós osztályának

⁶⁴ Forrás: <http://resolver.pim.hu/auth/PIM355085> (Letöltés ideje: 2018. 08. 09.), Csikvári Antal (szerk.): A magyar közalkalmazottak almanachja. Budapest, 1938. II. rész 211. oszlop, A Magyar Mérnök- és Építész-Egylet Közlönye. 1937/39-40. szám, 278. o.

vezetője lett. Szoros barátságban élt a szintén Moszkvában lakó Kun Bélával és családjával. Halálát a megemlékező Kun Béláné az 1937–40-es évekre datálja, míg más forrás 1931-re teszi.⁶⁵

Kauka Lajos, dr. (Érsekújvár, 1889. aug. 18. – ?) (1934-től Kass) államvasúti ellenőr, felügyelő.

Apja Kauka Antal, anyja Fristanczky Júlia. Feleségével, Fehér Jolánnal – aki 1897. június 16-án született Veszprémben – 1922. június 18-án kötöttek házasságot Veszprémben.

Középiskolai tanulmányait 1899-től 1905-ig Érsekújvárott, a Szent Ferenc-rendi katolikus gimnáziumban végezte. Tanulmányi eredményei alapján jó-közepesnek minősítették, annál kimagaslóbb eredményei voltak a tornászbajnokságokon. Több érmes helyezést ért el szertornán (korlát, ló), valamint távolugrásban.

A gimnázium után 1907-től a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetemen joghallgató. Itt is – hasonlóan a középiskolához – magas színvonalon folytatta a sportversenyzést. Ekkor már mint hosszú- és rövidtávfutó, valamint tereprekérképár-versenyző. De emellett más sportágakban is elindult. Első helyezést ért el súlylökésben és távolugrásban, valamint az Érsekújvári SE színeiben (ahol igazolt versenyző volt) gerelyhajításban. Több díjat nyert a Hornig-vándordíjért kiírt versenyeken is.

Az 1909. március 20-án megalakult Országos Ifjúsági Függetlenségi Párt tiszteletbeli társelnöke.

1911. december 31-től a budapesti ügyvédi kamaránál dr. Kovács Pál mellett ügyvédjelölt.

Befejezve a jogi egyetemet, a MÁV-nál 1912-től fogalmazógyakornok, 1914. május 1-től fogalmazó a celldömölk–székesfehérvári vonalon Bobán. Az I. világháború alatt a cs. és kir. 83-as és 106-os gyalogezredek tartalékos hadnagya.

1917-től már Veszprémben fogalmazó dr. Szepessy Gézával és Rhédey Gyulával. Az állomásfőnök Radocza Vince főellenőr.

1927-ben Budapesten a MÁV leszámolási irodáján, majd 1928-ban a Bevételel-ellenőrzési osztályán titkár.

1939. január 1-től tanácsos. 1940-től a MÁV Bevétel-ellenőrzési és leszámolási osztályán tanácsos, 1941. augusztus 30-tól MÁV-felügyelő.

1941. szeptemberben Horthy Miklós kormányzó – az indoklás szerint – a világháborút követő forradalmak és ellenforradalmak idején, valamint az ország elszakított területeinek visszaszerzése körül életüket veszélyeztető önfeláldozás-

⁶⁵ Forrás: Veszprém megyei életrajzi lexikon, <http://helyismeret.ekmk.hu/lexikon/lexikon.php?rnd=466108> (Letöltés ideje: 2018. 08. 10.)

sal véghez vitt hazafias cselekedeteik elismeréseként a Nemzetvédelmi Keresztet adományozta ezer polgárnak, közöttük dr. Kass Lajosnak is.⁶⁶

Keresztes József, dr. (Veszprém, 1884. ápr. 22. – Devecser, 1938. jún. 30.) járásbírósnak elnök.

Apja id. Keresztes József kereskedő, anyja Kreutzer Anna zenetanár. A középiskolát Veszprémbe, az egyetemet Debrecenbe végzi. 1907 és 1915 között törvényszéki jegyző Veszprémbe, 1915-től devecseri járásbíró. 1919 áprilisában a forradalmi törvényszék vádbiztosa. 1927-től választmányi tagja a devecseri Kaszinónak. 1934-ben a kormányzó kinevezi a járásbírósnak elnökévé. 1935-től alapító választmányi tagja a Polgári Iskolai Társulatnak. Rendkívül egyenes, puritán, nemes gondolkodású ember. Igazi jó bírós. A közérdekért és a szegény, szerény egyszerű emberekért minden tőle telhetőt elkövet. Nagy tudású, elismert zenei tehetség.⁶⁷

Kohn-Kerekes Árpád (Losonc, 1897 – Budapest, 1919. dec. 30.) vasesztergályos.

Apja szabó volt, anyja a gyermekeket nevelte otthon. Hat éves korában elkezdte az elemi iskolát, amit – ha rossz eredménnyel is – de befejezett. Az elemi iskola után nyomdásztanulónak írták be, de apja halála miatt nem fejezte be. 1904. január 1-től beiratkozott a losonci mezőgazdasági gépgyárba lakatostanoncnak. Tanulmányai jól haladt, 1912. január 1-én befejezte tanulmányait. Maradt Losoncon a gépgyárban 3 korona napi fizetéssel, mint segédmunkás. Néhány hónap után Budapestre ment és a Langfelder gépgyárban helyezkedett el, két hónappal később azonban elbocsátották. 1912. szeptember közepétől sikerült elhelyezkednie a Nay és Róna cégnél, ám 1913-tól már újra munkanélküli. 1913 végén elindult Bécsen keresztül Párizsba, de csak Bécsig jutott, majd visszafordult Budapestre. 1914-ben elhatározta, hogy önként jelentkezik katonának, és kérvényt nyújtott be a pólai haditengerészeti kar parancsnokságára. 1914. augusztus 1-től Pólában tanul a haditengerészetnél, utána hat hónapig tüzériskolában volt. Tanulmányai végeztével behajózott az Erzherzog Friedrich hadihajóra. Hat hét múlva – mivel képzett vasesztergályos – áthelyezik a pilseni Škoda-gyárba, ahol 1916. június derekáig dolgozott. Ezután visszakerült korábbi hajójára, majd 1918. februárban először a Budapest, majd a Radeczky hadihajón szolgált. 1918. október 29-én leszerelt, és visszatért Losoncra. Néhány hét pihenés után a losonci 25-ik gyalogezrednél jelentkezett szolgálattételre, de csakhamar kiutasítják Losoncról, ezért Budapestre utazott, ahol belépett a tengerész-nemzetőrségbe. 1919. április 12-én bekerült Cserny József csapatába. Ettől az időponttól számtalan kivégzést hajtott

⁶⁶ Forrás: Korbelti újságok, házassági akv. Veszprém, MÁV hivatalos közleményei.

⁶⁷ Forrás: TILHOF 2007.

végre Püspökladányban, Szolnokon, majd a Dunántúlon, később Dunavescsén, Hartán, Kalocsán. Ez utóbbi helyen a 16 elítéltből 5-öt akasztott fel. A Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták, többrendbeli gyilkosság vádjával halálra ítélték. Az ítéletet 1919. december 30-án a Margit körúti fogházban végrehajtották.⁶⁸

Kondor (Kohn) Bernát (Zimony, 1884. aug. 27. – Budapest, 1942. máj. 29.) szocialista agitátor, nyomdász.

Betűszedő képzettséget szerzett, majd a nyomdászoknál szokásos vándorútra indult. 1903-tól titkára volt a szociáldemokrata pártnak, majd a földmunkásszövetségnek. Titkára, később igazgatója lett az Általános Fogyasztási Szövetkezetnek. A Tanácsköztársaság alatt a Forradalmi Kormányzótanács tagja, április 3-tól Illés Artúr és Erdélyi Mór mellett közéleti (április 5-étől közellátási) népbiztos volt. Még a tanácskormány idejében Ausztriába utazott, és 1924-ig emigrációban élt. 1923-ban megjelent *Agitátorélmények* című könyve (első kiadása Bécsben, a második Budapesten). Rendszeresen dolgozott a nyomdászok szaklapjába, a *Népszavába*. Később visszatért Magyarországra, és a munkásság biztosító intézetének, a Corviniának lett igazgatója.⁶⁹

Kószeghy Antal (1886–1976) plébános.

1912-ben szentelték pappá, s rövidebb kápláni évek után 1917-től Veszprémben lett karkáplán 1920-ig, majd 1921-ig Kaposvárott hitoktató. Zsinati vizsgálója után 1921-től Nágocson, 1930-tól Marcaliban plébános 1964-ben történt nyugalmomba vonulásáig. Közben 1931-től helyettes esperes és tanfelügyelő, 1938-tól esperes, 1941-től tiszteletbeli kanonok.⁷⁰ A veszprémi Gazdakör elnökeként jelentős szerepe volt a veszprémi Kiszgazdapárt megalakításában. 1918. december 1-én tartották az alakuló ülést a színházban Kószeghy karkáplán elnöklete alatt. Mint megválasztott alelnök – a Kiszgazdapárt elnöke Szabó István, jegyzője Pósa Endre lett – itt is szóvá tette a szocialisták vallási türelmetlenségét.⁷¹ Sőt nem csak azt tette szóvá, hanem egy írásában tiltakozott a veszprémi Szociáldemokrata Párt néhány tagjának erőszakossága ellen is.⁷²

⁶⁸ Forrás: SZATHMÁRY 1929a. Benne folytatásban Kohn-Kerekes Árpád terrorista naplója.

⁶⁹ Forrás: <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM61506> (Letöltés ideje: 2018. 07. 26.), Magyar Zsidó Lexikon <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0508.html> (Letöltés ideje: 2022. 08. 19.), Társadalmi Lexikon, 381. o.

⁷⁰ PFEIFFER 1987. 644–645. o.

⁷¹ *Veszprémvármegye*, 1918. dec. 8. Az Országos Kiszgazdapárt alakuló gyűlése Veszprémben. 2. o.

⁷² *Veszprémi Hírlap*, 1918. dec. 8. A szent szabadság nevében. 2. o.

Kránitz József (Kapuvár, 1876. jan. 22. – Herend ?, 1950 előtt)

Apja Kránitz Antal, aki kályhás volt, anyja Molnár Borbála. Felesége – akivel 1898. június 8-án Bándon kötött házasságot – Szalay Veronika tanítónő.

Tanítói képesítést Modorban (Szlovákia) 1892 szeptemberében kapott.⁷³ A vallás- és közoktatásügyi miniszter mint okleveles tanítót 1898. szeptember 23-tól a herendi állami elemi népiskolához rendes tanítónak kinevezte.⁷⁴ A Kránitz József által szerkesztett „írva olvastató gépet” az elemi népiskolák használatára a közoktatási miniszter 1900-ban engedélyezte, és az engedélyezett taneszközök jegyzékébe felvette.⁷⁵ 1903-tól a bándi anyakönyvi kerületben anyakönyvvezető-helyettes. 1910-ben jelenteti meg – mint Veszprém járási tűzrendészeti felügyelő – *A vörös kakas vagy a megelőző tűzrendészet* című művét, ami elbeszéléseket és verseket tartalmazott.⁷⁶ A háború alatt a katonai egészségügy körül szerzett kiváló érdemei elismeréséül megkapta a Vörös Kereszt hadiékítményes II. osztályú díszjelvényét.⁷⁷

Krassovszky Béla Gyula (Bukarest, 1888. dec. 19. – Devecser, 1919. máj. 8.) tanító.

Apja Krassovszky Ferenc százados. A csíksomlyói tanítóképző elvégzése után, 1908. június 19-én kapja kézhez oklevelét. Rövid ideig Désen is tanít, de pedagógusi pályáját valójában Szárhegy iskolájában kezdi 1909. február 24-én. 1916-ban Devecserbe kerül, ahol augusztus 20-án a r. kat. elemi iskola osztálytanítójává választják a fronton hősi halált halt Gógös Géza tanító helyére. 1919. április 12-én korábbi „felelőtlen” kijelentései miatt letartóztatják és Veszprémbe szállítják. Kihallgatás után elengedik, de büntetésből Herendre helyezik át. Ő azonban Devecserben marad, részt vesz a májusi ellenforradalmi megmozdulásban, s csak később foglalja el új állomáshelyét. Május 6-án – távollétében – a devecseri forradalmi törvényszék halálra ítéli. Május 7-én Herenden elfogják, Veszprémbe, majd Devecserbe szállítják, ahol 8-án felakasztják. Másnap a temető árkában eltemetik. A vörös hatalom bukása után, 1919. október 29-én kihantolják, és november 2-án díszes külsőségek között újratemetik. 1941 októberében a kormányzó (posztumusz) Nemzetvédelmi Kereszttel tünteti ki.⁷⁸

⁷³ Komlóssy Ferenc: *Az Esztergom főegyházmegyei római katolikus iskolák története*. Esztergom, 1896. 475. o.

⁷⁴ *Budapesti Közlöny*, 1898. szept. 24. 2. o.

⁷⁵ *Hivatalos Közlöny*, 1900. máj. 1. 168. o.

⁷⁶ Pápa, 1910. Kiadó: Kis Tivadar

⁷⁷ *Budapesti Közlöny*, 1918. ápr. 9. 4. o., házassági akv. Bánd.

⁷⁸ Forrás: TILHOF 2007.

Krausz Simon (Budapest, 1873 – Budapest, 1938. aug. 18.) pénzügyi szakember.

Szülei, nagyszülei pápaiak. Budapesten született, és itt végezte iskoláit is – mindig kimagasló eredménnyel. A Gyár utcai főreálba járt, mely később a Markó utcába költözött. Beóthy Zsolt, Alexander Bernát, Bodnár Zsigmond, Várady Antal, Beke Manó voltak tanárai. A negyedik osztály után a Kereskedelmi Akadémián folytatta tanulmányait. Krausz Simon 1900-ban Bettelheim Mórral saját bankházat alapított, majd 1924-től az Angol-Magyar Banknak lett elnöke, később pedig saját bankot nyitott. Fiatalon tagja lett a tőzsdetanácsnak. Ő szervezte az újpesti Chinoint, és buzgón támogatta a magyar idegenforgalom ügyét. A Pesti Izraelita Hitközség képviselő-testületének tagja volt. A Károlyi-forradalom és a kommun idején, amikor jó néhány kollégáját lefogták, internálták, ő zavartalanul járt-kelt a városban, közbenjáró, intézkedett. Emiatt támadások is érték a fehérterror alatt és után, de átvészelte ezeket is. A magyar pénzügy történetének egyik legtehetségesebb, de bizonyosan legszínesebb alakja volt.⁷⁹

Kunfi Zsigmond (Nagykanizsa, 1879. ápr. 28. – Bécs, 1929. nov. 18.) tanár, publicista, szociáldemokrata vezető.

Cikkeket írt a *Huszedik Század* c. folyóiratban, és tagja volt a *Népszava* szerkesztőségének. A Károlyi-kormányban munkaügyi és népjóléti, 1919. januártól közoktatásügyi miniszter. A Tanácsköztársaság idején közoktatásügyi népbiztos. 1919. jún. 24-én lemond, vidékre utazik, majd 1919 augusztusában Bécsbe távozik. 1929-ben öngyilkosságot követ el.⁸⁰

Lányi Sándor János dr. (Bécs, 1872. szept. 15. – Veszprém, 1927. jan. 7.) kir. ügyész.

Apja dr. Lányi János cs. és kir. vezértörzsorvos,⁸¹ anyja Andorfer Vilma. Lányi Sándor felesége Kemény Blanka, aki Zircen született 1884. február 1-én. Házasságot Zircen kötöttek 1902. május 20-án. A házassági tanúk Marek László járásbíró és Szőnyeghy Alajos főszolgabíró voltak.

⁷⁹ Forrás: Magyar Zsidó Lexikon, <http://mek.oszk.hu/04000/04093/html/0523.html> (Letöltési idő: 2018. 07. 25.), *Az Est*, 1938. aug. 19. Ma éjjel meghalt Krausz Simon. 3. o., Magyar Életrajzi Lexikon, 1. kötet. 1014. o.

⁸⁰ Forrás: VASS 1972. 291. o.

⁸¹ Lányi János a m. kir. testőrség főorvosa, 1880-tól Ferenc József magánsebésze. 1884-től a 25. gyaloghadosztály (Bécs) orvosfőnöke, 1887-től a bécsi 1. számú helyőrségi kórház főnöke, 1891-től a XII. hadtest (Nagyszében) egészségügyi főnöke. 1894-ben nyugdíjazták, vezértörzsorvosi (vezérőrnagy) kinevezést és a 3. osztályú vaskoronarendet kapta. Lakása fia házasságkötésekor Grácban volt. Forrás: *Budapesti Közlöny*.

1893-tól – miután apját 1891-ben Nagyszébenbe helyezték – a Kolozsvári Magyar Királyi Ferenc József Tudományegyetemen jogi tanulmányokat folytatott. Tanulmányainak befejezése után a kolozsvári kir. ítélőtábla elnöke annak kerületebe segélydíjas joggyakornokká nevezte ki – Lányi Sándor ekkor kolozsvári lakos volt.⁸² Még abban az évben az igazságügy-miniszter aljegyzővé a zalaegerszegi járásbírószághoz kinevezte. Kinevezésének dátuma 1896. július 16.⁸³ Néhány hónap múlva, 1896. október 16-tól már a zalaegerszegi törvényszék aljegyzője.⁸⁴ 1900 elején az igazságügy-miniszter a győri ítélőtáblához rendeli és kinevezi jegyzővé.⁸⁵

Még az 1900-as évben Ferenc József kinevezte alügyésszé – mint a győri kir. ítélőtáblához berendelt bírósági jegyzőt – a veszprémi kir. ügyészséghez. Kinevezési rangsora 1900. április 14.⁸⁶ Ugyanitt ügyész 1908. március 10-iki rangsorral.⁸⁷

Juraszek János törvényszéki elnökké történt kinevezése után a megüresedett helyre Lányi Sándor kir. ügyészt nevezték ki a veszprémi kir. törvényszékhez vezető ügyésszé.⁸⁸

A Tanácsköztársaság ideje alatt is hivatalában maradt, azonban a kommün bukása után kérte nyugdíjazását, amit az igazságügy-miniszter 1920. december 31-i hatállyal elfogadott.⁸⁹

1921 január 1-jével Veszprémben a Szabadi utca 23. sz. alatt ügyvédi irodát nyitott. Ekkor a székesfehérvári ügyvédi kamara vette fel soraiba Veszprém székhellyel.⁹⁰

Ügyvédi irodája azonban nem volt sikeres, idővel anyagi gondjai is támadtak. Mindezekeken felül hajlamos volt a depresszióra is.⁹¹ Az újságok beszámolóí szerint bánatában az italhoz fordult, többször látták a veszprémi kiskocsmákban is. Az, hogy ebben mekkora szerepet játszott az a Veszprém-szerte hangoztatott jelző, hogy ő a „siófoki ügyész”, nem lehet tudni. Tény, hogy 1919-ben minden jogi alap nélkül kiadta a Siófokról – Bibó Dénes főhadnagy parancsnoksága alatt – érkezett

⁸² *Budapesti Közlöny*, 1896. márc. 29. 2. o.

⁸³ *Igazságügyi Közlöny*, 1896. aug. 10. 289. o.

⁸⁴ *Igazságügyi Közlöny*, 1896. okt. 16. 347–348. o.

⁸⁵ *Igazságügyi Közlöny*, 1900. febr. 23. 67. o.

⁸⁶ *Igazságügyi Közlöny*, 1900. ápr. 22. 159. o.

⁸⁷ *Igazságügyi Közlöny*, 1908. márc. 28. 104. o.

⁸⁸ *Pápai Hírlap*, 1912. dec. 28. 5. o.

⁸⁹ *Igazságügyi Közlöny*, 1920. dec. 31. 789. o.

⁹⁰ *Budapesti Közlöny*, 1921. ápr. 1. 1. o.

⁹¹ Depressziójában közrejátszhatott elsőszülött fia halála is. 1905. március 22-én a 21 hónapos fia, Sándor a konyhában játszadozott, miközben egy a földön elhelyezett, forró lúggal telt dézsába zuhant. A leggondosabb ápolás dacára négy óra múlva meghalt. *Pápai Hírlap*, 1905. márc. 25. 5. o.

különítményeseknek a veszprémi ügyészségen fogva tartott 39 tanácsköztársasági foglyot, akiket Siófok mellett lemészároltak. Rupert Rezső és Rainprecht Antal védelmébe vette Lányi Sándort, kiemelve azt, hogy bár hibázott, amikor kiadta a foglyokat, a gyilkosságnak nem részese. A Siófokról érkezett különítmény parancsnoka hozta a Fővezérség parancsát, mellékelve a megszálló román parancsnokság hozzájárulását is.⁹²

Az ügyészségből való kiválásában, majd az azt követő években mentális állapotának romlásában talán közrejátszhatott a már említett siófoki gyilkosságok megtörténte – amiben közvetlen szerepe nem volt –, továbbá az a nem megerősített tanúvallomás is, melyben Reiss Pál elmondja, hogy 1920. február 4-én Lányi Sándor főügyész jelenlétében a veszprémi törvényszék fogházának udvarán hat személyt kivégeztek, majd holttestüket a fogház udvarán eltemették.⁹³

Lányi Sándor 1927. január 7-én Veszprémben a Komakút téri lakásán öngyilkosságot követett el. Halála a városban mindenkit megdöbrentett. Jóakarátúnak, megértőnek és humánus gondolkodásúnak tartották. Nagy olvasottságára és műveltségére való tekintettel Veszprémben „élő Pallas-lexikonnak” nevezték. Az Alsóvárosi temetőben temették el az 1905-ben tragikus körülmények között elhunyt fia mellé.

Lohonyai István (Bánd, 1876. márc. 16. – ?) Apja Lohonyai István szentgáli vendéglős, anyja Mózner Katalin.

1905-től a dózsavárosi Lohonyai vendéglő (korábban Mózner vendéglő) tulajdonosa. Feleségével, Hasprai Annával – született 1880. július 10-én Bakonybélben – 1904. november 7-én kötöttek házasságot Veszprémben.⁹⁴

Lusztig Arnold (Budapest, 1890. aug. 20. – Moszkva, 1934. márc. 2.) nyomdász.

1907 óta tagja a Magyarországi Szociáldemokrata Pártnak. Az I. világháború alatt részt vett az antimilitarista mozgalomban. A Kommunisták Magyarországi Pártjának megalakulása után Budapesten a II. kerületi pártszervezet egyik vezetője, a Budapesti Munkástanács tagja. A Tanácsköztársaság idején Veszprém megye politikai biztosa. Veszprémben 42 tagú terrorista különítményt szervezett, amelynek főhadiszállása a volt Hungária söröző melletti épületben volt, és ame-

⁹² *Jövő*, 1922. máj. 3. „A siófoki ügyész”. 2. o., *Világ*, 1922. ápr. 30. Zsolt Béla: Éjféli találkozásom a „siófoki ügyész”-szel. 5–6. o., *Világ*, 1922. máj. 3. Két nyilatkozat (Rupert Rezső, Rainprecht Antal). 2–3. o.

⁹³ *Bécsi Magyar Ujság*, 1920. aug. 25. Halmi József: Jegyzőkönyv egy Bécsbe menekült munkás megkínzásáról. 3. o. A jegyzőkönyvet 1920. augusztus 24-én vették fel Bécsben.

⁹⁴ Forrás: házassági akv. Veszprém.

lyet csak a Vörös Hadsereg parancsnokságának utasítására, a Zsurek Géza iránnyitása alatt álló egységek tudtak fölszámolni. A Tanácsköztársaság megdöntése után emigrációban élt. Bécsben rövid időre őrizetbe vették, majd kiutasították, s ezután Németországba utazott, Berlinben és Brandenburgban végzett illegális munkát. 1923-ban egy emigráns csoporttal érkezett Moszkvába. Kezdetben egy nyomdában dolgozott, majd amikor már jól megtanult oroszul, vidéki pártmunkára jelentkezett. Számos kerületben töltött be párttitkári funkciót. A leghosszabb ideig Észak-Kaukázusban tevékenykedett. Halála előtt Moszkva Vojnovszki kerületének volt a párttitkára. Mint állandó munkáslevelező dolgozott a magyar pártsajtó számára. Az *Új Előre*, majd 1930-tól a *Sarló és Kalapács* több cikkét közölte. Hamvait a Kreml falába helyezték.⁹⁵

Magyar József (? , 1894. márc. 7. – ?) cipész.

Apja Magyar Sándor, anyja Bacsák Julianna. Feleségével, Szabó Máriával (szül.: 1899. aug. 13.) 1919. augusztus 26-án kötöttek házasságot Veszprémben. 1919. márc. 23-tól a Veszprém Megyei Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa közoktatási megbízottjának helyettese, ápr. 19-től a Veszprém Megyei Tanács Intézőbizottságának tagja. Később tanfelügyelő és a Veszprémi Forradalmi Törvényszék jegyzőkönyvvezetője. Tagja volt a veszprémi vasutasellenforradalom egyik szervezője, dr. Kauka Lajos MÁV-fogalmazó ügyében eljáró rögtönítélő bíróságnak.⁹⁶

Matauschk József dr. (1868. – Devecser, 1933. márc. 13.) járásbírósi elnök.

Szülei Matauschk Ferenc és Früvért Terézia. 1906-ban aljárásbíró és vezetőségi tagja a Függetlenségi és Negyvennyolcas Párt devecseri szervezetének. 1908 márciusában kinevezik a Devecseri Járásbírószék bírójává. Az 1919. május 6-i devecseri ellenforradalom egyik vezető személyisége. A vörösök elfogják, de nem esik bántódása. Devecser közéletében hivatali szereplésén túl csak szerény mértékben vesz részt. Ellenőre a Korcsolyázó Egyletnek és díszelnőke a Devecseri Daloskörnek. 1927 januárjában vonul nyugdíjba. Akik ismerték, mint nemes, jó lélek, kedves, becsületes emberre emlékeznek. A Vas vármegyei Taródfa temetőjében nyugszik.⁹⁷

Mauthner Elemér, dr. (1885. – Dörmau, 1945. ápr. 30.) ügyvéd.

Veszprémben jár gimnáziumba, 1903-ban érettségizik. A jogi egyetem elvégzése és az ügyvédi szakvizsga letétele után 1913 márciusában nyitja meg ügyvédi

⁹⁵ Forrás: LUSZTIG 1978. 432. o. Érdekes adalék olvasható Lusztigról CSABA 1963. 271–273. o. írásában.

⁹⁶ CSABA 1959. 107. o., 110. o., 132. o., 164., 196. o., 210. o.

⁹⁷ Forrás: TILHOF 2007.

irodáját Devecserben a Klapka utcában dr. Korein Sándor volt irodahelyiségében. Már ez évben tagja lesz a Polgári Lövölde Egyesületnek és a Daloskörnek. Mindkét szervezetben alelnökké választják. Nagyon korán, 1914-ben bevezeteti irodájába a telefont. Részt vesz a világháborúban. 1916-ban már tüzérfőhadnagy. Hősiességéért megkapja a Signum Laudis kitüntetést. 1919 áprilisában megválasztják a devecseri direktórium, valamint a megyei művelődési és oktatási szakosztály tagjává. Május 1-jén ő mondja Devecserben az ünnepi beszédet, május 5-én – ötödmagával – Veszprémbe utazik a Vörös Őrség zsoldjáért és útbaigazításokért. Nincs adat bántódásáról. 1930-ban a Somlódévidő Kisfaludy Céh választmányi tagjává, 1937-ben a Devecseri Takarékpénztár igazgatósági tagjává választják. 1939. szeptember 2-án a II. zsidótörvényt végrehajtva törlik a községi képviselők sorából. 1944. május 17-én gettóba zárják, június 1-jén Pápara viszik, ahol szintén gettóba, majd a műtrágyagyár épületébe csukják. Onnan július 4-én az auschwitzi haláltáborba szállítják.⁹⁸

Mezriczky László, dr. (? 1890 – Szolyva, 1941. jún. 16.) vegyész-mérnök, nagybérló.

Apja Mezriczky Károly veszprémi ítélőtáblai bíró, anyja Polgár Ilona, felesége Darvas Ilonka. A március 23-án megalakuló vármegyei forradalmi tanács helyettes sajtóügyi népbiztosa, később a városi direktórium a munkás- és katonatanács tagjává nevezte ki, majd az oktatásügyben vállalt feladatokat. E tisztsége révén kapcsolatba került a felszámolandó egyházi oktatási intézményekkel, mint „egyházi likviditátor”.⁹⁹ Váratlan halálakor ezt írták: „Elsőrendű vegyész-mérnök volt, az újítások, a találmányok szerelmese. A közép-európai falepárolás elismert szaktekintélyévé küzdött föl magát és gyakorlati tudását az erdélyi marzsinaí falepároló üzemben kezdte. Fokozatosan haladt fölfele és kapcsolódott be a bocskói és szolyvai gyárak vezetésébe. Budapesten temették el, őszinte részvét mellett.” Sógora Huszár Károly volt miniszterelnök.¹⁰⁰

Mikes János, gróf (Zabola, 1876. Jún. 27. – Répceszentgyörgy, 1945. márc. 28/29.) püspök.

Apja, gróf zabolai Mikes Benedek (1819–1878) Ferenc József szárnysegéde, anyja Sophie Moser (1839–1921) volt. Édesapját két éves korában elvesztette, így neveltetéséről édesanyja gondoskodott. Középiskoláit Kalksburgban, később a teológiát az innsbrucki papi szemináriumban végezte el, 1899. június 29-én szerelték pappá. Majláth Gusztáv Károly erdélyi püspök 1901-ben Gyergyóalf-

⁹⁸ Forrás: TILHOF 2007.

⁹⁹ KARLINSZKY 2019. 20. o. 80. sz. lj.

¹⁰⁰ *Nemzeti Ujság*, 1941. jún. 18. Halotti értesítő. 4. o. és *Vegyi Ipar és Kereskedelem*, 1941. júl. 7. 8. o.

lu plébánosává nevezte ki, de már öt év múlva áthelyezte Székelyudvarhelyre, ahol egyúttal a telegdi főesperesség esperese is lett. 1911. november 15-én Ferenc József király kinevezte – István Vilmos püspök halála után – a Szombathelyi Egyházmegye élére, a pápai megerősítésre december 16-án került sor. Püspöki tevékenysége kezdetén megalapította az Egyházmegyei Takarékpénztárt, és napilappá fejlesztette a Szombathelyi Újságot. Az első világháború kitörése után a répceszentgyörgyi püspöki nyaralóban hadikórházat rendezett be, és két ízben is személyesen ellátogatott a frontvonalon harcoló magyar katonákhoz: először 1917 júniusában a keleti frontra, majd 1918 szeptemberében az olasz frontra. Az őszirózsás forradalmat követően, 1919 februárjában „ellenforradalmárként” internálták, majd a Tanácsköztársaság kikiáltása után a budapesti gyűjtőfogházba szállították. Innen megszökött, és a Nemzeti Hadsereg budapesti bevonulásáig bujkált. A Horthy-korszakban legitimistaként fontos szerepe volt IV. Károly király visszatérési kísérleteiben, 1921-ben a szombathelyi püspöki palotában látta vendégül az uralkodót. Püspökségének legkiemelkedőbb eseménye az 1927-es egyházmegyei zsinat volt, melynek legfontosabb megvalósításaként az egyházmegye területén új plébániákat és lelkészségeket hoztak létre. Mikes János 1935. december 31-én nyugdíjba vonult, XII. Piusz pápa 1939-ben selimbriai címzetes érsekké nevezte ki. 1945. március 28-án – a szovjet Vörös Hadsereg bevonulása közben – répceszentgyörgyi nyaralójában érte a halál. A szombathelyi székesegyházban temették el.¹⁰¹

Mozolányi István (Harc, 1861. okt. 24. – Tamási, 1931. jan. 1.) plébános

Apja Mozolányi István, anyja Tóth Erzsébet. 1884-ben szentelték pappá, 1898-tól Tamási plébánosa. 1909-ben a simontornyai kerület esperese lett. Zichy Gyula pécsi püspök 1922-ben a Boldogságos Szűzről elnevezett maróti címzetes prépostsággal tüntette ki.¹⁰²

Neumayer Imre (Veszprém, 1881. okt. 23. – Veszprém, 1936. aug. 24.) nyomdász, városi tanácselnök.

Apja Neumayer Jakab ácssegéd, anyja Fenyő Teréz. Felesége az 1883. április 19-én született Szép Karolina varrónő, akivel 1905. szeptember 10-én kötöttek házasságot Veszprémbe.

Politikai szerepvállalását megelőzően nyomdászsegédként dolgozott az Egyházmegyei, majd a Köves, a Pósa, később pedig a Krausz Nyomda alkalm-

¹⁰¹ Forrás: <http://lexikon.katolikus.hu/M/Mikes.html> (Letöltés ideje: 2022. 09. 30.)

¹⁰² *Dunántúl*, 1931. jan. 4. Meghalt Mozolányi István tamási prépostplébános. 4. o. A születési anyakönyvben vezetékneve Mozolány.

zásában. A Tanácsköztársaság előtt belépett a helybeli SZDP-be, majd a városi Nemzeti Tanács elnöke volt. A Tanácsköztársaság alatt Veszprém város éllelmezési népbiztosa, majd az 1919. április 9-én alakult új városi tanács alelnöke, április 16-tól elnöke. A júliusi éllelmezési válságot követően megbetegedett, helyette Farkas Ernő látta el az elnöki teendőket. Tagja volt a városi munkás- és katonatanácsnak is. A Tanácsköztársaság leverése után, 1923-tól haláláig Fodor Ferenc nyomdájának alkalmazottjaként dolgozott.¹⁰³

Pervanger Mihály (Écska [Szerbia, Vajdaság], 1893 – Budapest, 1920. máj. 16.) vas- és rézöntő munkás.

Apja Perwanger Péter, anyja Tochler Hermina. Felesége Ballanek Emília volt.

Az első világháborúban tengerészként szolgált, majd 1918 végén nemzetőrnek állt. A Tanácsköztársaság egyik leghírhedtebb különítményének parancsnokával, Cserny Józseffel még a tengerészetnél ismerkedett meg. Cserny a proletárdiktatúra kitörése után rögtön megkereste Pervangert, és Vágó Béla népbiztos személyi testőrévé nevezte ki. Pervanger ezután politikai megbízást teljesítve részt vett egy bécsi, kommunista tengerészek számára rendezett fórumon, majd visszatérve ismét Cserny szolgálatába állt.

A kommün kitörését követő negyedik héten Cserny honorálta Lusztig Arnold kérelmét, és Pervanger Mihály vezetése mellett még négy terroristát küldött Veszprémbe, akik meg is szervezték az 50 főből álló „veszprémi terrorcsapatot”, amely azután megkezdte „működését”. Ez a terrorcsapat április hó második felében elfogta Szigethy Gusztáv dégi kereskedőt, akit azzal vádoltak, hogy gróf Festetich Sándor volt hadügyminisztert elrejtette, illetőleg annak szökését elősegítette.

Pervanger Kecelen részt vett az ottani ellenforradalom leverése utáni kivégzésekben. A Szamuely-féle halálvonattal utazta be az országot, és Kunszentmiklóson, Solton, Hartán, Kalocsán és Dunapatajon az emberek egész sokaságát juttatta kötélre. A pesti büntetőtörvényszék halálra ítélte, és a Margit körút 85. szám alatti fogház udvarán 1920. május 16-án kivégezték.¹⁰⁴

Pogány József (Budapest, 1886. nov. 8. – Szovjetunió, 1939) újságíró, író.

A Károlyi- és Berinkey-kormány idején államtitkári rangban kormánybiztosként a Katonatanács elnöke. A Tanácsköztársaság alatt hadügyi, külügyi, végül

¹⁰³ Forrás: Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon, házassági akv. Veszprém.

¹⁰⁴ Forrás: halotti akv. Budapest, NAGY 2013. 15. o., *Kiskun-Halas Helyi Értesítője*, 1919. dec. 10. 2. o., *Nyírvidek*, 1920. febr. 29. 2. o., *Kiskun-Halas Helyi Értesítője*, 1920. ápr. 28. 2. o. A vezetéknévét a halotti anyakönyvben helyesbítették Perwangerre.

közköztatásügyi népbiztos, a székesfehérvári II. hadtest parancsnoka, a párt ellenőrző bizottságának tagja. A Tanácsköztársaság megdöntése után Bécsbe emigrált, majd Moszkvába ment. 1937-ben letartóztatták és kivégezték.¹⁰⁵

Próder László (Veszprém, 1887. júl. 16. – Siófok, 1919. aug. 27.) újságíró.

Apja Próder József telekkönyvvezető, anyja Defáts Filomena. Keresztstíliái voltak báró Majthényi László főispán és özv. Vályi Mihályné. Családja és rokonsága a régi veszprémi iparossághoz tartozott. Iskoláit 1892-ben kezdte a veszprémi Katolikus Elemi Fiúiskolában. Ekkor minősítése szerint példás erkölcsi magaviselet, a tanulásban pedig ernyedetlen szorgalom és jeles eredmény jellemezte. 1896-ban Veszprémben a piarista gimnáziumban kezdte meg középiskolai tanulmányait. 1899-ig kiváló, kitűnő tanulmányi eredményei voltak. Minden évben könyvjutalomban részesült, 1899-ben ösztöndíjas tanuló, akkor a Ferenczy Oszkár-féle alaptól 270 koronát kapott. 1900-tól romlott a tanulmányi átlaga, majd 1902-ben kimaradt a VII. osztályból. Még ugyanebben az évben Budapesten a VII. kerületi M. Kir. Állami Gimnáziumban magántanuló, és itt teszi le vizsgáit 1904-ben. Attól az évtől a Budapesti Királyi Tudományegyetem jogászhallgatója. Jogi tanulmányait az 1909/10-es években még folytatta, de ettől az időponttól már nincs nyoma annak, hogy diplomát is szerzett volna.

1910-ben a Veszprémi Hírlap felelős szerkesztőjének hívják. 1910-ben Ludvig Kálmánnal¹⁰⁶ Próder megindítja a *Modern Dunántúl* nevű modern irodalommal és művészeti kérdésekkel foglalkozó folyóiratot, annak felelős szerkesztője. Sajnos a lap 1910 decemberében megszűnt, s ebben szerepet játszott Próder is. 1911-ben közleményben hívja fel a közönség figyelmét, hogy megvált a felelős szerkesztői beosztástól.

1910-től már a város szolgálatában áll, előbb mint közigazgatási gyakornok, majd 1912-től mint rendőrfogalmazó. 1918-ban a polgári forradalom idején még ez utóbbi beosztásban dolgozik, majd megbízzák a veszprémi népkönyha vezetésével. A Tanácsköztársaság kikiáltásakor a város rendőrkapitánya, május 1-től a városi Vörös Őrség parancsnoka. Május 31-én részt vett a tolnatamási ellenforradalmi zendülés leverésében, júliusban Veszprém városparancsnoka. 1919. augusztus 7-én leváltják posztjáról, 8-án letartóztatják, majd 38 társával együtt 23-án Siófokra szállítják és ott 26/27-én kivégzik.¹⁰⁷

¹⁰⁵ Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon.

¹⁰⁶ Ludvig Kálmán apja Próder Józseffel egy időben a Veszprémi Kir. Törvényszék telekkönyvvezetői.

¹⁰⁷ Forrás: Iskolai évkönyvek, ÉRI István: *Modern Dunántúl* – egy elfeledett veszprémi folyóirat. *Veszprém Megyei Múzeumi Közlemények*, 1965/11. 145–162. o. ÁCS Anna: Lud-

Radnai Farkas (Kisjenő, 1848. márc. 25. – Sümeg, 1935. okt. 14.) (1872-ig Rillhammer) beszercebéányai római katolikus püspök, teológiai doktor, egyházi író.

A budapesti egyetemen végezte a teológiát, 1871-ben szentelték pappá. A nagyváradi püspöki udvarba került, ahol 1874-ben irodaigazgató, szentszéki jegyző és püspöki szertartó, egy év múlva püspöki titkár. 1883 után szentszéki ülnök, 1889-től nagyváradi kanonok, később pápai prelátus és papnevelő intézeti kormányzó. 1904-ben foglalta el a beszercebéányai püspöki széket. 1919-ben kiutasították Csehszlovákiából, aminek hátterében egy szlovák papja, Medveczky Károly bosszúja állt. Medveczky nem tudta megbocsátani püspökének, hogy őt túlzó szlovák nacionalizmusa miatt többször áthelyezte, ezért miután a szlovák élharcosok közé állt, és a pozsonyi minisztérium egyházügyi referense lett, önkényesen bíraskodva a magyar papsággal éreztette meg és szenvedtette el többszörös mértékben mindazt, ami korábban vele esett meg. Főpásztora ellen azt a vádat hozta fel, hogy nem tud szlovákul, holott tudott. Radnai érseki címet kapott, és Sümegen a püspöki palotában élt haláláig. A sümegi temetőkápolna kriptájában nyugszik.¹⁰⁸

Rákos Ferenc, dr. (Füzesgyarmat, 1893. márc. 4. – Budapest, 1963. ápr. 24.) jogász, a jogtudományok kandidátusa, újságíró, műfordító.

A budapesti egyetemen szerzett jogi doktori diplomát 1916-ban. 1910-től részt vett az SZDP munkájában. Végigharcolta az I. világháborút. 1918 őszén a kispesti Munkástanács egyik elnöke. Belépett a KMP-be, tagja lett a Központi Bizottságnak. A proletárdiktatúra idején a Budapesti Forradalmi Törvényszék, majd a Katonai Forradalmi Törvényszék elnöke volt. A diktatúra bukása után Ausztriába menekült, internálták 1921-ig, majd Prágában és Bécsben újságíró. 1925–1946 között a Szovjetunióban dolgozott, ezalatt 1938-tól 1946-ig internálótáborban volt. 1948-ban térhetett haza, irodalmi munkából élt, majd 1951–56 között az Új Magyar Könyvkiadó igazgatója, 1956-tól pedig a Legfőbb Ügyészség Politikai Főosztályának vezetője volt 1960-ig, nyugdíjazásáig. Számos jogi tanulmány szerzője, orosz tudományos és szépirodalmi műveket fordított, elbeszéléseket, kritikákat, cikkeket írt irodalmi folyóiratokba.¹⁰⁹

Rimpek Lajos (Devecser, 1895. aug. 17. – Siófok, 1919. aug. 27.) vármegyei írnok.

Apja Rimpek János napszámos, anyja Vesztróczi Anna. 1919. márc. 23-tól a Veszprém Megyei Munkás, Katona és Földműves Szegények Tanácsa közbiztonsági megbízottjának helyettese, április 19-től a Veszprém Megyei Tanács Intéző

vigh Kálmán Modern Dunántúlja a századeleji Veszprémben. *Veszprémi Szemle* 1993/1. 1. rész 30–36. o. és 2. rész 1993/2. 50–55. o., szül. akv. Veszprém.

¹⁰⁸ Forrás: Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon.

¹⁰⁹ Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon.

Bizottságának tagja. A bukás után, aug. 8-án Veszprémben letartóztatták, majd aug. 23-án a román megszállók engedélyével Siófokra szállították, ahol a Nemzeti Hadsereg különítményesei 38 társával együtt megölték.¹¹⁰ Holttá nyilvánítását 1923. október 18-án Pk. 3400/1922. számon rendelte el a veszprémi járásbíróság.¹¹¹

Róland Ferenc (Olaszfalu, 1883. okt. 24. – Siófok, 1919. aug. 27.) cipész.

Apjának az anyakönyvbe bejegyzett neve Rolland Román hordókészítő, anyja Rauzer Teréz. Felesége Olasz Vilma – szül. 1890. december 20. –, akivel 1911. július 16-án kötött házasságot Veszprémben.

Az 1903. február 15-én alapított Veszprémi Népkör pénztárosa. 1906-ban a veszprémi Szociáldemokrata párt vezetőségének tagja. Az 1919. március 23-án megalakult veszprémi direktórium egyik vezetője. A kommün bukása után letartóztatták, s augusztus 23-án őt is Siófokra szállították, ahol augusztus 26/27-én éjjel többedmagával együtt meggyilkolták.

A veszprémi Törvényszék 1922-ben a 2704/1922 számú körözhívében Róland Ferenc veszprémi cipészt eltűntként kereste.¹¹² Hagyatékának tárgyalására, amire 1923. április 14-én Bodor Ferenc kir. közjegyzőnél került sor, Róland Mária Paltinger Lajosné idézték.¹¹³ A Veszprémi Járásbíróság végül megállapította a 282/1923. számú holtánnyilvánító végzésében: Róland Ferenc veszprémi cipésmestert, aki 1883-ban született, Róland Román és Rauzer Teréz fia, Olasz Vilma férje, a veszprémi törvényszéki fogházból 1919. augusztus 23-án Siófokra szállították, ahol a népharag áldozata lett.¹¹⁴

A halotti anyakönyvi bejegyzés, ahol az elhalálozás idejét 1920. december 31-ére tették, ennek megfelelően szerepel. Nevét ugyanitt a születési anyakönyv alapján – és a házassági anyakönyvvel is azonosan – Rolland-ként jegyezték.¹¹⁵

Sági Ede, dr. (Veszprém, 1887. febr. 25. – Siófok, 1919. aug. 27.) ügyvéd.

Apja Schwarcz Ignác gyapjúnyíró, aki Homokbödögen született, anyja a bánki születésű Královits Róza. Középiskoláit Veszprémben, a piarista gimnáziumban végezte. 1905-től a Budapesti Királyi Magyar Tudományegyetem joghallgatója. Vezetéknevét 1905-ben az 5768 IIIb. 1905. számú belügyminiszteri engedéllyel Ságira változtatta.

¹¹⁰ *Veszprémi Hírlap*, 1919. aug. 10. Az átalakulás napjai Veszprémben. 3. o., *Veszprémi Hírlap*, 1919. szept. 18. Az iparosok is tisztogatnak. 2. o., CSABA 1959.

¹¹¹ *Budapesti Közlöny Hivatalos Értesítője*, 1924. jan. 16. 3. o.

¹¹² *Budapesti Közlöny*, 1922. okt. 12. Holtnaknyilvánítások. 4. o.

¹¹³ *Budapesti Közlöny*, 1923. jan. 24. Idézetek. 4. o.

¹¹⁴ *Budapesti Közlöny*, 1923. aug. 1. Holtnaknyilvánítások. 10. o.

¹¹⁵ Forrás: házassági akv. Veszprém.

1912-ben hadapródként sorozzák, majd a 18. soproni honvéd, később a 17. székesfehérvári honvéd gyalogezredben hadapród. 1913. január 1-vel kinevezik zászlóssá. 1914. márciusban áthelyezik a veszprémi 31. honvéd gyalogezredbe zászlósi rendfokozattal. 1915. március 1-től hadnagy. 1916-ban az orosz fronton megsebesül – minden bizonnyal hadifogságba is kerül –, ezután Moszkvában egy hadikórházban egyik lábát amputálni kellett. Katonai szolgálataért – már hadnagyként – a nagy ezüst vitézségi érmet kapta. 1916. augusztus 1-vel előléptették főhadnaggyá, és mindennemű katonai szolgálatra alkalmatlannak minősítették.

1914. augusztus 18-án kötött házasságot Schubert Emíliával, aki 1894. június 5-én született Enyingen. Később Sági is Enyingen telepedett le, ahol – a székesfehérvári ügyvédi kamara tagjaként – ügyvédi irodát nyitott.

A veszprémi törvényszéki fogházból 1919. augusztus 23-án Siófokra szállították, ahol többet magával együtt meggyilkolták. 1921-ben a veszprémi törvényszék – a holtányilvántási eljárás folyamatában – 1071/1921-es számon dr. Sági Ede enyingi lakost eltűntként kerestette.¹¹⁶

Sárecz László (Marcali, 1897. szept. 11. – ?) hivatásos katona.

Apja Sárecz Ede adóügyi tisztviselő, anyja Mayer Terézia. A Ludovika Akadémia elvégzése után 1916. augusztusában vonult be a veszprémi 31. honvéd gyalogezredhez. Előbb a 3. pótszázadnál, majd a tartalékos tiszti iskolában mint kiképzőtiszt szolgált. 1915. augusztus 18-án nevezték ki hadnaggyá, majd 1917. augusztus 1-től főhadnagy. 1916 decemberében vezényelték az orosz hadszíntérre, hol a 6. honvéd gyalogezred kötelékében harcolt. 1917 augusztusában ezredével az olasz frontra ment. Itt részt vett a XII. isonzói csatában. Októberben súlyosan megsebesülve került kórházba. Felgyógyulása után 1918 márciusában Galíciába vezényelték az Oroszországból visszatérő hadifoglyaink fogadására. Itt érte a forradalom kitörése is. 1921-ben mint mindennemű katonai szolgálatra alkalmatlan rokkantat nyugdíjazták. A miniszterelnök 1946-ban nyugállományba helyezési időpontját 1946. január 1-re változtatta, és előléptette századossá.¹¹⁷

Schamschula Rezső (Simontornya, 1853 – Budapest, 1931. ápr. 20.) vitéz Simontornyai, altábornagy, a veszprémi 82. honvéd gyalogdandár, majd a 41. hadosztály parancsnoka.

Apja Schamschula József (1822–1893), anyja Adler Mária (1834–1916). Első felesége Szabó Malvin Mária (1866–1899), akitől egy gyermeke született. Máso-

¹¹⁶ Forrás: szül. és házassági akv. Veszprém.

¹¹⁷ Forrás: Herczegh Géza: *A veszprémi honvédek hadtörténete. A m. kir. veszprémi 31. honvéd gyalogezred, a 31. 46. és a 79. honvéd menet zászlóalj, valamint a 31/1. népfőlkelő zászlóalj*

dik felesége Lázár Ilona (1883–1960, Lázár Vilmos Aradon kivégzett tábornok leszármazottja), akitől hat gyermeke született. A katonai pályát választotta, és az 1878-as hadjáratban Boszina-Hercegovinában magas kitüntetést kapott. Szolgálati helyei voltak Zilah, Debrecen és Szatmár. Az I. világháború előtt már tábornok. A háború utolsó napján az olasz fronton letartóztatják, és hadifogságba kerül. A magyarországi Tanácsköztársaság idején az olasz kormány megkeresi mint a legmagasabb rendfokozatú hadifoglyot, és felajánlják, hogy felfegyverzett magyar csapatok élén vonuljon be Magyarországra. Ezt elutasítja. A Tanácsköztársaság leverése után visszatér Magyarországra, megkapja a vezérezredesi rangot, de nyugdíjazzák. Felkéri, de nem vesz részt IV. Károly király hazatérésnek előkészületeiben sem. Horthy kormányzó felkérésére elvállalja a Veszprém megyei vitézi szék elnöki posztját, de ezt sem tölti be sokáig. Nemesi előnevét és címerét 1918. május 30-án kapta IV. Károly királytól. Történelmi érdekesség, hogy övé az egyik utolsó nemesi cím. 1931. április 20-án hal meg Budapesten, de kívánságára Simontornyán temetik el a családi sírkertben szülei mellé. Sírja a katolikus temető elején, az út bal oldalán található.¹¹⁸

Schandl Géza (Pápateszér, 1876. ápr. 21. – Balatonfenyves, 1933. dec. 26.) huszárezredes, katonaiügyi népbiztos.¹¹⁹

A Ludovika Akadémia elvégzése után 1895-ben tiszthelyettesi rendfokozattal az érsekújvári 6. huszárezrednél kezdte pályafutását. 1896-ban hadnaggyá nevezték ki és a keszthelyi 8. honvéd huszárezredhez helyezték át. A háború kitörése már századosi rendfokozatban Vácon érte. Innen az 1. honvéd huszárezreddel mint az 5. század parancsnoka vonult az orosz frontra. 1916-ban őrnaggyá nevezték ki, és a szerbiai hadszíntérre vezényelték. Az összeomlaskor századát zárt sorokban vezette Szegedre és itt szabályszerűen történt meg a leszerelés. Három napot Szegeden töltött, majd lóháton Kecskemétre, onnan Pestre lment, ahol legfelsőbb parancsnokságánál jelentkezett. Előbb Veszprémbe osztották be, később Győr és Veszprém megyék csendőrtartalékának parancsnokaként Kőszegen működött. Időközben alezredessé, végül ezredessé lépett elő, és ebben a rangban vonult nyugalomba. A III. osztályú katonai érdemkereszt és több más kitüntetés tulajdonosa. Balatonfenyvesnél vonatbalesetben halt meg.¹²⁰

története. Cegléd, 1936. 362. o., születési akv. Marcali és *Honvédségi Közlöny*, 1946. febr. 1.15. o.

¹¹⁸ Forrás: *Simontornyai hírek*, 2009. márc. Kiss Margit: Megemlékezés a Schamschula családról. 6. o.

¹¹⁹ Az anyakönyvi bejegyzés szerint Sandl Béla Géza.

¹²⁰ Forrás: Szentmiklossy Géza (szerk): *A magyar feltámadás lexikona*. 1002. o. A lexikon nem említi népbiztosi kinevezését. Lásd még: Rainer Pál: „... Eredménytelen vadá-

Simon Antal (? – Siófok, 1919. aug. 27.) szabó.

A kommün alatt előbb közbiztonsági népbiztos, majd április 5-től a megalakuló forradalmi törvényszék vádbiztossá nevezte ki. Próder Lászlóval együtt részt vett a tamási ellenforradalmi zavargás felszámolásában, amiért a Tanácsköztársaság bukása után letartóztatták, a siófoki kivégzettek egyike.¹²¹

Somogyi János (Devecser, 1881. febr. 9. – Devecser, 1919. máj. 15.) földműves.

Szülei Somogyi Antal földműves és Orbán Anna. Az elemi iskola elvégzése után a szüleivel együtt gazdálkodik. A világháborúban a pápai 7. honvéd huszárezredben szolgál. Kilenc hónapot tölt a harctéren, megkapja a II. osztályú ezüst vitézségi érmet és a Károly-csapatkeresztet. A devecseri ellenforradalomban, 1919. május 5-én ő vezeti azt a 20-25 személyt, akik megtámadják a Vörös Őrséget, és elszedik fegyvereiket. Azután a fegyverek „segítségével” elfogják és bebörtönzik a tanács hatalom helyi vezetőit. Május 6-án délelőtt ő „hurcolja” Devecserbe a kommunista kolontári tanítót és az éppen ott tartózkodó testvérét. Az esti órákban a Veszprémből megérkező vörösök azonban őt is elfogják, bezárják. Május 15-én halálra ítélik, és éjszaka a temetőben főbe lövik, majd eltemetik. A Tanácsköztársaság bukása után, 1919. október 29-én kihantolják, és november 2-án díszes külsőségek között újratemetik. Feleség, (Kurdi Ilona) és öt kiskorú gyermek marad utána, akik számára megyszerte gyűjtés indul. Az 1919-es év végéig 7547 korona gyűlik össze.¹²²

Szabó Ferenc (Varannó, 1878. – Devecser, 1946. március 13.) főjegyző.

A középiskolát Eperjesen végzi. Érettségi után Budapesten közigazgatási tanulmányon jegyzői oklevelet szerez. Pályáját Devecserben kezdi mint segédjegyző. 1899-ben kerületi anyakönyvvezető-helyettesé nevezik ki. 1903-ban Kislódre távozik, ahol vezető jegyző lesz, de 1904-ben már újra Devecserben van, mert megválasztják a mezőváros főjegyzőjévé. Hivatali kötelezettségei mellett számos társadalmi tisztséget is vállal és lát el. Már 1902-ben tagja a Polgári Olvasó Egyletnek, 1908-tól a Korcsolyázó Egylet pénztárosa, a Devecser Vidéki Gazdákör választmányi tagja. 1911-ben kezdeményezi az utcák öntözését. 1913-tól választmányi tagja a Devecseri Daloskörnek. Az 1920-as évektől igazgatósági tagja a Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Iparbanknak, tagja, jegyzője, majd titkára a Kaszinónak, választmányi tagja a Somlóvédő Kisfaludy Céhnek, főtitkára a Járási Közművelődési és Gazdasági Egyesületnek. Az 1930-as években választmányi

szat”. Laczkó Dezső napló feljegyzései 1919-ből. *Veszprémi Szemle*, 2020/1. szám. 20. o.

¹²¹ Forrás: KARLINSZKY 2019. 19. o. 78. lj.

¹²² Forrás: TILHOF 2007. és születési akv. Devecser.

tagja a Katolikus Daloskörnek, igazgatósági tagja a Devecseri Hitelszövetkezetnek, tiszteletbeli elnöke a Levente Egyesületnek, számvizsgálója a Polgári Iskolai Társulatnak. 1934 áprilisában nyugalomba vonul.¹²³

Szabó Gáspár (Földes, 1893. jan. 21. – Veszprém, 1920. jan. 10.) géplakatos.

Apja Szabó József, anyja Kiss Mária. Felesége Putzkaller Augusztá ápolónő (Pancsova, 1890. aug. 13. – Budapest, 1929. jún. 16.), akivel 1917. december 30-án kötöttek házasságot Budapesten. Lánya már Geguss Klára néven kötött házasságot 1937. május 30-án Weisz Kálmánnal.

Az I. világháború idején Albertfalván, a repülőgépgyárban dolgozott. A Tanácsköztársaság kikiáltása után néhány nappal érkezett Pápára Radinovics József megbízólevelével, ahol a 7. huszárezred politikai biztosává választották.¹²⁴

A Forradalmi Kormányzótanács Veszprém megyébe veszprémi székhellyel kormányzótanácsai megbízottá nevezte ki 1919. június 1-vel.¹²⁵ Már 1919. június 29-én a veszprémi forradalmi törvényszék egyévi fogházra ítélte lopás miatt.¹²⁶ A Tanácsköztársaság leverése után, augusztus 8-án tartóztatták le. A veszprémi törvényszék a bűnperben kilencrendbeli gyilkosságra való felbujtással, nemzetellenes izgatással, személyes szabadság megsértésével és rablással vádolták. A per főtárgyalására 34 tanút idéztek.¹²⁷ 1920. január 10-én délelőtt 8.30-kor az 1919. december 20-i bírói ítélet alapján a veszprémi börtön udvarán kivégezték.¹²⁸

Szalontai Feri (Budapest, 1884. jún. 20. – Székesfehérvár, 1965. máj. 8.) színésznő (született: Slamenik Franciska Alojzia).

Apja Slamenik Antal, anyja Bliska Anna. Hegyi Aranka színésziskoláját végezte el. Első nagy szerepe a Magyar Színházban a *Postás fiú* című angol operettben a szobaleány táncos szubrett szerepe volt. 1901-től tagja a Magyar Színház operettegyüttesének. 1905-től vidéki színpadokon működött mint szubrett. Szabadka, Szentes, Igló, Lőcse, Ungvár, Munkács színpadjain aratta sikereit. 1907. június 22-én férjhez ment dr. Farkas Ferenc színigazgatóhoz. 1910-ben a Royal Orfeum társulatának primadonnája lett. Itt operettszerepekben (Sára a *Kék róka* operettben) és főleg parasztszerepekben (Mari a *Dufla pofonban*, Móricz Zsigmond parasztvígjátékában) ért el sikereket. Itt tért át az előadói szerepkörre is, és ebben aratta legna-

¹²³ Forrás: TILHOF 2007.

¹²⁴ *Napló*, 1980. jan. 10. 5. o.

¹²⁵ *Tanácsköztársaság*, 1919. jún. 7. Kinevezések. 3. o.

¹²⁶ *Népszava*, 1919. jún. 29. Elítéltek egy kormányzótanácsai biztost. 6. o.

¹²⁷ *Az Est*, 1919. dec. 23. Kommunista pörök a vidéken. 6. o.

¹²⁸ Forrás: házassági akv. Budapest II. kerület, halotti akv. Veszprém és VARGA 2009. 744. o.

gyobb sikereit, melyek nevét országos hírűvé tették. A Medgyaszay Kabaré, majd a Jardin dizőze. Kedves előadásával megteremtette, népszerűvé tette a nézőtéri mókát mint színpadi műfajt. Nevével minden jobb kabaré műsorán találkozhatott a közönség. 1920-tól nem működött állandó szerződésben, csak hosszabb-rövidebb vendégfellépésekkel szerepelt a fővárosban és vidéken.¹²⁹

Szamuely László (Nyíregyháza, 1897. márc. 2. – Budapest, 1920. jan. 28.) magántisztviselő, újságíró.

Szamuely Lajos terménykereskedő és Farkas Cecília fiaként született zsidó családban. Őt fiútestvére volt: Tibor, Zoltán, István, György és János. Négy polgári és két kereskedelmi iskolai osztályt végzett. 1915-ben bevonult katonának, 1916-ban orosz hadifogságba esett, és részt vett a magyar hadifoglyok forradalmi mozgalmában. Az OK(b)P Magyar Csoportjának tagja, s az agitátoriskola hallgatója volt. 1918 decemberében hazatért Magyarországra, és bekapcsolódott a Kommunisták Magyarországi Pártjának szervezésébe. Mint a *Vörös Újság* munkatársát 1919. március 10-én Debrecenben letartóztatták, március 21-én került szabadlábra. A Magyarországi Tanácsköztársaság alatt a Vörös Hadsereg 5. vörös hadosztályának politikai megbízottja volt, később pedig (áprilistól) a Szovjetház katonai parancsnoka. 1919 nyarán a Forradalmi Kormányzótanács megbízásából a devecseri és Sopron környéki ellenforradalmi mozgalmak leverését irányította. A kommün bukása után illegális pártmunkára Budapesten maradt, ám decemberben elfogták, halálra ítélték és kivégezték.¹³⁰

Szigeti (Stadler) József (Szirák, 1886. ápr. 12. – Siófok, 1919. aug. 27.) lakatos, tanácselnök.

Az I. világháború kitöréséig a veszprémi Faárugyárban dolgozott, előbb mint lakatos, később pedig mint művezető. Egyik megalakítója volt 1918 októberében Veszprémben a Szociáldemokrata Pártnak, A Tanácsköztársaság idején a veszprémi forradalmi törvényszék és a városi munkás- és katonatanács tagja. 1919. július 26-tól a városi tanács elnöke. Siófokon többedmagával meggyilkolták.¹³¹

Tenzlinger József, dr. (Tolna, 1880. okt. 6. – Pápa, 1948. okt. 13.) jogász, polgármester.

Apja Tenzlinger Lajos, anyja Partl Erzsébet. Felesége – akitől elvált – Vaszary Erzsébet. A középiskola után jogot tanult, 1904-től joggyakornok Veszprémben.

¹²⁹ Forrás: *Magyar Színházművészeti Lexikon*, 168–169. o.

¹³⁰ Forrás: Petőfi Irodalmi Múzeum <https://opac-nevter.pim.hu/record/-/record/PIM115602> (Letöltés ideje: 2022. 08. 8.)

¹³¹ Forrás: VARGA 2009. 781–782. o.

Később a zalaegerszegi törvényszéken dolgozott, az 1908–1913-as években a Bitlédi Járásbíróságon jegyző. 1913 után Veszprémben albíró, alügyész, 1915-től királyi ügyész. 1918 és 1933 között Pápa város polgármestere. Működése időszakában a város megszabadult adósságaitól, és fejlődésnek indult. Támogatta a kulturális, szociális és sportegyesületeket. Kezdeményezte egy százágas szeretetház és egészségvédő intézet létrehozását. Pápa képviselő-testülete 1932. február 18-án tárgyalta Tenzlinger váratlanul benyújtott nyugdíjazási kérelmét, amit március 1-i hatállyal elfogadott. Nyugdíjazási kérelmében szerepet játszott családi életének válsága, majd a válás, illetve fiának korai halála. Később sikasztással is megvádolták, ami alól végül felmentették.¹³²

Tikos Veronika (Budapest, 1886. márc. 27. – Székesfehérvár, ?) tanító.

Apja Tikos Ferenc asztalos, anyja Joscsák Zsuzsanna. Tanítói oklevelet a Magyarországi Központi Fröbel Nőegyesület államilag segített óvó- és tanítóképző intézetében szerez 1905 júniusában. Pályáját Bódé községben kezdi 1907. április 10-én. Tizenkét évig, 1919 nyaráig tanítja a falu gyerekeit, a mostoha körülmények ellenére eredményesen. Szolgálatá alatt – az ő energikus közreműködésével – épül fel az 1910-es években az új iskola és a tanítói lakás. 1919-ben a Tanácsköztársaság mellett foglal állást, ezért a bukás után Hajmáskérre internálják. 1921-ben, szabadulása után Bódén szeretne letelepedni – férjével együtt –, de a község megtagadja tőle e lehetőséget. Egy korábbi dokumentumban így minősítették: *„Alulírott ezennel hitelesen bizonyítom, hogy Tikos Veronika kisasszony 1907. ápr. 10-től a mai napig a Bódéi r. kath. hitközségi elemi iskolában, mint tanítónő működik, ezen idő alatt tanítási kötelességének megfelelt. Másrészről pedig kifogástalan erkölcsi életet tanúsított. Kelt Tósokberénden 1917. febr. 15. Dr. Czapáry László iskolaszéki elnök.”*¹³³ 1945-től, a közoktatás átszervezésének idejétől Székesfehérváron, a Farkasvermi úti Vörösmarty Mihály Általános Iskolában tanárként, majd igazgatóhelyettesként dolgozott haláláig.¹³⁴

Torma Károly (Devecser, 1884. febr. 13. – Devecser, 1942. jan. 9.) kovácmester.

Szülei Torma József és Bukovics Erzsébet. Felesége – akivel 1941. március 18-án kötött házasságot – Imre Gizella. Az elemi iskola befejezése után kovácstanonc lesz. Szakmájában, már segédként, rövid időn belül kitűnik rátermettségével, szervezőkészségével, de igazi népszerűséget a község közéletébe való bekapcsol-

¹³² Forrás: Veszprém Megyei Életrajzi Lexikon, *Városok Lapja*, 1932. márc. 1. Tenzlinger polgármester nyugdíjazása. 74. o.

¹³³ Forrás: TILHOF 2009. Életéről bővebben: Tatai Zoltán: Tikos Veronika, egy öntudatos falusi tanítónő a 20. század elején. *Neveléstörténet*, 2006/3-4. szám. 24–41. o.

¹³⁴ *Fejér Megyei Hírlap*, 1986. márc. 22. Megemlékezés a Vörösmarty iskolában. 16. o.

lódásával szerez. Ízig-vérig közösségi ember. 1914-ben iskolaszéki taggá választják. 1918-ban tagja a főszolgabíró ellenőrzésére hivatott ötfős járási bizottságnak. 1919. február 2-án megválasztják az alakuló Kisiparosok Szövetsége helyi elnökévé. Egyik vezéregyénisége lesz a május 5-én szerveződő ellenforradalomnak. A megtorlás elől elmenekül, de a tanács hatalom bukása után még 1919-ben hazatér. Megválasztják az Iparostanonc Iskola felügyelőbizottsága tagjává. 1922-től 1932-ig a Polgári Lövészegylet elnöke. 1924-ben másodmagával járási ipartestület alapítását kezdeményezi. 1928-tól egyházmegyei képviselő, 1929-től a megalakult Járási Ipartestület pénztárnoka, majd számvizsgálója, később alelnöke, elnöke. Ugyanezen évtől községi képviselő. 1933-tól tűzoltó alparancsnok, majd parancsnok. 1934-től a Polgári Olvasó Egylet választmányi tagja, 1940-től pedig alelnöke. 1937-től a mestervizsgáló bizottságnak is elnöke. 1940-ben 56 éves, amikor megválasztják a Katolikus Legényegylet vezetőségi tagjává.¹³⁵

Tóth Béla, dr. (Devecser, 1875. okt. 29. – Pápa, 1935. ápr. 8.) ügyvéd.

Apja Tóth Ferenc ispán, anyja Hertelendi Gizella. Középiskolai tanulmányait a veszprémi főgimnáziumban végzi. Utána a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetem jogi karán doktorátust, majd ügyvédi diplomát szerez. 1907 márciusában nyitja meg ügyvédi irodáját Devecserben a Deák téren. Szinte azonnal bekapcsolódik a település közéletébe. Decembertől esküdt a veszprémi királyi törvényszéken, 1908-tól választmányi tagja a Devecser Vidéki Gazdakörnek, háznagya, majd jégmestere a Korcsolya Egyletnek, főparancsnoka a Devecseri Köteles Tűzoltóságnak, 1910-től községi képviselő. Később megválasztják a Veszprém megyei árvaszék jegyzőjévé. A világháborúban 1914-től az orosz és az olasz frontokon harcol. Az összeomláskor mint többszörösen kitüntetett népfelkelő százados szerel le. 1918. december 29-én megválasztják a megalakuló Független Kisgazdapárt devecseri alelnökévé. 1919-ben a devecseri ellenforradalmi események egyik vezetője. Május 6-án elfogják, de sérelem nem éri. A tanács hatalom bukása után községi képviselővé választják. 1923-tól igazgatósági tagja a Devecseri Mezőgazdasági, Kereskedelmi és Iparbank Rt.-nek és a Hangya Szövetkezetnek. 1927-től ügyésze a Kaszinónak és a Magyar Turista Egyesület Somló Osztályának, később pedig a Járási Közművelődési és Gazdasági Egyesületnek is. Választmányi tagja a Katolikus Daloskörnek, elnöke a Nemzeti Egységpárt devecseri szervezetének. 1932-ben a főispán tiszteletbeli tiszti főügyésszé is kinevezi.¹³⁶

¹³⁵ Forrás: TILHOF 2007. és születési akv. Devecser.

¹³⁶ Forrás: TILHOF 2007.

Vágó (Weisz) Béla (Kecskemét, 1881. aug. 9. – Szovjetunió, 1939. márc. 10.) újságíró.

Mint diák került a munkásmozgalomba, ezért az egyetemről kizárták. Szociáldemokrata, majd kommunista politikus. 1905 után a szociáldemokrata baloldali egyik vezetője, a *Népszava* munkatársa. 1906-ban az SZDP debreceni, majd kecskeméti szervezetének titkára. 1914-től a Magánalkalmazottak Szakszervezetében dolgozott. Szoros kapcsolatban állt Szabó Ervinnel. Az I. világháború idején az antimilitarista mozgalom egyik vezetője. Megalakulásától kezdve a KMP tagja. A Károlyi- és a Berinkey-kormány idején a budapesti Munkástanács kommunista frakciójának vezetője, a Tanácsköztársaság idején az egyik belügyi népbiztos, majd a Vörös Hadsereg I. hadtestének parancsnoka. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsbe menekül majd Berlinbe, ahol továbbra is pártmunkát végzett. 1933 után az Szovjetunióban dolgozott. Egy ideig a *Sarló és Kalapács* c. lap szerkesztője. 1939-ben letartóztatták és elítélték.¹³⁷

Weltner Jakab (Budapest, 1873. dec. 6. – Budapest, 1936. ápr. 18.) szociáldemokrata politikus, újságíró, politikai író, országgyűlési képviselő. Eredetileg asztalos.

Hivatalnok apjának korai halála miatt árvaházban nevelkedett. A polgári iskola két osztályának elvégzése után asztalosszakmát tanult. 1894-ben belépett az asztalosok szakegyületébe, majd aktív részt vállalt a famunkások szervezésében, és bekapcsolódott a Magyarországi Szociáldemokrata Párt (MSZDP) titkárságának munkájába is. 1896–1898 között Ausztriában, illetve Németországban dolgozott, ahol kapcsolatba került az ottani szociáldemokrata szervezetekkel. 1896-tól tagja az MSZDP ellenőrző bizottságának. A *Népszava* állandó cikkírója lett, majd 1918 novemberétől az újság felelős szerkesztője. Az 1918-as polgári demokratikus forradalom idején a Magyar Nemzeti Tanács tagja. 1919. március 21-én a két munkáspárt egyesítését deklaráló, a Magyarországi Tanácsköztársaság kikiáltását előkészítő Egységokmány egyik aláírója. A proletárdiktatúra alatt állami funkciót, népbiztosságot nem vállalt ugyan, de az általa betöltött számos tisztség, testületi tagság alapján a Tanácsköztársaság vezető személyiségei közé sorolható. A válságos júliusi hetekben a Forradalmi Kormányzótanács megbízásából tárgyalt az antant megbízottaival. A Tanácsköztársaság bukása után Bécsben telepedett le, ahol közel öt esztendő telt el. 1924-ben, az amnesztia rendelet kibocsátását követően, az első között térhetett vissza Magyarországra. A diktatúra alatti tevékenységéért bűnvádi eljárás indult ellene, de 1929-ben kormányzói kegyelemben részesült. Az 1931. évi országgyűlési választások eredményeként parlamenti

¹³⁷ Forrás: <http://mek-oszk.uz.ua/04000/04093/html/0940.html> (Letöltés ideje: 2022. 08. 01.) és Magyar Életrajzi Lexikon.

képviselő lett, s mandátumát az 1935-ös választásokon is sikerült megtartania. Még 1931-ben hivatalosan is átvette a *Népszava* felelős szerkesztői posztját, kisebb megszakításokkal élete végéig a lap élén maradt, széles körű publicisztikai tevékenységet fejtett ki.¹³⁸

Wendler (Vendler) Zénó (? , 1892 – Doba, Somlóhegy, 1928. aug. 8.) tanító.

1910-ben Kolontáron tanított. Halálakor – amit vesebaja okozott – Dobán volt elemi népiskolai tanító. Apja Wendler László, anyja Krizmanics Róza, felesége Gubás Vilma volt. Fia, Vendler (Wendler) Zénó 1921-ben Devecserben született; anyanyelveként beszélte a magyart és a németet, az egyik legnagyobb hatású magyar nyelvész és filozófus. 2004-ben Hetyefőn halt meg. Az apja mellé temették el Somlószőlősen.¹³⁹

Wildenauer László (Tata, 1897. szept. 5. – ?) postafőtiszt.

Apja Wildenauer Kálmán (Arad, 1866 – ?), fia születésekor posta- és távirdahivatali főnök¹⁴⁰ Tatán. Anyja Járfás Mária (Székesfehérvár, 1868 – ?).

Iskoláit Tatán a piarista és a Szent Benedek-rendi katolikus gimnáziumban, majd 1909-től Veszprémben a piarista gimnáziumban végezte. 1918-ban kinevezték – mint posta-távirdai segédtisztjelöltet – posta-távirdai segédtiszté. 1930-ban Tapolcáról Budapestre helyezték posta-segédtiszt beosztásba.

Felesége Vilmonn Borbála Mária, aki 1902. augusztus 4-én született Budapesten. Házasságkötésük helye és ideje: Budapest, 1927. december 18.

Wildenauer László a családi nevét a B.M. 53401/1933. számú határozattal 1933. október 30-án Járfásra változtatta.¹⁴¹

Wohlmuth Imre (Dab, 1891. nov. 6. – Siófok, 1962. nov. 11.) plébános.

A gimnáziumot a győri bencéseknel és a veszprémi piaristáknál, a teológiát Veszprémben végezte, 1915. jún. 14-én szentelték pappá Szentbékállán. 1917 novemberétől Veszprémben karkáplán, alkántor és az Egyházmegyei Nyomda igazgatója. 1925. február 23-tól nyugdíjazásáig Siófokon plébános.¹⁴²

¹³⁸ Forrás: Magyar Életrajzi Lexikon.

¹³⁹ Forrás: halotti akv. Hetyefő.

¹⁴⁰ Wildenauer Kálmán 1920-ban saját kérelmére indítatott eljárást saját maga ellen, hogy vizsgálják ki a Tanácsköztársaság alatt Veszprémben tanúsított magatartását. Ezt a vizsgálatot az illetékes miniszter terhelő adatok hiányában 1920. november 9-én megszüntette.

¹⁴¹ Forrás: születési és házassági akv. Tata és Budapest.

¹⁴² Forrás: Magyar Katolikus Lexikon

A Tanácsköztársaság kronológiája Veszprémben

Hónap	Nap	Esemény ¹⁴³
MÁRCIUS	20.	Vix alezredes átnyújtja az új demarkációs vonalról szóló jegyzéket a Károlyi-kormánynak.
	21–22.	Megjelennek a Forradalmi Kormányzótanács rendeletei.
	21.	Budapesten a munkástanács délután ülést tart: a szocialista és kommunista párt egyesül, átveszik a hatalmat, kikiáltják a Tanácsköztársaságot, a proletárdiktatúrát.
	22.	Szombat: Megjelent az első plakát Veszprém utcáin.
	22.	Veszprémben megalakul a háromtagú direktórium, a Munkás- és Katonatanács. Ismét megjelennek az újságok a városban.
	23.	Délután népgyűlés a színházban
	23.	Megválasztják az egész vármegye területére kiterjedő hatáskörrel a „népbiztosokat”.
	24.	Megjelenik a vármegyei direktórium első falragasza a direktórium megalakításáról.
	25.	Megalakul az önálló kereskedők veszprémi szociáldemokrata szakszervezete.
	25.	A <i>Veszprémi Hírlap</i> bejelenti, hogy nem politizál. Rupert Rezső kilép a szerkesztőségből.
	25.	A direktórium a helybeli pénzüzetekhez népbiztosokat küld.
	25.	Rendelet a Vörös Hadsereg megalakításáról. Megjelenik a plakát Veszprém utcáin.
	25–26.	Fegyverek beszolgáltatása a veszprémi rendőrségre. Határidő: márc. 26. 17 óra.

¹⁴³ Ha az esemény pontos dátuma nem ismert, annak első megjelenése a közlés alapja.

Hónap	Nap	Esemény
	25.	A Kormányzótanács március 24-i rendelete az üzletek bezárásáról. A rendelet szövegének közlése Veszprémben.
	27.	Veszprémben is megjelenik a rendelet a Forradalmi Törvényszékekről, a pénzintézetek köztulajdonba vételéről.
	29.	Megjelenik a <i>Vörös Zászló</i> 1. lapszáma.
	29.	A Szalai-féle mozi köztulajdonba vétele.
	29.	A <i>Veszprémi Hírlap</i> kiadásának szüneteltetése
	29.	Veszprémbe érkezik Lusztig Arnold vármegyei politikai megbízott.
	29.	Felmentik beosztásukból Bibó Károly alispánt, dr. Komjáthy László polgármestert és dr. Török Gyula rendőrkapitányt.
	30.	A város középületeire kihelyezik a vörös lobogókat.
	30.	A márkói „zendülés” a helyi munkástanács megválasztása ellen.
	31.	Veszprémi újságok közlik a közoktatás államosítását.
	31.	Megalakul a Magyarországi Tanítók Szakszervezetének veszprémi csoportja.
ÁPRILIS	1.	Falragaszon is megjelenik Veszprémben az első túszerendelet.
	2.	A túszerok – Rott Nándor püspök is – első jelentkezése Lusztig Arnold előtt.
	2.	Népgyűlés a színházban.
	3.	Megérkezik Veszprémbe a tengerészkülönítmény.
	4.	A főispáni lak előtt népgyűlés a tengerészek köszöntésére. A veszprémi Angolkisasszonyok „Sancta Maria” Intézetének első kifosztása.
	4.	Délután Politzer Miksa és Berger Arnold kereskedők kifosztása.
	5.	Pósa Endre és több veszprémi kereskedő kirablása.

Hónap	Nap	Esemény
	5.	Menesztik hivatalukból Bibó Károly alispánt, dr. Komjáthy László polgármestert és dr. Török Gyula rendőrkapitányt. A polgármesteri hivatal vezetését Hollósi János városi aljegyzőre, a rendőrkapitányság vezetését Próder Lászlóra bízák.
	5.	Veszprémvármegyei Forradalmi Törvényszék első ülése. Elnök: Szalay Ferenc.
	5.	Rainprecht Antalt a veszprémi forradalmi tanács megbízza veszprémvármegyei közlélemezési üzemek vezetésével.
	6.	Vasárnap: délelőtt „vöröshangverseny”, délután népgyűlés.
	7.	A helyi munkás- és katonatanács tagjainak választása.
	7.	A veszprémi Diákszakszervezet megalakulása.
	8.	Új utca- és laktanyanevek: Óvári utca = Marx utca, Szabadi úti laktanya = Kun Béla laktanya.
	9.	Az új városi tanács alakuló ülése. Tanácselnök: Jankovics Lajos.
	12.	Zsurek Géza kinevezése Veszprémvármegye katonai biztosának.
	12.	Tilos az iskolákban a hittan oktatása.
	12.	Plakát a vallásszabadság biztosításáról Veszprém utcáin.
	13.	Vasárnap: délelőtt „vöröshangverseny”, délután torzónap.
14–15.		A Forradalmi Törvényszék ülései.
	15.	Vörös tengerészgárda érkezik Veszprémbe. Beszállásolnak a Várban a gimnázium épületébe.
	15.	Neumann Sándor tanügyi biztos az angolkisasszonyoknál: felszólítja a matereket, hogy ha tanítani akarnak, világi tanítónők legyenek. A kereszteket és szentképeket el kell távolítani az osztálytermekekből.
	16.	A városi tanács ülésén – megyei tanácstagsága miatt – lemond Jankovics Lajos, Róland Ferenc és Erdős Béla.

Hónap	Nap	Esemény
	16.	Ülésezik a városi tanács. Az új tanácselnök: Neumayer Imre.
	17.	A megyei és a városi tanács együttes ülése. A megyei tanács elnökévé Jankovics Lajost választják. Jegyző dr. Hajós Zoltán.
	17.	Csütörtök: a kápolna felszámolása a köztulajdonba vett kórházban.
	17.	Kunfi Zsigmond rendelete a szabad vallásgyakorlásról. A rendelet április 18-án jelenik meg Veszprémben, a plébánosoknak húsvét napján kell kihirdetni a szószékekről.
	18.	Nagypéntek: a vallásszabadságról szóló második plakát megjelenése Veszprémben.
	19.	A házbérrendelet kiterjesztése Veszprémre. Beszállások a Várban lévő egyházi épületekben.
	20.	Népgyűlés Veszprémben a Rákóczi téren, este „vöröskabaré” a színházban.
	21.	Veszprémben is megjelenik a hír a román offenzíva megindulásáról.
	21.	Az új túszerrendelet megjelenése Veszprémben. Jelentkezési kötelezettség a Vármegyeházán április 22-én.
	23.	Lusztig Arnold megalakítja a veszprémi terror-századot. Csomor Gábor és Cserényi László megkezdik a csapattagok válogatását. A parancsnok Pervanger Mihály.
	24.	A kijelölt túszoikat az ügyészségi fogházba internálják. A különítmények parancsnokai: Csomor Gábor, Pervanger Mihály és Fodor Pál.
	24.	Délután szakszervezeti összgyűlés, katonatoborzás a Vörös Hadseregnek.
	24.	A Vörös Őrség megalakulása Veszprémben, a városi rendőrség megszüntetése.
	24.	A felnőttoktatás megkezdése Veszprémben.
	25.	Rott Nándor püspök közbenjárása a bebörtönzött túszoik érdekében.
	25.	Újabb túszoikat zárnak az ügyészségi fogházba.

Hónap	Nap	Esemény
MÁJUS	25.	Kijárási és csoportosulási tilalom az utcákon 23 óra után. 24 óra után tilos a lakásvilágítás.
	25.	A pénzügyőrlaktanya elfoglalása, a pénzügyőrök letartóztatása.
	26.	Juraszek János törvényszéki elnök letartóztatása.
	26.	A terror-század „kaszárnya” a Kossuth Lajos út 6., a Weisz Elek-féle ház.
	26.	Megszűnik a tanfelügyelőség, megalakul a Megyei Közművelődési és Oktatásügyi szakosztály. Elnök: Mezriczky László.
	28.	Szabadon engednek néhány túszt.
	28.	Nyilatkozat aláírására kötelezik az angolkisasszonyokat, ha továbbra is tanítani akarnak. A kegyesrendi tanárok – Russzel Károly kivételével – aláírják a nyilatkozatot.
	29.	Túszszabadító akciók: enyingiek, kolontáriak és zirciek küldöttsége, valamint Komjáthyért a volt rendőrök kérik a túszok szabadon bocsátását.
	29.	Csomor Gábor meggyilkolja Szigethy Gusztáv dégi kereskedőt.
	30.	Plakát a bebörtönzött túszok kiszabadítása érdekében történő közbenjárás tiltására.
	1.	Monstre felvonulás és ünnepi gyűlés Veszprémben.
	1.	A Vörös Zászló hetenként kétszer jelenik meg.
	2.	Veszprémi nők küldöttsége Jankovics Lajosnál az angolkisasszonyok érdekében. A tiltakozás eredményes: az apácák maradhatnak, nem kell a nyilatkozatot aláírniuk.
	3.	Egyházi likvidálóbizottság felállítása.
	4.	Veszprémben a katolikus autonóm hitközség alakuló ülése. Világi elnök: Suly László, egyházi elnök Perényi Antal.
	5.	Rendelet a terrrorszázad feloszlításáról. Ostromgyűrű a Kossuth utca 6. körül.

Hónap	Nap	Esemény
	5.	Devecserben leszerelik a Vörös Őrséget, Baják István hadnagyot a falu új őrségének parancsnokává nevezik ki.
	6.	Megérkezik a devecseri ellenforradalom híre Veszprémbe.
	6.	Devecserben a falu főterén népgyűlést tartanak. Belák Endre főszolgabíró megmenti a bezárt vörösőröket a lincseléstől. A környékbeli falvak is csatlakoznak az ellenforradalomhoz.
	6.	Délután megjelennek Devecsernél a pápai huszárok, Adolf Iván huszárfőhadnagy vezetésével.
	6.	Este 7 órakor bevonul a településre az ellenforradalom letörésére kiveényelt veszprémi Vörös Őrség.
	7.	Megkezdzi az ítélkezést a vésztörvényszék Szamuely László vezetésével.
	7.	A devecseri ellenforradalom leverése. Délután 5 órától kivégzik a devecseri ellenforradalom vezető személyeit.
	7.	Csékút község ostroma.
	10.	Megyei rendelet a fegyverek és fegyverviselési engedélyek beszolgáltatásáról.
	11.	Somlóvásárhely megsarcolása az ellenforradalomban való részvételért.
	11.	Népgyűlés a Rákóczi téren. A szónok Szigeti József és dr. Ágoston Péter.
	12.	Hamburger Jenő meglátogatja a Vörös Hadsereg veszprémi alakulatát.
	12.	Lusztig Arnold távozik Veszprémből.
	14.	A jelentkezésre kötelezett túszoikat felmentik kötelezettségük alól.
	17.	A Forradalmi Törvényszék üléseinek szüneteltetése.
	17.	Új falragaszok a városban: a 200 hold feletti birtokok köztulajdonba vétele, a vetőmagkészletek bejelentése, vörösőr-különítmény alakítása, szakszervezeti gyűlés rendezése.

Hónap	Nap	Esemény
	17.	Délután köztulajdonba veszik berendezésével együtt a Szeminárium épületét.
	17.	Felmentik Lusztig Arnoldot, utóda Balla Mihály.
	18.	A munkástanács határozata a túsok szabadon bocsátásáról.
	19.	Lázongás Hajmáskéren a Vörös Hadsereg alakulatánál.
	20.	Délelőtt kiengedik a fogházból a bebörtönzött vespéremi, délután a vidéki túsokat.
	22.	A szakszervezeti diákok feljelentik Barna Leander pisarista tanárt és a Davidikum igazgatóját.
	23.	Bánó József az új tanügyi politikai megbízott.
	24.	Megkezdí munkáját Veszprémben az új Házassági Bíróság.
	24.	Szabó Gáspárt kinevezik Veszprém vármegye kormányzótanácsi biztosává.
	26.	Falragasz Veszprémben: este 10 óra után tilos az utcán járni és a lakásokat világítani, a vörös katonák az utcán szolgálaton kívül nem viselhetnek oldalfegyvert.
	31.	Szabó Gáspár vezetésével vörös kontingens indul a Tolna megyei Tamásiba, az ellenforradalom leverésére.
JÚNIUS	3.	A vespéremi vasutassztrájk kezdete.
	4.	A vasutassztrájkhoz csatlakoznak a postai dolgozók és a köztisztviselők is. Délután általános sztrájk Veszprémben.
	4.	Este 11 órakor vörös katonák érkeznek Hajmáskérről Veszprémbe a rend fenntartására, a sztrájk letörésére.
	5.	A postásokat, köztisztviselőket munkára kényszerítik, letartóztatják a vasutassztrájk vezetőit. Kauka Lajost halálra ítélik.
	5.	Rákos Ferenc – Szabó Gáspár ellenjegyzése mellett – átvézi Veszprém város és vidéke fölött a katonai parancsnokságot. Bevezeti a katonai diktatúrát.

Hónap	Nap	Esemény
JÚLIUS	6.	Rákos Ferenc távozik a városból.
	6.	Felmentik Mezriczky Lászlót az egyházi javakat likvidáló hivatal éléről, utóda Czecz Flórián.
	7.	A Dunántúl egész területét a Forradalmi Kormányzótanács hadműveleti területté nyilvánította.
	11.	Jankovics Lajos, Róland Ferenc delegáltként az országos kongresszusra Budapestre utaznak.
	14.	A pénzügyi népbiztosság Veszprém vármegyei megbízottainak közleménye a veszprémi 10 koronás pénztárjegyek kibocsátásáról.
	20.	Új könyvtár Veszprémben az Elite kávéházzal szemben Deutsch Izodor üzletében.
	21.	Újra ítélik a veszprémi Forradalmi Törvényszék.
	23.	Felmentik a sztrájkoló vasutasok letartóztatott vezetőit.
	24.	Szabó Gáspárt a veszprémi Forradalmi Törvényszék lopás miatt elítéli.
	25.	Szabó Gáspárt letartóztatják és a veszprémi fogházba szállítják.
	28.	A Budapestre áthelyezett Erdős Béla távozik Veszprémből.
	1.	A Gizella tér 4. szám alatt megnyílt az országos csereakció veszprémi elosztóhelye.
	1.	Szabó Gáspárt Budapestre szállítják, a feljebbviteli fórum felmenti a vádak alól.
	2.	Szabadon bocsájtják a devecseri ellenforradalom bebörtönzött résztvevőit.
	3.	Radnai Farkas besztercebányai megyéspüspök Veszprémbe menekül.
	4.	Visszaérkezett a cseh frontról a veszprémi 49-es vörös ezred.
	6.	Megnyílt Veszprémben a munkás-szabadiskola. Vezetője Kránitz József.
	8.	Megkezdődnek a járasi katonai sorozások. A sorozásokat július 8–11. között tartják.

Hónap	Nap	Esemény
AUGUSZTUS	10.	Az élelmiszerek és a közszükségleti cikkek hiánya miatt kifosztják a veszprémi csereakció-üzletet.
	10.	Megkezdődik a tanárok, tanítók háromhetes átképző tanfolyama.
	10.	Ülésezik a munkástanács. Szentgál marhaállományát rekvirálják Veszprém ellátására.
	11.	Megkezdik a veszprémi plébánia és a káptalani javak köztulajdonba vételét. A bizottság elnöke Czecz Flórián.
	11.	Nagygyűlések Veszprémbe – zúgolódó hallgatósággal.
	13.	A hadsereg-főparancsnokság Veszprém városparancsnokává nevezi ki Próder Lászlót.
	13.	Nagygyűlés Veszprémbe a Plosszer sétányon. A szónok Faber Oszkár.
	17.	Szentgálról Veszprémbe hajtanak 170 db állatot.
	26.	Neumayer Imre helyett Szigeti József a városi intézőbizottság (tanács) elnöke.
	1.	Kun Béla és kormánya lemond. A miniszterelnök Peidl Gyula.
	1.	A Várban lévő egyházi épületekből kiköltöznek a beszállásolt családok.
	2.	Veszprémbe tudomást szereznek Kun Béla és kormánya lemondásáról. Az emberek – kokárdával a gomblyukakban – csoportokba verődve tárgyalják az eseményeket. A Vörös Őrség katonái Neumann hadnagy parancsára letartóztatják és estig a fogdában tartják Tihanyi Kiss Sándor református káplánt és Parragh Gyula századost.
	2.	Este az Elite kávéházban eléneklik a Himnusz.
	2.	A városi munkástanács utolsó ülése.
	2.	Megjelenik a <i>Vörös Zászló</i> utolsó lapszáma.
	3.	Hatósági rendeletre bevonják a vörös lobogókat.
	5.	A szentgáli gazdák visszaveszik az elrekvirált marháikat.

Hónap	Nap	Esemény
	5.	Szabó Ernő átmenetileg a vármegyei karhatalom parancsnoka lesz, ideiglenesen átveszi a városi rendőrség vezetését is. Budapesten letartóztatják Szabó Gáspárt.
	6.	Jankovics Lajos átadja a vármegye vezetését Bibó Károly alispánnak. Átveszik a közintézmények vezetését. Leszerelik a Vörös Őrséget.
	6.	Gayer Jenő vezetésével megalakul az új rendfenntartó tiszti karhatalmi egység. A városban feltűnnek az érdemrendes, csillagos tisztek.
	7.	Hajnalba letartóztatják Jankovics Lajost, Róland Ferencet, Próder Lászlót, dr. Sági Edét. Délelőtt szabadon engedik őket.
	7.	Eltüntetik a laktanyák, utcák Tanácsköztársaság idején adott elnevezéseit.
	7.	A vasutasok követelésére ismét letartóztatják és az ügyészségi fogházba szállítják a Tanácsköztársaság volt megyei, városi vezetőit.
	7.	Török Gyula rendőrkapitány a belügyminiszter rendeletére átveszi hivatalát.
	8.	Dr. Horváth Béla városi főjegyző átveszi a város vezetését.
	9.	Jankovics Lajost Budapesten letartóztatják, és Szabó Gáspárral, Palocsai Istvánval együtt Veszprémbe szállítják.
	16.	Veszprémet megszállják a román katonai alakulatok.
	23.	Az ügyészségi fogdából 39 letartóztatott foglyot adnak a különítményeseknek. A foglyokat útnak indítják Siófokra.

Végső István¹

Gondolatok és élmények a könyv olvasása közben

Gutheil Jenő a középkori magyar történelem, s benne az egyháztörténet és Veszprém város helytörténete elkötelezett kutatója, híve volt. Könyvein, cikkein végigtekintve jól látható, hogy a történészi munka komolyan kitöltötte idejét a papi szolgálat mellett. A jelen kötetben közölt írásának szerzői előszavában Veszprém múltjának két olyan eseményét próbálta összevetni, amelyeket nemcsak az évszázadok, a korszakok, hanem a párhuzamba állítás szinte minden lehetősége elválaszt egymástól. Az ókori és középkori retorika mestereinek hűséges tanítványaként művét remek történeti képekkel kezdi, így az valóban elgondolkodtató, ám a 13. század kiskirályai és a kommunista proletárdiktatúra direktóriumai között túl nagy időszakadék tátong.

Gutheil Jenő mindazonáltal jól illeszkedik a korszak történetíróinak sorába, könyve pedig az egyházi szempontból megírt egodokumentumok és kronológiák csoportjába – bár Veszprém szenvedéstörténete természetesen kissé túlzóra sikerült, különösen ha Pápáéval vetjük össze.² A hasonló témájú, jellegű művek közül érdemes kiemelni Lányi Ede jezsuita szerzetes *Vörös naplóm* című, már 1919-ben megjelent írását, amely a meghurcolt katolikus szempontjából láttatta a 133 nap eseményeit. Domonkos József 1920-ban adta ki *Rablók barlangjában* című könyvét, melyben – csakúgy, mint Tormay Cécile – keresztényüldözéshez hasonlítja a Tanácsköztársaságot, nem kevés antiszemita felhanggal.³

¹ Végső István (1979) történész, szakterülete a 20. század és ezen belül is a két világháború közti emberüldözés. Kiskunhalas és környéke 1919-es történetét is feldolgozta, de Garbai Sándor, a Magyar Tanácsköztársaság Forradalmi Kormányzótanácsának elnöke életével is foglalkozott. Írásai születtek még szélsőjobboldali szervezet- és jogtörténeti, valamint az 1956-os forradalom történetével kapcsolatos témakörökben is. Húsz könyve jelent meg hadtörténeti, a holokausztot érintő és helytörténeti témákban.

² Vö.: NAGY Szabolcs: *1919-es „kommunista bűnperek” az Észak-Dunántúlon*. Gondolat Kiadó, Budapest, 2022. 102–107. o., illetve NAGY Szabolcs: *Muli püspök temet – Tanácsköztársaság Pápán*. Pápa: Jókai Mór Városi Könyvtár, 2016.

³ CSUNDERLIK Péter: *A „vörös farsangtól” a „vörös tatárjárásig”. A tanácsköztársaság a korai Horthy-korszak pamflet- és visszaemlékezés-irodalmában*. Budapest, 2019. 65–67., 99., 193., 247. o.

Az antiszemitizmus térhódítása a dualizmus korának liberalizmusával való szakítás és szembefordulás egyik jelenségeként teljesen megszokott volt a Horthy-korszak elején. Az elégedetlenség és bűnbakkeresés legnépszerűbb megjelenési formájának a zsidóellenség mutatkozott. A Magyar Tanácsköztársasággal foglalkozó korai munkák egy része nem tudta magát kivonni a „zsidó proletárdiktatúra” narratívája alól. Gutheil Jenő munkájában is közel 30-szor fordulnak elő a zsidó, zsidók, zsidóság szavak, ráadásul egy-két kivételtől eltekintve csak negatív értelemben vagy a származásra utalva. Ez utóbbi azért szembetűnő, mert a nem munkásmozgalmi kereskedők, iparosok kapcsán a szerző sosem vetette fel a származás kérdését.

A veszprémi fogházba zárt túsok⁴ iránt érzett aggodalmának köszönhető, hogy Gutheil művében nagy teret szánt ezeknek az akcióknak a megírására, ecsetelésére. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy itt sem firtatta vagy közölte egyyszer sem a fogva tartott „burzsoá” elemek származását.

Ennek ellenére a szerző azt állítja magáról, hogy nem elfogult, nincs benne bosszú, s az általa írt előszóban egyértelműsíti is, hogy mi inspirálta: *„Nem lehetett célom kimerítő krónikát írni, mert akkor köteteket kellett volna írnom, másrészt a mindenről értesülésnek útját állta a terror, melynek dühöngése közben íródott aggságos titkolózással naplóm. [...] Fogadják szeretettel naplómat azok, akik a sír szélén álló nemzetünkre, sok ellenséges pusztítást átélv városunkra szakadt gyászos időkben szenvedtek és gyötrődtek.”*⁵

Balanyi György a Századok folyóiratban írt ismertetője jól mutatja, hogy mit várt el a korszak a „történetíróitól”: *„Szerzője igen éles szemű és jó megfigyelőképességű ember, aki nem philosophál, nem tér mellékvágányokra, de viszont annál aprólékosabb gondnal ügyel rá, hogy minden tárgyára vonatkozó adatot felkutasson és értékesítsen.”*⁶ Ezzel szemben Gutheil nem rejt véka alá véleményét, s időnként olyan mértékben sorjázza a szocialisták, kommunisták, szociáldemokraták, Károlyiék és a zsidók kapcsán a minősítő jelzőket, hogy helyenként úgy tűnik, a veszprémi eseményekről való tudósítás másodlagossá válik.

Havi bontásban igyekezett elénk tárni az eseménysort, de időben és térben is állandóan eltérünk, visszahelyeződünk valahová máshová. Rendre előbukkanak a korszak azóta megcáfolt összeesküvés-elméletei, és ráadásul úgy tűnik, mintha a szerző konkrétumok kapcsán, azaz például a Magyar Tanácsköztársaság közigazgatási, tisztségviselői rendszerében is eltévedt volna. Homályosan

⁴ Vö.: DR. MIHÁLYFI József: *A veszprémi túság története*. Kiegészítette dr. Rupert Rezső. Budapest, 1920. Hasonmás kiadás, Veszprém, 2017. Jegyzetekkel és név-adattárral ellátta dr. Földesi Ferenc.

⁵ Gutheil 1920. VII.

⁶ BALANYI György ismertetőjét lásd a 216–217. oldalon.

látja – vagy csak az irónia mondatja vele? – a proletárdiktatúra által hatalomra juttatottak tisztségeinek funkcióit és feladatkörüket: „Az állítólag vasmunkás Jankovics és Róland cipész elvtársak megyefőnöki szerepbe jutnak, amolyan főispánfélék, Neumayer nyomdász elvtárs a közéletmezést irányítja nagy hozzáértéssel, Rimpek írnok elvtárs valami alispánféle nagyhatalomként tűnik föl, Farkas Ernő volt kereskedősegéd, a munkásbiztosítás tisztségviselője a közegészségügynek lesz népbiztosa, amely üggyhöz csak helyettese, Bujdosó kőműves elvtárs érthet többet.”⁷

Így nem csodálkozhatunk azon, hogy országosan is hasonló a véleménye: „Az eddigi világ nem vált be, a régi korhadt rendszer romlásba döntötte az emberiséget, no de nem azért ül annyi társadalomtudós a Kun-kormányban, hogy ne tudna segíteni a bajokon: eddig úgy általában mindenki azt csinálta, amit tanult, amihez tehát értett is esetleg – ez a rendszer csődöt mondott.”⁸ Természetesen nem volt „Kun-kormány”⁹, hiszen Kun Béla külügyi népbiztos volt a Forradalmi Kormányzótanácsban. Az elnök személyét, tisztségét, Garbai Sándor szociáldemokrata politikus szerepét a proletárdiktatúra hierarchiájában nem tudja értelmezni – ám ez bizonyára nem vethető a szemére, hiszen nem lehetett birtokában az, ami nekünk, mai olvasóknak igen: a történelmi rálátás.

A klérus és a nem munkásmozgalmi szervezkedések által támogatott pártok, eszmék emberei átvészelik a püspöki székhelyen az őszirózsás forradalmat, de a Tanácsköztársaság már elsöpri a főispánokat és alispánokat. Jól érezhető, hogy mekkora ellenérzéssel viseltetik a politikailag aktív munkásság, illetve kereskedőréteg iránt. Kétségtelen ugyanakkor, hogy az általa csak burzsoának nevezett réteggel szemben is számos pikírt megjegyzése van. Akiket viszont szinte mindig pozitívan ítél meg, és ettől szimpatikussá is válik, az az ún. magyar nép, a nép maga. Ők, mivel nem köteleződnek el a kommunisták mellett, sőt, úgy tűnik, hogy megtartják a hitüket, Gutheil számára sem válnak elítélendővé. Jó pásztorhoz híven a veszprémi kanonok megértően viszonyul a nyájához.

Veszprémben a munkásmozgalmak olyannyira gyerekcipőben járt, hogy egyes (szak)területekre még embert sem tudott küldeni. A kommunisták gyakorlatilag, mint oly sokszor vidéken, „hiányoztak” a helyi közéletből. A helyi katonatanács elnökeként működő Beöthy Dezső századosból, Jankovics Lajos vasmunkásból, szociáldemokrata párti vezetőből és Róland Ferenc cipészből álló háromtagú direktórium képtelen volt irányítani a várost. A káderhiány miatt érkezett erősítés egy helyismerettel rendelkező nyomdász-politikus személyében. Tagadhatatlan, hogy éppen az ő, azaz Lusztig Arnold Veszprém megyei

⁷ Lásd a könyv 37–38. oldalán.

⁸ Lásd a könyv 37. oldalán.

⁹ Máshol: „kunkormányos világ” Lásd a könyv 180. oldalán.

kormánybiztos túszejtő akciói, terrorcsapatot szervező munkássága tette kirívóvá az 1919-es veszprémi eseményeket. Luszti megosztó tevékenysége a mai napig vitákat gerjeszt, ezért különösen érdekes az oral history szempontjából is, hogy az állítólag egyházi sugallatra a környéken a papság által terjesztett kommunistaellenesség mennyire játszott közre a Luszti-jelenségben. Luszti és Rott Nándor veszprémi megyéspüspök állítólagos tárgyalásainak leírása és a veszprémi klérus hozzáállása kétségtelenül értékesé teszi ezt a meglehetősen elfogult – ami érthető is abban a helyzetben – forrást is. Luszti nevéhez köthető – a rekvirálásokon, fosztogatásokon és túszejtő akciókon túl – a dégi kocsáros kivégzése is. Az 1960-as évek munkásmozgalmi szakirodalmában sem tudott ezekkel az ügyekkel mit kezdeni, csupán annyit állapítottak meg, hogy a szándékai jók, de az eszközei nem helyesek.¹⁰

Gutheil Jenő írása remek, fokozottan szubjektív egodokumentuma több helyi veszprémi történetnek is. Így a választások idején lezajlott esetek és azok körülményei érdekes képet festenek arról, hogy hogyan is zajlottak ezek a szabad, titkos választások. Sajtótörténeti érdekességeket is találunk az 1919. év eleji átmeneti időszak kapcsán. Elfogultsága és szarkazmusa egyértelmű az országos szinten is bukásra ítélt proletárkormányzati politikával szemben. A gazdasági intézkedések, a szesztilalom, a közellátás, az államosítások, a lakásszocializálások, az apácák üldözése, a fedezetlen fehér pénz erőltetése, az utcanév-változtatások mind-mind eleve megpecsételték a Magyar Tanácsköztársaság társadalmi elfogadottságát, vagyis az időtartamát. A május elsejei felvonulás és az ott elhangzott beszédek leírásai is igen részletesre sikerültek.

Gutheiltől tudunk az első, még március végi, ellenforradalminak titulált eseményekről, miszerint a márkói plébános a Magyar Tanácsköztársaság ellen prédikált, majd a Luszti által túszként tartott két enyingi személyt a községükből érkező nagyszámú gazda kihozta a fogságból. A terrorcsapat az 1919. április 29-én lovas kocsikon megjelent enyingiek ellen nem mert fellépni.

A májusi devecseri ellenforradalom kapcsán is számos információt tudott közölni első kézből. A júniusi vasutassztrájk szintén fontos eleme volt az ellenállásnak. A minden hónapra jutó ellenforradalmi eseményeket végül a július 10-i piaci asszonylázadás zárta, amelyet a húshiány miatti intézkedések váltottak ki. A fehérterrort pedig éppen a leváltott dr. Bibó Károly alispán akadályozta meg, ahogy azt Gutheil is igazolta.

¹⁰ NAGY Szabolcs: A „klerikális reakció” egy fészke a kommün alatt. A Tanácsköztársaság Veszprémben. In: *Vörös és fehér. A vörös és a fehér uralom hátszaga – 1919 vidéken* – A Veszprém Megyei Levéltár, Veszprém, 2013. 14. o.

A papíró egyébként kitűnően ábrázolja, hogy a dunántúli néplélek milyen szinten utasította el a munkásmozgalom ateista kormányzatát, nyíltan antiklerikális intézkedéseit, sőt szinte a pusztaság létét is. Veszprémben jól láthatóan nem talált termékeny talajra a proletárdiktatúra eszméje. Ez is kitűnő bizonyítéka annak, hogy a Magyar Tanácsköztársaság vidéki háttérországa mennyire bizonytalan erőt képviselt a magyar kommunizmus 133 napja számára. Egyértelműen elutasító volt a vidék, és valóban csak a végét várták, nem pedig támogatták a népi módon intézkedések sorát bevezető Magyar Tanácsköztársaságot. A szerzőnek sikerült megragadnia azt a lelkiállapotot, amikor az elit, a „burzsoá” kezdett a román győzelmeknek – persze titokban – örülni, s ugyancsak rögzítette az összeomlás hírének fogadtatását érthető módon ezt is részleghajlóan.

Az egodokumentum legfontosabb része mindenképpen az egyházat érintő intézkedések kommentálása, illetve azoknak a püspöki palotától a plébániáig lezajlott epizódoknak a megörökítése, amelyeknek valószínűleg semmi nyoma nem maradt volna a város történetének minden rezdülését bemutató Gutheil nélkül. A püspöktől az angolkisasszonyokon, apácákon át az alsópapráig számos személy és e személyekhez köthető esemény kerül elének ebben az írásban. Egyháztörténeti szempontból tehát igen hasznos forrása ez a korszaknak, valamint Veszprémnek és környékének,¹¹ de a helytörténetek számára is megkerülhetetlen. Számos kisebb-nagyobb település, község, város (Ajka, Balatonalmádi, Balatonfüred, Balatonkenese, Bánd, Devecser, Doba, Enying, Hajmáskér, Herend, Kolontár, Lókút, Márkó, Noszlop, Ősi, Pápa, Peremarton, Szentgál, Szentkirályszabadja, Tósokberénd, Tüskevár, Zirc stb.) kaphat történeti adalékot, adatot Gutheil könyvének köszönhetően az 1919-es év kapcsán. Sőt, időnként még a vármegyéből is kitekint a szerző: egészen részletes leírást nyújt például a tolnatamási ellenforradalomról.

Egyedi szemléletű sajtótörténet is kibontakozik a sorok közül, amelyet csak nagyon alapos forráskritikával lehet szemlélni. A fehérterror és a román megszállás történetét is árnyalja a szöveg, illetve beszámol az első magyar totalitárius állam vidéket sújtó intézkedéseiről.

Ám bármennyire izgalmas is a nagy tabló, azaz az országos vagy akár a nemzetközi történelmi színtér, Gutheil Jenő művének igazi értéke abban rejlik, hogy szinte historia domus-szerűen jegyzi le az 1919-es veszprémi és Veszprém környéki eseményeket. Pontosságának köszönhetően olyan részletek, adatok ma-

¹¹ Vö.: KARLINSZKY Balázs: *A Veszprémi Vár a tanácsköztársaság napjaiban*. In: Rott Nándor és kora. A katolikus egyház 1918–1919-ben és a veszprémi püspökség a két világháború között. Szerk. Karlinszky Balázs – Varga Tibor László, Veszprém, 2020. 123–129. o.

radtak fenn a könyvében, amelyek sem levéltári, sem egyéb forrásokban nem lelhetők fel, s amelyek nélkül bizonyára sokkal nehezebb lenne rekonstruálni a korabeli folyamatokat. Aprólékossága ugyanakkor nem megy az olvashatóság rovására: stílusa, írásmódja könnyed, gördülékeny.

A kötet szerkesztője, Földesi Ferenc remekül ellátta a szöveget hivatkozásokkal, így a bő évszázaddal későbbi olvasó is el tud igazodni a '19-es Gutheil-galaxisban. Lábjegyzeteiben kiigazítja az esetleges tévedéseket, megjelöli a forrásokat, és kellő tömörséggel bemutatja a szereplőket: a történelem alakítóit és elszenvedőit. E kiadásnak minden, a korszakot kutató szakember örülhet, hiszen végre könnyen tanulmányozhatóvá vált a sokáig nélkülözött, nehezen hozzáférhető anyag.

A jegyzetek készítéséhez felhasznált irodalom:

- AMBRUS Béla (1979): *A Magyarországi Tanácsköztársaság pénzürendszere*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- ANDRÁSSY Antal (1967): A siófoki Mártír-emlékmű története (1919–1948). *Somogyi Szemle* 2. 69–78. o.
- ANDRÁSSY Antal (1979): *Katonai terror Somogyban 1919 őszén*. Somogy megye múltjából – Levéltári évkönyv 10., Kaposvár, 307–353. o.
- ANDRÁSSY Antal (1979a): Tanácsköztársaság funkcionáriusai ellen folytatott megtorlás. Büntetőpercek Somogyban 1919–1920. *Levéltári Szemle*, 1–2. 109–118. o.
- ÁGH István (1989): Gyertyagyújtó. Emléktelen nagyapánk; A ház. *Életünk*, 1989/5., 404–415. o.
- BÖDŐK Gergely (2011): Vörös és fehér – Terror, retorzió és számonkérés Magyarországon 1919–1921. *Kommentár*, 2011/3., 15–31. o.
- BÖDŐK Gergely (2016): A „proletárforradalom hűségese katonái” vagy „közönséges haramiák”? Kik voltak a „Lenin-fiúk”? *Múltunk*, 2016/1., 122–159. o.
- BÖDŐK Gergely (2020): A terror anatómiája: vörösteror és fehérterror Magyarországon, 1919–1920. In: Hermann, Róbert – Ligeti, Dávid (szerk.): *1919 – A Nagy Szétesés*. Budapest, Országház Könyvkiadó. 143–160. o.
- BÖLÖNY József (1978): *Magyarország kormányai 1848–1975*. Magyar Országos Levéltár kiadványai, IV. Levéltártan és történeti forrástudományok 2. Budapest.
- doberdói BREIT József ny. altábornagy (1925): *A magyarországi 1918/19. évi forradalmi mozgalmak és a vörös háború története*. I. kötet: A Károlyi korszak főbb eseményei. II. kötet: A proletárdiktatúra kikiáltásától a románok támadásáig. Kiadja a Magy. Kir. Hadtörténelmi Levéltár, Budapest.
- BUZÁS József (1973): Veszprém vármegye közigazgatása az 1918–1919. évi polgári demokratikus forradalom első két hónapjában. *Jogtörténeti értekezések* 5. szám, szerkeszti: Kovács Kálmán, Budapest.
- CARTLEDGE, Bryan (2009): *Trianon egy angol szemével*. Officina '96 Kiadó, Budapest.

- CSABA Imre (1959): *A Tanácsköztársaság Veszprém megyében*. MSZMP Veszprém Megyei Bizottsága, Veszprém.
- CSABA Imre (1963): *A Tanácsköztársaság veszprémi kormánybiztosa. Veszprém megyei Múzeumok Közleményei*, 1963., 271–273. o.
- CSABA Imre (1969): *Támadás menetből*. Veszprém Megyei Lapkiadó Vállalat, Veszprém.
- CSABA Imre (1969a): Ítélet. *Életünk*, 1969/1., 4–9. o.
- CSÍKY Balázs (2013): „Az ellenforradalom a forradalom ikertestvére az erőszakban.” *Kommentár*, 2013/4. 33–47. o.
- CSISZÁR Miklós – FÖLDESI Ferenc (2014): *A polgármester és városa*. Veszprém Megyei Jogú Város Önkormányzata, Veszprém.
- CSERNUS-ORTUTAY Márton (2015): A proletárdiktatúra Veszprémben és a Veszprémi egyházmegyében. *Veszprémi Szemle* 2015/4. 48–64. o.
- CSUNDERLIK Péter (2017): *Radikálisok, szabadgondolkodók, ateisták. A Galilei Kör története (1908–1919)*. Napvilág Könyvkiadó, Budapest.
- DONÁTH Péter (2012): *A Cserny-különítmény rémtettei „Mozdony utcai lak-tanyájukban” 1919 júliusában*. Különnyomat az alábbi kötetből: Donáth Péter (szerk.): SORSFORDÍTÓ MOZZANATOK a magyarországi kisgyermekkorai nevelőképzés, a Budapesti Tanítóképző Főiskola, az ELTE TÓK és épülete történetéből. Trezor Kiadó, Budapest, 2012.
- Dr. FOGARASSY Edit (2011): *Igazságtétel és rendszerváltozás, különös tekintettel a visszamenőleges igazságszolgáltatásra*. (PhD értekezés). Miskolc. http://phd.lib.uni-miskolc.hu/JaDoX_Portlets/documents/document_6392_section_1758.pdf (Letöltés ideje: 2017. június 17.)
- FÖLDESI Ferenc (2010): *Erős hit, erős akarat. A magyar királyi Veszprém-Jutasi honvéd altisztképző Intézet 1924–1944*. Veszprémi Szemle Várostitörténeti Közhasznú Alapítvány [Veszprémi Szemle könyvek 3.], Veszprém.
- FÖLDESI Ferenc (2019): *A „vidéki fiskális” Rupert Rezső*. Veszprémi Szemle Várostitörténeti Közhasznú Alapítvány [Veszprémi Szemle könyvek 12.], Veszprém.
- GUTHEIL Jenő (1920): *A kommunisták uralma Veszprémben*. Veszprém.
- GYURGYÁK János (2001): *A zsidókérdés Magyarországon*. Osiris Kiadó, Budapest.
- HEVESI György (1920): *A devecseri ellenforradalom 1919. május 6. Devecser*. Veszprém.

- HOGYA György (2017): *A veszprémi patikák története*. Eötvös Károly Megyei Könyvtár, Veszprém.
- HUSZÁR Károly (1920): *A vörös rémuralom Magyarországon*. G. D. BERKO, NEW YORK, N. Y., New York.
- JAGUDITS Katalin – NAGY Ibolya Adél (2016): *Emlékkönyv. A Veszprémi Királyi Törvényszék története 1872–1945*. Veszprémi Törvényszék, Veszprém.
- JÁSZI 1982. = Jászi Oszkár *publicisztikája*. Szerk.: Litván György – Varga F. János. Magvető Kiadó, Budapest.
- JUHÁSZ Nagy Sándor (1945): *A magyar októberi forradalom története (1918. okt. 31.–1919. márc. 21.)*. „Szikra” Irodalmi, Lapkiadó és Nyomdai Rt, Budapest.
- KARLINSZKY Balázs (2019): Az első világháborút követő forradalmak történései a veszprémi Szent Mihály plébánia Historia Domusában. *Veszprémi Szemle*, 2019/4.
- KARLINSZKY Balázs–VARGA TIBOR László (szerk.) (2020): *Rott Nándor és kora. A katolikus egyház 1918–1919-ben és a veszprémi püspökség a két világháború között*. Veszprémi Főegyházmegyei Levéltár, Veszprém.
- KATZBURG, Nathaniel (2002): *Zsidópolitika Magyarországon, 1919–1943*. Babel Kiadó, Budapest.
- KERÉNYI Károly (1919): *Naplójegyzetek, sajtószemelvények, 1919–1922*. Kézirat, Eötvös Károly Megyei Könyvtár, helytörténeti gyűjtemény, +Ms 0063
- KIADVÁNY 1919. = *Kommunizáljuk-e Zsófit? A Közoktatásügyi Népbiztosság kiadása*. Budapest.
- KIADVÁNY 1919a. = *A nők kommunizálása és a szabad szerelem. Egy falusi tanító előadása*. A Közoktatásügyi Népbiztosság kiadása. Budapest.
- KIADVÁNY 1919b. = *A nő felszabadulása a kommunista társadalomban*. A Közoktatásügyi Népbiztosság kiadása. Budapest.
- KOMORÓCZY Géza (2012): *A zsidók története Magyarországon*. Kalligram Kiadó, Pozsony.
- KONOK Péter (2010): Az erőszak kérdései 1919–1920-ban. Vörösteror–fétérterror. *Múltunk* 2010/3. 72–91. o.
- KÖKÉNY Ferenc (2020): Ágyúval a kastély ellen – Ellenforradalmi kísérlet Hatvanban. In: *Régióink története II. Vörös és fehér. Társadalmi-politikai átmenetek Északkelet-Magyarországon a 19–20. század fordulójától*. Eger. 139–154. o.

- KÓHALMI 1920. = Egy internált: *Hajmáskér*. Bécsi Magyar Kiadó.
- LUSZTIG Arnold (1978): A diktatúra Veszprém vármegyében. In: LUKÁCS György et al.: *Tanúságtevők 3B. Visszaemlékezések a Magyarországi 1918–1919-es forradalmak résztvevőitől*. Budapest, 1978. Az írás első közlése: *Új Március*, 1919. Különszám, 116–118. o.
- Magyar Életrajzi Lexikon. Javított, átdolgozott kiadás. Főszerkesztő: Kenyeres Ágnes. <http://mek.oszk.hu/00300/00355/html/index.html>
- MÁRKUSNÉ VÖRÖS Hajnalka (2015): *Vásárállás*. MNL Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém.
- DR. MIHÁLYFI József (1920): *A veszprémi tústság története*. Kiegészítette dr. Rupert Rezső. Budapest, 1920. Hasonmás kiadás Veszprém, 2017. Jegyzetekkel és név adattárral ellátta dr. Földesi Ferenc. Veszprémi Szemle Várostarténeti Közhasznú Alapítvány [Veszprémi Szemle könyvek 10.], Veszprém.
- L. NAGY Zsuzsa (1958): Munkáshatalom Veszprémben, 1919-ben. *Veszprémi Szemle*, 1958. január–március, 89–98. o.
- NAGY Szabolcs (2013): A „klerikális reakció” egy fészke a kömmün alatt. A Tanácsköztársaság Veszprémben, In: *Vörös és fehér. A vörös és a fehér uralom hátszaga. 1919 vidéken*. MNL Veszprém Megyei Levéltára, Veszprém. 9–24. o.
- NAGY Szabolcs (2013a): Vörösteror a Tanácsköztársaság bukása után. A lovászpatonai plébános 1919. augusztus 4-i megölése. In: Nagy Miklós Mihály (szerk.): *A történész igazságossága és magányossága*. Tanulmányok a 65 éves Raffay Ernő tiszteletére. Kárpátia StúdióBudapest. 145–156. o.
- NAGY Szabolcs (2016): *Muli püspök temet - Tanácsköztársaság Pápán*. Jókai Mór Városi Könyvtár, Pápa:
- NAGY Szabolcs (2017): A Csemegi-kódex hatályosságának kérdései a Tanácsköztársaság forradalmi törvényszékei előtt lefolyt büntetőperekben. In: SZABÓ Miklós (szerk.): Doktoranduszok Fóruma: Állam- és Jogtudományi Kar szekciókiadványa. Miskolc. 271–276. o.
- NAGY Szabolcs (2018): A Tanácsköztársaság Fejér megyei tisztségviselői ellen indított büntetőperek. *Levéltári Közlemények*. 2018. 311–324. o.
- NÉMETH Anna (1977): *Jankovics Lajos útja*. Záródolgozat, kézirat. Eötvös K. Megyei Könyvtár, Veszprém.
- PFEIFFER János (1987): *A Veszprémi Egyházmegye történeti névtára (1630–1950) püspökei, kanonokjai, papjai*. Görres Gesellschaft, München.

- RAINER Pál (2019): A magyarországi Tanácsköztársaság helyi szerveinek bélyegzői a Laczkó Dezső múzeumban. *Veszprémi Szemle*, 2019/4. 104–117. o.
- RÉDIGER Béla (szerk.) (1979): *Veteránok emlékeznek*. Kézirat. Eötvös K. Megyei Könyvtár, Veszprém.
- ROMSICS Ignác (2001): *Magyarország története a XX. században*. Harmadik, javított és bővített kiadás. Osiris Kiadó, Budapest.
- SZABOLCSI Lajos (1993): *Két emberöltő. Az Egyenlőség évtizedei (1881–1931)*. MTA Judaisztikai Kutatócsoport, Budapest.
- Dr. SZABÓ László (1919): *A bolsevizmus Magyarországon. A proletárdiktatúra okirataiból*. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai Rt. kiadása, Budapest.
- SZABÓ László százados (1962): *A Magyar Tanácsköztársaság honvédő háborújának hadművészete*. Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, hadművészet története tanszék, Budapest.
- SZATHMÁRY Róbert (1928): A terrorfiúk vérkrónikája. *A Magyar Detektív*, 1928. jún. 1. – 1928. 12. 15. között.
- SZATHMÁRY Róbert (1929a): Rémuralom memoárjai. Cserny József naplója. *A Magyar Detektív*, 1929. 05. 01. – 1929. 09. 15.
- SZATHMÁRY Róbert (1929b): Rémuralom memoárjai. Cserny József cikkei. Kohn-Kerekes Árpád naplója, Papp Sándor h. terrorparancsnok naplója. *A Magyar Detektív*, 1929. 07. 01. – 1929. 09. 15. között.
- STOCKER Antal (1920): *A nagy per, Csernyi József és terrorista társainak bűnpe-re*. A Magyar országos véderő egyesület kiadása, Budapest.
- Társadalmi Lexikon (1928). Szerkesztette Madzsar József. Budapest.
- THIERY Árpád (Ö.) (1957): *Vádirat – Az ellenforradalom Veszprém megyében*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.
- TILHOF Endre (2007): *Devecseri életrajzi lexikon*. A szerző kiadása, Devecser.
- TILHOF Endre (2009): *Ajkai krónika*. Ajka Város Önkormányzata, Ajka.
- TÓTH Árpád (2002): A Magyar Tanácsköztársaság Vöröshadseregének északi hadjárata (1919. május 30.–június 24.). *Sic Itur ad Astra* 2002/2–3. <http://epa.niif.hu/01000/01019/00002/pdf/totharpi.pdf> (Letöltés ideje: 2018. 08. 13.)
- VARGA Béla (2009): *Veszprém város lexikona*. Veszprém.
- DR. VARGHA Ferenc (1921): *A terror pszichológiája*. Pallas Részvénytársaság, Budapest.

VÁRY Albert (1922): *A vörös uralom áldozatai Magyarországon*. Budapest.

VASS Henrik (szerk) (1942): *Munkásmozgalomtörténeti Lexikon*. Kossuth Könyvkiadó, Budapest.

Veszprém megyei életrajzi lexikon. http://www.helyismeret.hu/index.php?title=Kateg%C3%B3ria:Veszpr%C3%A9m_Megyei_%C3%89letrajzi_Lexikon (Utolsó megnyitás: 2022. június)

Vörös Zászló a veszprémmegyei szocialista párt hivatalos közlönye, közreadja a Veszprém Megyei Szocialista Párt. Az 1. szám 1919. március 29-én jelent meg, az utolsó 32. szám 1919. augusztus 2.

WELTNER Jakab (1929): *Forradalom, bolsevizmus, emigráció*. A szerző saját kiadása, Budapest.

Névmutató

A

Abonyi Tivadar	134, 219
Adler Mária	253
Adolf Iván huszárfőhadnagy	110, 111, 114, 120, 266
Amrein Kálmán	209
Andorfer Vilma	242
Anka Flórián	233
Apponyi Rezső	235
Aranyos György	144
Ashmead-Bartlett, Ellis	32, 220
Auerbach Mihály	73

Á

Ádám Iván	82
Ágoston Péter	124, 219, 266

B

Babos Géza	195, 205
Babos Margit	150
Bacsák Julianna	245
Baják Béla	110, 111, 122, 221
Baják Béláné	121
Baják Gyula	221
Baják István hadnagy	108, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 119, 120, 121, 122, 124, 206, 221, 266
Bakos Anna	234
Balanyi György	216, 272
Bali Mihály	206
Balla József	137
Balla Mihály	130, 132, 210, 267
Ballanek Emília	248
Balla Róbert	60, 116, 222

Balogh Mihály	116
Baltház Dezső	191, 222
Bánó József	135, 136, 139, 190, 223, 267
Baor István	209
Barna Leander	134, 267
Bartha Alberthez	68
Báthory őrmester	208
Bauer Károly	150
Baumgarten Zeddor	205
Bedy Gyula	125
Békeffy Pál	148
Békefi Remig.	90
Belák Endre	106, 108, 109, 110, 112, 113, 116, 118, 119, 122, 223, 266
Belák István	223
Belák Lajos	226
Benacsek Béla	78, 79, 86
Benárd Ágoston	236
Beöthy Dezső tábornok	21, 25, 63, 224, 237, 273
Beöthy Gábor	224
Bercsényi Pál	50, 60, 104
Berger Arnold	45, 51, 78, 143, 165, 175, 225, 262
Berger Jakab	225
Berger Marcell	170, 195
Berger Margit	51
Berger Vilma	52
Berinkei Dénes	18, 35
Berta János	146
Bertalan László	148
Berta Pál	144, 145
Berta Pálné	146
Berzeviczy Albert	20
Bettelheim Mór	242
Bibó Dénes főhadnagy	208, 209, 225, 226, 244
Bibó Dénes (I.)	226
Bibó Dezső	225
Bibó Károly	38, 41, 203, 204, 208, 212, 226, 262, 263, 269, 274
Bienenstock Bernát	111, 114, 115, 116
Bíró Erzsébet	226

Biró Istvánné.....	97
Bleck István.....	146
Bliska Anna.....	255
Boda Antal, dr.....	179
Boda István.....	179
Bogdán Kálmán.....	209
Bognár József.....	72, 227
Bojtor József.....	163, 164
Bokrossy Jenő.....	172, 235
Bonyháti Tibor.....	234
Borbély József.....	58, 99
Borhy Sándor.....	210
Boross F. László.....	36
Boross Károly hadnagy.....	111, 113, 114
Bors Gyula.....	122
Bors István.....	209
Boskovitz Andor.....	227
Boskovitz Ignác.....	55, 129, 197, 205, 227
Boskovitz Jenő.....	227
Boskovitz Olga.....	227
Bőhm János.....	121
Bőhm József.....	177
Bőhm Vilmos.....	68, 105, 157, 175
Bőnyi Gyula.....	110, 115, 116, 206, 228
Bőnyi Ignác.....	228
Branizsa Ignáczné.....	175
Breit József altábornagy.....	68
Brenner Sarolta.....	150
Bruzsa Ambrus.....	148
Bujdosó János.....	25, 38, 58, 86, 273
Bukovics Erzsébet.....	257
Bukovics Károly.....	122
Bukovics Pál.....	122
Bukovics Sándor.....	122
Bulsán Miklós.....	153, 156
Buxbaum Béla.....	111, 112, 228

C

Chlepkó Ede	115, 229
Clemenceau.	172, 173, 194
Czapáry László.	89, 90, 229, 257
Czecz Flórián	34, 53, 58, 99, 160, 188, 268, 269
Czeiner János	25, 37, 57, 72, 183, 205
Czigler János.	109

Cs

Csajághy József.	229
Csajághy Károly	172, 229
Csák Péter	14
Csaplár János	113, 114, 230
Csaplár József	230
Csapó Paula	229
Csekme Károly	126
Cserényi László	85, 105, 208, 209, 264
Cserny József	15, 211, 240, 248
Csete Antal, dr.	45, 46, 78
Csikesz István.	69
Csikvándi Ernő.	84
Csomasz Béla, dr.	78, 153, 230
Csomasz Dénes.	230
Csomay Kálmán.	78
Csomay Rozália	234
Csomor Gábor	78, 79, 80, 85, 86, 88, 101, 102, 104, 107, 210, 211, 230, 264, 265
Csomor Orbán	230
Csősz Gyula	84
Csuka József	93, 172
Csunderlik Péter.	271

D

Dani Teréz	228
Darvas Ilona	232
Darvas Ilonka	246

Defáts Filomena	249
De Lobit tábornok	18
Déra Sándor	73
D’Espèray, Franchet	135, 215
Deutsch Béla	52
Deutsch (Erdős) Sándor Ignác	231
Deutsch Izidor	52, 78, 79, 173
Deutsch Jenő	174
Deym Béla	235
Dióssy Margit	230
Doktor János	127, 133, 195, 231
Doktor János	133
Dolgos Gyula	116
Dolgos József	114
Domján József	27
Domonkos József	271
Dőri Ödön	78, 80, 86
Duczyńska Ilona	31
Dunszt Ferenc	137

E

Edelstein Izrael	71
Eilgut	9
Ekkendorffer János	58
Engelhardt Ferenc, dr.	45, 46, 231
Enslén J. Emil	70, 82
Erdélyi Mór	240
Erdős Béla	20, 23, 37, 40, 57, 62, 64, 67, 70, 72, 81, 95, 99, 140, 157, 161, 171, 172, 201, 211, 231, 263, 268
Erdős Béláné	73
Erhardt Anna	113, 115
Erhardt Ferenc	232
Erhardt József	113, 114, 208, 209, 232
Esterházy Pál	235

F

Faber Oszkár.....	190, 232, 269
Fábián János	117
Fabik Károly	233
Fabik Tivadar	233
Fancsik István.....	72
Faragó Ödön.....	231
Farkas Cecília	256
Farkas Ernő.....	23, 25, 37, 58, 62, 130, 188, 192, 201, 248, 273
Farkas Ferenc	256
Farkasházi Ferenc	58, 99
Farkas István.....	174
Fassánok Gábor, dr.....	158
Fehér ezredes	176
Fehér Jolán	238
Fejes Antal.....	237
Fejes Antónia	237
Fejes Gyula	58
Fekete Julianna.....	175
Fényes főhadnagy	208
Fenyő Teréz.....	247
Ferenczy Antal	234
Ferenczy Lajos	110, 113, 114, 115, 116, 118, 121, 122, 124, 206, 234
Fery Oszkár.....	210, 230
Festetich Sándor	68, 101, 103, 248
Festetich Sándorné.....	104
Fischer Miklós.....	78
Fodor Ferenc.....	21, 179, 248
Fodor Oszkár	105
Fodor Pál.....	60, 79, 84, 105, 129, 135, 138, 139, 155, 178, 179, 234, 264
Foghtüy Miklós	126, 200
Forgács Aladár	175
Földes István, dr.....	145
Frank József.....	78
Fráter Loránd	172
Freisberger százados	207

Freud Miksa	197
Friedrich István	204
Fristanczky Júlia	238
Frúhwirth Jenő, dr.	144, 145
Früvért Terézia	245

G

Gaál Sándor	63
Gácsér Lőrinc	78, 80, 128
Garamszeghy Sándor	188
Garbai Sándor	21, 37, 271, 273
Gávai Gaál Jenő	56
Gayer Jenő	203, 269
Geguss Klára	255
Georgi Lajos	197
Ghimessy Mária	49, 50, 67, 139
Godány Márta	230
Gonda hadnagy	143
Göggös Géza	241
Göndöcs János	209
Griener Gizella	225
Grop István	114
Grünfeld Sándor	133, 138, 139, 140, 171, 194, 206
Gubás Vilma	260
Gubicza Lajos	158
Guden vitéz	9
Gunszt Ignác	45, 78, 79, 86, 88
Gutheil János	7
Gutheil Jenő	7, 8, 9, 10, 11, 13, 14, 17, 20, 24, 55, 76, 78, 82, 159, 174, 207, 209, 213, 216, 218, 235, 271, 272, 273, 274, 275
Gvárdián József	112, 234

Gy

Gyérey Richard	131
Gyurgyák János	56
Gyürky Ödön	35

H

Haidekker László	78
Hajdu Pál	36
Hajós Zoltán, dr.	25, 32, 37, 39, 52, 53, 58, 63, 76, 94, 98, 106, 157, 160, 170, 206, 234, 264
Halász Lajos	208
Hamburger Jenő	127, 233, 236, 266
Hamburger Sándor	52
Hanauer Árpád István	73, 236
Harmath István	8
Haschka Róbert	154
Hasprai Anna	244
Haubrich József	177, 195
Havas Endre zászlós	52
Hayden Iván Mátyás	207, 208
Hegyi Aranka	255
Héjjas Iván	226
Herczeg Gábor	101, 102, 104
Herke János	125, 209
Hermann István	13
Hertelendi Gizella	258
Hetzl József	105, 107, 112, 120
Hevesi József	27
Hibala Dezső	25, 58
Hirschfeld Béla	78
Hitter Kálmán	209
Hocheizer József	116
Hochhauser Ferenc	114
Holitscher Károly	84, 88
Hollósi János	41, 263
Hornig Károly	7
Hornyai Béla	237
Horotháy Lajos	175
Horowitz Náthán	210
Horthy Miklós	132, 238
Horti Emil	174
Horváth Béla, dr.	17
Hőnig Vilmos tüzérőrnagy	177

Hőrich Imre.	145
Hubay Katalin	224
Hunyadi János	168
Huppán Etelka	221
Huszár József	108
Huszár Károly	216, 246
Huszár Margit	223
Hübner Ágoston.	237
Hübner Béla	152, 237

I

Illés Artúr	240
Illés Dezső, dr.	213
Illikmann Lajos.	209
Imre Gizella.	257
Imre Jenő	145
Istvánffy Miklós ezredes.	179
IV. Károly	247
IV. László király	14

J

Jancsik Ferenc	147, 166
Jancsó Károly	36
Jankovics Lajos	20, 21, 25, 31, 37, 41, 45, 49, 56, 57, 58, 61, 67, 70, 72, 76, 78, 79, 81, 83, 89, 93, 95, 97, 98, 100, 105, 106, 123, 128, 129, 130, 131, 132, 137, 138, 139, 140, 141, 148, 149, 150, 151, 152, 153, 157, 160, 161, 162, 163, 164, 165, 166, 170, 174, 176, 178, 184, 188, 189, 191, 199, 201, 202, 203, 205, 237, 263, 264, 265, 268, 269, 270, 273
Jankovics Lajosné.	136
Járfás László	260
Járfás Mária.	260
Jaszevics Béla	57, 70, 151, 205
Jászi Oszkár.	72, 75
Jeney Pál	145, 200

Jóga pénzügyi főtanácsos	203
Jókai-Ihász Miklós	84, 88, 131
Joó János	117
Joó József	117
Joscsák Zsuzsanna	257
József főherceg	204
Julier Ferenc	194
Juraszek János, dr.	85, 86, 243, 265

K

Kacska László	43, 52, 56, 86, 88, 172
Kacskovics Ilona	154
Kállai Magda tisztiorvos	209
Kántor Iván, dr.	25, 39, 58, 86, 100, 183, 205
Karácsonyi János	58
Karlicsek Ferenc	207
Karlinszky Balázs, dr.	275
Károlyi Gyula	131
Károlyi Mihály	18, 19, 22, 34, 35, 36, 68
Karsay Sándor, dr.	17, 158
Kass Lajos, dr.	239
Katona János	125
Katzau Malvin	52
Katz Izidor	173
Kauka Antal	238
Kauka Lajos	147, 151, 152, 153, 154, 155, 156, 161, 164, 176, 206, 238, 245, 267
Kelemen Imre	45, 78, 79
Kemény Blanka	242
Kenessey Pongrácz	84, 87
Kerekes Ferenc	116
Kerekes János	116
Kerekes József	111, 113, 116
Kerekes Lajos	116
Kerepeszky Pál	206
Keresztes József, dr.	108, 111, 239
Keresztes József, id.	239

Keresztes József nyomozó	117
Kertész Gyula	205, 208, 209
Kertész Jenő	60
Keserű Miklós	125
Keszey József	116
Király Lajos	208, 209
Kisfaludy Géza	185
Kisfaludy Gézáné	185
Kisfaludy Gyula	208, 209
Kis György	34, 53, 193, 206
Kiss Ernő dr.	17
Kiss Gáspár altiszt	208
Kiss Géza	53
Kiss György	153, 154
Kiss hadnagy	111
Kiss Mária	255
Kiszely János százados	38
Kletzár Miksa	158
Klinger Hugó	100, 207, 208
Kocsuba Emil	91
Kohlbach György	190, 208
Kohn-Kerekes Árpád	239
Kohn Mihály	116
Kokics György	144
Kollár János	126
Kollik József	73
Kolonics Sándor	116
Komássy Géza	105, 125
Komját Aladár	36
Komjáthy László	41, 45, 78, 80, 88, 94, 262, 263
Komlós Jenő	208, 209
Kondor Bernát	60, 67, 240
Kondor Károly	48, 125
Konok Péter	15
Korein Sándor	246
Korvin Ottó	31, 210
Koszorús Gábor	94, 171
Kosztelnik Jánosné	58
Kovács Imre	137

Kovács József százados	17, 125, 126, 141
Körmendy József	7
Kőszeghy Antal	45, 76, 156, 240
Kövér Dezső	173
Královits Róza	252
Krammer Béla	104, 209
Krammer Ede	209
Krammer Viktor	104, 209
Kránitz Antal	58
Kránitz József	71, 86, 88, 138, 139, 184, 241
Krassovszky Ferenc százados	241
Krassovszky Gyula	73, 112, 115, 116, 118, 121, 122, 124, 241
Kratochvill Károly tábornok	28
Krausz Ármin	40
Krausz Erzsébet	227
Krausz Lajos	208, 209
Krausz Róza	73, 86, 136, 201, 206
Krausz Simon	55, 242
Kredics László	13
Krehnyay Erzsébet	234
Kreutzer Anna	239
Krizmanics Róza	260
Kulcsár Károly	78, 80
Kun Béla	21, 23, 34, 36, 37, 40, 48, 56, 68, 76, 77, 88, 93, 108, 117, 119, 121, 129, 143, 145, 157, 172, 173, 176, 177, 178, 180, 183, 199, 202, 238, 269, 273
Kunfi Zsigmond	31, 42, 75, 76, 77, 173, 242, 264
Kurdi Ilona	254
Kurucz Lajos	125
Kürti Tamás	122

L

Láber Miklós	146
Lakó István	58
Landler Jenő	157, 194

Lányi Ede	271
Lányi János	242
Lányi Sándor, dr.	17, 83, 133, 206, 207, 242, 243, 244
László István, dr.	227
László Jenő	36
Lázár Győző	152
Lázár Ilona	253
Lázár Vilmos	253
Lemberkovics Jenő százados	177
Lendvai József	67
Lengyel József	36
Lészay főhadnagy	207, 208
Linder Béla	68
Lipschitz orvosnövendék	115
Lipschitz Teréz	235
Lohonyai István	42, 60, 138, 244
Lohonyai Sándor	234
Lonkai Géza	84
Losonczy Gyula	109, 112
Lovassy István	207
Löhnert Nándor	157
Lőrincz Gáspár	153
Lőrincz István	152, 153, 156, 177
Ludasi Béla	173
Ludvig Kálmán	249
Lukácsi	137
Lukács Kornél	39
Lukcsics Pál	10
Lusztig Arnold	18, 40, 45, 46, 47, 48, 49, 52, 55, 57, 62, 72, 76, 78, 79, 83, 85, 88, 89, 93, 95, 97, 100, 101, 102, 103, 104, 105, 106, 107, 115, 127, 128, 129, 130, 136, 137, 138, 172, 210, 211, 230, 244, 248, 262, 264, 266, 273, 274

M

Madarász József	144, 145
Magdics István	111

Magyar József	25, 31, 38, 58, 72, 76, 94, 130, 153, 154, 156, 169, 184, 245
Magyar Sándor	245
Major István	126
Majthényi László	249
Malomsoky László	126
Mályusz Elemér	13
Marecsek Pál	83
Marek László	243
Markos Antal	122
Markó Vilmos	161
Martonfalvai János	69
Marton József	113, 114
Martos Antal	119
Marx	53, 66
Matauschek Ferenc	245
Matauschek József	108, 110, 119, 245
Matauschek József	110
Mater Zemplényi	67
Máté Vilma	84
Mattuschek Richárd	43
Matusz terrorista	104
Mauthner Elemér, dr.	105, 113, 246
Mauthner Pál	113
Mayer Gyula	113, 209
Mayer Terézia	252
Medanich Romuald	157
Medgyaszai Jenő	184
Medveczky Károly	250
Megyeri Barna	209
Menkina János	210, 230
Mentler Mihály	25, 37, 39, 57, 72, 76, 95, 201, 203
Merhala Károly	125
Mészáros József	73
Mezriczky Károly	246
Mezriczky László	25, 58, 71, 86, 100, 123, 160, 246, 265, 268
Mihályfi János	25, 57, 86, 131, 183
Mihályfi József, dr.	84, 272
Mihályi János	70, 139

Mikes Benedek	246
Mikes János	22, 246, 247
Milhoffer Nándor	151, 152
Molnár Aladár	145
Molnár Árpád	111, 112
Molnár Dénes	155
Molnár Dezső	115
Molnár Ferenc	116
Molnár Jánosné	7
Molnár József hadnagy	111
Montgomery-Cuninghame, Thomas	220
Móznér Katalin	244
Mozolányi István	144, 247
Muli József	116

N

Nagy Ádám Mihály	84, 87
Nagy Kálmán	188
Nagy Sándor	143
Nagy Szabolcs, dr.	271, 274
Negró Helén	225
Németh Bálint	108
Németh Ignác	117
Németh Kálmán	119, 121
Németh Károly	175
Németh Mancsi	52
Neszlang Anna	7
Neumann Jakab	159
Neumann Lajos	234
Neumann Sándor	25, 31, 37, 38, 39, 43, 50, 58, 63, 67, 70, 73, 76, 88, 92, 141, 189, 200, 205, 263
Neumann Sándor hadnagy	34, 53, 58, 61, 188, 200, 202
Neumayer Imre	20, 25, 26, 27, 37, 38, 57, 59, 61, 70, 81, 95, 137, 157, 169, 171, 185, 186, 192, 195, 237, 247, 264, 269, 273
Neumayer Jakab	247
Neuwirth Rezső	183

Ney Jakab	165
Nozdroviczky László.....	148
Nyári terrorista.....	94
Nyáry Dezső főhadnagy.....	126
Nyisztor György	197, 198

O

Olasz Vilma.....	251
Ondó Dezső	69
Oravecz József	208, 209
Orbán Anna.....	254
Ornstein Lajos.....	126, 127
Oross Gábor	84
Oross Lajos	84

Ó

Óvári Ferenc, dr.....	9, 45, 47, 60, 78, 79, 83, 86, 88, 133
-----------------------	--

P

Paár József.....	116
Paiss Dénes	154
Paiss Mihály	154
Pálfi Gyula.....	54
Pál József	112
Palkovics József	208
Palocsai István	48, 50, 104, 165, 205, 270
Pál prépost	14
Pap Gábor	200, 205, 208, 209
Pap Irén Mária	230
Pap József	209
Parragh Gyula százados	125, 200
Parthy Matild Rózsa	224
Partl Erzsébet	257
Paskesz Mór	78
Patkó Gábor	175

Peidl Gyula	199, 201, 269
Perczel György	145
Perczel Tamás százados	208
Perényi Antal	100, 106, 156, 265
Perl Mária	231
Pervanger Mihály.	79, 86, 88, 89, 90, 102, 103, 104, 1 07, 211, 230, 248, 264
Perwanger Péter	248
Pesthy Károly	125, 126
Péter Zsófia	226
Pfeiffer János	7
Piatsek Jakab	58, 127, 205
Pintér Aladár	125, 126
Piroth György	116
Plank István	209
Plank Mihály	58
Pogány József	29, 31, 77, 130, 132, 150, 166, 175, 249
Pogány József	173
Polgár Ilona	246
Politzer Miksa	50, 78, 79, 262
Pollák József, dr.	116
Porubszky Elemér	148
Pósa Endre	9, 52, 78, 79, 240, 262
Pösch Mária	179
Próder József	249
Próder László	53, 62, 63, 76, 78, 84, 86, 89, 102, 103, 104, 105, 144, 145, 187, 190, 200, 203, 205, 208, 209, 249, 254, 263, 269, 270
Prónay Pál	225
Prónay Pál	15
Puskás Dezső	123, 179
Putzkaller Auguszt.	255

R

Raabe Róbert	85, 155, 200
Rabinovits József	136, 193
Rácz Sándor	162

Rada Antal	45
Rada István	46, 178
Radetzky Károly	148, 158
Radinovics József	255
Radnai Farkas	183, 250, 268
Radocza Vince	45, 78, 79, 88, 204, 238
Radványi Viktor	139
Raft Pálné	155
Rainprecht Antal	20, 23, 45, 78, 207, 244, 263
Rákos Ferenc	150, 152, 153, 157, 159, 250, 267
Rákosi Mátyás	31
Ranolder János	49
Rauzer Teréz	251
Rédey Gyula	148, 152, 161, 164, 176
Réh Jenő	78
Reininger Dezső	45, 78, 79
Reiss Pál	244
Révai József	36
Rhédey Gyula	238
Rimpek János	251
Rimpek Lajos	25, 37, 38, 58, 72, 105, 123, 138, 141, 175, 192, 201, 205, 208, 209, 251, 273
Róland Ferenc	21, 23, 25, 31, 37, 45, 48, 52, 57, 62, 70, 72, 93, 105, 112, 135, 147, 148, 150, 153, 166, 169, 174, 177, 188, 190, 192, 200, 203, 205, 208, 209, 237, 251, 263, 268, 270, 273
Róland Ferencné	136
Róland Mária	251
Rolland Román	251
Romanelli, Guido	177, 178
Rosenberg István	120
Rosenberg Jenő, dr.	156
Rosenberg Zoltán	78, 79
Rosenthal Sándor	13
Rosner János	137
Rothauser Lipót	45, 78
Rott Nándor	10, 45, 46, 50, 78, 83, 88, 97, 99, 100, 116, 190, 221, 228, 262, 264, 274, 275
Rozgonyi főhadnagy	208

Rudas László.	36
Rupert Rezső, dr.	23, 24, 27, 78, 79, 83, 85, 114, 206, 207, 236, 244, 261, 272
Rupert Terézia	221
Russzel Károly	87, 265

S

Sági Ede, dr.	131, 151, 184, 185, 189, 190, 197, 204, 205, 208, 209, 252, 270
Sági József	209
Salamon Béla százados	39, 125, 126, 127
Sándorfi Dezső	154
Sárecz Ede	252
Sárecz László.	105, 112, 113, 126, 252
Sárközy Jolán	154
Sáry János	78, 84
Schädl püspöki intéző	133
Schamschula József	253
Schamschula Rezső tábornok.	38, 253
Schandl Gábor	184
Schandl Géza hu. ezredes	25, 37, 253
Scheiber Soma	78
Schek György	175
Schelle Kamilla	237
Schiller Sámuel	78
Schiller Sámuel	45, 79
Schindler Mihály	25, 57
Schlemmer Ödön	125
Schlesinger Sámuel	222
Schmerz Miksa	78, 79
Schmidt Aladár.	69
Schmidt Imre, dr.	17, 203
Schmiedt Lajos	107
Schneff János	174
Schneider József	208, 209
Schranz Ödön alezredes	177
Schubert Emília	252

Schuppán Mihály	39
Schwarcz Cecília	227
Schwarcz Gyula	208, 209
Schwarcz Ignác	252
Serák József	23
Séta Józsefné	53
Siklós Béla	157
Siklós Béláné	157
Sikos Gyula	153, 156
Simon Antal	25, 34, 37, 38, 53, 58, 81, 102, 135, 144, 145, 155, 192, 195, 200, 206, 208, 209, 254
Simon Benő	208, 209
Simon György, dr.	169
Simon István	116
Simon József	70, 209
Simon Károly	27, 62
Simor Katalin	179
Sipos főhadnagy	208
Slamenik Antal	255
Slamenik Franciska Alojzia	63, 255
Slavonits János	58
Solymosi László	9
Somodi Nelli	146
Somogyi Antal	254
Somogyi Ferenc	118, 122
Somogyi János	109, 110, 115, 116, 254
Somogyi József	114
Sophie Moser	246
Sörfőző Jánosné	58
Spádi Adél	60
Spitzer József	78
Steiner Géza	90
Stern Hermann	235
Stern Samu	222
Stréber Jánosné	175
Stromfeld Aurél	194
Stubenvoll Ferenc	45, 78
Stumpfhauser János	208, 209
Sugár Tivadar	31

Suly László	99, 100, 265
Süle Béla	208, 209
Süli őrmester.....	208
Süsz Nina	234
Sütő József.....	112

Sz

Szabó Ernő	128, 270, 202
Szabó Ferenc.....	108, 110, 119, 254
Szabó Gáspár	60, 109, 111, 112, 113, 115, 116, 136, 137, 143, 144, 145, 146, 147, 149, 151, 152, 153, 154, 155, 157, 160, 161, 164, 165, 175, 177, 178, 182, 205, 206, 255, 267, 268, 269
Szabó István	122, 240
Szabó János.....	209
Szabó József	255
Szabó László	216
Szabolcsi Lajos	56
Szabó Malvin Mária.....	253
Szabó Mária	245
Szabó Sámuel	111, 112, 113, 114, 116, 221
Szabó Terézia	234
Szalay Ferenc	25, 34, 53, 57, 107, 138, 161, 263
Szalay Ottó	117
Szalontai Feri	63, 255
Szamuely Lajos.....	256
Szamuely László.....	113, 114, 117, 118, 122, 256, 266
Szamuely Tibor ...	77, 86, 113, 147, 150, 166, 173, 176, 177, 192, 202
Szamuely Zoltán	36
Szántó Béla	225
Szász Ferenc	200
Szász Sándor.....	58
Szegletes János	205
Szeiberling Rezső.....	159, 160, 161
Szelestey János	116
Széll Terézia	234
Szentgyörgyi Ede.....	187, 189

Szent Imre	10
Szent István	10
Szent Margit	10
Szentpéteri fogházőr	88
Szepessy Géza	238
Szép Karolina	247
Szigethy Ferenc	25, 37, 58, 62, 64
Szigethy Gusztáv	101, 102, 103, 104, 230, 248, 265
Szigethy Miklós	179
Szigeti József	34, 53, 58, 94, 124, 155, 195, 198, 200, 205, 208, 209, 256, 266, 269
Szikora főhadnagy	177
Szilos Lajos	116
Szlavonits János	72, 208, 209
Szóke	94
Szőnyeghy Alajos	243
Szűcs Ferenc	136
Szűcs János	137

T

Takách Margit	150
Takács Ferenc	123
Takács Szylveszter	39
Tamásovics Sándor	94, 208, 209
Tánczos Vendel	144, 145
Tauszig Manó	45, 78
Teleki Pál	132
Tenzlinger József, dr.	137, 257
Tenzlinger Lajos	257
Tihanyi Kiss Sándor	200
Tikos Ferenc	257
Tikos Veronika	90, 257
Tochler Hermina	248
Tomor József	69
Torma Károly	108, 112, 118, 119, 121, 122, 257
Torma Lajos	116
Tormay Cécile	271

Tóth Béla, dr.	106, 108, 110, 112, 118, 258
Tóth Erzsébet	247
Tóth Ferenc	258
Tóth János	58
Tóth Márta	230
Török Gyula, dr.	26, 41, 78, 80, 86, 205, 230, 262, 263
Treiber Károly	109
Trestyán Károly	86, 100
Turánszki Vendel	133, 144, 155, 160, 173, 177
Turi Béla.	184

U

Ujhelyi Eszter	229
Ujj Gyuláné	197
Unger Ferenc.	42

V

Váczy Margit	150
Vágó Béla.	36, 104, 192, 196, 248, 259
Vajdics Béla	76
Vályi Mihályné	249
Vántus Károly	147, 166
Varga Emma	229
Varga Lajos	208, 209
Varga politikai megbízott	113
Varga Róza	230
Varga Tibor László	275
Varjas Zsiga	146
Vaszary Erzsébet	257
Vaszlevek Ulrik.	116
Véghely Kálmán	226
Végső István	270, 271
Vellner József	116
Vellner Sándor	116
Vértesy Gyula	68, 86, 94, 195
Vértesy Károly	78

Veszeloyszky Gyula.	82
Vesztróczy Anna.	251
Vesztróczy János.	122
Vetési Albert.	9
Viczai János.	116
Vilmonn Borbála Mária.	260
Vincze Imre.	83
Vix, Ferdinand alezredes.	18, 19, 22, 35, 261
Vörös János.	175

W

Wallner Emil.	156
Wéber Pál, dr.	20, 100, 173
Weisz Elek.	78, 85, 89
Weisz Kálmán.	255
Weisz M. Ignác.	45, 78, 83, 86
Weisz Pál.	209
Weltner Jakab.	22, 31, 259
Welty Ferenc.	78, 80
Welty István.	78, 80
Welty Miklós.	45, 78, 80
Wendler László.	260
Wendler Zénó.	109, 115, 260
Wéninger Ferenc.	27, 148, 150
Wertheim Imre.	84
Wiener György.	45
Wildenauer Kálmán.	260
Wildenauer László.	150, 260
Winkler Károly.	25, 57
Winter kereskedő.	52
Wohlmuth Imre.	156, 260

Z

Zahorecz Ferenc.	175
Zazvonics János.	208, 209
Zichy Gyula.	247
Zichy János.	132

Zs

Zsilavi Kálmán	117
Zsitnyánszky Béla	107, 138
Zsurek Géza	63, 85, 100, 102, 105, 129, 136, 137, 148, 168, 176, 182, 245, 263

Nº 16 1/2

Detasamentul Maior Totescu.

Permis de circulatie.

D^l *Euthail Tena* diu *Vespreim*
are voie a calatori la *B. füred*

Valabil pentru o singura calatorie

1919 Luna *aug* Ziua *19*

Comandantul Detasamentului

Maior, *Totescu*

őket zsenge koromban és
s azok...
kel... azok vi-
néha... akartam
nővérem... lényét
valóban, hiszen a míg
n kezdte, ritka szépnek
s élénk szellemének és
eretefreméltósága, mond-
volt. Egykori nevelőnk,
gy érzelmeteljes levelében
viczén töltött éveire, azt
Az, a kit mint valóságos
ig megirigyelt a földtől,
ól korán szólítván el őt
... a ...

218
kivántak volna, hogy őket... és
emlékei közt...
gyűjt...
Ezekkel az emlékekkel... azok vi-
gón elmerülök... akartam
leírni, íjón állni nővérem... lényét
leírni; nem volna ez valóban, hiszen a míg
a köly hervasztai nem kezdte, ritka szépnek
leírni el mindenki a élénk szellemének és
derült kedélyének...
hatalmi elrendeltetés volt. Egykori nevelőnk,
mikor megírogatott, egy érzelmeteljes levelében
visszaemlékezve...
azt írta: „Es ott volt az, a kit mint valóságos
angralt a mennyország megirigyelt a földtől,
bölcsége...
világ...”
Es ez az, hogy nem tudom őt leírni,
hogy minden szó, melyet alkja...
fordítani, csak megpróbáltatás, megpróbáltatás annak
a képtelenség, a mely leírásban él. Az ő emléke
is egyike azoknak, a melyek e lapok...
után is leírhatatlanok fognak maradni. Mert vannak
emlékek, érzelmek, a melyeket nem lehet egy
szóval a...
minden...
csak benne élnek és virulnak és vele fognak
meghalni.

TARTALOM

BEVEZETÉS...	5
I. Az első könyv...	17
II. A második emléke...	31
III. „Ez megírásom első emléke”...	31
IV. A mi az világunk...	39
V. Elmélet...	113
VI. Szereplőszemélyek...	127
VII. Ismét...	137
VIII. A „Pótlás”...	143
IX. Emlékei és...	256
X. Pótlás...	163
XI. Szegény és...	262